0061_05_TELIKO 23/11/2005 15:50 ™ÂÏ›‰·1

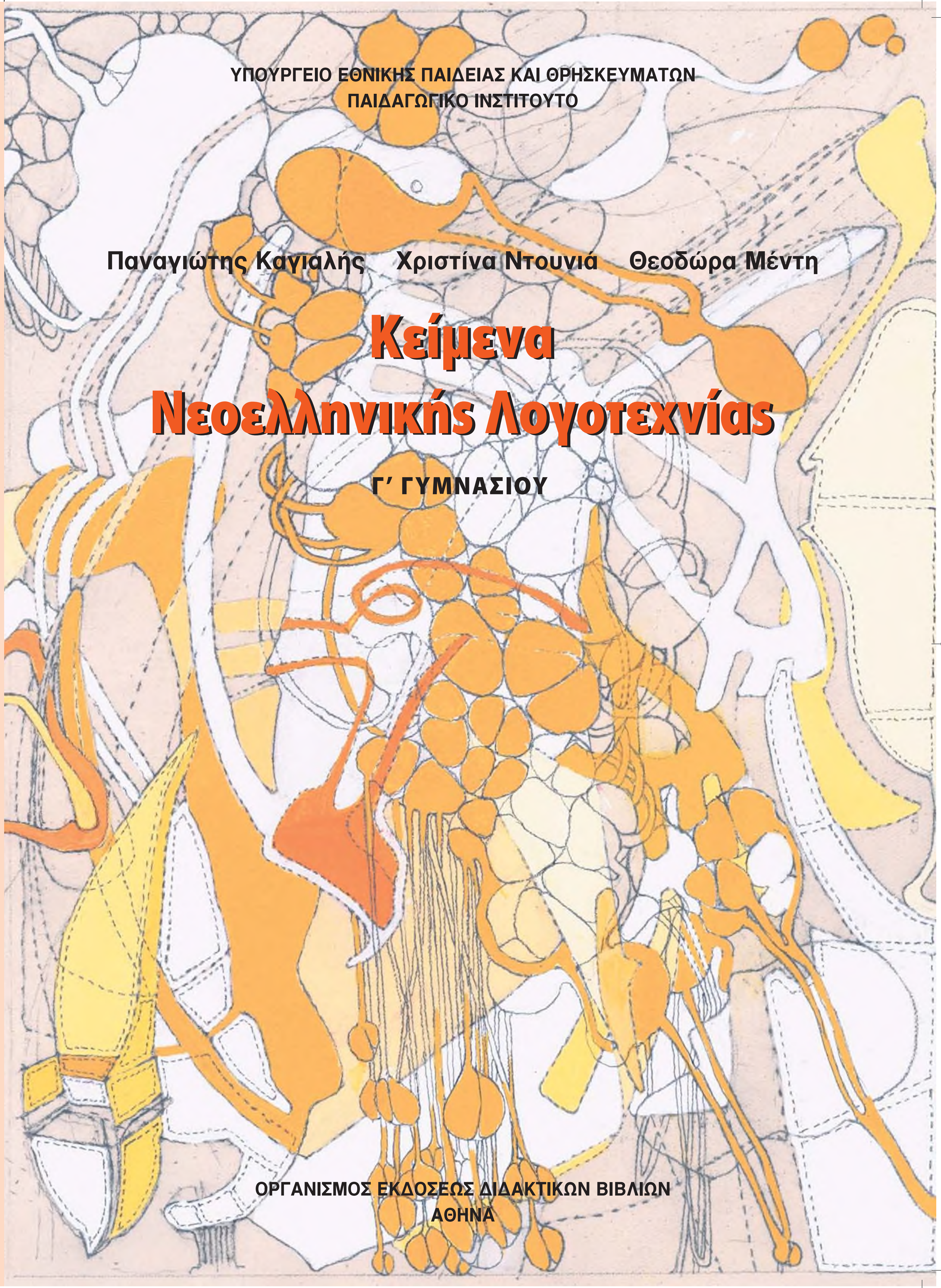

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Παναγιώτης Καγιαλής Χριστίνα Ντουνιά Θεοδώρα Μέντη

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ΟΕΔΒ

ISBN 960-06-1934-4

Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ | **Παναγιώτης Καγιαλής,** *Αναπληρωτής Καθηγητής του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου*
Χριστίνα Ντουνιά, *Επίκουρη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Κρήτης*
Θεοδώρα Μέντη, *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ | **Έλλη Φιλοκύπρου,** *Λέκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών*
Ελευθέριος Καριάτογλου, *Σχολικός Σύμβουλος*
Χρυσούλα Δελή, *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ | **Δέσποινα Μπαλιάμη-Στεφανάκου,** *Φιλόλογος*

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ | **Χρυσούλα Βέικου,** *Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ | **Ασημίνα Αναγνωστοπούλου,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*

ΕΞΩΦΥΛΛΟ | **Νίκος Ναυρίδης**, *Ζωγράφος*

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ | ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Γ΄ Κ.Π.Σ. / **ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ** / **Ενέργεια 2.2.1** / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Παναγιώτης Καγιαλής   Χριστίνα Ντουνιά   Θεοδώρα Μέντη

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ   ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Περιεχομενα

Δημοτικά τραγούδια

Δημοτικά νανουρίσματα

«Να μου το πάρεις, ύπνε μου» ... 8

«Κοιμήσου αστρί» ... 9

«Της Πάργας» ... 10

«Του γιοφυριού της Άρτας» ... 12

Κρητική λογοτεχνία

Γεώργιος Χορτάτσης, «Ερωφίλη» ... 16

Βιτσέντσος Κορνάρος, «Ερωτόκριτος» ... 19

Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής, «Ο Κρητικός Πόλεμος» ... 25

Νεοελληνικός διαφωτισμός

Ρήγας Βελεστινλής, «Θούριος» ... 28

Αθανάσιος Χριστόπουλος, «Τώρα» ... 31

Ανώνυμος, «Ο Ρωσσαγγλογάλλος» ... 33

Αδαμάντιος Κοραής, «Ο Παπατρέχας» ... 36

Λόρδος Μπάυρον, «Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ» ... 41

Απομνημονεύματα

Γιάννης Μακρυγιάννης, «Απομνημονεύματα» ... 46

Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, «Αυτοβιογραφία» ... 50

Παναγής Σκουζές, «Ο βίος μου» ... 53

Η λογοτεχνία στα Επτάνησα

Ανδρέας Κάλβος, «Εις Πάργαν» ... 58

Διονύσιος Σολωμός, «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» ... 61

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, «Ο Δήμος και το καριοφίλι του» ... 63

Ανδρέας Λασκαράτος, «Ο κακός μαθητής» ... 66

Λορέντζος Μαβίλης, «Λήθη» ... 69

Οι Φαναριώτες και οι Ρομαντικοί των Αθηνών

Αλέξανδρος Σούτσος, «Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια» ... 72

Σπυρίδων Βασιλειάδης, «Η χαρά» ... 75

Σάμιουελ Τ. Κόλεριτζ, «Δουλειά χωρίς ελπίδα» ... 78

Γρηγόριος Παλαιολόγος, «Ο ζωγράφος» ... 80

Εμμανουήλ Ροΐδης, «Τα υαλοπωλεία» ... 85

Η νέα Αθηναϊκή Σχολή (1880-1922)

Γεώργιος Βιζυηνός, «Στο χαρέμι» ... 92

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Τ’ αγνάντεμα» ... 99

Άντον Τσέχωφ, «Ο Παχύς και ο Αδύνατος» ... 106

Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Ο Ζητιάνος» ... 109

Κωστής Παλαμάς, «Ίαμβοι και ανάπαιστοι», ... 115

«Ύμνος στον Παρθενώνα» ... 117

Κ.Π. Καβάφης, «Φωνές», ... 120

«Όσο μπορείς», . . . 121
«Στα 200 π.Χ.» . . . 123
Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Ο τύπος και η ουσία» . . . 125
Κωνσταντίνος Θεοτόκης, «Η τέχνη του αγιογράφου» . . . 131
Πηνελόπη Δέλτα, «Πρώτες ενθυμήσεις» . . . 135
Άγγελος Σικελιανός, «Γιατί βαθιά μου δόξασα» . . . 138
Κώστας Βάρναλης, «Ορέστης» . . . 140
Ναπολέων Λαπαθιώτης, «Νυχτερινό» . . . 142

Η νεότερη λογοτεχνία

Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945

Κ. Καρυωτάκης, «Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα» . . . 147
«Βράδυ» . . . 148
Μαρία Πολυδούρη, «Γιατί μ' αγάπησες» . . . 150
Γιάννης Σκαρίμπας, «Ουλαλούμ» . . . 153
Ζυλ Λαφόργκ, «Μοιρολόι φεγγαριού στην επαρχία» . . . 155
Άγγελος Τερζάκης, «Ο ματωμένος λυρισμός» . . . 158
Στράτης Μυριβήλης, «Τα ζα» . . . 161
Νίκος Καζαντζάκης, «Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά» . . . 164
Γιώργος Σεφέρης, «Με τον τρόπο του Γ.Σ.», . . . 169
«Τρία χαϊκού», . . . 172
«Ομιλία στη Στοκχόλμη» . . . 173
Ανδρέας Εμπειρίκος, «Τριαντάφυλλα στο παράθυρο» . . . 177
Νίκος Εγγονόπουλος, «Μπολιβάρ» . . . 179
Οδυσσέας Ελύτης, «Το Άξιον Εστί» («Η γένεσις»), . . . 182
«Το Άξιον Εστί» («Τα Πάθη, Ε΄»), . . . 183
«Δώρο ασημένιο ποίημα» . . . 186
Γιάννης Ρίτσος, «Αρχαίο θέατρο», . . . 188
«Ρωμιοσύνη» . . . 190
Νίκος Καββαδίας, «Kuro Siwo» . . . 193
Φραντς Κάφκα, «Ποσειδώνας» . . . 195
Γιώργος Θεοτοκάς, «Η διαδήλωση» . . . 198
Μ. Καραγάτσης, «Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα» . . . 204
Κοσμάς Πολίτης, «Η γνωριμία με τη Μόνικα» . . . 209
Μέλπω Αξιώτη, «Η ψυχή του νησιού» . . . 216

Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία

Μίλτος Σαχτούρης, «Τα δώρα» . . . 220
Μανόλης Αναγνωστάκης, «Στο παιδί μου» . . . 222
Κική Δημουλά, «Τα πάθη της βροχής» . . . 224
Τζένη Μαστοράκη, «Οι μεγάλοι» . . . 227
Δημήτρης Χατζής, «Η τελευταία αρκούδα του Πίνδου» . . . 229
Αντώνης Σαμαράκης, «Ζητείται ελπίς» . . . 235
Κώστας Ταχτσής, «Κι έχουμε πόλεμο!» . . . 239
Ρέα Γαλανάκη, «Η μεταμφίεση» . . . 244

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ . . . 249

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Νικηφόρος Λύτρας,
Επιστροφή από το πανηγύρι

Το δημοτικό τραγούδι αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική έκφραση της λαϊκής δημιουργίας. Την εποχή της ακμής του, το δημιούργημα αυτό της λαϊκής τέχνης και φαντασίας συνδύαζε την ποίηση με τη μουσική και κάποτε με το χορό. Στις παραδοσιακές κοινωνίες, όπου ο γραπτός λόγος ήταν προνόμιο ελαχίστων, η λαϊκή τέχνη αποτελούσε απαραίτητο στοιχείο της κοινωνικής ζωής. Στη δουλειά, στο σπίτι, στις γιορτές, στους γάμους και στις κηδείες, σε όλες τις ανθρώπινες εκδηλώσεις και καταστάσεις, το δημοτικό τραγούδι συντρόφευε, ψυχαγωγούσε, παρηγορούσε και εξασφάλιζε τη συνέχεια του πολιτισμού και των παραδόσεων. Επειδή εκφράζουν τα βιώματα, τις ιδέες, τις αισθητικές προτιμήσεις και τα συναισθήματα του λαού και όχι ενός ξεχωριστού δημιουργού, τα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζουν ενιαίο ύφος ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν, έχουν σταθερά, επαναλαμβανόμενα μοτίβα και διαχρονικό χαρακτήρα.

Τα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζουν μεγάλο θεματικό πλούτο. Μπορούμε ωστόσο να τα χωρίσουμε σε τρεις μεγάλες κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσουμε τα τραγούδια που αναφέρονται στις διάφορες εκδηλώσεις της ζωής (της αγάπης, νυφιάτικα, νανουρίσματα, παιδικά, κάλαντα, αποκριάτικα και άλλα εορταστικά, τραγούδια της ξενιτιάς, μοιρολόγια, γνωμικά, τραγούδια της δουλειάς). Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα ιστορικά τραγούδια, δηλαδή αυτά που δημιουργήθηκαν εξαιτίας ενός ιστορικού γεγονότος ή αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, όπως είναι τα ακριτικά ή τα κλέφτικα. Στην τρίτη κατηγορία τοποθετούμε τις παραλογές, ένα ιδιαίτερο είδος δημοτικού τραγουδιού, το οποίο διακρίνεται για τον αφηγηματικό του χαρακτήρα, τον επικό τόνο και τη δραματική έκβαση. Κοινά χαρακτηριστικά όλων είναι: η λιτότητα των εκφραστικών μέσων και τρόπων, η οικονομία και η πύκνωση του ποιητικού λόγου.

Περισσότερες πληροφορίες για τα δημοτικά τραγούδια, όπως και για τις επόμενες ενότητες των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας *της Γ΄ Γυμνασίου, θα βρείτε στα αντίστοιχα κεφάλαια του βιβλίου* Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας *του Γυμνασίου.*

Δημοτικα Νανουρισματα

Θεόφραστος Τριανταφυλλίδης, *Παιδικό δωμάτιο*

Τα δύο αυτά νανουρίσματα περιλαμβάνονται στη συλλογή του Νικόλαου Γ. Πολίτη Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού *(1914). Το πρώτο προέρχεται από τη Χίο και έχει καταγραφεί από το Γάλλο φιλέλληνα Κλωντ Φωριέλ (1825) και το δεύτερο από την Κορινθία και έχει καταγραφεί από το Μιχ. Λελέκο (1888). Όπως φαίνεται καθαρά από τους στίχους των δύο τραγουδιών, το πρώτο αναφέρεται σε αγόρι και το δεύτερο σε κορίτσι.*

Να μου το πάρεις, ύπνε μου

Να μου το πάρεις, Ύπνε μου, τρεις βίγλες* θα του βάλω,
τρεις βίγλες, τρεις βιγλάτορες,* κι οι τρεις αντρειωμένοι.
Βάλλω τον Ήλιο στα βουνά, τον αετό στους κάμπους,
τον κυρ Βοριά το δροσερό ανάμεσα πελάγου.
Ο Ήλιος εβασίλεψεν, ο αϊτός αποκοιμήθη,
κι ο κυρ Βοριάς ο δροσερός στης μάνας του πηγαίνει.
«Γιε μ', πού 'σουν χτες, πού 'σουν προχτές, πού 'σουν την άλλη νύχτα;
Μήνα* με τ' άστρι μάλωνες, μήνα με το φεγγάρι,
μήνα με τον αυγερινό, που 'μαστ' αγαπημένοι;
– Μήτε με τ' άστρι μάλωνα, μήτε με το φεγγάρι,
μήτε με τον αυγερινό, οπού 'στ' αγαπημένοι·
χρυσόν υγιόν εβίγλιζα* στην αργυρή του κούνια».

Ν. Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*

---

* **βίγλα**: σκοπιά, φυλάκιο * **βιγλάτορας**: σκοπός, φύλακας * **μήνα**: μήπως * **εβίγλιζα**: φύλαγα

Κοιμήσου αστρί

Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου αυγή, κοιμήσου νιο φεγγάρι·
κοιμήσου, που να σε χαρεί ο νιος που θα σε πάρει.
Κοιμήσου, που παράγγειλα στην Πόλη τα χρυσά σου,
στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου.
Κοιμήσου, που σου ράβουνε το πάπλωμα στην Πόλη
και σου το τελειώνουνε σαρανταδυό μαστόροι·
στη μέση βάνουν τον αετό, στην άκρη το παγόνι.
Νάνι του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγγόνι.
Κοιμήσου και παράγγειλα παπούτσια στον τσαγγάρη,
να σου τα κάνει κόκκινα με το μαργαριτάρι.
Κοιμήσου, μες στην κούνια σου και στα παχιά πανιά σου,
η Παναγιά η δέσποινα να είναι συντροφιά σου.

Ν. Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. α) Από ποια σημεία διαφαίνεται η τρυφερότητα των δύο μανάδων και η σημασία που έχουν γι' αυτές τα παιδιά τους; β) Ποιους βάζει παραστάτες του παιδιού της η μάνα του γιου και ποιους η μάνα της κόρης;
2. Σε ποιο βαθμό τα νανουρίσματα σας θυμίζουν παραμύθια; Γιατί συμβαίνει αυτό κατά τη γνώμη σας;
3. Στο δεύτερο τραγούδι η φαντασία της μάνας αναπλάθει δημιουργικά λαϊκές διηγήσεις για τις αρχοντοπούλες του Βυζαντίου. Εντοπίστε τα σχετικά σημεία του κειμένου και σχολιάστε τα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Συζητήστε για τις διαφορές και τις ομοιότητες αγοριών και κοριτσιών, παίρνοντας παραδείγματα από τη συμπεριφορά, τα ενδιαφέροντα και τις ασχολίες των δύο φύλων στη σημερινή εποχή. Συμβουλευτείτε το βιβλίο της *Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής*.

Της Πάργας

Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Μάθημα Ιστορίας*

Το τραγούδι αυτό ανήκει στην κατηγορία των ιστορικών δημοτικών τραγουδιών. Η Πάργα, παραλιακή πόλη της Ηπείρου, από τις αρχές του 15ου αιώνα βρισκόταν κάτω από την ηγεμονία των Ενετών, αλλά μετά την κατάλυση της ενετικής πολιτείας πέρασε στην κατοχή των Γάλλων μαζί με τα νησιά του Ιονίου. Το 1814 παραδόθηκε στους Άγγλους, οι οποίοι την κράτησαν για λίγο καιρό και μετά την παραχώρησαν στους Τούρκους. Οι τέσσερις χιλιάδες Παργινοί, για να αποφύγουν τις αγριότητες των Τούρκων και των Αλβανών, αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να περάσουν απέναντι στα Επτάνησα, παίρνοντας μαζί τους τα ιερά κειμήλια και τις εικόνες των εκκλησιών. Λίγο πριν από την επίσημη παράδοση, που έγινε στις 28 Απριλίου του 1819, ανέσκαψαν τους οικογενειακούς τάφους τους, συγκέντρωσαν τα λείψανα των προγόνων τους στην πλατεία της αγοράς και τα έκαψαν, για να τα γλιτώσουν από τη βεβήλωση.

Τρία πουλιά απ’ την Πρέβεζα διαβήκανε στην Πάργα.
Το ’να κοιτάει την ξενιτιά, τ’ άλλο τον Αϊ-Γιαννάκη,
το τρίτο το κατάμαυρο μοιριολογάει και λέει:
«Πάργα, Τουρκιά σε πλάκωσε, Τουρκιά σε τριγυρίζει.
Δεν έρχεται για πόλεμο, με προδοσιά σε παίρνει.
Βεζίρης δε σ’ ενίκησε με τα πολλά τ’ ασκέρια.*
Έφευγαν Τούρκοι σα λαγοί το παργινό τουφέκι,
κι οι Λιάπηδες* δεν ήθελαν να ’ρτουν να πολεμήσουν.
Είχες λεβέντες σα θεριά, γυναίκες αντρειωμένες,

---

* **ασκέρι**: στράτευμα * **Λιάπηδες**: Τουρκαλβανοί

πότρωγαν* βόλια για ψωμί, μπαρούτι για προσφάγι.
Τ' άσπρα* πουλήσαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν και σένα.

Πάρτε, μανάδες, τα παιδιά, παπάδες, τους Αγίους.
Άστε, λεβέντες, τ' άρματα κι αφήστε το τουφέκι,
σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά όλα σας τα κιβούρια,*
και τ' αντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε του γονιού σας.
Τούρκους δεν επροσκύνησαν, Τούρκοι μην τα πατήσουν».

Ν. Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*

* **πότρωγαν**: που έτρωγαν * **άσπρα**: ασημένια νομίσματα, αργύρια * **κιβούρια**: τάφοι

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια τυπικά μοτίβα του δημοτικού τραγουδιού διακρίνετε σε αυτό το ποίημα;
2. Εντοπίστε τα σημεία εκείνα που δηλώνουν την ανδρεία των Παργινών. Τι παρατηρείτε σχετικά με το ήθος των γυναικών και των αντρών;
3. «Πάρτε...πατήσουν»: Ποια είναι η έγκλιση των ρημάτων αυτού του αποσπάσματος και ποια τα υποκείμενά τους; Ποιες είναι οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν πριν από την παράδοση και τι σημαίνουν;
4. Εκτός από τη λαϊκή μούσα και η λόγια ποίηση εμπνεύστηκε από την τύχη της Πάργας. Ένα από τα καλύτερα δείγματα της δεύτερης κατηγορίας είναι η ωδή «Εις Πάργαν» του Ανδρέα Κάλβου, που ανθολογείται επίσης στο βιβλίο σας. Τι διαφορετικό προσφέρει στον αναγνώστη η ποιητική κατάθεση του Κάλβου;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- «Τ' άσπρα πουλήσαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν και σένα»: Πώς συνδέεται το ιστορικό γεγονός με τη χριστιανική παράδοση; Συζητήστε το θέμα της προδοσίας με κίνητρο την απόκτηση χρημάτων, αναφερόμενοι και σε ανάλογα παραδείγματα από το βιβλίο της Ιστορίας σας.

Του γιοφυριού της Άρτας

Η παραλογή αυτή είναι ένα από τα γνωστότερα και ωραιότερα δημιουργήματα της λαϊκής μούσας και στηρίζεται σε μια μακραίωνη παράδοση, σχετική με τη θεμελίωση μεγάλων έργων. Από τους αρχαίους ακόμα χρόνους υπήρχε η δοξασία ότι, για να στερεωθεί και να προφυλαχθεί από κάθε κίνδυνο ένα κτίσμα, έπρεπε να θυσιαστεί στα θεμέλιά του κάποιο ζωντανό πλάσμα. Το γεφύρι της Άρτας, ένα έργο τόσο δύσκολο και θαυμαστό για την εποχή του, ενέπνευσε το ομώνυμο δημοτικό τραγούδι και πλούτισε την παράδοση με το δικό του θρύλο. Παραλλαγές του τραγουδιού, που αναφέρονται και σε άλλα γεφύρια ή οικοδομήματα, υπάρχουν όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε όλη την περιοχή των Βαλκανίων. Το κείμενο που ακολουθεί είναι η κερκυραϊκή παραλλαγή Του γιοφυριού της Άρτας, *από την έκδοση του Νικόλαου Γ. Πολίτη* Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού *(1914).*

Σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
γιοφύρι-ν-εθεμέλιωναν στης Άρτας το ποτάμι.
Ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ εγκρεμιζόταν.
Μοιριολογούν οι μάστοροι και κλαιν οι μαθητάδες:
«Αλίμονο στους κόπους μας, κρίμα στις δούλεψές μας,
ολημερίς να χτίζουμε, το βράδυ να γκρεμιέται!»
Πουλάκι εδιάβη κι έκατσε αντίκρυ στο ποτάμι,
δεν εκελάηδε σαν πουλί, μηδέ σα χελιδόνι,
παρά εκελάηδε κι έλεγε, ανθρωπινή λαλίτσα:
«Α δε στοιχειώσετε άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριώνει·
και μη στοιχειώσετε ορφανό, μη ξένο, μη διαβάτη,
παρά του πρωτομάστορα την όμορφη γυναίκα,
πόρχεται αργά τ' αποταχύ* και πάρωρα* το γιόμα».

Τ' άκουσ' ο πρωτομάστορας και του θανάτου πέφτει.
Πιάνει, μηνάει της λυγερής με το πουλί τ' αηδόνι:
Αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί, αργά να πάει το γιόμα,
αργά να πάει και να διαβεί της Άρτας το γιοφύρι.
Και το πουλί παράκουσε κι αλλιώς επήγε κι είπε:

---

* **αποταχύ**: νωρίς το πρωί * **πάρωρα**: πριν από την ώρα

«Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας το γιόμα,
γοργά να πας και να διαβείς της Άρτας το γιοφύρι».

Να τηνε κι εξανάφανεν* από την άσπρη στράτα.
Την είδ' ο πρωτομάστορας, ραγίζεται η καρδιά του.
Από μακριά τους χαιρετά κι από κοντά τους λέει:
«Γεια σας, χαρά σας, μάστοροι και σεις οι μαθητάδες,
μα τι έχει ο πρωτομάστορας κι είναι βαργωμισμένος;*
– Το δαχτυλίδι τόπεσε στην πρώτη την καμάρα,
και ποιος να μπει και ποιος να βγει το δαχτυλίδι νά 'βρει;
– Μάστορα, μην πικραίνεσαι κι εγώ να πά' σ' το φέρω,
εγώ να μπω, κι εγώ να βγω, το δαχτυλίδι νά βρω».

Μηδέ καλά κατέβηκε, μηδέ στη μέση επήγε·
«Τράβα, καλέ μ', τον άλυσο, τράβα την αλυσίδα,
τι όλον τον κόσμο ανάγειρα και τίποτες δεν ήβρα».
Ένας πιχάει* με το μυστρί,* κι άλλος με τον ασβέστη,
παίρνει κι ο πρωτομάστορας και ρίχνει μέγα λίθο.

«Αλίμονο στη μοίρα μας, κρίμα στο ριζικό* μας!
Τρεις αδερφάδες είμαστε, κι οι τρεις κακογραμμένες,
η μια 'χτισε το Δούναβη, κι η άλλη τον Αφράτη,*
κι εγώ η πλιο στερνότερη* της Άρτας το γιοφύρι.
Ως τρέμει το καρυόφυλλο,* να τρέμει το γιοφύρι,
κι ως πέφτουν τα δεντρόφυλλα, να πέφτουν οι διαβάτες.

– Κόρη, το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δώσε,
πόχεις μονάκριβο αδερφό, μη λάχει* και περάσει».
Κι αυτή το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δίνει.
«Αν τρέμουν τ' άγρια βουνά, να τρέμει το γιοφύρι,
κι αν πέφτουν τ' άγρια πουλιά, να πέφτουν οι διαβάτες,
τι έχω αδερφό στην ξενιτιά, μη λάχει και περάσει».

Ν. Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*

* **εξανάφανεν**: φάνηκε να έρχεται * **βαργωμισμένος**: στενοχωρημένος, δύσθυμος * **πιχάει**: μυστρίζει τη λάσπη, σοβατίζει * **μυστρί** (μύστρον, μυστρίον): το τριγωνοειδές εργαλείο των κτιστών * **ριζικό**: μοίρα, πεπρωμένο * **Αφράτης**: Ευφράτης * **η πλιο στερνότερη**: η πιο μικρή * **καρυόφυλλο**: το φύλλο της καρυδιάς * **μη λάχει**: μην τύχει

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Διακρίνετε τις ενότητες του ποιήματος και δώστε έναν τίτλο για την καθεμιά.
2. Πώς δηλώνεται η δυσκολία της θεμελίωσης του γεφυριού και με ποιον τρόπο προβλέπεται να πραγματοποιηθεί το έργο;
3. Ποιος είναι ο ρόλος του πουλιού στην εξέλιξη της αφήγησης;
4. Ποιο επίρρημα χρησιμοποιεί στην παραγγελία του ο πρωτομάστορας και ποιο ο φτερωτός αγγελιαφόρος του μηνύματος; Τι δείχνει η επιλογή του επιρρήματος στην πρώτη περίπτωση και τι στη δεύτερη;
5. Πώς αντιδρά η γυναίκα του πρωτομάστορα στην απρόσμενη δοκιμασία της, και ποια είναι τα συναισθήματά της για το σύζυγό της;
6. Ποια στοιχεία αυτού του τραγουδιού αποδεικνύουν ότι ανήκει στο είδος των παραλογών;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Αναζητήστε βιβλιογραφικά στοιχεία και βρείτε πληροφορίες για την κατασκευή των πέτρινων γεφυριών στην Ελλάδα. Επισκεφθείτε, αν μπορείτε, μια περιοχή με ένα τέτοιο γεφύρι.
- Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Γεωγραφίας και της Τεχνολογίας, οργανώστε ερευνητικές ομάδες, με σκοπό τη συλλογή στοιχείων για την τοποθεσία, τη λειτουργία και την ευρύτερη σημασία των γεφυριών, τόσο στην παλιά όσο και στη σύγχρονη εποχή της μεγάλης τεχνολογικής ανάπτυξης.

Το γεφύρι της Άρτας (φωτ. Γ. Ντουνιάς)

ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Στην περιοχή της Κρήτης από το 15ο έως το 17ο αιώνα, και ιδιαίτερα ανάμεσα στο 1600 και το 1669, παρατηρείται μια αξιόλογη ανάπτυξη της νεότερης λόγιας λογοτεχνίας μας. Η περίοδος αυτή είναι περίοδος ακμής της κρητικής λογοτεχνίας. Ήδη από το 10ο μ.Χ. αιώνα άρχισε να καλλιεργείται η ακριτική ποίηση, ενώ ο κρητικός λαός δημιουργούσε τα περίφημα ριζίτικα, είδος δημοτικού τραγουδιού σε ανομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους.

Η κρήνη Αριμόντι

Σε αυτή την ποιητική παράδοση επέδρασε με τρόπο ανανεωτικό η λογοτεχνική δημιουργία της Δύσης, αφού η Κρήτη μετά τη Φραγκοκρατία (1204) ήταν υπό την κατοχή των Βενετών. Η βενετική κυριαρχία ήταν ήπια σε σχέση με την κυριαρχία των Τούρκων και επέτρεπε στους Κρητικούς να διατηρούν μια σχετική ελευθερία στον πνευματικό τομέα. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453) και για δύο περίπου αιώνες (1669) αρκετοί νέοι Κρήτες φοιτούσαν σε ιταλικές σχολές και μετέφεραν στο νησί τους το πνεύμα της Αναγέννησης. Ειδικά κατά την περίοδο αυτή η κρητική λογοτεχνία, συνδυάζοντας δημιουργικά την πολιτισμική και ανθρωπιστική της παράδοση με το πνεύμα της ανανέωσης που επικρατούσε στην Ευρώπη, έδωσε ορισμένα από τα πιο σημαντικά έργα της. Βασικά γνωρίσματα αυτών των έργων είναι: η επίμονη καλλιέργεια της γλώσσας του λαού, η ηρωική αντίληψη της ζωής, το συναίσθημα του χρέους απέναντι στην πατρίδα, τη θρησκεία και την οικογένεια, η αγάπη για την ελευθερία, η εξιδανίκευση του έρωτα και της γυναίκας, το ιπποτικό πνεύμα. Οι Κρήτες δημιουργοί ξεχωρίζουν για τη γονιμότητα και την ποιότητα της λογοτεχνικής παραγωγής τους. Η κρητική λογοτεχνία μάς έδωσε έργα υψηλής αισθητικής και συνέβαλε στη διαμόρφωση της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης. Τα έργα της αγαπήθηκαν από το λαό και συνέβαλαν στην πνευματική και εθνική αφύπνιση κατά την περίοδο της πολύχρονης σκλαβιάς του ελληνισμού.

Γεωργιος Χορτατσης

Ερωφίλη

Γιάννης Τσαρούχης, *Ερωφίλη*

Στο παρακάτω απόσπασμα από την τραγωδία του Γεωργίου Χορτάτση Ερωφίλη *συνομιλούν οι δύο πρωταγωνιστές και δίνουν υπόσχεση παντοτινής αγάπης. Μια σύντομη αναδρομή στην ερωτική τους ιστορία θα σας βοηθήσει να κατανοήσετε τη συναισθηματική τους ένταση: Ο Πανάρετος και η βασιλοπούλα Ερωφίλη ήταν φίλοι από παιδιά. Καθώς μεγάλωναν, το αίσθημά τους εξελίχθηκε σε έρωτα, χωρίς να γνωρίζει και να εγκρίνει ο βασιλιάς τη σχέση τους. Ύστερα από νικηφόρο πόλεμο εναντίον των Περσών εισβολέων, στον οποίο διακρίθηκε ο Πανάρετος, ο δεσμός των δύο νέων ολοκληρώθηκε «με όρκους και δαχτυλίδι», όπως εξομολογείται μυστικά ο Πανάρετος στο φίλο του Καρπόφορο, στην πρώτη πράξη του έργου. Στο μεταξύ ο βασιλιάς δέχεται προξενιές από τους βασιλιάδες της Μικράς Ασίας και της Περσίας και αποφασίζει να παντρέψει την κόρη του με τον ισχυρότερο. Η Ερωφίλη αρνείται το γάμο, με την πρόφαση ότι δε θέλει να φύγει μακριά του. Η αγωνία της για το μέλλον κυριαρχεί στη δεύτερη πράξη, γι' αυτό εμπιστεύεται τον πόνο της στην παραμάνα της. Στην τρίτη πράξη, στο απόσπασμα που επιλέγουμε, ο ίδιος ο Πανάρετος, σταλμένος από το βασιλιά, μεταφέρει στην Ερωφίλη το μήνυμα του βασιλιά για τις προξενιές, ενώ παράλληλα της μιλά με θέρμη για τον έρωτά του αλλά και για το φόβο του μήπως τη χάσει.*

ΕΡΩ. Τόσες δεν είναι οι ομορφιές, τόσα δεν είν' τα κάλλη,
μα τούτο εκ την αγάπη σου γεννάται* τη μεγάλη.
Μα γή όμορφή 'μαι γή άσκημη, Πανάρετε ψυχή μου,
για σέναν εγεννήθηκε στον κόσμο το κορμί μου.
ΠΑΝ. Νερό δεν έσβησε φωτιά ποτέ, βασίλισσά μου,
καθώς τα λόγια τα γροικώ* σβήνουσι την πρικιά* μου.
Μ' όλον ετούτο, αφέντρα μου, μα την αγάπη εκείνη,
που μας ανάθρεψε μικρά, και πλια παρ' άλλη εγίνη
πιστή και δυνατότατη σ' εμένα κι εις εσένα,
και τα κορμιά μας σ' άμετρο* πόθο κρατεί δεμένα,
περίσσα* σε παρακαλώ ποτέ να μην αφήσεις
να σε νικήσει ο βασιλιός, να μ' απολησμονήσεις.
ΕΡΩ. Οϊμένα,* νά 'βρω δε μπορώ ποιαν αφορμή ποτέ μου
σου 'δωκα στην αγάπη μου φόβο, Πανάρετέ μου,
να πιάνεις τόσα δυνατό, σα να μηδέ γνωρίζεις
το πως το νου και την ψυχή και την καρδιά μου ορίζεις.
Έρωτα, απείς* τ' αφέντη μου τ' αμμάτια* δε μπορούσι
πόσα πιστά και σπλαχνικά τον αγαπώ να δούσι,*
μιαν απού τσι σαΐτες σου φαρμάκεψε και ρίξε
μέσα στα φυλλοκάρδια μου και φανερά του δείξε
με τον πρικύ μου θάνατο πως ταίρι του απομένω,
και μόνο πως για λόγου του στον Άδη κατεβαίνω.
ΠΑΝ. Τούτο ας γενεί σ' εμένα ομπρός, φόβο κιανένα αν έχω
στον πόθο σου, νεράιδα μου, γή αν έν' και δεν κατέχω
πως μήδ' ο θάνατος μπορεί να κάμει να σηκώσεις
τον πόθο σου από λόγου μου κι αλλού να τόνε δώσεις.
Μα δεν κατέχω ποια αφορμή με κάνει και τρομάσσω,
το πράμα, που στο χέρι μου κρατώ σφικτά, μη χάσω,
κι εκείνο, απού παρηγοριά πρέπει να μου χαρίζει,
τσ' ελπίδες μου τσ' αμέτρητες σε φόβο μού γυρίζει.
ΕΡΩ. Τούτό 'ναι απού το ξαφνικό μαντάτο που μας δώσα,
μα μην πρικαινομέστανε,* Πανάρετέ μου, τόσα,

* **γεννάται**: γεννιέται * **γροικώ**: ακούω * **πρικιά**: πίκρα * **άμετρο**: αμέτρητο * **περίσσα**: πολύ * **οϊμένα**: αλίμονο * **απείς**: αφού * **αμμάτια**: μάτια * **δούσι**: δουν * **πρικαινομέστανε**: πικραινόμαστε

γιατί ουρανός, απού ’καμε κι εσμίξαμεν αντάμι,*
να στέκομε παντοτινά ταίρια μάς θέλει κάμει.
Τον ουρανό, τη θάλασσα, τη γη και τον αέρα,
τ’ άστρα, τον ήλιο το λαμπρό, τη νύκτα, την ημέρα,
παρακαλώ ν’ αρματωθού, να ’ρθουν αντίδικά* μου,
την ώρα οπ’ άλλος θέλει μπει πόθος εις την καρδιά μου.

Γ. Χορτάτσης, *Ερωφίλη*, Στιγμή

* **αντάμι**: μαζί * **αντίδικα**: αντίπαλα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιοι φόβοι βασανίζουν τον Πανάρετο και πώς προσπαθεί να τον ηρεμήσει η Ερωφίλη;
2. Πώς εκδηλώνει ο Πανάρετος την αγάπη του στην Ερωφίλη και πώς ανταποκρίνεται εκείνη στα αισθήματά του;
3. Σε ποια σημεία του κειμένου κορυφώνεται η δραματική ένταση και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Ο Μάνος Χατζιδάκις έχει μελοποιήσει στίχους από το μονόλογο της *Ερωφίλης* (Πράξη Γ', στ. 9-19) στο δίσκο του *Ο Μεγάλος Ερωτικός* (Λύρα, 1987). Ζητήστε από τον καθηγητή της Μουσικής να ακούσετε το τραγούδι και σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο αποδίδει η μελοποίηση το ερωτικό συναίσθημα της Ερωφίλης.
- Η *Ερωφίλη* παρουσιάστηκε πολλές φορές στο θέατρο. Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών, πειραματιστείτε με θέμα τη δραματοποίηση και σκηνοθεσία αυτού του επεισοδίου ή της σκηνής από την οποία προέρχονται οι στίχοι.

Βιτσεντσος Κορναρος

Ερωτόκριτος

Τα δύο επιλεγμένα αποσπάσματα από τον Ερωτόκριτο, *το πιο γνωστό και δημοφιλές έργο της κρητικής λογοτεχνίας, προέρχονται από το τρίτο και τέταρτο μέρος του ποιήματος. Το πρώτο απόσπασμα τοποθετείται στη μέση περίπου του έργου και θίγει το πρόβλημα της κοινωνικής διαφοράς ανάμεσα στην οικογένεια της Αρετούσας και του Ερωτόκριτου. Έχουν προηγηθεί ο έρωτας του Ερωτόκριτου και η ανταπόκριση της Αρετούσας (Α′ Μέρος), καθώς και το κονταροκτύπημα και η νίκη του Ερωτόκριτου (Β′ Μέρος). Μετά τη νίκη το αίσθημα των δύο νέων γίνεται σφοδρότερο, αρχίζουν οι ερωτικές συνομιλίες τους στο δώμα του παλατιού, οι οποίες οδηγούν στην κοινή απόφαση να παρακαλέσει ο Ερωτόκριτος τον πατέρα του να μιλήσει στο βασιλιά για το γάμο. Ο πατέρας του Ερωτόκριτου Πεζόστρατος, παρά τις αντιρρήσεις του, πείθεται και τολμά, με σύνεση και διστακτικότητα, να μιλήσει στο βασιλιά, όμως εκείνος τον διώχνει από το παλάτι με ύβρεις και απειλές. Δίνει επίσης διαταγή να εξοριστεί ο Ερωτόκριτος, ο οποίος με σπαραγμό ψυχής αποχαιρετά την αγαπημένη του, τον τόπο του και τους δικούς του, και πηγαίνει στην Έγριπο. Στο τέταρτο μέρος, ο βασιλιάς επιμένει να παντρέψει την κόρη του με το βασιλόπουλο του Βυζαντίου, η Αρετούσα αρνείται και ο πατέρας της τη φυλακίζει. Ενώ μπαίνει ο τέταρτος χρόνος από τη φυλάκιση της Αρετούσας, ο βασιλιάς των Βλάχων εισβάλλει στο βασίλειο των Αθηνών, παρουσιάζεται όμως ο Ερωτόκριτος, αγνώριστος, μαυρισμένος από ένα μαγικό υγρό, και σώζει την Αθήνα, τόσο με τα ανδραγαθήματά του όσο και με την τελική μονομαχία του με τον Άριστο, το καλύτερο παλικάρι των Βλάχων. Το δεύτερο απόσπασμα έχει επικό χαρακτήρα και είναι η αρχή της δικαίωσης του Ερωτόκριτου, η οποία θα οδηγήσει σταδιακά στο ευτυχισμένο τέλος, στο γάμο των δύο νέων και στην ανάληψη της βασιλείας.*

[Γ. 891-936. Διάλογος ρήγα Ηράκλη και Πεζόστρατου]

ΠΟΙΗΤΗΣ

Εκείνη η μέρα επέρασε κι η άλλη ξημερώνει
κι ο κύρης* του Ρωτόκριτου γλυκαίνει και μερώνει·*
δε θέλει πλιο* να καρτερεί κι ο γιος του να ’χει κρίση,*

---

* **κύρης**: πατέρας * **μερώνει**: ηρεμεί * **πλιο**: πια * **κρίση**: μαρτύριο, βάσανο

μα εβάλθηκε την προξενιάν ετούτη να μιλήσει.
Επήγεν εις του βασιλιού να τόνε δικιμάσει
κι ελόγιαζεν από μακρά με ξόμπλια* να τον πιάσει·
αγάλια αγάλια αρχίνισεν αποκοτιά* να παίρνει
και μια και κι άλλη αθιβολήν* αλλοτινή του φέρνει.

ΠΕΖΟΣΤΡΑΤΟΣ

Λέγει: «Στους παλαιούς καιρούς, που 'σα μεγάλοι αθρώποι,*
τα πλούτη και βασίλεια εκράζουντάνε κόποι,
'πειδή ετιμούσανε πολλά της αρετής τη χάρη
παρά τσι χώρες, τσ' αφεντιές, τα πλούτη, το λογάρι,*
κι εσμίγασι τα τέκνα τως οι αφέντες οι μεγάλοι
με τους μικρούς οπού 'χασι γνώση, αντρειά και κάλλη.
Όλα τα πλούτη κι οι αφεντιές* εσβήνουν και χαλούσι
και μεταλλάσσουν, κι οι καιροί συχνιά τα καταλούσι,*
μα η γνώση εκεί που βρίσκεται και τσ' ευγενιάς τα δώρα
ξάζου* άλλο παρά βασιλειά, παρά χωριά και χώρα·
ουδ' ο τροχός δεν έχει εξάν,* ως θέλει να γυρίσει,
τη γνώση και την αρετή ποτέ να καταλύσει».

ΠΟΙΗΤΗΣ

Κι ήφερνε ξόμπλια απόμακρα, πράματα περασμένα
και καταπώς του σάζασι* τα 'λεγεν έναν ένα.
Με τούτες τες παραβολές αγάλια αγάλια σώνει*
εις το σημάδι το μακρύ κι ήρχισε να ξαμώνει.*
Αποκοτά δυο τρεις φορές να το ξεφανερώσει
κι οπίσω τον εγιάγερνε* κι εκράτειέ τον η γνώση.
Στο ύστερον ενίκησεν η αγάπη του παιδιού του
και φανερώνει τα κουρφά* και τα χωστά* του νου του·
μα ως ενεχάσκισε* να πει την προξενιά του γάμου,

---

* **ξόμπλι**: παράδειγμα * **αποκοτιά**: θάρρος * **αθιβολή**: λόγος * **μεγάλοι αθρώποι**: σημαντικοί * **λογάρι**: θησαυρός * **αφεντιά**: εξουσία * **καταλούσι**: φθείρουν * **ξάζου**: αξίζουν * **εξά**: εξουσία * **σάζασι**: ταίριαζαν * **σώνει, ξαμώνει**: φτάνει στο κρίσιμο σημείο και δοκιμάζει να πει * **γιαγέρνω:** επιστρέφω * **κουρφά, χωστά**: κρυφά * **ενεχάσκισε**: τόλμησε

ΒΑΣΙΛΙΑΣ

του λέγει ο ρήγας: «Πήγαινε και φύγε από κοντά μου!
Πώς εβουλήθης κι είπες το, λωλέ, μισαφορμάρη,*
γυναίκα του ο Ρωτόκριτος την Αρετή να πάρει;
Φύγε το γληγορύτερο και πλιο* σου μην πατήσεις
εις την αυλή του παλατιού και κακοθανατίσεις.
Γιατί σε βλέπω ανήμπορο, γιαύτος* δε σε ξορίζω,
μα ο γιος σου μην πατήσει πλιο σ' τσι τόπους οπ' ορίζω.
Τέσσερις μέρες κι όχι πλια* του δίδω να μισέψει,*
τόπους μακρούς κι αδιάβατους ας πάγει να γυρέψει
και μην πατήσει ώστε να ζω στα μέρη τα δικά μου,
αλλιώς του δίδω θάνατο για χάρισμα του γάμου.
Κι εκείνο που αποκότησες κι είπες τούτη την ώρα
μη γροικηθεί,* μην ακουστεί σ' άλλο εδεπά* στη χώρα
και κάμω πράμαν εις εσέ οπού να μη σ' αρέσει,
να τρέμου όσοι τ' ακούσουνε κι εκείνοι οπού το λέσι.
Δε θέλω πλιο να σου μιλώ· στο ρήγα δεν τυχαίνει
τα τόσα να πολυμιλεί· κι απόβγαλ' τον* να πηαίνει».

[Δ. 1003-1038. Μάχη Αθηναίων και Βλάχων]

Ανακατώνεται ο λαός και τα φουσάτα* σμίγου,
μα 'τον ακόμη σκοτεινά και δεν καλοξανοίγου.*
Δίδου αναπνιά στα βούκινα,* τσι σάλπιγγες φυσούσι,
πάγει η λαλιά στον ουρανό, τα νέφη αντιλαλούσι.
Με τη βαβούρα* την πολλή και κτύπους των αρμάτω
εγροίκησε* ο Ρωτόκριτος, γιατί δεν εκοιμάτο,
κι ο λογισμός της Αρετής ολίγο τον αφήνει
να κοιμηθεί, γιατί αγρυπνά σ' τσ' αγάπης την οδύνη.

* **λωλέ, μισαφορμάρη**: παλαβέ, μισότρελε * **πλιο**: στο εξής * **γιαύτος**: γι' αυτό * **πλια**: περισσότερο * **να μισέψει**: να φύγει * **γροικηθεί**: ακουστεί * **εδεπά**: εδώ * **απόβγαλ' τον**: διώξε τον * **φουσάτο**: στράτευμα * **δεν καλοξανοίγου**: δεν καλοβλέπουν * **δίδου αναπνιά στα βούκινα**: φυσούν τις πολεμικές σάλπιγγες * **βαβούρα**: φασαρία * **εγροίκησε**: άκουσε

Άλλο μαντάτο να του που δε στέκει ν’ ανιμένει,*
με σπούδα* εκαβαλίκεψε, στον κάμπο κατεβαίνει.
Σαν όντεν* είν’ καλοκαιριά, μέρα σιγανεμένη,
και ξάφνου ανεμοστρόβιλος από τη γην εβγαίνει,
με βροντισμό και ταραχή τη σκόνη ανεσηκώσει
και πάγει τη τόσο ψηλά, οπού στα νέφη σώσει,
έτσι κι όντεν εκίνησε με τέτοια αντρειά επορπάτει,
οπού βροντές και σκονισμούς κάνει στο μονοπάτι.
Μ’ έτοια μεγάλη μάνηταν ήσωσε* στο φουσάτο,
οπού όποιος κι αν εγλίτωκε με φόβο το εδηγάτο.
Εισέ καιρό ο Ρωτόκριτος ήσωσε στο λιμνιώνα,*
που οι Αθηναίοι εφεύγασι κι οι Βλάχοι τσ’ εζυγώνα·
με φόβον εγλακούσανε,* βοήθεια δεν ευρίσκα
κι οι οχθροί τως τους εδιώχνασι κι αλύπητα εβαρίσκα.
Κι ωσά λιοντάρι όντε πεινά κι από μακρά γροικήσει
κι έρχεται βρώμα* οπού ’πασκε* να βρει να κυνηγήσει
κι εις την καρδιά κινά, ως το δει, η πεθυμιά τη μάχη,
τρέχει ζιμιόν* απάνω του κι αγριεύει σαν του λάχει·*
φωτιά πυρή στα μάτια του ανεβοκατεβαίνει,
καπνός απ’ τα ρουθούνια του μαύρος βραστός εβγαίνει,
αφροκοπά το στόμα του, το κούφος* του μουγκρίζει,
ανασηκώνει την ορά,* τον κόσμο φοβερίζει,
κατακτυπούν τα δόντια του και το κορμί σπαράσσει,
αναχεντρώνουν* τα μαλλιά και τρέχει να το πιάσει·
εδέτσι* εξαγριεύτηκε για τα κακά μαντάτα
κι ωσάν αϊτός επέταξε κι εμπήκε στα φουσάτα.
Βλάχοι, κακό το πάθετε εις τό σας ηύρε αφνίδια,
εδά ’ρθασι τ’ απαρθινά* κι επάψαν τα παιγνίδια!

Β. Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, Ερμής

* **ανιμένει**: περιμένει * **σπούδα**: βιασύνη * **όντεν**: όταν * **ήσωσε**: έφτασε * **λιμνιώνας**: λιμάνι * **εγλακούσανε**: έτρεχαν * **βρώμα**: τροφή, λεία θηρίου * **’πασκε**: προσπαθούσε * **ζιμιόν**: αμέσως * **λάχει**: τύχει * **κούφος**: θωρακική κοιλότητα * **ορά:** ουρά * **αναχεντρώνουν**: για το τρίχωμα του ζώου που υψώνεται * **εδέτσι**: έτσι * **απαρθινά**: αληθινά.

Γιάννης Τσαρούχης, *Ερωτόκριτος και Αρετούσα*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Α (Γ. 891-936)

1 Με ποιον τρόπο, με ποιο ρόλο και για ποιο σκοπό παρεμβαίνει ο ποιητής;

2 Πώς σκέφτεται ο Πεζόστρατος να προσεγγίσει το βασιλιά και με ποια επιχειρήματα προσπαθεί να τον πείσει να δεχτεί το γάμο;

3 Πώς αντιδρά ο βασιλιάς στην πρόταση γάμου του Ερωτόκριτου και γιατί;

4 Κάθε πατέρας επιθυμεί την οικογενειακή του ευτυχία. Πώς ενεργεί ο βασιλιάς και πώς ο Πεζόστρατος, για να πετύχουν αυτόν το στόχο;

Β (Δ. 1003-1038)

1 Στο απόσπασμα κυριαρχούν τα επικά στοιχεία. Ποια είναι και πώς εκφράζονται;

2 Βρείτε τις παρομοιώσεις του κειμένου και εξηγήστε τη λειτουργία τους.

3 Σε ποια σημεία του αποσπάσματος φαίνεται η σφοδρότητα της μάχης και με ποιους τρόπους την αποδίδει παραστατικά ο ποιητής;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Α (Γ. 891-936)

- Ο Πεζόστρατος εξιδανικεύει το παρελθόν, υποστηρίζοντας ότι στους παλιούς καιρούς δεν ίσχυαν κοινωνικές διακρίσεις. Συμβουλευτείτε το εγχειρίδιο της *Ιστορίας* ή της *Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής,* για να δείτε αν αληθεύει ο ισχυρισμός του.
- Πώς έγινε το προξενιό του Ερωτόκριτου; Βρείτε περισσότερα στοιχεία για τους γάμους από προξενιά, σε διάφορες χρονικές περιόδους.

Β (Δ. 1003-1038)

- Επισκεφθείτε την Εθνική Πινακοθήκη και αναζητήστε αναπαραστάσεις μαχών από την εποχή της Αναγέννησης ή βρείτε μια ανάλογη σκηνή πολεμικής σύγκρουσης στην *Ιλιάδα* του Ομήρου (ραψωδίες Ε, Ζ, Η) και συγκρίνετε τις δύο περιγραφές.
- Ζωγραφίστε τον Ερωτόκριτο, με βάση την εξωτερική εμφάνιση των πολεμιστών της εποχής αλλά και τα ειδικά χαρακτηριστικά με τα οποία αποδίδεται η ανδρεία τους στο απόσπασμα. Ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή της Ιστορίας.

Μαρίνος Τζανε Μπουνιαλής

Ο Κρητικός Πόλεμος

Το ποίημα περιγράφει με χρονολογική σειρά τα γεγονότα του πολέμου, από την απόβαση των Τούρκων στην Κρήτη ως τη συνθηκολόγηση του Ηρακλείου (1645-1669). Ο ποιητής αναφέρεται στον αγώνα των Κρητικών και επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην άλωση της Κρήτης. Στο απόσπασμα προσωποποιείται το Κάστρο του Ηρακλείου, το οποίο μιλά και αναλογίζεται τις χαρές τον καιρό της ειρήνης.

Α. Τάσσος, *Για τα 150 χρόνια της επανάστασης του 1821*, Ξυλογραφία

Ώφου,* καημένοι Κρητικοί, και πού ’ναι τ’ άλογά σας
και πού ’ναι τα μουλάρια σας και τα λαγωνικά σας;
Γή* πού ’ναι τα γεράκια σας και πού ’ναι οι λογισμοί σας
και πού ’ν’ τα σπίτια τα ψηλά, πού ’ν’ οι γραμματικοί σας;
Πού ’ναι τα λάδια, τα κρασά, τα στάρια, τα μετάξα,
γή πού ’ν’ τα περιβόλια σας, τα μοναστήρια τ’ άξα;
Στ’ άλογα να καθίζετε κι εις τα χωριά να μπείτε,

* **ώφου**: αλίμονο * **γή**: ή

να ξεκαλοκαιρεύσετε,* περίσσα* να χαρείτε!
Οι βρύσες πού 'ναι, τα νερά, κι οι ανθισμένοι κήποι,
π' όσοι κι αν τα κοιτάζανε ποτέ δεν είχαν λύπη;
Τα ρόδα, τα τριαντάφυλλα κι οι μυρισμένοι κρίνοι
κι οι δούλοι οι εμπιστικοί* τάχατες πού 'ν' εκείνοι,
να πιάσουν όμορφο χορό με τέχνες να πηδούνε
κι άλλοι να ρίκτουν τουφεκιές κι άλλοι να τραγουδούνε;
Βιολιά να παίζουν, τσίτερες,* λαγούτα να λαλούσι,
οληνυκτίς να χαίρουνται και να μην κοιμηθούσι;
Τ' αηδόνια να σφυρίζουνε κι ομπρός τως να πετούσι,
και γιάντα* τούτα οι Κρητικοί όλα να στερευτούσι;

Τώρα σπαχήδες* τα 'χουνε, γιανίτσαροι* τα 'ρίζου,*
κι οι Τούρκοι στα περβόλια τως πάνε και σιργιανίζου.*

Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής,
Ο Κρητικός Πόλεμος (1645-1669), Στιγμή

* **να ξεκαλοκαιρεύσετε**: να περάσετε το καλοκαίρι * **περίσσα**: πολύ * **εμπιστικοί**: έμπιστοι * **τσίτερες**: κιθάρες * **γιάντα**: για ποιο λόγο * **σπαχήδες**: τούρκοι αξιωματούχοι * **γιανίτσαροι**: γενίτσαροι * **'ρίζου**: ορίζουν * **σιργιανίζου**: κάνουν περίπατο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Οι Κρητικοί στερούνται πλέον τη χαρά της ελεύθερης ζωής. Στη στέρηση ποιων αγαθών επικεντρώνεται κυρίως ο ποιητής και γιατί;
2. Αναζητήστε τα κοινά γλωσσικά στοιχεία ανάμεσα στον *Κρητικό Πόλεμο* και στα προηγούμενα κείμενα της κρητικής λογοτεχνίας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Συγκρίνετε τη ζωή και τις διασκεδάσεις των Κρητικών του 17ου αι. με τις πληροφορίες που δίνονται στο εγχειρίδιο της αρχαίας ιστορίας για τη ζωή και τον πολιτισμό των αρχαίων Μινωιτών. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στις αγροτικές κοινωνίες από την αρχαιότητα έως σήμερα;

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Βικέντιος Λάντσας, *Οι στύλοι του Ολυμπίου Διός*

Λογοτεχνία του νεοελληνικού διαφωτισμού ονομάζουμε το σύνολο των λογοτεχνικών κειμένων που γράφτηκαν κατά την περίοδο 1770-1821 και επομένως χρονικά συμπίπτουν με το ρεύμα ιδεών του νεοελληνικού διαφωτισμού, που διαμορφώθηκε κάτω από την επίδραση των καινοτόμων ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και της γαλλικής επανάστασης. Ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός ήταν πνευματικό κίνημα του 17ου και 18ου αιώνα, με κεντρική θέση την πίστη στον ορθό λόγο, δηλαδή στην ικανότητα του ανθρώπου να κατανοήσει το σύμπαν και να προαγάγει τη θέση του στον κόσμο μέσω της δύναμης του νου, με απώτερους σκοπούς τη γνώση, την ελευθερία και την ευτυχία.

Μια μεγάλη ομάδα κειμένων της εποχής αυτής εκφράζουν τη δυσαρέσκεια των Ελλήνων για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην οθωμανική αυτοκρατορία και εκδηλώνουν τον πόθο της εθνικής απελευθέρωσης. Η εμφάνιση και η προβολή μιας αστικής ηθικής, διαφοροποιημένης από την αυστηρή και πατροπαράδοτη ηθική της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας και επικεντρωμένης στη χαρά της ζωής και στην απόλαυση του έρωτα, χαρακτηρίζει επίσης μεγάλο μέρος των κειμένων της εποχής. Κυρίαρχο, όμως, αίτημα του διαφωτισμού ήταν η παιδεία και η γνωριμία των Ελλήνων με την αρχαία γραμματεία.

Η γλώσσα των λογοτεχνικών κειμένων του νεοελληνικού διαφωτισμού παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία, καθώς κυμαίνεται ανάμεσα στη δημοτική ή ομιλούμενη γλώσσα της εποχής και στην καθαρεύουσα ή και την αρχαΐζουσα γλώσσα. Με τη γλωσσική διαμάχη που ξεσπά αυτή την εποχή ανάμεσα στις διαφορετικές γλωσσικές απόψεις τέθηκαν οι βάσεις του γλωσσικού ζητήματος, που είχε ως αποτέλεσμα η λογοτεχνική παραγωγή του 19ου αιώνα να μοιραστεί σε δύο γλωσσικές τάσεις, τους υπερασπιστές της δημοτικής και τους υπέρμαχους της καθαρεύουσας. Στα κείμενα που ανθολογούνται (εκτός από το μεταφρασμένο ποίημα) διατηρήθηκε η πρωτότυπη ορθογραφική μορφή τους.

Ρηγας Βελεστινλης

Θούριος

Ο Θούριος του Ρήγα είναι ο πιο διαδεδομένος προεπαναστατικός πατριωτικός ύμνος. Στους σαράντα πρώτους στίχους του εξαίρεται η ιδέα της ελεύθερης ζωής και αντηχεί το προσκλητήριο της επανάστασης σε όλους τους βαλκανικούς λαούς και ιδιαίτερα στους Έλληνες, οι οποίοι δεσμεύονται με ιερό όρκο ότι θα αγωνιστούν, για να ελευθερώσουν το σκλαβωμένο γένος τους.

Ως πότε, παλληκάρια, να ζούμεν στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά;
Σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπωμεν κλαδιά,
να φεύγωμ' απ' τον κόσμον, για την πικρή σκλαβιά;
Να χάνωμεν αδέλφια, Πατρίδα και γονείς,
τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς;

Καλλιό 'ναι μίας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή!

Τι σ' ωφελεί αν ζήσης και είσαι στη σκλαβιά;
Στοχάσου πως σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά.
Βεζίρης, Δραγουμάνος, Αφέντης κι αν σταθής,
ο Τύραννος αδίκως σε κάμει να χαθής·
δουλεύεις όλ' ημέρα σε ό,τι κι αν σοι πη,
κι αυτός πασχίζει πάλιν το αίμα σου να πιη.
Ο Σούτζος* κι ο Μουρούζης,* Πετράκης,* Σκαναβής,*
Γκίκας* και Μαυρογένης,* καθρέπτης είν' να ιδής.
Ανδρείοι καπετάνοι, παπάδες, λαϊκοί,

---

* **Σούτζος, Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβής, Γκίκας και Μαυρογένης**: γνωστά πρόσωπα της εποχής, Φαναριώτες, διερμηνείς και ηγεμόνες, που θανατώθηκαν ύστερα από εντολή του Σουλτάνου.

σκοτώθηκαν, κι αγάδες, με άδικον σπαθί·
κι αμέτρητ' άλλοι τόσοι, και Τούρκοι και Ρωμιοί,
ζωήν και πλούτον χάνουν, χωρίς καμιά 'φορμή.

Ελάτε μ' έναν ζήλον σε τούτον τον καιρόν,
να κάμωμεν τον όρκον επάνω στον Σταυρόν·
συμβούλους προκομμένους, με πατριωτισμόν,
να βάλωμεν, εις όλα να δίδουν ορισμόν·
οι Νόμοι να 'ν' ο πρώτος και μόνος οδηγός,
και της Πατρίδος ένας να γένη αρχηγός·
γιατί κι η αναρχία ομοιάζει την σκλαβιά·
να ζούμε σαν θηρία είν' πλιο σκληρή φωτιά.
Και τότε, με τα χέρια ψηλά στον ουρανόν,
ας πούμ' απ' την καρδιά μας ετούτα στον Θεόν.

Εδώ σηκώνονται οι Πατριώται ορθοί και, υψώνοντες
τας χείρας προς τον ουρανόν, κάμνουν τον Όρκον:

«Ω Βασιλεύ του Κόσμου, ορκίζομαι σε Σε,
στην γνώμην των Τυράννων να μην ελθώ ποτέ!
Μήτε να τους δουλεύσω, μήτε να πλανηθώ
εις τα ταξίματά τους, για να παραδοθώ.
Εν όσω ζω στον κόσμον, ο μόνος μου σκοπός,
για να τους αφανίσω, θε να 'ναι σταθερός.
Πιστός εις την Πατρίδα, συντρίβω τον ζυγόν,
αχώριστος για να 'μαι υπό τον στρατηγόν.
Κι αν παραβώ τον όρκον, ν' αστράψ' ο Ουρανός
και να με κατακάψη, να γένω σαν καπνός!»

Ρήγα Βελεστινλή, Απάνθισμα κειμένων,
Βουλή των Ελλήνων

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς παρουσιάζει ο Ρήγας τη ζωή των σκλαβωμένων και γιατί θεωρεί προτιμότερο το θάνατο;
2. Ποια εκφραστικά μέσα τονίζουν τον επαναστατικό χαρακτήρα του *Θούριου*; Δώστε από ένα παράδειγμα.
3. Ο Ρήγας καλεί τους πατριώτες σε κοινό όρκο με συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Πώς οραματίζεται το μέλλον και τι επιθυμεί να πετύχει με αυτές τις δεσμεύσεις; (Μπορείτε να απαντήσετε επικαλούμενοι και άλλες ιστορικές πληροφορίες για την προσωπικότητα και τη δράση του Ρήγα.)

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Συγκεντρώστε υλικό (ύμνους, προκηρύξεις, κείμενα, εικόνες κ.ά.) από τον προεπαναστατικό αγώνα των Ελλήνων, ξεκινώντας από το βιβλίο της Ιστορίας σας. Συγκρίνετε τη διάδοση και την απήχηση που είχαν αυτά στη σκλαβωμένη Ελλάδα, σε σχέση με το *Θούριο*.

Νίκος Εγγονόπουλος, *Ο προπάππους Περραιβός με το κεφάλι του Ρήγα Φεραίου*

Αθανάσιος Χριστόπουλος

Τώρα

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Λυρικά, η οποία τυπώθηκε το 1811 στη Βιέννη και γνώρισε μεγάλη διάδοση, όπως αποδεικνύουν οι έντεκα εκδόσεις της στο πρώτο μισό του 19ου αι. Το ανάλαφρο θέμα, η υποκειμενική λυρική διάθεση, η απλή γλώσσα, που έκαναν το ποίημα πολύ αγαπητό στην εποχή του, προκαλούν το ενδιαφέρον ακόμα και στον αναγνώστη της σημερινής εποχής.

Δεν θέλω να ελπίζω,
δεν θέλω να φροντίζω
το μέλλον στην ζωήν.
Το σήμερα προκρίνω,
το αύριο τ' αφήνω
στης τύχης την ροήν.

Το τ' ύστερα θα γένει
και τι με αναμένει
ποσώς* δεν το φρονώ·
ποτέ δεν τ' αναβάνω,*
γιατί τον νουν μου χάνω
και ματαιοπονώ.

Ας γένει ό,τι θέλει,
τελείως δεν με μέλει·
ας πέσει ο ουρανός.
Η γη μας ας βουλήσει*
κι ο ήλιος ας σβήσει
κι ας μείνει σκοτεινός.

Νικηφόρος Λύτρας,
Γαλατάς σε ώρα ανάπαυσης

* **ποσώς**: καθόλου * **αναβάνω**: αναφέρω * **ας βουλήσει**: ας βουλιάξει

Εγώ ζητώ το τώρα,
και τούτη μόν' την ώρα
οπόσο ημπορώ,
τον Βάκχον* μου ρουφώντας,
τον Έρωτα φιλώντας,
πασχίζω να χαρώ.

Α. Χριστόπουλος, *Λυρικά,* Ερμής

* **Βάκχον**: Διόνυσος, ο αρχαίος θεός του κρασιού, το κρασί (συνεκδοχή)

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Ποια είναι τα βασικά μορφικά χαρακτηριστικά του ποιήματος και ποια η σύνδεσή τους με τον τίτλο της ποιητικής συλλογής;

2 Γιατί ο αφηγητής δε νοιάζεται για το μέλλον και ενδιαφέρεται μόνο για το παρόν; Πώς μπορούμε να τον χαρακτηρίσουμε κρίνοντας από αυτήν τη στάση του;

3 Συγκρίνετε τα δύο πρότυπα ζωής που παρουσιάζουν ο Ρήγας και ο Χριστόπουλος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Ζωγραφίστε έναν ανθρώπινο τύπο της εποχής μας με ανάλογα χαρακτηριστικά και στάση ζωής με το ποιητικό υποκείμενο του Χριστόπουλου.

Ανώνυμος

Ο Ρωσσαγγλογάλλος

Το κείμενο του Ρωσσαγγλογάλλου *είναι ανώνυμη σάτιρα με κοινωνικές και ηθικές προεκτάσεις, η οποία χρονολογείται γύρω στα 1812. Έχει διαλογική μορφή και απεικονίζει τη θλιβερή κατάσταση που επικρατεί στη σκλαβωμένη Ελλάδα. Το απόσπασμα που ακολουθεί περιλαμβάνει τους 37 πρώτους στίχους. Σε αυτό ο πλασματικός Ρωσσαγγλογάλλος, ένα μείγμα δηλαδή τριών ξένων περιηγητών, συνομιλεί υποκριτικά με ένα πρόσωπο που ονομάζεται Φιλέλληνας, από τον οποίο ζητά να μάθει την αιτία για την άθλια κατάσταση της πατρίδας του.*

ΟΛΟΙ

Ειπέ μας, ω φιλέλληνα, πώς φέρτε* την σκλαβίαν
και την απαρηγόρητον των Τούρκων τυραννίαν;
Πώς τες ξυλιές και υβρισμούς και σιδηροδεσμίαν,*
παίδων, παρθένων, γυναικών ανήκουστον φθορίαν;*
Πώς δε τον καθημερινόν των συγγενών σας φόνον,
τον άδικον, αναίτιον και χωρίς τινα πόνον;
Δεν είσθ’ εσείς απόγονοι εκείνων των Ελλήνων,
των ελευθέρων, των σοφών και των φιλοπατρίδων;
Και πώς εκείνοι απέθνησκον διά την ελευθερίαν,
και τώρα εσείς υπόκεισθε εις τέτοιαν τυραννίαν;
Και ποίον γένος, ως εσείς, εστάθη φωτισμένον
εις την σοφίαν, δύναμιν, κι εις όλα ξακουσμένον;
Πώς νυν εκαταστήσατε την λάμπουσαν Ελλάδα!
Βαβαί! ως ένα σκέλεθρον,* ως σκοτεινήν παστάδα!*
Ομίλει, φίλτατε Γραικέ, ειπέ μας την αιτίαν·
μη κρύψης τίποτες ημών, λύε την απορίαν.

---

* **φέρτε**: υποφέρετε * **σιδηροδεσμία**: αιχμαλωσία, σκλαβιά * **ανήκουστος φθορία**: μεγάλη σκληρότητα και πολλές καταστροφές, που δύσκολα μπορεί ακόμα και να τις ακούσει κανείς * **σκέλεθρον**: σκελετός * **παστάδα**: νυφικό κρεβάτι (αλληγορικά)

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝ
Ρωσσαγγλογάλλοι,
Ελλάς, και όχι άλλη,
ήτον, ως λέτε, τόσον μεγάλη.

Νυν δε αθλία
και αναξία,
επειδή άρχει η αμαθία.

Όσ’ ημπορούσι
να την ξυπνούσι,
τούτ’ εις το χείρον* την οδηγούσι.

Αυτή στενάζει,
τα τέκνα κράζει,
στο να προκόπτουν όλα προστάζει.

Και τότ’ ελπίζει
ότι κερδίζει·
εκείν’ οπού ’χει νυν την φλογίζει.

Μα τις τολμήσει
μ’ αληθή κλίσι*
σ’ ελευθερίαν να την κινήση;

Όστις τολμήση
να την ξυπνήση
πάγει στον Άδη* χωρίς τινα κρίσιν.*

Ανώνυμος, *Ο Ρωσσαγγλογάλλος*, Πορεία

* **το χείρον**: το χειρότερο * **κλίσις**: πρόθεση * **πάγει στον Άδη**: θανατώνεται * **κρίσις**: δίκη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τόσο το ερώτημα όσο και η γενικότερη στάση του Ρωσσαγγλογάλλου συνιστούν ειρωνεία και καταφρόνηση για την Ελλάδα και τους Έλληνες. Σε ποια σημεία του κειμένου και με ποια εκφραστικά μέσα δηλώνεται η ειρωνεία;
2. Για ποιο λόγο ο Ρωσσαγγλογάλλος αναφέρεται στο λαμπρό αρχαίο ελληνικό παρελθόν; Ποια στάση κρατά σχετικά με αυτό το θέμα ο Φιλέλληνας;
3. Ποιες είναι οι βασικές αιτίες για την άθλια κατάσταση της Ελλάδας, σύμφωνα με το Φιλέλληνα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Δείτε στο βιβλίο της Ιστορίας (ή αναζητήστε με τη βοήθεια του καθηγητή σας) χαλκογραφίες του 19ου αι. που αναπαριστούν τη σκλαβωμένη Ελλάδα. Συγκρίνετε αυτές τις αναπαραστάσεις με την περιγραφή της Ελλάδας που μας δίνει ο Φιλέλληνας.

Χαλκογραφία με τη σκλαβωμένη Ελλάδα

Αδαμάντιος Κοραής

Ο Παπατρέχας

Το πλασματικό πρόσωπο του Παπατρέχα δημιουργήθηκε το 1811, όταν ο Αδαμάντιος Κοραής εξέδωσε στο Παρίσι την Α ραψωδία της Ιλιάδας. *Ο Παπατρέχας εμφανιζόταν εκεί ως ένας αγράμματος αλλά φιλοπρόοδος παπάς από τη Χίο, ο οποίος περιέβαλε με αγάπη και ενθουσιασμό την προσπάθεια του Κοραή να εκδώσει αρχαία συγγράμματα, με σκοπό να διαφωτίσει και να μορφώσει τους ομοεθνείς του. Το κείμενο αυτό, με το οποίο ο Παπατρέχας εισάγεται ως λογοτεχνικός ήρωας, έχει μορφή διαλογικής επιστολής και αποτελεί τα προλεγόμενα της έκδοσης. Με τον ίδιο τρόπο ο Παπατρέχας επανέρχεται το 1817, όταν ο Κοραής εκδίδει τη Β ραψωδία της* Ιλιάδας. *Στη νέα εισαγωγή ο Παπατρέχας, όπως θα διαπιστώσετε από το απόσπασμα που ακολουθεί, έχει κατανοήσει την αξία της ελληνικής κληρονομιάς, την οποία με πάθος υπερασπίζεται από τη φθορά του χρόνου και την αρπακτικότητα των ξένων περιηγητών.*

Πριν σοφισθή την προγονικήν ημών σοφίαν, περιήρχετο τα χωρία της Χίου, να συνευφραίνεται με τους άλλους ιερέας φίλους του· αλλά τώρα, παρά την φιλικήν ταύτην επίσκεψιν, ασχολείται και εις έρευναν παλαιών επιγραφών ελληνικών ή λειψάνων τέχνης αρχαίας οποιωνδήποτε. Αν η επιγραφή ή το λείψανον δύναται να μεταφερθή, το φέρει αυτός εις την Βιβλιοθήκην της πόλεως· αν είναι ολίγον βαρύτερον, μεταχειρίζεται την βοήθειαν των Βολισσινών,* διά να το καταβάση εις την πόλιν· αν όμως σιμά του βάρους είναι και προσκολλημένον εις την γην, δίδει την είδησιν εις τους πολίτας, διά να γνωρίζωσι καν τον τόπον και ν' αγρυπνώσιν εις την φύλαξιν αυτού. Είχε πρότερον μεγάλην εύνοιαν εις τους Άγγλους, εκ των οποίων εγνώρισε πολλούς περιηγητάς· αφού όμως έμαθεν ότι μας γυμνώνουσι καθημέραν από τα πολύτιμα της προγονικής δόξης δείγματα και τα μεταφέρουσιν εις την Αγγλίαν, όπου η θέα των γίνεται εις τους λοιπούς Ευρωπαίους δύσκολος, και εις ημάς τους ταλαιπώρους κτήτορας αδύνατος, δεν αρκείται πλέον να τους βλέπη και να τους παρατηρή με ζηλοτυπίαν· αλλ' ευθύς, όταν ακούση Άγγλον επιδημούντα* εις την Χίον, το μηνύει πρώτον εις τους Βολισσινούς, έπειτα πέμπει αποστόλους* εις τα λοιπά χωρία, και εμπνέει εις όλων των κατοίκων τας ψυχάς τόσον φόβον, όσον ήθελεν εμπνεύσειν και παρουσία ληστών. Πώς

---

* **βολισσινών**: από το Βολισσό, χωριό της Χίου, στο οποίο ζει και δρα ο ιερέας * **επιδημών**: ξένος που επισκέπτεται τα μέρη * **απόστολοι**: απεσταλμένοι

ήτο δυνατόν, φίλε μου, να κρατήσω τον γέλωτα, όταν με ηρώτησε, με τα σωστά του, αν ήτο δυνατόν να στήσωμεν εις τα κεραμίδια της Βολισσινής εκκλησίας τηλεγραφικόν όργανον(!) να μηνύη γρηγορώτερα εις όλα τα πέρατα της νήσου τους κινδύνους των κατοίκων.

– Α! μ' έλεγε μίαν των ημερών, αν είχα εξουσίαν!

– Τι ήθελες κάμειν, Δέσποτά μου;

– Να περιέλθω όλην την Ελλάδα, να συναθροίσω όσα ήτο δυνατόν να εύρω αντίγραφα ελληνικά, λιθικάς επιγραφάς και τέχνης λείψανα παντοία, και να τα θησαυρίσω όλα εις την πόλιν μας.

– Και σε το συγχωρούσιν αι άλλαι πόλεις;

– Όλη η Ελλάς σήμερον είναι μία ψυχή και μία πόλις· κανείς από τους όντως φιλογενείς Έλληνας δεν στοχάζεται την Χίον ως πόλιν χωριστήν, αλλ' ως της μεγάλης και κοινής πόλεως τον αρμοδιώτερον τόπον εις φυλακήν* τοιούτων κειμηλίων.

– Έπειτα, Δέσποτά μου;

– Έπειτα; Εις μεν τους Έλληνας εντοπίους και ξένους ν' αφήνω να τα θεωρώσι δωρεάν· εις δε τους αλλογενείς* να τα δείχνω με πληρωμήν.

– Αλλά συγχώρησέ με να σε είπω ότι μεταβάλλεις το πράγμα εις εμπορίαν. Αλλογενής ήμην κι εγώ εις τους Παρισίους, όπου ευρίσκονται πολλά τοιαύτα συναθροισμένα των προγόνων μας κειμήλια· αλλά το κοινωνικώτατον και φιλανθρωπότατον γένος των Γάλλων εις όλους όλα τα εκατάστησε κοινά· ώστ' είναι τόσον εύκολον σχεδόν να εμβής εις τας Βιβλιοθήκας και τα Μουσεία των, όσον και εις τον ίδιόν σου οίκον.

– Αλλ' ούδ' εγώ την πληρωμήν δεν την ζητώ ως μισθόν.

– Ως τι λοιπόν;

– Την επιβάλλω ως ποινήν δι' όσα μας εστέρευσαν, και δεν παύουν να μας στερεύωσι καθημέραν. Συγχωρημένη, ή μάλλον επαινετή ήταν η αχόρταστος επιθυμία να γυμνώνωσι την Ελλάδα από τα καλά της, εν όσω η Ελλάς εκοιμάτο εις τον χάλκινον ύπνον της βαρβαρότητος· διότι τότε δεν μας έκλεπταν, αλλ' έσωζαν από την απαιδευσίαν, ως από Χάρυβδιν, τα σωτηρίας άξια κειμήλια των προγόνων μας. Εάν τότε κατά τύχην ο αλλογενής εύρισκεν εις τον οίκον μου αντίγραφον Ελληνικόν, ήθελε κάμειν έργον αξιέπαινον θεραπεύων την τυφλήν μου αισχροκέρδειαν, διά να λυτρώση* πράγμα πολύτιμον από τας απαιδεύτους χείρας ιδικάς μου, και τας έτι πλέον απαιδεύτους της παπαδίας μου, η οποία μόνα τα καθαρά χαρτία σέβεται, και σχίζει όσα βλέπει γραμμένα, ως άχρηστα πλέον εις γραφήν. Τόση ήτον η τότε δυστυχία του γένους.

---

* **φυλακή**: φύλαξη * **αλλογενής**: από άλλο έθνος * **να λυτρώση**: να γλιτώσει

Ραφαέλο Τσέκολι, *Η Ακρόπολη*

– Αλλά και σήμερον, μήπως είμεθ' ευτυχέστεροι;

– Μη βλασφημής, τέκνον μου. Η παιδεία βέβαια είναι μακράν, πολλά μακράν ακόμη, απ' όσον έπρεπε κι εδύνατο να λάβη πλατυσμόν·* αλλ' όμως απεκτήσαμεν καν ό,τι προ πεντήκοντα χρόνων μας έλειπε, την αίσθησιν λέγω ότι μας λείπουσι πολλά. Τα γυμνάσια των επιστημών πληθύνονται καθ' ημέραν· αι διδασκαλικαί καθέδραι ελευθερώνονται από το βάρος της σχολαστικής μωρίας,* και κατέχονται από διδασκάλους σοφούς και ζηλωτάς* του σοφισμού του γένους των· από τους ιερωμένους, βλέπεις, πολλοί είναι στολισμένοι με παιδείαν, και αν έμειναν τινές με της αμαθίας την λέραν,* ή προθυμούνται να την πλύνωσι, καθώς εγώ, ή πληρώνουσι τα πλυστικά των άλλων. Τι γελάς; Μη μου έφυγε λόγος ανόητος από το στόμα;

– Όχι, Δέσποτά μου· με εύφρανεν η προσφυής παραβολή* σου. Λουτρόν αληθώς είναι η παιδεία.

– Και λουτρόν θαυμάσιον· οσάκις,* ή από ανάγνωσιν, ή σοφών ανδρών συνομιλίαν, ελευθερωθώ από καμμίαν πρόληψιν, χαίρω ως καθαρισμένος μίαν από τας πολ-

---

* **πλατυσμός**: διάδοση, εξάπλωση * **σχολαστική μωρία**: στενοκεφαλιά * **ζηλωταί**: ενθουσιώδεις οπαδοί * **λέρα**: βρομιά * **προσφυής παραβολή**: πετυχημένη αλληγορία * **οσάκις**: κάθε φορά

λάς μου λέρας. Αλλά δεν ετελείωσα τον λόγον μου. Οι αλλογενείς Ευρωπαίοι, και εξαιρέτως οι σοφοί των περιηγηταί, επληροφορήθησαν από την αυτοψίαν ότι δεν ήσαν αλαζόνος κόμποι* όσα προ ετών τινών έλεγε προς αυτούς είς από τους ημετέρους συμπατριώτας περί της σημερινής καταστάσεως της Ελλάδος. Δεν έπρεπε λοιπόν πλέον να μας αρπάζωσι, με πρόφασιν φυλακής, ό,τι είμεθα καλοί να φυλάξωμεν ημείς. Εξ εναντίας, εχρεωστούσαν, οσάκις ευρίσκουν αντίγραφον εις χείρας αγραμμάτου, να δίδωσι την είδησιν εις τους διδασκάλους και επιτρόπους των επισημοτέρων γυμνασίων, να το αγοράζωσι και να το αποθέτωσιν εις τόπον ασφαλή. Τούτο και τους αλλογενείς ήθελε δείξειν ότι φυλάσσουν αληθώς εις την καρδίαν την οποίαν επαγγέλλεται το στόμα των φιλοσοφίαν, και ημάς ενισχύσειν βλέποντας ότι μας αντευεργετούσι, δι' όσας έλαβαν μεγάλας ευεργεσίας από τα συγγράμματα των προγόνων μας.

– Πόσας και ποίας;

– Ικανός δεν είμαι να κρίνω πόσας και ποίας ακριβώς· σ' ακούω καθ' ημέραν εγκωμιάζοντα την ευνομίαν, την σοφίαν, τα έθη και ήθη, με συντομίαν, τον πολιτισμόν της φωτισμένης Ευρώπης, και πιστεύω ότι δεν με απατάς. Εις την γαλλικήν γλώσσαν, ήγουν* την γλώσσαν του πλέον πολιτισμένου ευρωπαϊκού έθνους, δεν είμαι αρκετά δυνατός, ουδ' ανέγνωσ' ακόμη πολλά των βιβλία· από τα ολίγα όμως γνωστά εις εμέ και απ' ολίγας τινάς μεταφράσεις, όσων η ανοστία δεν ίσχυσε ν' αφανίση του πρωτοτύπου το άλας, εσυμπέρανα ότι αληθώς των Ευρωπαίων ο πολιτισμός έκαμε μακροτέρας προόδους· αλλ' εσυμπέρανα και τούτο εν ταυτώ, ότι χωρίς των Ελλήνων την βοήθειαν ο πολιτισμός των εκινδύνευε ν' αργήση εις πολλάς ακόμη εκατονταετηρίδας.

– Πώς τούτο;

– Πώς; Εξεύρεις καλύτερά μου ότι ηφανίσθησαν ελληνικά συγγράμματα πάμπολλα· ερωτώ σε αν η τοιαύτη δυστυχία δεν εδύνατο να είναι βαρυτέρα, ήγουν να αφανισθώσιν όλα και να μη μείνη άλλο, πλην μόνη η ανωφελής μνήμη του ελληνικού ονόματος, ως των Ασσυρίων, των Βαβυλωνίων, των Μήδων, οι οποίοι, εάν ποτέ επολιτίσθησαν, δεν αφήκαν ίχνος πολιτισμού εις την οποίαν εγεννήθησαν κι ετάφησαν γην.

– Των ενδεχομένων ήτο και τόση δυστυχία.

– Τότε, φίλε, όσον καιρόν εδαπάνησαν και όσους κόπους εκοπίασαν οι πρόγονοί μας να υψώσωσι του πολιτισμού τον πύργον, τόσους κόπους εχρεώστει να κοπιάση, και τόσον καιρόν να τρίψη,* έως ν' αναβή εις τον οποίον ευρίσκεται την σήμερον πολιτισμού βαθμόν η Ευρώπη. Αλλά τώρα τι εσυνέβη; Εκέρδισε και τον καιρόν και

---

* **κόμποι**: κομπασμοί, καυχησιές * **ήγουν**: δηλαδή * **να τρίψη**: να διατρίψει, να μελετήσει συστηματικά

τους κόπους, και τους μεταχειρίζεται να υψώνη καθ' ημέραν ανώτερον τον πύργον των Ελλήνων, και να πλατύνη τον Ορίζοντα, διά να ανακαλύψη όσα ήτον αδύνατον να φανερωθώσιν ακόμη εις εκείνους.

– Έμεινε τώρα ν' αναβώμεν και ημείς τον πύργον.

– Όχι μόνον ν' αναβώμεν, αλλά και να τον υψώσωμεν μεγαλύτερον.

Α. Κοραής, *Ο Παπατρέχας*, Ερμής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς προσπαθεί να περισώσει ο Παπατρέχας την αρχαία ελληνική κληρονομιά της Χίου και τι προτείνει για την καλύτερη προβολή και αξιοποίησή της;
2. Σε ποια σημεία του κειμένου και γιατί ο Κοραής προσδίδει κωμικά χαρακτηριστικά στον Παπατρέχα;
3. Γιατί ο Παπατρέχας επιθυμεί να πληρώνουν οι ξένοι, για να επισκέπτονται τα Μουσεία των Ελλήνων;
4. Πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας τις ακραίες απόψεις που εκφράζει ο Παπατρέχας για τους ξένους; Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί, για να τον μεταπείσει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Επισκεφθείτε κάποιον αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο της περιοχής σας, με σκοπό να βρείτε πληροφορίες για τα αρχαία μνημεία και τα εκθέματα. Ζητήστε επίσης πληροφορίες, όπου αυτό είναι δυνατόν, για την εθνικότητα και τη συμπεριφορά των επισκεπτών.
- Βρείτε πληροφορίες για τους ξένους περιηγητές που επισκέπτονταν την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για το ρόλο που έπαιξαν οι εντυπώσεις των ξένων περιηγητών στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης ή της πολιτικής απέναντι στο ελληνικό ζήτημα.

Λόρδος Μπάυρον

Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ

Στο πολύστιχο αυτό ποίημα, ο ήρωας περιπλανιέται σαν ένας άλλος Οδυσσέας σε χώρες και τόπους και καταγράφει τις εντυπώσεις του. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το δεύτερο Άσμα και αναφέρεται στην επίσκεψή του στην Ελλάδα. Η σύγκριση ανάμεσα στην ένδοξη αρχαιότητα και στον υπόδουλο ελληνισμό προκαλεί στον ποιητή συναισθήματα νοσταλγίας, λύπης και οργής. Το έργο αυτό επηρέασε τους Ευρωπαίους και τους Αμερικανούς και συνέβαλε στην ενίσχυση του φιλελληνισμού, που τόσο βοήθησε την ελληνική επανάσταση. Ο Μπάυρον διέθεσε την περιουσία αλλά και τη ζωή του στον αγώνα για την εθνική μας απελευθέρωση και πέθανε στο Μεσολόγγι το 1824. Στις στροφές που ακολουθούν ο ήρωας ανάμεσα στους στύλους του Ολυμπίου Διός ατενίζει την Ακρόπολη και κάνει πικρές σκέψεις για τη φθορά του χρόνου, αλλά και για τη λεηλασία των μνημείων από το λόρδο Έλγιν.

Εδώ, στην πέτρα τη βαριά, τώρα ας καθίσω μόνος·
σε μαρμαρένιο κι άσειστον ακόμα στυλοβάτη,
εδώ που ο παντοδύναμος και διαλεχτός σου θρόνος
ήταν, του Κρόνου ω Ολύμπιε γιε, ψάχνοντας δώθε κάτι
πάντα κανείς απ' το κρυφό το μεγαλείο θα βρει.
Ω απίστευτο· μήδε κι αυτό της φαντασίας το μάτι
δεν πλάθει ό,τι με κάματο* λες σβήσαν οι καιροί.
Μα οι στύλοι οι περήφανοι δε θεν απ' το διαβάτη
καν να στενάξει· πάνω τους ο Τούρκος ξαποσταίνει*
με δίχως έννοια, κι ο Ρωμιός σφυρίζει και διαβαίνει.

Μ' απ' όλους όσους το Ναό κουρσέψαν κει ψηλά,
όπου η Παλλάδα ίσαμε* χτες λημέρευε μονάχη,
πονώντας και μη θέλοντας ν' αφήσει τα στερνά
της δύναμής της λείψανα· σαν ποια πατρίδα νά 'χει
γραφτό ήταν ο υστερότερος στη φαύλην αρπαγή;
Καληδονία,* κοκκίνισε, γιατί είχε μάνα εσένα.

---

* **κάματος**: κόπος * **ξαποσταίνει**: ξεκουράζεται * **ίσαμε**: μέχρι * **Καληδονία**: η σημερινή Σκοτία

Αγγλία, δόξα σου, που εσύ δεν είχες τέτοια γέννα,
τι δεν αγγίζει ελεύθερο παρά όποιος σκλαβοβγεί.
Και όμως εβιάσαν και έφεραν κάθε ιερό θλιμμένο
πα σε γιαλό πολύν καιρόν αποτροπιασμένο.

Οι Πίκτοι* να και σήμερα τι θε ν' αφήσουν χνάρια
περήφανα· ρημάγματα ναούς και Παρθενώνες,
που σεβαστήκαν Βάνδαλοι, Γότθοι, Τουρκιά κι αιώνες.
Ω της Αθήνας τα στερνά παντέρμα απομεινάρια!
Όσοι ν' αρπάξουν σκέφτηκαν απ' τη γαλάζια χώρα,
μοιάζει η καρδιά τους η στεγνή το στέρφο* τους κεφάλι,
στους βράχους της πατρίδας τους που κόβουν τ' ακρογιάλι.
Και, ωιμέ, προστάτες αχαμνοί* μπρος στους βωμούς της τώρα,
να, τα παιδιά της, που ο καημός της μάνας τους σπαράζει
τα σίδερά τους νιώθοντας με πιο πικρό μαράζι.

Τώρα, το κρένει Βρετανός, ποιος το 'λπιζε, στοχάσου,
πως η Αλβιόνα* έχει χαρές στων Αθηνών το κλάμα.
Μα οι σκλάβοι κι αν τους σπάραξαν, ωιμέ! με τ' όνομά σου,
μη στην Ευρώπη, είναι ντροπή, μην πεις το ανόσιο δράμα.
Η ρήγισσα του πέλαγου, η ελεύθερη η Αγγλία,
από τη ματωμένη τους πατρίδα να ξεσπά
τ' απομεινάρια τα στερνά που ανθίζαν στα μνημεία.
Ναι, διαφεντεύτρα ευγενική που ο κόσμος αγαπά,
με χέρι στρίγγλας ρήμαξες συντρίμμια, που και χρόνια
και τύραννοι σεβάστηκαν, μ' αγάπη ή ζηλοφθόνια.

Η αιγίδα* σου η θαυματουργή που ξάφνιασε στη στράτα
τον θεριωμένο Αλάριχο,* Παλλάδα,* τι έχει γίνει;
Τι του Πηλέα γίνηκεν ο γιος,* που τον εκράτα
του κάκου ο Άδης σκλάβο του, και που τη μέρα εκείνη
πετάχτη η σκιά του πάνοπλη στο φως· μη δεν μπορούσε
ξανά ν' αφήσει ο Πλούτωνας* τον ήρωα να βγει,

---

* **Πίκτοι**: Σκοτσέζοι * **στέρφος**: στείρος * **αχαμνοί**: μικροί, ασήμαντοι * **Αλβιόνα**: Αγγλία * **αιγίδα**: δερμάτινη ασπίδα της θεάς Αθηνάς * **Αλάριχος**: βασιλιάς των Γότθων * **Παλλάδα**: Αθηνά * **ο γιος του Πηλέα**: ο Αχιλλέας * **Πλούτωνας**: ο θεός του Κάτω Κόσμου

Θεόδωρος Βρυζάκης, *Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι*

να σκιάζει* κι άλλον άρπαγα μπροστά στην αρπαγή!
Ω! μπρος στης Στύγας* τις οχθές ανέμελα γυρνούσε
κι αφήκεν απροστάτευτες, τη μαύρη εκείνην ώρα,
μετόπες που διαφέντευεν είκοσι αιώνες τώρα.

Ω! είναι από πέτρα όποιος για σε δε νιώθει, ωραία Ελλάδα,
ό,τι εραστής όπου θεωρεί μπρος του νεκρή ερωμένη,
κι αναίσθητη έχει την καρδιά που αβούρκωτη* απομένει,
μετόπες, τείχη και βωμούς βλέποντας σκόνη, αράδα
να σου τα γδύνουν Βρετανοί, που θα 'πρεπε ταμένοι
να στέκουν φυλακάτορες στα λείψανα τεμένη.*
Ανάθεμά τη τη στιγμή κουρσάροι που αρμενίζαν

---

* **να σκιάζει**: να τρομάζει * **η Στυξ** (γεν. **Στυγός**): ποτάμι του Κάτω Κόσμου * **αβούρκωτη**: χωρίς δάκρυ
* **λείψανα τεμένη**: ερείπια ναών

απ' το νησί τους, κι έσκιζαν τα στήθη σου ξανά
τα πληγωμένα, αρπάζοντας να παν στα βορινά
και μισητά τους κλίματα, θεούς που ανατριχιάζαν.

Λ. Μπάυρον,
Τα τραγούδια του για την Ελλάδα,
μτφρ. Στέφανος Μύρτας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Στην πρώτη στροφή ο ποιητής κάνει ορισμένες σκέψεις για τους αίτιους της παρακμής των μνημείων. Εντοπίστε τες και σχολιάστε τες.

2 Με ποιον τρόπο ο Βύρωνας εκδηλώνει την οργή του για τον Έλγιν;

3 Ποια είναι, σύμφωνα με τον ποιητή, η ευθύνη της Βρετανίας για τη λεπλασία των μνημείων του Παρθενώνα;

4 Εντοπίστε και σχολιάστε τα στοιχεία που δείχνουν την αρχαιομάθεια του Βύρωνα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Μπορούμε να θεωρήσουμε το Βύρωνα ως τον πρώτο υπερασπιστή του ελληνικού αιτήματος για την επιστροφή των κλεμμένων γλυπτών του Παρθενώνα;
- Πού βρίσκονται σήμερα τα γλυπτά του Παρθενώνα; Αναζητήστε υλικό από τον Τύπο και το διαδίκτυο για την υπόθεση της επιστροφής των Ελγινείων.

Μπάυρον, Τζωρτζ, Γκόρντον, Νόελ, Λόρδος (Λονδίνο 1788-Μεσολόγγι 1824)
Άγγλος λυρικός και σατιρικός ποιητής, φιλέλληνας, σύμβολο της ρομαντικής μελαγχολίας, της επαναστατικής ορμής και της πολιτικής ελευθερίας. Η ζωή του υπήρξε πολυτάραχη αλλά και δημιουργική. Έγινε διάσημος με το έργο *Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ*, τη σύνθεση του οποίου άρχισε το 1809 στα Γιάννενα ως φιλοξενούμενος του Αλή Πασά. Στην Αθήνα έγραψε το 1811 την *Κατάρα της Αθηνάς*, για να στηλιτεύσει την πράξη του Έλγιν. Ο Μπάυρον έγραψε ποιητικά και θεατρικά έργα με μεγάλη επιτυχία, αλλά το αριστούργημά του υπήρξε ο *Δον Ζουάν* (1819-1824), ένα έργο πρωτοποριακό, που αποτυπώνει με λεπτό και καυστικό πνεύμα την εποχή του. Παρόλο που ο ποιητής ανήκει περισσότερο στο κλίμα του ρομαντισμού, ανθολογείται εδώ λόγω του ειδικού θέματος του κειμένου.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Παναγιώτης Ζωγράφος, *Η πολιορκία των Αθηνών*

Όπως όλα τα αυτοβιογραφικά κείμενα, το απομνημόνευμα βασίζεται στην ταύτιση των προσώπων του συγγραφέα, του αφηγητή και του πρωταγωνιστή της ιστορίας. Στο απομνημόνευμα αναπλάθονται εμπειρίες και συμβάντα που έζησε και μαρτυρεί ο συγγραφέας. Ανάμεσα στα κεντρικά χαρακτηριστικά του είδους είναι η υποκειμενικότητα και η αυτοδικαιωτική πρόθεση, δηλαδή η συστηματική προσπάθεια του αφηγητή να παρουσιάσει το παρελθόν με τρόπο που εξαίρει την προσωπική του συμβολή στα γεγονότα ή γενικότερα δικαιώνει και μνημειώνει την προσωπικότητά του, πάντα από την οπτική γωνία του χρόνου και των περιστάσεων της γραφής του έργου. Έτσι, οι αυτοβιογραφίες και τα απομνημονεύματα χρησιμεύουν ως πολύτιμη ιστορική πηγή όχι μόνο για τις επιμέρους πληροφορίες που περιέχουν, αλλά κυρίως για τη γνώση που μας μεταφέρουν αναφορικά με το πώς οι άνθρωποι μιας ορισμένης κοινωνικής ομάδας και εποχής βιώνουν και ερμηνεύουν τη σχέση τους με την πραγματικότητα της εποχής τους. Παράλληλα όμως τα απομνημονεύματα συχνά διαθέτουν λογοτεχνικές αρετές που τα καθιστούν αξιόλογα και κάποτε συναρπαστικά αναγνώσματα, πέραν της αξίας τους ως πηγών για την κατανόηση του παρελθόντος.

Στο πλαίσιο του ελληνικού 19ου αιώνα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα απομνημονεύματα ανθρώπων –συχνά αγράμματων– που έλαβαν μέρος στον Αγώνα και έγραψαν τη μαρτυρία τους. Στην κατηγορία αυτή ανήκει το εμβληματικής σημασίας έργο του Μακρυγιάννη, όπως και εκείνα των Θ. Κολοκοτρώνη, Χρ. Περραιβού, Φ. Χρυσανθόπουλου ή Φωτάκου κ.ά. Στην ίδια κατηγορία συμπεριλαμβάνεται το απομνημόνευμα του Παναγή Σκουζέ, ο οποίος επέλεξε να επικεντρωθεί στις δραματικές εμπειρίες που έζησαν οι κάτοικοι της τουρκοκρατούμενης Αθήνας στις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα.

Μια άλλη εξίσου ενδιαφέρουσα κατηγορία αποτελούν τα απομνημονεύματα λόγιων συγγραφέων. Μια διαφορετική όψη της τελευταίας κατηγορίας δηλώνεται από το κείμενο της Ελ. Μουτζάν-Μαρτινέγκου, το μοναδικό γνωστό αυτοβιογραφικό έργο γυναίκας των αρχών του 19ου αιώνα.

Γιαννης Μακρυγιαννης

Απομνημονεύματα

Τα Απομνημονεύματα *του Μακρυγιάννη γράφτηκαν από το 1829 ως το 1850, αλλά εκδόθηκαν πολύ αργότερα, ενώ το κύρος του έργου ως τεκμηρίου εθνικής αυτογνωσίας και, παράλληλα, ως πεζογραφικού επιτεύγματος κατοχυρώθηκε στα μέσα του εικοστού αιώνα. Τα αποσπάσματα που επιλέξαμε προέρχονται από την Εισαγωγή και εκφράζουν τις αρχικές προθέσεις και ορισμένες από τις γενικές αντιλήψεις του Μακρυγιάννη που κατευθύνουν το έργο.*

1829 Φλεβαρίου 26, Άργος. Είμαι διορισμένος από την κυβέρνηση του Κυβερνήτη Καποδίστρια Γενικός Αρχηγός της Εκτελεστικής δύναμης της Πελοπόννησος και Σπάρτης. Ο σταθμός* μου είναι εδώ εις Άργος. Κάθομαι και αγροικιώμαι* με την Κυβέρνηση, και παντού εις τις επαρχίες μ' αρχές κι αξιωματικούς, και όποτε κάνει χρεία φέρνω και γύρα σε όλα τα μέρη αυτά, διά την γενική ησυχία, και ξακολουθώ τα χρέη μου καθήμενος τον περισσότερον καιρόν εδώ. Και για να μην τρέχω εις τους καφενέδες και σε άλλα τοιούτα, και δεν τα συνηθώ – (ήξερα ολίγον γράψιμον, ότι δεν είχα πάγει εις δάσκαλο από τα αίτια οπού θα ξηγηθώ, μην έχοντας τους τρόπους*) περικαλούσα τον έναν φίλον και τον άλλον και μ' έμαθαν κάτι περισσότερον εδώ εις Άργος, οπού κάθομαι άνεργος.

Αφού λοιπόν καταγίνηκα ένα δυο μήνες να μάθω ετούτα τα γράμματα οπού βλέπετε, εφαντάστηκα να γράψω τον βίον μου, όσα έπραξα εις την μικρή μου ηλικία και όσα εις την κοινωνία, όταν ήρθα σε ηλικία, και όσα διά την πατρίδα μου, οπού μπήκα εις της Εταιρείας το μυστήριον διά τον αγώνα της λευτεριάς μας και όσα είδα και ξέρω οπού 'γιναν εις τον Αγώνα, και σε όσα κατά δύναμη συμμέθεξα κι εγώ κι έκαμα το χρέος μου, εκείνο οπού μπορούσα. Δεν έπρεπε να έμπω εις αυτό το έργον ένας αγράμματος, να βαρύνω τους τίμιους αναγνώστες και μεγάλους άντρες και σοφούς της κοινωνίας, και να τους βάλω σε βάρος, να τους κινώ την περιέργειά τους και να χάνουν τις πολύτιμες στιγμές εις αυτά.

Αφού όμως έλαβα και εγώ ως άνθρωπος αυτήνη την αδυναμίαν, σας ζητώ συγγνώμη εις το βάρος οπού θα σας δώσω. Αν είμαι τίμιος άνθρωπος, θέλω γράψει την αλήθεια, καθώς έγιναν τα γραφόμενα, οπού θα σημειώσω. Όλοι οι αναγνώστες έχετε

---

* **σταθμός**: υπηρεσία * **αγροικιώμαι**: συνεννοούμαι * **οι τρόποι**: τα μέσα

Γιάννης Ψυχοπαίδης,
Το σπασμένο σπαθί του Μακρυγιάννη

χρέος πρώτα να 'ρευνήσετε διά την διαγωγή μου, πώς φέρθηκα εις την κοινωνία και Αγώνα, και αν τιμίως φέρθηκα, βάλετε βάση και εις τα γραφόμενά μου· αν ατίμως φέρθηκα, μην πιστεύετε τίποτας. Και αφού μάθετε ότι φέρθηκα τιμίως και ιδείτε σημειωμένα έγγραφα και απόδειξες, αρχή και τέλος, από διαφόρους, από κυβέρνησες και από αρχές και από άλλους πολλούς, όθεν χρημάτισα* εγώ με τους αδελφούς μου συναγωνιστάς, οπού μ' αξίωσε ο Θεός να έχω εις την οδηγίαν μου, όλο καλύτερούς μου εις τον αγώνα και εις υπηρεσίες, όθεν διατάχτηκα. […]

Η πατρίδα του κάθε ανθρώπου και η θρησκεία είναι το παν και πρέπει να θυσιά-

* **χρημάτισα**: υπηρέτησα

ζει και πατριωτισμόν και να ζει αυτός και οι συγγενείς του ως τίμιοι άνθρωποι εις την κοινωνία. Και τότε λέγονται έθνη, όταν είναι στολισμένα με πατριωτικά αισθήματα· το αναντίον λέγονται παλιόψαθες των εθνών και βάρος της γης. Και διά τούτο, ως πατρίδα γενική του κάθε ενού και έργο των αγώνων του μικρότερου και αδύνατου πολίτη, έχει κι αυτός τα συμφέροντά του εις αυτήνη την πατρίδα, εις αυτήνη την θρησκεία. Δεν πρέπει ο άνθρωπος να βαρύνεται και να αμελεί αυτά· και ο προκομμένος πρέπει να φωνάζει ως προκομμένος την αλήθεια, το ίδιον και ο απλός. Ότι κρικέλα* δεν έχει η γης να την πάρει κανείς εις την πλάτη του, ούτε ο δυνατός ούτε ο αδύνατος· και όταν είναι ο καθείς αδύνατος εις ένα πράμα και μόνος του δεν μπορεί να πάρει το βάρος, και παίρνει και τους άλλους και βοηθούν, τότε να μην φαντάζεται να λέγει ο αίτιος* εγώ· να λέγει εμείς. Ότι βάναμε όλοι τις πλάτες, όχι ένας.

Οι άρχοντές μας, οι αρχηγοί μας έγιναν «Εκλαμπρότατοι», έγιναν «Γενναιότατοι», και οι ντόπιοι και οι φερτικοί,* όμως τίποτας δεν τους αναπεύει.* Ήμασταν φτωχοί, εγίναμεν πλούσιοι. Ήταν ο Κιαμίλμπεγης εδώ εις την Πελοπόννησο και οι άλλοι Τούρκοι πλουσιότατοι, έγινε ο Κολοκοτρώνης και οι άλλοι συγγενείς και φίλοι πλούσιοι από γες,* αργαστήρια, μύλους, σπίτια, σταφίδες και άλλα πλούτη των Τούρκων. Όταν ο Κολοκοτρώνης και οι σύντροφοί του ήρθαν από τη Ζάκυνθο, δεν είχαν ούτε πιθαμή γης· τώρα φαίνεται τι έχουν. Το ίδιον και εις τη Ρούμελη. Γκούρας και Μαμούρης, Κριτζώτης, Γριβαίγοι, Στάικος και οι άλλοι, Τζαβελαίγοι και άλλοι πολλοί. Και τι ζητούνε από το Έθνος; Μιλιούνια* ακόμα διά τις μεγάλες δούλεψες.* Και σε αυτά ποτές δεν αναπεύονται· όλο νόμους και φατρίες διά το καλό της πατρίδος, όλο αυτό πασκίζουν. Όσα έπαθε η πατρίς διά τους «νόμους» και το καλό αυτηνών, και όσα παλικάρια σκοτώθηκαν, δεν τα ’παθε η πατρίς εις τον αγώνα των Τούρκων. Κατοικίσαμεν τους κατοίκους μέσα στα σπήλαια και ζούνε με τα θερία, και ’ρημώσαμε τους τόπους και εγίναμε η παραλυσία του κόσμου.

Όλα αυτά μου δώσαν αφορμή να μάθω γράμματα εις τα γεράματα, να τα σημειώσω όλα. Ένας από αυτούς ήμουν και εγώ. Ας γράψει άλλος διά μένα ό,τι γνωρίζει. Εγώ την αλήθεια θα την ειπώ γυμνή. Ότι έχω το μερίδιό μου· σ’ αυτήνη την πατρίδα θα ζήσω εγώ και τα παιδιά μου.

Στρατηγός Μακρυγιάννης,
Απομνημονεύματα, εκδ. Μπάυρον

* **κρικέλα**: μεγάλος κρίκος, χαλκάς * **ο αίτιος**: ο υπεύθυνος * **φερτικοί**: φερτοί, επείσακτοι * **αναπεύει**: αρκεί * **γες**: εκτάσεις γης * **μιλιούνια**: εκατομμύρια * **δούλεψες**: υπηρεσίες

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Ποιος είναι ο σκοπός των *Απομνημονευμάτων*, σύμφωνα με τα εισαγωγικά σχόλια του Μακρυγιάννη;

2 Ο Μακρυγιάννης αναφέρεται συχνά στα λίγα γράμματα που γνωρίζει. Τι εξυπηρετούν αυτές οι αναφορές; Ποια εντύπωση σχηματίσατε για το χαρακτήρα του, με βάση τη γλώσσα και το ύφος που χρησιμοποιεί;

3 «Εγώ την αλήθεια θα την ειπώ γυμνή». Πώς καταλαβαίνετε αυτή την περίφημη φράση του Μακρυγιάννη;

4 Με ποιους τρόπους επιχειρεί ο Μακρυγιάννης να κερδίσει την εμπιστοσύνη του αναγνώστη του;

5 Δείτε στο διαδίκτυο το πλούσιο υλικό για το Μακρυγιάννη (http://www.makriyannis.gr). Πλοηγηθείτε στο πλήρες κείμενο των *Απομνημονευμάτων* και διαβάστε το αναλυτικό βιογραφικό σημείωμα για το Μακρυγιάννη (http://www.omhros.com/Makr/).

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Δείτε πίνακες του Παναγιώτη Ζωγράφου που σχεδιάστηκαν από το 1836 ως το 1839 «κατά στοχασμόν, υπαγόρευσιν και δι' ιδίων εξόδων» του Μακρυγιάννη. Δοκιμάστε να συγκρίνετε την τεχνική αυτών των εικαστικών έργων με το συγγραφικό ύφος των *Απομνημονευμάτων*.

Ελισαβετ Μουτζαν-Μαρτινεγκου

Αυτοβιογραφία

Η Αυτοβιογραφία *της Ζακυνθινής λόγιας Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου (1801-1832), μια σημαντική ιστορική μαρτυρία και συγχρόνως το πρώτο αξιόλογο δείγμα γυναικείας γραφής στη νεοελληνική γραμματεία, πρωτοεκδόθηκε το 1881. Τα αποσπάσματα που επιλέξαμε αναφέρονται στην αναζήτηση της ελευθερίας από μια νέα γυναίκα των αρχών του 19ου αιώνα και φανερώνουν την αντίδρασή της στο άκουσμα της είδησης για την επανάσταση του 1821, αλλά και τη συνείδηση του αποκλεισμού της από κάθε μορφή δημιουργικής ζωής και την αγωνία της για την τύχη του πνευματικού της έργου.*

Εις τούτον τον καιρόν, δηλαδή τη 25 Μαρτίου 1821, την ημέραν του Ευαγγελισμού, έρχεται ο ποτέ* διδάσκαλός μου Θεοδόσιος Δημάδης, και μας κάμνει γνωστόν με πολλήν του χαράν πως οι Γραικοί ανήγειραν* τα όπλα εναντίον των Οθωμανών, πως η Πάτρα και οι πλησίον της χώρες ήδη είχον σείσει τον ζυγόν της σκλαβίας, και πως οι επίλοιπες χώρες, κατά την συμφωνίαν ίσως, είχαν τότε καμωμένον το ίδιον, αλλά, ως πλέον μακράν, ακόμη η είδησις δεν ήτον φθασμένη εις την Ζάκυνθον. Ούτως είπεν ο μαύρος,* διότι τέτοια ήτον η φήμη, οπού παρευθύς έτρεξεν.

Εγώ εις τα λόγια του άκουσα* το αίμα μου να ζεσταίνει, επεθύμησα από καρδίας να ήθελεν ημπορώ να ζωστώ άρματα, επεθύμησα από καρδίας να ήθελε ημπορώ να τρέξω διά να δώσω βοήθειαν εις ανθρώπους, όπου δι' άλλο –καθώς εφαίνετο– δεν επολεμούσαν, παρά διά θρησκείαν και διά πατρίδα, και διά εκείνην την ποθητήν ελευθερίαν, η οποία, καλώς μεταχειριζομένη, συνηθά να προξενεί την αθανασίαν, την δόξαν, την ευτυχίαν των λαών. Επεθύμησα, είπα, από καρδίας, αλλά εκοίταξα τους τοίχους του σπιτιού, όπου με εκρατούσαν κλεισμένην, εκοίταξα τα μακρά φορέματα της γυναικείας σκλαβίας και ενθυμήθηκα πως είμαι γυναίκα, και περιπλέον γυναίκα Ζακυνθία, και αναστέναξα, αλλά δεν έλειψα όμως από το να παρακαλέσω τον Ουρανόν διά να ήθελε τους βοηθήσει να νικήσουν, και τοιούτης λογής να αξιωθώ και εγώ η ταλαίπωρος, να ιδώ εις την Ελλάδα επιστρεμμένην την ελευθερίαν και, μαζί με αυτήν, επιστρεμμένας εις τας καθέδρας* τους τας σεμνάς Μούσας, από τας οποίας η τυραννία των Τούρκων τόσον και τόσον καιρόν τας εκρατούσε διωγμένας. […]

---

* **ποτέ**: άλλοτε * **ανήγειραν**: σήκωσαν * **ο μαύρος**: ο δύστυχος * **άκουσα**: ένιωσα, αισθάνθηκα * **καθέδρα**: έδρα

Εγώ εφοβόμουν μεγάλως όλα εκείνα τα κακά, που ημπορούν να συνέβουν εις μίαν υπανδρευμένην, αλλά περισσότερον από όλα εφοβόμουν μεγάλως μην είχε τύχει να πάρω κανένα από εκείνους τους άνδρας, οπού θέλουν να έχουν την γυναίκα τους ωσάν σκλάβα, και την νομίζουν διά κακήν, οπόταν αυτή ωσάν σκλάβα δεν θέλει να φέρεται. Βλέποντας τέλος πάντων και τον αδελφόν μου τοιούτης λογής ενάντιον εις την γνώμην οπού είχα διά το μοναστήρι, εκοινολόγησα,* τόσον εις αυτόν ωσάν και εις τον θείον μου, τον στοχασμόν οπού μου ήλθε διά να υπάγω να ησυχάσω εις εκείνο το μετόχι* μας, οπού εδώ επάνω ήδη εμελέτησα.*

Χαράλαμπος Παχής,
Κερκυραία κόρη

Τούτο το πράγμα εφάνη απαίσιον και εις τους δύο, όθεν εγώ τότε ευρέθηκα εις την μεγαλυτέραν στενοχωρίαν, οπού δύναται να ευρεθεί άνθρωπος εις τον κόσμον. Όχι να υπάγω να ησυχάσω* –διατί δεν ηθέλησαν οι συγγενείς μου– όχι να υπανδρευθώ –διατί εγώ δεν ήθελα– έπρεπε λοιπόν να μείνω διά παντός εις το σπίτι. Διά παντός εις το σπίτι! Α! τούτος ο στοχασμός με έκαμνε να τρομάζω· εγώ έβλεπα καλά πως τούτο το σπίτι εξ αποφάσεως ήθελε μου προξενήσει γλήγορον και κακόν θάνατον. Μέρα και νύκτα κλεισμένη, χωρίς να δύναμαι να πηγαίνω μήτε εις εκκλησίαν, μήτε εις περιδιάβασιν,* χωρίς να έχω την παραμικράν ξεφάντωσιν, χωρίς να έχω πλέον ελπίδα διά να αλλάξω ζωήν, χωρίς να ακούω άλλην ομιλίαν παρά εκείνην του πατρός μου (επειδή ο αδελφός μου και ο θείος μου ή ολίγον ή τίποτε* συνομιλούσαν μαζί με εμάς τες γυναίκες), ο οποίος άλλο δεν έκανε, παρά να λέγει τα πλέον δυστυχισμένα και μελαγχολικά λόγια οπού ποτέ να ειπώθησαν, ήσαν όλα πράγματα, οπού μου έδιναν μίαν μεγαλοτάτην θλίψιν και στενοχωρίαν, πάθη οπού γλήγορα εξ αποφάσεως* έμελλε να με γκρεμνίσουν εις το μνήμα.

Τι λοιπόν, έλεγα με τον εαυτόν μου, έχω να αποθάνω, και ν' αποθάνω χωρίς να κάμω καλόν; Χωρίς να εκπληρώσω εκείνο το τέλος,* διά το οποίον βάνει ο θεός τον άνθρωπον εις τον κόσμον; Δυστυχισμένη Ελίζα! Πού είναι τώρα εκείνη η ευτυχεστάτη και ενάρετη ζωή, την οποίαν επήγαινες προφθάνοντας με του νοός σου τα μάτια; Και σεις, μαύρα μου συγγράμματα,* που σας αγαπούσα και ήθελα το καλόν σας –ό,τι λογής μία αγαπητή μητέρα το θέλει εις τα τέκνα της– έχετε, κλεισμένα εδώ μέσα που

---

* **εκοινολόγησα**: ανακοίνωσα * **μετόχι**: αγροικία * **εδώ επάνω ήδη εμελέτησα**: ήδη ανέφερα προηγουμένως * **να υπάγω να ησυχάσω**: να αποσυρθώ σε ησυχαστήριο, μοναστήρι * **περιδιάβασις**: περιπλάνηση, περίπατος * **τίποτε**: καθόλου * **εξ αποφάσεως**: εκούσια * **τέλος**: σκοπός * **συγγράμματα**: έργα, πραγματείες

σας έχω, να χορτάσετε την κοιλίαν των σαράκων,* ή έχει κανένα καιρόν ο αδελφός μου να σας εβγάλει και να σας δώσει εις τους δούλους του, διά να σας ξεσχίζουν και να μεταχειρίζονται τα μέλη σας εις τας χρείας* του μαγειρείου; Εγώ αποθνήσκω, αλλά πόσον ο θάνατός μου ήθελε με λυπεί ολιγότερον, αν ίσως ημπορούσα να σας παραδώσω εις κανένα σπουδαίον, εις κανένα που να τιμά, και όχι να καταφρονεί, τα γεννήματα της αγχινοίας*!

Ε. Μουτζάν-Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*, Ωκεανίδα

* **σάρακες**: σκόροι * **εις τας χρείας**: για τις ανάγκες * **αγχίνοια**: ευστροφία, πνευματική δραστηριότητα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. «Και ενθυμήθηκα πως είμαι γυναίκα». Πώς ορίζεται η θέση της γυναίκας στο κείμενο;
2. Πώς παρουσιάζονται στο κείμενο οι έννοιες της ελευθερίας και της σκλαβιάς;
3. Δοκιμάστε να αναλύσετε την παρομοίωση των «συγγραμμάτων» με παιδιά («γεννήματα της αγχινοίας»), στην κατάληξη του αποσπάσματος. Στη συνέχεια, προσπαθήστε να προσδιορίσετε πώς εννοεί η Μαρτινέγκου «το τέλος, διά το οποίον βάνει ο θεός τον άνθρωπον εις τον κόσμον».
4. Σε ποιον αναγνώστη νομίζετε ότι απευθύνεται η Μαρτινέγκου; Τι επιδιώκει να του μεταφέρει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, συγκεντρώστε στοιχεία για την καθημερινή ζωή, τις δυνατότητες εκπαίδευσης και δημιουργικής έκφρασης μιας νέας γυναίκας στις αρχές του 19ου αιώνα. Πώς κρίνετε τη θέση της και τον περιορισμένο κοινωνικό της ρόλο;

ΠΑΝΑΓΗΣ ΣΚΟΥΖΕΣ

Ο βίος μου

Το χρονικό του Παναγή Σκουζέ (1777-1847) γράφτηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1840 και ιστορεί τα πάθη του ίδιου, της οικογένειάς του, αλλά και των άλλων Αθηναίων, την περίοδο που τυραννούσε την πόλη ο χατζη-Αλής Χασεκής, από το 1772 ως το 1796. Η επιδημία της πανούκλας, ο ξαφνικός θάνατος της μάνας του και η πτώχευση του πατέρα του έκαναν τον εντεκάχρονο Παναγή να διακόψει οριστικά τις σπουδές του, να βρεθεί κρατούμενος στη φυλακή (όμηρος στη θέση του πατέρα του) και, στη συνέχεια, να γίνει για ένα διάστημα υπηρέτης. Συγγενής του Μακρυγιάννη, από τον οποίο ενδεχομένως εμπνεύστηκε και το δικό του αυτοβιογραφικό έργο, ο Σκουζές καταθέτει τη μαρτυρία του με ακέραιο ήθος, εκφραστική λιτότητα και περιγραφική ακρίβεια.

Σπύρος Παπαλουκάς,
Αγόρι με τιράντες

1841. Εν ονόματι Κυρίου θέλω ιστορήσω τον βίον μου εγώ ο ίδιος. Αλλά πρώτον θέλω αρχίσει την αιτία της δυστυχίας των Αθηναίων, ομού και του πατρός μου, οπού ακολούθησε, και η Αθήνα ερήμωσεν και έφυγαν τα τρία πέμπτα των Αθηναίων, οπού επήγαν εις Ανατολήν –εις τα νησιά και λοιπά πλησιόχωρα*– εξαιτίας της μεγάλης τυραννίας του χατζη-Αλή, Χασεκή ονομαζομένου. Θέλω γράψει τα όσα οι γονείς μου μου είπαν μέρος περί του τυράννου, όσα εγώ δεν είδα μήτε ενθυμούμην ως μικρός από τα 1772 έως τα 1784, οπού άρχισα να βλέπω και να ενθυμούμαι τα του τυράννου και των οπαδών του.

Εγώ, ο Παναγής Σκουζές, εγεννήθηκα εις Αθήνα εις τα 1777 από γονείς αυτόχθων* Αθηναίους. Ο πατήρ μου Δημήτριος του Νικολάου Σκουζέ, η μήτηρ μου Σαμαλτάνα θυγατέρα του Θανάση Λιμπέριου-Παναγιωτάτζη. Από οικογένειες και οι δύο τάξης

* **πλησιόχωρα**: κοντινά μέρη * **αυτόχθων**: ντόπιος

δευτέρας, εκτός από τας 12 οικογενείας των Αθηναίων των αριστοκρατών Κοτζιαμπάσηδων.* Ήτον σχεδόν μιαν οικογένεια από τας 24 οικογενείας, οπού οι αριστοκράτες εφοβούντο ως ευκαταστάτους και με ολίγην παιδείαν. Ο πατήρ μου ήτον την τέχνην σαπονγγής.* Ομοίως ήτον και ο πατήρ της μητρός μου σαπονγγής. Ο δε πατήρ του πατρός μου ήτον έμπορος εις τα προϊόντα του τόπου. Οι γονείς μου ήτον Χριστιανοί Ορθόδοξοι της Ανατολικής Εκκλησίας. Έχαιρον υπόληψη, είχον κτήματα και χρήματα. Η επιστήμη* του πατρός μου ήταν επικερδής. […]

Γενομένου τούτου ο πατήρ μου εστεφανώθη την δευτέραν γυναίκαν. Αλλά δεν την ήβρεν ως την πρώτην εις καμιάν επιδεξιότητα.* Τότε ο πατήρ μου, από τον θάνατον της μητρός μου, από το θανατικόν οπού ακολούθησε, από την ανάξιαν γυναίκαν, και από τον ερχομόν του χατζη-Αλή οπού άρχισε την τυραννίαν, την σερμαγήν* του την ετελείωσεν. Το εισόδημα λαδιού το ελάμβανεν ο χατζη-Αλής. Επώλησεν τα κτήματά του, ύστερον μη έχοντας άλλο τι, τον εφυλάκωσαν διά το κατάστιχον,* λεγόμενον τότε δόσιμον τυραννίας. Ήβγεν αυτός από την φυλατζήν* διά να οικονομήσει χρήματα, βάζοντας μένα εις φυλατζήν ως αμανέτι,* υποθήκην. Αλλά τότες ποιος εδάνειζεν; ή ποιος είχεν; Ή, και αν κανένας Χριστιανός είχεν, πώς εκοτούσεν* να δανείσει ή να κάμει καμίαν αγοράν; Εκτός των Οθωμανών, οπού δεν υπόκειντο εις καμίαν τυραννίαν. Αλλά οι Οθωμανοί, μερικοί όπου εσώζοντο,* δεν εδάνειζον, αλλά αγόραζαν κτήματα παρατιμής.* Ο πατήρ μου δεν ημπόρεσε να εξοικονομήσει χρήματα. Κινητά δεν είχεν να πωλήσει. Τα κινητά της μητρός μου του τα είχαν πάρει, ως αντίκρυ φαίνεται. Της μητριάς μου τα ψιλικά της ρουχικά, τα είχαν κλέψει όταν ήβγαμεν εις Χαλάντρι από το θανατικόν (ακόμη και του πατρός μου τα ρουχικά και λοιπά), οπού η πόλις ήτον έρημη –μόνον οι Τούρκοι ήτον εις την πόλιν μεινεσμένοι, οπού δεν εφοβούντο την πανώλην*– και έρημος όντας η πόλις, ένας Τούρκος γείτονάς μας, ντερβίσης Αγάκος, ήμπεν με σκάλαν εις το σπίτι και έκλεψεν όλα, ομού και το χαλκωματικόν.* Εγώ έμεινα εις φυλακήν μίαν ολόκληρην εβδομάδα. Ο πατήρ μου ήρχετο κάθε αυγή και μου ήφερνεν ολίγον ψωμί και ολίγες ελιές. Εγώ του ήλεγα: πατέρα, πότε θα με βγάλεις από την φυλακήν; Αυτός μου ήλεγεν: παιδί μου, δεν ημπορώ να οικονομήσω χρήματα, και εγώ τι να κάνω δεν ηξεύρω. Εγώ τότες ήμουν χρονών 11 μόλις, η στενοχωρία της φυλατζής, με τσαλαπατούσαν οι άνθρωποι. Μου λέγει ο πατήρ μου: παιδί μου, άλλο δεν στοχάζομαι, να πωλήσω τα ελαιόδεντρα 60, οπού είναι εις Χρυσαγιώτισσα, της μητρός σου. Αμέ τι άλλο να κάμω; Εγώ του είπα: κάμε να ξεφυλακιστώ. Και έτζι τα πωλεί προς γρόσια τρία και πληρώνει το δόσιμον και με βγάνει.

* **Κοτζιαμπάσηδες**: προεστοί * **σαπονγγής**: σαπωνοποιός * **η επιστήμη**: το επάγγελμα * **επιδεξιότητα**: ικανότητα * **σερμαγή**: κεφάλαιο, απόθεμα χρημάτων * **κατάστιχον**: φόρος (μεταφορικά) * **φυλατζή**: φυλακή * **αμανέτι**: ενέχυρο * **εκοτούσεν**: τολμούσε * **εσώζοντο**: διατηρούσαν τα υπάρχοντά τους * **παρατιμής**: φτηνά * **πανώλης**: πανούκλα, επιδημική αρρώστια * **χαλκωματικόν**: χάλκινα μαγειρικά σκεύη

Έως τότε με είχεν εις το Ελληνικόν σκολείον λεγόμενον, εις τον διδάσκαλον Σαμουήλ Κουβελάνον, και είχα προχωρήσει έως την χρηστοήθειαν λεγομένην τότε. Αλλ' ο πατήρ μου από την δυστυχίαν με ήβγαλεν λέγοντάς μου ότι η περίστασίς μας είναι δεινή, να με βάλλει εις μέρος να παίρνει τίποτες να πληρώνει το χαράτζιόν* μου. Έτζι με ήβγαλεν από το σχολείον ηξεύροντας να γράφω μόνον, καθώς και βλέπετε τα παρόντα γράμματα, και μ' εσυμφώνησε τον χρόνον διά γρόσια πέντε, και να με ταγίζει* ο πατέρας μου. Αυτοί ήτον τρεις συντρόφοι: Αντρέας Πεφάνης, Ιωάννης Ζωγράφος, Σπύρος Λιμπέριος-Παναγιωτάτζης, (αδελφός της μητρός μου, από έναν πατέραν όμως). Είχαν αργαστήριον πραγματευτάδικον. Ο καθείς είχεν διά σερμαγήν του από γρόσια 100 μόνον. Ήμουν εις χρέος να παγαίνω εις τα τρία σπίτια να υπηρετώ τον μαΐστρον μου – έτζι τότε έλεγον τους μαστόρους τα παιδιά: μαΐστρο, και την γυναίκα του μαΐστρα. Έως το μεσημέρι υπηρετούσα εις τα σπίτια τας μαΐστρας μου: νερό από την βρύση, σκούπισμα και άλλας υπηρεσίας και τα λοιπά. Ερχόμενος εις το εργαστήριον να με βάζουν να πλέκω γαϊτάνια, σιρίτια* και λοιπά· τότε όσοι επωλούσαν την μανιφατούραν,* οπού λέγομεν σήμερον, έκαμνον και τον καζάση.* Εις όλα αυτά με μεταχειρίζονταν· και με την αράδαν, με έστελναν και εμάζευα και ελιές από τα ελαιόδεντρα. Διά πληρωμήν τον χρόνον γρόσια 5. Και κάθα Κυριατζή, τελειωμένου του παζαριού, να παίρνω μανδήλια και λοιπά, να γυρίζω εις τους μαχαλάδες* να πωλώ, και με έθρεφεν ο πατήρ μου – μόλις καμίαν βολά μου εφίλευον οι μαΐστρες μου ολίγα τζίτζιφα* ή ολίγα ξυλοκέρατα.* Το εσπέρας επήγαινα εις το οσπίτιον του πατρός μου να τρώγω. Την αυγήν έπαιρνα το καρτάλιον με το ψωμί μου. Αυτοί δεν με έδιδαν ειμή τα γρόσια 5 τον χρόνον, παπούτζια όσα εκαταλούσα* και ένα άσπρον –τρίτον του παρά– κάθα 15 ημέρες, διά να ξυριστώ. Και ξύλο όταν αυθαδίαζα ή όταν δεν έκαμνα το χρέος μου. Μερικές βολές με τον φάλαγγα* εις τους πόδας.

Επαρομοίως θέλω διηγηθώ και των διδασκάλων την παιδείαν. Άμα ήθελεν παρησιαστεί το παιδί εις το σχολείον και ήτον περασμένος ο καιρός, η πρόχειρος παιδεία ήτον του διδασκάλου του αγριοκαλόγηρου. Είχεν βούρδουλαν λεγόμενον βούνευρον. Ανοίγοντας το ένα χέρι και το άλλο, να τον δίδει από μίαν εις το χέρι και να τον βάζει όρθιον να σταθεί ολίγον με το ένα ποδάρι να κλονίζεται. Αν το σφάλμα ήτον περισσότερον, ένα παιδί μεγαλιότερον τον φταίχτην τον έπαιρνεν εις τες πλάτες του, βαστώντας τες δύο χείρες εις τους ώμους του, και ο διδάσκαλος εξύλιζεν εις τους κώλους. Αν ήθελεν του φανεί του διδασκάλου αλλέως, είχον τον φάλαγγα έτοιμον:

---

* **χαράτζιον**: κεφαλικός φόρος * **να με ταγίζει**: να με ταΐζει, να με θρέφει * **γαϊτάνια, συρίτια**: λεπτά διακοσμητικά κορδόνια * **μανιφατούρα**: χειροτεχνικά προϊόντα, ιδίως υφάσματα * **καζάσης**: μεταξουργός * **μαχαλάς**: γειτονιά * **τζίτζιφα**: είδος καρπού * **ξυλοκέρατα**: χαρούπια * **εκαταλούσα**: έφθειρα, κατέστρεφα * **φάλαγγας**: βασανιστήριο, σωματική ποινή

του έβαζαν τα δύο πόδια, έστριφταν τον φάλαγγα δύο παιδιά και ο διδάσκαλος έδερνεν εις τους πόδες το παιδίον. Πότε έβαζεν δύο παιδιά, από ένα ποδάρι του καθενός. Ο φάλαγγας ήτον ένα ξύλον, από ένα μέτρον έως 6 ρούπια μακριός, με δύο τρύπες έως ένα ρούπι η μία από την άλλην· ένα σκοινί περασμένο, έχοντας δύο κόμβους εις τες άκρες να μην ξεπερνά. Αυτού* έβαζαν τες πόδας και έστριφαν το ξύλον και έσφιγγαν τα πόδια εις τους αστραγάλους αποκάτω και ο διδάσκαλος έδερνεν. Πολλά παιδιά από την φωνήν του αγριοδιδασκάλου εκατουριόντο από τον φόβον των, όταν εφώναζεν «βρε θεοκατάρατε» του παιδιού. Εις τα Ελληνικά σχολεία Αθανασίου, Μπενιζελάκη και ύστερον Σαμουήλ Κουβελάνου, ήτον ολιγότερον. Πλην ο φάλαγγας και οι βούρδουλοι δεν έλειπαν και από αυτά.

Π. Σκουζές,
Απομνημονεύματα, Κέδρος

* **αυτού**: εκεί

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. «Εν ονόματι Κυρίου θέλω ιστορήσω τον βίον μου εγώ ο ίδιος». Σε τι πιστεύετε ότι αποβλέπει η επίκληση του Θεού στην αρχή του αυτοβιογραφικού κειμένου;
2. Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι αυτοβιογραφείται ο Σκουζές; Σε τι αποσκοπεί το κείμενό του;
3. Πώς χαρακτηρίζετε τις συνθήκες ζωής και εκπαίδευσης των παιδιών που επικρατούσαν στην προεπαναστατική Αθήνα, όπως περιγράφονται από το Σκουζέ; Ποιοι παράγοντες νομίζετε ότι ευθύνονται γι’ αυτές τις συνθήκες;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, συγκεντρώστε στοιχεία για την ανατροφή και την εκπαίδευση των παιδιών στα τέλη του 18ου αιώνα, στην Ευρώπη και στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ

Χαράλαμπος Παχής, *Πρωτομαγιά στην Κέρκυρα* (λεπτομέρεια)

Το 19ο αιώνα στα Επτάνησα έδρασαν σημαντικοί λογοτέχνες, κυρίως στη Ζάκυνθο και την Κέρκυρα, οι περισσότεροι γύρω από τον εθνικό ποιητή Διονύσιο Σολωμό. Με το ποιητικό έργο τους ο Σολωμός και ο Ανδρέας Κάλβος, ο οποίος δεν επηρεάστηκε από το Σολωμό, ανανέωσαν την ελληνική ποίηση, εκφράζοντας το αναγεννητικό πνεύμα των χρόνων της επανάστασης και των πρώτων μετεπαναστατικών δεκαετιών και ανοίγοντας το δρόμο για τη στενή επαφή της νεότερης ελληνικής ποίησης με την ευρωπαϊκή λογοτεχνία (ιδίως την ιταλική).

Η τεχνοτροπία της επτανησιακής ποίησης διακρίνεται από την επίδραση του νεοκλασικισμού και του ρομαντισμού. Το κύριο αισθητικό αίτημα του κλασικισμού (17ος-18ος αι.) ήταν η σύνδεση της νεότερης ευρωπαϊκής λογοτεχνίας με τα πρότυπα και τις αξίες της κλασικής λογοτεχνίας. Αντίθετα, ο ρομαντισμός (πρώτο μισό του 19ου αι.) γενικά βασίστηκε στη ρήξη με το κλασικιστικό ιδεώδες, προβάλλοντας την ανάγκη απελευθέρωσης της φαντασίας και του συναισθήματος.

Οι περισσότεροι Επτανήσιοι ποιητές έγραψαν το έργο τους στη δημοτική, ακολουθώντας το γλωσσικό παράδειγμα του Σολωμού (η πιο σημαντική εξαίρεση ποιητή που έγραψε σε λόγια γλώσσα είναι του Ανδρέα Κάλβου). Με τη σολωμική εκδοχή της ποιητικής γλώσσας, αναπτύχθηκε μια ομοιόμορφη δημοτική, αποκαθαρμένη από τα τοπικιστικά στοιχεία, η οποία δεν αποκλίνει από το λεξιλόγιο και τη μορφολογία της λαϊκής γλώσσας, αλλά και δεν αρνείται τον πλουτισμό της με επιλεγμένα στοιχεία της λόγιας γλώσσας. Λόγω της αισθητικής ποιότητας αλλά και της γλωσσικής οικειότητάς τους πολλά από τα επτανησιακά ποιητικά κείμενα κερδίζουν το ενδιαφέρον και συγκινούν το σημερινό αναγνώστη.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

Εις Πάργαν

Στις έξι πρώτες στροφές από την ωδή «Εις Πάργαν», που έγραψε ο Κάλβος με αφορμή την παράδοση της Πάργας (βλ. και το ομώνυμο δημοτικό τραγούδι), περιέχονται τα βασικά γνωρίσματα της καλβικής ποίησης: θέμα εμπνευσμένο από τους εθνικούς αγώνες, υψηλός τόνος, κλασική αισθητική, αρχαιοπρεπής γλώσσα και ρητορικά σχήματα. Η ωδή περιέχεται στη συλλογή Λύρα (1824) και ανθολογείται εδώ με την πρωτότυπη ορθογραφική της μορφή.

α΄

Βαρόν, υψηλόν
δώσε τόνον, ω Λύρα·
λάβε αστραπήν, και ήθος
λάβε νοός, υμνούμεν
        ένδοξον έργον.

β΄

Διαπρεπή οι αθάνατοι*
έδωσαν των ανθρώπων
και ατίμητα δώρα·
αγάπην, αρετήν,
    εύσπλαγχνον στήθος.*

γ΄

Αλλά και φρενών πτέρωμα·*
όπως, όταν η τύχη
εις τα κρημνά του βίου*
της αμάξης πλαγίαν
        την ορμήν φέρη·

---

* **οι αθάνατοι**: οι θεοί * **εύσπλαχνον στήθος**: ευσπλαχνία, πραότητα * **φρενών πτέρωμα**: υψηλό φρόνημα, φιλελευθερισμός * **κρημνά του βίου**: οι δυσκολίες της ζωής (μεταφορικά)

δ΄

Ημείς, ως τας κλαγγάς*
εις τα σύννεφα αφίνει
ο μέγας αετός
και εις τα βαθέα λαγκάδια
αφρούς και βράχους·

ε΄

Ομοίως υπερπετάξαντες,*
μακράν οπίσω ιδώμεν
την οργήν των τροχών
από τυφλάς ηνίας*
διασυρομένων.*

ς΄

Ως αγλαά* τοσαύτα
δώρα δοξολογούνται,
αλλά πολύ αγλαότερον
ο νους οπού αποφεύγει
την δουλωσύνην.

Α. Κάλβος, *Ωδαί*, Ίκαρος

* **κλαγγαί**: κραυγές αετού * **υπερπετάξαντες**: πετώντας ψηλά * **ηνία**: χαλινάρια * **διασυρόμενα**: παρασυρμένα * **αγλαά**: λαμπρά

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιο θεωρεί ο ποιητής πολυτιμότερο από τα δώρα που έδωσαν οι θεοί στους ανθρώπους; Αιτιολογήστε την εκτίμησή του.
2. Βρείτε την παρομοίωση και αναφερθείτε: α) στα τρία χρονικά στάδια που περιγράφει, β) στις εικόνες που τη συνθέτουν, γ) στη σημασία της.
3. Ποιο πρόσωπο χρησιμοποιεί ο ποιητής και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Χωριστείτε σε ομάδες και ερευνήστε ποια δώρα έδωσε ο θεός στον άνθρωπο, σύμφωνα με την αρχαία μυθολογία, το χριστιανισμό ή όποια άλλη θρησκευτική παράδοση γνωρίζετε. Πώς μπορεί να χρησιμοποιήσει ο άνθρωπος αυτά τα δώρα;

Διονύσιος Τσόκος, *Η φυγή από την Πάργα*

Διονύσιος Σολωμός

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Στο πρώτο απόσπασμα από το Β′ Σχεδίασμα της ποιητικής σύνθεσης του Διονύσιου Σολωμού Ελεύθεροι Πολιορκημένοι *αποτυπώνεται η τραγική κατάσταση των κατοίκων και των υπερασπιστών του Μεσολογγίου, που υποφέρουν από την πείνα και την έλλειψη πολεμοφοδίων. Στο δεύτερο απόσπασμα, που υμνεί τη χαρά της φύσης τον Απρίλη, οι άνθρωποι απουσιάζουν. Στον τελευταίο μόνο στίχο δηλώνεται η δραματική αντίθεση ανάμεσα στην απόφαση των Μεσολογγιτών να θυσιαστούν και στην οργιαστική χαρά της ζωής, που κορυφώνεται δίπλα τους.*

I

Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει·
λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί,* κι η μάνα το ζηλεύει.
Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· στα μάτια η μάνα μνέει·*
στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα και κλαίει:
«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω 'γώ στο χέρι;
οπού συ μου 'γινες βαρύ κι ο Αγαρηνός* το ξέρει».

II

Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
κι όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί τόσ' άρματα σε κλειούνε.*
....
Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
και μες στη θάλασσα βαθιά ξαναπετιέται πάλι,
π' ολονυχτίς εσύσμιξε* με τ' ουρανού τα κάλλη.
Και μες στης λίμνης τα νερά, όπ' έφθασε μ' ασπούδα,*
έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα στον άγριο κρίνο·
το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο.
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη·

---

* **σπυρί**: σπόρος * **μνέει**: ορκίζεται * **Αγαρηνός**: μωαμεθανός * **κλειούνε**: κλείνουν, περικυκλώνουν * **εσύσμιξε**: έσμιξε, ένωσε * **μ' ασπούδα**: με σπουδή, με βιασύνη

η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι.
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κρένει:*
«Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει».

Δ. Σολωμός, *Ποιήματα και πεζά*, Στιγμή

* **κρένει**: μιλάει

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Με ποια εκφραστικά μέσα δείχνει ο ποιητής τη δραματική κατάσταση στο πολιορκημένο Μεσολόγγι;
2. Στους δύο από τους έξι στίχους του αποσπάσματος ο ποιητής αναφέρεται στη μάνα. Γιατί επιλέγει και πώς αντιμετωπίζει αυτό το πρόσωπο ο ποιητής;
3. Ποιο παράπονο εκφράζουν τα λόγια και τα δάκρυα του Σουλιώτη; Ποια συναισθήματα σας δημιουργεί αυτή η εικόνα του πολεμιστή;
4. Στο δεύτερο απόσπασμα κυριαρχεί η δραματική αντίθεση ανάμεσα στη φύση και στον άνθρωπο. Τι δηλώνει η αντίθεση αυτή και πώς τη βιώνουν οι πολιορκημένοι του Μεσολογγίου;
5. Ποια στοιχεία της φύσης προβάλλονται και με ποια εκφραστικά μέσα τα παρουσιάζει ο ποιητής;
6. Ποιος εκφέρει τον τελευταίο στίχο «Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει»; Ποιο νόημα αποκτά αυτή η φωνή για τους πολιορκημένους;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, βρείτε ιστορικές πηγές με θέμα την κατάσταση που επικρατούσε στο Μεσολόγγι την εποχή της δεύτερης πολιορκίας του. Αναζητήστε επίσης αντιστοιχίες με τη δοκιμασία και την ψυχολογία των *Ελεύθερων Πολιορκημένων* του Σολωμού.
- Ακούστε μελοποιημένα αποσπάσματα από τους *Ελεύθερους Πολιορκημένους*. Συζητήστε με τον καθηγητή της Μουσικής σχετικά με τη μουσική απόδοση του ποιήματος.

Αριστοτελης Βαλαωριτης

Ο Δήμος και το καριοφίλι του

Το ποίημα αυτό του Βαλαωρίτη αναφέρεται στη γνωστή από τα κλέφτικα δημοτικά τραγούδια συντροφική σχέση του πολεμιστή με τη φύση και το όπλο του. Ο Δήμος προαισθάνεται το τέλος του και ανακοινώνει στα παλικάρια του τις τελευταίες του επιθυμίες. Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Μνημόσυνα *(1857).*

Εγέρασα, μωρές παιδιά. Πενήντα χρόνους κλέφτης
τον ύπνο δεν εχόρτασα, και τώρ' αποσταμένος*
θέλω να πάω να κοιμηθώ. Εστέρεψ' η καρδιά μου.
Βρύση το αίμα το 'χυσα, σταλαματιά δε μένει.

Θέλω να πάω να κοιμηθώ. Κόψτε κλαρί απ' το λόγκο,*
να 'ναι χλωρό και δροσερό, να 'ναι ανθούς γεμάτο,
και στρώστε το κρεβάτι μου και βάλτε με να πέσω.

Ποιος ξέρει απ' το μνήμα μου τι δένδρο θα φυτρώσει!
Κι αν ξεφυτρώσει πλάτανος, στον ίσκιο του αποκάτω
θα 'ρχονται τα κλεφτόπουλα τ' άρματα να κρεμάνε,
να τραγουδούν τα νιάτα μου και την παλικαριά μου.
Κι αν κυπαρίσσι όμορφο και μαυροφορεμένο,
θα 'ρχονται τα κλεφτόπουλα τα μήλα του να παίρνουν,
να πλένουν τες λαβωματιές, το Δήμο να σχωράνε.

Έφαγ' η φλόγα τ' άρματα, οι χρόνοι την ανδρειά μου.
Ήρθε κι εμένα η ώρα μου. Παιδιά μου, μη με κλάψτε.
Τ' ανδρειωμένου ο θάνατος δίνει ζωή στη νιότη.
Σταθείτ' εδώ τριγύρω μου, σταθείτ' εδώ σιμά μου,
τα μάτια να μου κλείσετε, να πάρτε την ευχή μου.

---

* **αποσταμένος**: κουρασμένος * **λόγκος**: δάσος με πυκνούς θάμνους

Κι έν' από σας, το νιότερο, ας ανεβεί τη ράχη,
ας πάρει το τουφέκι μου, τ' άξο μου καριοφίλι,
κι ας μου το ρίξει τρεις φορές και τρεις φορές ας σκούξει:*
«Ο γερο-Δήμος πέθανε, ο γερο-Δήμος πάει».
Θ' αναστενάξ' η λαγκαδιά, θα να βογκήξει ο βράχος,
θα βαργομήσουν* τα στοιχειά, οι βρύσες θα θολώσουν
και τ' αγεράκι του βουνού, οπού περνά δροσάτο,
θα ξεψυχήσει, θα σβηστεί, θα ρίξει τα φτερά του,
για να μην πάρει τη βοή άθελα και τη φέρει
και τηνε μάθει ο Όλυμπος και την ακούσει ο Πίνδος
και λιώσουνε τα χιόνια τους και ξεραθούν οι λόγκοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλά στη ράχη
και ρίξε το τουφέκι μου. Στον ύπνο μου επάνω
θέλω για ύστερη φορά ν' ακούσω τη βοή του.

Έτρεξε το κλεφτόπουλο, σαν να 'τανε ζαρκάδι,
ψηλά στη ράχη του βουνού και τρεις φορές φωνάζει:
«Ο γερο-Δήμος πέθανε, ο γερο-Δήμος πάει».
Κι εκεί που αντιβοούσανε οι βράχοι, τα λαγκάδια,
ρίχνει την πρώτη τουφεκιά, κι έπειτα δευτερώνει.
Στην τρίτη, και την ύστερη, τ' άξο το καριοφίλι
βροντά, μουγκρίζει σαν θεριό, τα σωθικά του ανοίγει,
φεύγει απ' τα χέρια, σέρνεται στο χώμα λαβωμένο,
πέφτει απ' του βράχου τον γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

Άκουσ' ο Δήμος τη βοή μες στον βαθύ τον ύπνο·
τ' αχνό του χείλι εγέλασε, εσταύρωσε τα χέρια…
Ο γερο-Δήμος πέθανε, ο γερο-Δήμος πάει.

Τ' ανδρειωμένου η ψυχή, του φοβερού του κλέφτη,
με τη βοή του τουφεκιού στα σύγνεφ' απαντιέται,
αδερφικά αγκαλιάζονται, χάνονται, σβηώνται,* πάνε.

Α. Βαλαωρίτης, *Ποιήματα και πεζά*, Ίκαρος

* **ας σκούξει**: ας φωνάξει δυνατά * **θα βαργομήσουν**: θα βαρυγκομήσουν, θα δυσφορήσουν * **σβηώνται**: σβήνουν

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς περιγράφει ο Δήμος τη ζωή του και γιατί επιθυμεί το θάνατό του;
2. Σε ποια σημεία του κειμένου διαφαίνεται η στενή σχέση του πολεμιστή με το τουφέκι του; Αιτιολογήστε τη σχέση αυτή.
3. Σχολιάστε το στίχο «Τ' ανδρειωμένου ο θάνατος δίνει ζωή στη νιότη», συσχετίζοντας τη σημασία του με την επιθυμία του Δήμου να μείνει το τουφέκι του στο νεότερο κλεφτόπουλο.
4. Βρείτε μορφολογικές και σημασιολογικές απηχήσεις από το δημοτικό τραγούδι.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών, βρείτε έργα που απεικονίζουν πολεμιστές με τα όπλα τους, συλλέξτε εικονογραφικό υλικό και οργανώστε στην τάξη σας μια έκθεση.

Θεόδωρος Βρυζάκης,
Το καραούλι (λεπτομέρεια)

Ανδρεας Λασκαρατος

Ο κακός μαθητής

Η περιγραφή ανθρώπινων τύπων ανήκει στο γνωστό από τον 4ο αι. π.Χ. λογοτεχνικό είδος «χαρακτήρες». Ο Λασκαράτος άρχισε τη συγγραφή του αυτή γύρω στα 1880 και το 1886 εξέδωσε στην Κεφαλλονιά συγκεντρωμένους τους χαρακτήρες του με τον τίτλο Ιδού ο άνθρωπος. *Στο βιβλίο αυτό συνεξετάζονται 126 ανθρώπινοι τύποι-χαρακτήρες, τους οποίους δημιούργησε ο Λασκαράτος, παρατηρώντας με σατιρική διάθεση τα ήθη και τις αντιλήψεις των συμπατριωτών του.*

Εξαιρώ τον μαθητήν του Πανεπιστημίου. Τούτος υποθέτεται ενήλικος, και θαν έχει ακολούθως άλλη γνώση, άλλη διαγωγή. Εννοώ δε τον μαθητήν των κατωτέρων εχπαιδευτηρίων.

Τούτος, ως επί το πλείστον, δεν εννοεί και δεν εχτιμά την αξίαν της μαθήσεως. Πηγαίνει στο σχολείον, επειδή εσυνήθισε έως από νήπιο να πηγαίνει· επειδή οι γονείς του τόνε θέλουνε να εξακολουθεί να πηγαίνει, και επειδή βλέπει που και τ' άλλα παιδιά πηγαίνουνε· αλλά στο σχολείον του γυρεύει κάθε άλλο, παρά να μάθει.

Η κλάση* δι' αυτόν είναι ένα είδος συνεταιρισμού, όπου εντός ολίγου και αυτός συνεταιρίζεται.* Και επειδή σ' εκείνην την ηλικία τα αισθήματα και τα φρονήματα λίγο διαφέρουν μεταξύ των συμμαθητών, δεν θ' αργήσουνε συμφωνούντες να εύρουνε πως οι εορτές, και κάθε άλλο που ελευθερώνει από την αηδία του μαθήματος, είναι ευτύχημα, και να συνομόνονται,* διά να υποχρεώνουνε τους καθηγητάς να εορτάζουνε.

Δεν φθάνει. Εντός του σχολαστικού* χρόνου τα εχπαιδευτήρια έχουνε διακοπές, κάποτε από πολλές ημέρες, και το καλοκαίρι μίαν από μήνες. Ο δε τοιούτος μαθητής, σ' όλες όσες διακοπές, δεν ανοίγει ποτέ βιβλίο.

Παρομοίως όταν ξημερώνει εορτή, δεν πιάνει μήτε τότε βιβλίο. Και πραγματικώς, τι νόημα ήθελ' έχει η σπουδή του εκείνην την βραδιά, αφού σκοπός της σπουδής του δεν είναι η προκοπή του, αλλά το να μπορέσει να πει το μάθημα, και μάθημα την ακόλουθην ημέρα δεν είναι;

---

* **κλάση**: τάξη * **συνεταιρίζεται**: συνεργάζεται με άλλους * **συνομόνονται**: συνωμοτούν * **σχολαστικός**: σχολικός, ιδιωματική λέξη

Γεώργιος Ιακωβίδης, *Παιδική συναυλία*

Επειδή δε, πηγαίνοντας εις το σχολείον, μόνος του σκοπός είναι να πει το μάθημα και αν δυνατόν να περάσει, κάθε απάτη προς τον καθηγητήν του είναι χρήσιμη, και τη μεταχειρίζεται προθύμως.

Εις δε τες προετοιμασίες του διά τες εξέτασες της χρονιάς, ο κακός μαθητής, αντί να βαλθεί να συνάξει με τον νουν του όλες τες γνώσες, οπού εις τον σχολαστικόν χρόνον απόχτησε, και ναν τες οικειοποιήσει στον εαυτόν του διά της επανειλημμένης μελέτης, ετοιμάζει μόνον καλά κακά τα μέρη εκείνα, που σε κάθε βιβλίο νομίζει πιθανόν να εξετασθεί· και καλεί διά την στιγμήν της εξετάσεως μαθητάδες φίλους του, οι οποίοι στεκόμενοι οπίσωθέ του τον βοηθούν κρυφά στες απόκρισες.

Με τούτον τον τρόπον ο τοιούτος μαθητής ελπίζει να περάσει. Αν δε αποτύχει,… οι καθηγηταί τον αδικήσανε!

Αλλ' ο τοιούτος μαθητής αξαίνει* αμαθής. Και όταν εις ανδρικήν ηλικίαν, είναι

* **αξαίνει**: μεγαλώνει

ανίκανος και ανάξιος διά κάθε εργασίαν. Συγκαταλογίζεται* με τους χυδαίους* και δεν έχει να προσμείνει παρά την αψηφισίαν* των συμπολιτών του.

Α. Λασκαράτος, *Ιδού ο άνθρωπος*, Ερμής

* **συγκαταλογίζεται**: συναριθμάται * **χυδαίοι**: εδώ οι αγράμματοι, ανυπόληπτοι * **αψηφισία**: περιφρόνηση, ανυποληψία

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς αντιμετωπίζει το σχολείο ο κακός μαθητής και πώς αντιλαμβάνεται τη μαθητική ιδιότητά του;
2. Με ποιους τρόπους ο κακός μαθητής προσπαθεί να ξεγελάσει τους καθηγητές και να «περάσει» τις εξετάσεις;
3. Ποιες συνέπειες θεωρεί ο Λασκαράτος ότι έχει η ελλιπής παιδεία για το μαθητή;
4. Εντοπίστε τα σημεία του κειμένου στα οποία φαίνεται ο σατιρικός χαρακτήρας του και αιτιολογήστε την απάντησή σας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Γράψτε ένα σύντομο κείμενο με σκοπό να περιγράψετε τη γενική εικόνα της τάξης σας σχετικά με την επίδοση και τη συμπεριφορά των μαθητών.

Λορεντζος Μαβιλης

Λήθη

Το ποίημα είναι σονέτο και δημοσιεύτηκε το 1899. Ο Μαβίλης καλοτυχίζει τους νεκρούς, γιατί έχουν πιει το νερό της λησμονιάς και δε θυμούνται τα βάσανα της επίγειας ζωής. Παράλληλα τους συγκρίνει με τους ζωντανούς που υποφέρουν, επειδή δεν μπορούν να λησμονήσουν τα αγαπημένα τους πρόσωπα.

Καλότυχοι οι νεκροί, που λησμονάνε
την πίκρια της ζωής. Όντας βυθίσει
ο ήλιος και το σούρουπο* ακλουθήσει,
μην τους κλαις, ο καημός σου όσος και να 'ναι!

Τέτοιαν ώρα οι ψυχές διψούν και πάνε
στης Λησμονιάς την κρουσταλλένια βρύση·
μα βούρκος* το νεράκι θα μαυρίσει,
α στάξει γι' αυτές δάκρυ, όθε αγαπάνε.

Κι αν πιουν θολό νερό, ξαναθυμούνται,
διαβαίνοντας λιβάδι' απ' ασφοδίλι,*
πόνους παλιούς, που μέσα τους κοιμούνται.

Α δεν μπορείς παρά να κλαις το δείλι,*
τους ζωντανούς τα μάτια σου ας θρηνήσουν·
θέλουν – μα δε βολεί* να λησμονήσουν.

Λ. Μαβίλης, *Τα ποιήματα*,
Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη

---

* **σούρουπο**: λυκόφως, δύση του ήλιου * **βούρκος**: στάσιμο νερό * **λιβάδι' απ' ασφοδίλι**: μυθολογικός τόπος, όπου ηρεμούν οι νεκροί * **δείλι**: δειλινό * **δε βολεί**: δεν μπορούν

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Γιατί καλοτυχίζει τους νεκρούς ο ποιητής, ενώ θεωρεί αξιοθρήνητους τους ζωντανούς;
2. Ποια μυθολογικά στοιχεία και λαϊκές δοξασίες για τους νεκρούς και τον Κάτω Κόσμο συναντάμε στο ποίημα;
3. Ποια αφηγηματικά πρόσωπα χρησιμοποιεί ο ποιητής, όταν αναφέρεται στους νεκρούς και στους ζωντανούς; Σε ποια από τις δύο κατηγορίες δίνει περισσότερη έμφαση και γιατί;
4. Βρείτε τους υποθετικούς λόγους του κειμένου και εξηγήστε το περιεχόμενό τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Βρείτε στοιχεία για τη ζωτική σημασία του νερού (Βιολογία, Γεωγραφία) και αναζητήστε διάφορους συμβολισμούς του (μύθους, λαϊκές παραδόσεις, λογοτεχνικά κείμενα). Ποιες από τις παραπάνω χρήσεις του νερού πιστεύετε ότι συνδέονται περισσότερο με την ειδική σημασία που αποκτά το νερό της λησμονιάς στο ποίημα του Μαβίλη;

Μάριος Σπηλιόπουλος, *Μνήμης φυλάκιο*

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ιάκωβος Ρίζος, *Στην ταράτσα ή αθηναϊκή βραδιά*

Ο ρομαντισμός είναι ένα ευρύ και σύνθετο πλέγμα καλλιτεχνικών αναζητήσεων που παρουσιάζεται στα τέλη του 18ου αι. και κυριαρχεί στην πνευματική ζωή του 19ου αι. σε ολόκληρη την Ευρώπη. Σε επίπεδο ποιητικής, οι ρομαντικοί εκδηλώνουν αδιαφορία για τους κανόνες και τις συμβάσεις της σύνθεσης, διεκδικώντας ελευθερία στην επιλογή θεμάτων και μορφών. Η φαντασία, η ευαισθησία, η πρωτοτυπία, η υπέρβαση των ορίων, η ανίχνευση του μεταφυσικού και η εκμυστήρευση έντονων πόθων και παθών παίρνουν τη θέση της μετριοπάθειας, της επιμελημένης έκφρασης και της λογικής, ενώ η φύση, η μυθολογία, η εθνική και τοπική ιστορία αποτελούν τα προσφιλέστερά τους θέματα. Οι ρομαντικοί προβάλλουν το εγώ ως υπέρτατο εκφραστή αυτού του κόσμου. Κύριο χαρακτηριστικό τους η διχασμένη τους συνείδηση ανάμεσα στην οξεία κοινωνική κριτική και τη μελαγχολική αποξένωση, ανάμεσα στη σύμπραξη με τα επαναστατικά κινήματα της εποχής και στην ανία, που οδηγεί στην εξιδανίκευση του πρόωρου θανάτου.

Στοιχεία και θέματα από το κλίμα του ευρωπαϊκού ρομαντισμού απαντούν συχνά στο έργο των ποιητών της πρώτης αθηναϊκής (ή φαναριώτικης) σχολής, τα χρονικά όρια της οποίας ορίζονται από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τα 1880. Ωστόσο, και παρά τις σποραδικές εμφανίσεις βυρωνικών εξάρσεων, ο αθηναϊκός ρομαντισμός χαρακτηρίζεται εξαρχής από την επιδίωξη μορφικής επιμέλειας και θεματικής ευπρέπειας τόσο, ώστε από πολλές απόψεις να μοιάζει συγγενέστερος προς την ποιητική του νεοκλασικισμού ή, όπως έχει υποστηριχτεί, να αποτελεί μια ιδιάζουσα «τοπική» εκδοχή ρομαντικού νεοκλασικισμού. Στο χώρο της πεζογραφίας παράγονται έργα, τα οποία, παρά την περιορισμένη απήχηση που πολλά από αυτά είχαν στην εποχή τους, σήμερα προσελκύουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον από την αντίστοιχη ποιητική παραγωγή.

Αλεξανδρος Σουτσος

Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια

Το σατιρικό ποίημα του Αλέξανδρου Σούτσου τοποθετείται χρονικά, όπως σημειώνεται στον τίτλο της πρώτης έκδοσης, το Μάιο του 1831 και φανερώνει τον τρόπο με τον οποίο η ρομαντική ποίηση παρεμβαίνει στην πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα της εποχής της.

Φοίνικες* και ταλαράκια το πουγκί μου κουδουνίζει,
και το στόμα μου σαμπάνιες και ρυζόγαλο μυρίζει·
χαιρετάτε με με σέβας, με βαθύν προσκυνισμόν·
επιστάτης, κύριοί μου, έγινα οικοδομών.
Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει* καλά.

Έκτακτε Διοικητή μου, πόσα γρόσια* θησαυρίζεις;
Όσα παίρνω σ' ένα μήνα σ' ένα χρόνο τα κερδίζεις;
Έκτακτα τον μήνα παίρνεις εσύ χίλια… κι ας να μη!
Εγώ παίρνω τρεις χιλιάδες εις την κάθε πιθαμή.
Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

Η αυτού Πανεξοχότης* μ' αγκαλιάζει κάθε μέρα.
Μα ρημάζω* το Ταμείον; Αλλού βλέπει, βρέχει πέρα,
φθάνει μόνον, πουρνό* βράδυ, να τον λέγω εις τ' αυτί
τι φρονεί ο ένας κι άλλος και τι δρόμο περπατεί.
Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

---

* **φοίνικες**: νομίσματα του Καποδίστρια * **πάγει**: πηγαίνει, πάει * **γρόσια**: τουρκικά νομίσματα * **Η αυτού Πανεξοχότης**: ο Καποδίστριας * **ρημάζω**: ληστεύω * **πουρνό**: πρωί

Σήμερον το Ναύπλιόν μας η πρωτεύουσά μας είναι·
αύριο θα είναι, λέγουν, αι περίφημαι Αθήναι.
Τότε, γρόσια μιλιούνια* τότε δα θα ξοδευθούν,
και πατόκορφ' απ' εμένα αι Αθήναι θα κτισθούν.
Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

Κριματίζει* όποιος λέγει πως εγώ μισώ τα φώτα·*
τα σχολεία, στην τιμή μου, τ' αγαπώ απ' όλα πρώτα·
και πολλές φορές λαχαίνει στ' όνειρό μου να ιδώ
πως οικοδομώ Μουσεία, κι απ' το στρώμα τραγουδώ:
Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

Με κολνούνε* οι γυναίκες και γλυκές ματιές με ρίχνουν·
μ' όλες μου τες άσπρες τρίχες πως μ' ορέγουνται* με δείχνουν·
γαμβρός είμαι όπου πάγω, κι εις το κάθε σπιτικό
ταπεινότατες προτάσεις υπανδρείας αγρικώ.*
Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

Λ. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 4, Δωδώνη

Ηλίας Κουμετάκης,
Η Ακαδημία της Αθήνας

* **μιλιούνια**: εκατομμύρια * **κριματίζει**: αμαρτάνει * **τα φώτα**: γνώσεις, παιδεία * **με κολνούνε**: μου κολλούν, με φλερτάρουν * **μ' ορέγουνται**: με θέλουν * **αγρικώ**: ακούω

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς παρουσιάζεται η σχέση Καποδίστρια-επιστάτη;
2. Ποια πλεονεκτήματα έχει εξασφαλίσει για τον εαυτό του και για την κοινωνική του θέση ο επιστάτης; Ποιες προβλέψεις κάνει για το μέλλον του;
3. Σε ποια σημεία του κειμένου διακρίνεται ειρωνεία; Ποιος και πώς τη χρησιμοποιεί;
4. Ο επιστάτης επαναλαμβάνει διαρκώς το αυτοσχέδιο τραγουδάκι του. Πώς ερμηνεύετε το περιεχόμενό του και τι νομίζετε ότι θέλει να δείξει με την επανάληψη αυτή ο ποιητής;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Στο ποίημα είναι έκδηλη η αντιπολιτευτική στάση του Αλ. Σούτσου. Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, βρείτε ιστορικές πηγές και συζητήστε σχετικά με τη δημοσιονομική πολιτική του Καποδίστρια, με σκοπό να σχηματίσετε μια πληρέστερη εικόνα για τη στάση και το ήθος του Κυβερνήτη. Συγκρίνετε αυτή την εικόνα με την καταγγελτική για τον Καποδίστρια τρίτη στροφή του ποιήματος.

Διονύσιος Τσόκος,
Η δολοφονία του Καποδίστρια

Σπυρίδων Βασιλειάδης

Η χαρά

Από τα νεανικά ποιήματα του Βασιλειάδη «Η χαρά» (εκδόθηκε το 1866, όταν ο ποιητής ήταν 22 ετών) αναφέρεται με ανάλαφρη διάθεση στις ωραίες στιγμές της νεότητας αλλά και στη μικρή διάρκεια της χαράς.

Είναι* ώραι, στιγμή Παραδείσου,
ότε φάσματα* παύουν θολά
και τα πάντα θεάται* καλά
η ψυχή σου.

Φεύγει τότε ο νους και η κρίσις·
η καρδία γλυκύθυμος* ζει
και μ' αυτήν εορτάζει μαζί
όλ' η Φύσις.

Πλημμυρίς αισθημάτων ωραίων
αναπάλλει* το στήθος γλυκύ
και καλείσαι και είσαι εκεί,
Ανακρέων.*

Η νεότης λαμπρά σε ποτίζει
θείον νέκταρ αφάτου* χαράς
και των πόθων ευώδης* βορράς
παιανίζει.*

---

* **είναι**: υπάρχουν * **φάσματα**: οράματα, φαντάσματα * **θεάται**: βλέπει * **γλυκύθυμος**: με χαρούμενα αισθήματα * **αναπάλλει**: δονείται * **Ανακρέων**: λυρικός ποιητής (μέσα του 6ου αι. π.Χ.) * **άφατος**: ανείπωτος * **ευώδης**: ευωδιαστός, μοσχομυριστός * **παιανίζει**: ψέλνει θριαμβικούς ύμνους (παιάνες)

Η ψυχή αναλύετ' εις μύρον,*
και θανάτους, θεούς λησμονείς
και μεθύσκεις εντός ηδονής
ως ονείρων.

Σταματά η ζωή παραφόρως
ευθυμούσα φαιδρά, ως ευρών
σταματά προσχαρής θησαυρόν
οδοιπόρος.

Πλην, πριν έτι* καλώς εννοήσω
ότι έχαιρον, φεύγ' η χαρά!
Φευ! καθώς αστραπή τις περά…*
Πώς θα ζήσω;

Η χαρά μας εδώ η βραχεία
αντανάκλασις είναι αυτής,
ην συ άνω, Θεέ μου, κρατείς;
Φαντασία…

Την χαράν – θεωρώ ειρωνείαν·
μετά μέλιτος γεύσιν πολλήν
τα λοιπά ανευρίσκεις χολήν*
και ανίαν.

Λ. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 4, Δωδώνη

* **μύρον**: ευωδιά * **έτι**: ακόμη * **περά**: περνά, διέρχεται * **χολή**: πίκρα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς ορίζεται και πώς εκδηλώνεται το αίσθημα της χαράς στο ποίημα;
2. Γιατί ο ποιητής θεωρεί τη χαρά ειρωνεία και πώς χαρακτηρίζεται το αντίθετο της χαράς στο ποίημα;
3. Γιατί πιστεύετε ότι ο ποιητής επικεντρώνεται στην περιγραφή των στιγμών που είναι σπάνιες και διαρκούν ελάχιστα, και όχι εκείνων που –όπως ο ίδιος διαπιστώνει– κυριαρχούν στη ζωή του ανθρώπου;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Δείτε την πλούσια συλλογή από έργα του Άγγλου ρομαντικού ζωγράφου J.M.W. Turner (1775-1851) στο διαδίκτυο, στις σελίδες της Tate Gallery (http://www.tate.org.uk), της Εθνικής Πινακοθήκης του Λονδίνου (http://www.nationalgallery.org.uk) και του Διαδικτυακού Μουσείου στο Παρίσι (http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/turner). Εντοπίστε τους πίνακες που, κατά τη γνώμη σας, αποδίδουν ακριβέστερα τα συναισθήματα που μεταφέρει το ποίημα του Βασιλειάδη και αιτιολογήστε τη μεταξύ τους σύνδεση.

Γκολφίνος, *Μικρός κηπουρός – καλοκαίρι στο Βέλο*

Σαμιουελ Τ. Κολεριτζ

Δουλειά χωρίς ελπίδα

Γραμμένο στις 21 Φεβρουαρίου του 1825, όπως δηλώνει ο υπότιτλος του πρωτοτύπου, το ποίημα του Κόλεριτζ εκφράζει με χαρακτηριστικό τρόπο ορισμένες από τις κυριότερες όψεις της ρομαντικής διάθεσης, όπως είναι η μυθοποίηση του εγώ, η αποξένωση, η ανία κ.ά.

Όλα δουλεύουν στην πλάση. Για δες: τα μελίσσια βουίζουν,
απ' τις φωλιές τους οι σάλιαγκοι* βγήκαν· στρουθιά* φτερουγίζουν.
Και να που κι ο γέρος χειμώνας κι αυτός στο γαλάζιο του απείρου
έχει στα μάτια του, κάτι σαν φως ανοιξιάτικου ονείρου.
Μόνος εγώ μέσα σ' όλα με δίχως δουλειά τριγυρνάω,
κι ούτ' αγαπώ, κι ούτε μέλι τρυγώ, κι ούτε πια τραγουδάω.

Κι όμως γνωρίζω κάτι άγνωστους όχτους* που αμάραντ'* ανθίζουν,
ξέρω κρυμμένες πηγές που το νέκταρ σε ρυάκια σκορπίζουν.
Για άλλους αμάραντ', αλίμονο γι' άλλους αν θέλετ' ανθίστε·
όχι! για με μην ανθίστε. Μακριά μου ρυάκια κυλήστε·
μ' έν' αστεφάνωτο μέτωπο φεύγω, με χείλη φρυγμένα,*
κι αν με ρωτάς ποιος με πνίγει καημός, άκου τούτο από μένα:
δίχως ελπίδα η δουλειά νέκταρ μέσα σε κόσκινο χύνει,
και δίχως κάποιο σκοπό η ελπίδα δε ζει μήτ' εκείνη.

μτφρ. Λάμπρος Πορφύρας

Ανθολογία της ευρωπαϊκής και αμερικανικής ποιήσεως, επιμέλεια Κλ. Β. Παράσχος, Συμεωνίδης

---

* **σάλιαγκοι**: σαλιγκάρια * **στρουθιά**: σπουργίτια * **όχτοι**: όχθες * **αμάραντα**: φυτά που δε μαραίνονται
* **φρυγμένα**: κατάξερα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς σχετίζεται ο αφηγητής με τη φύση/πλάση που τον περιβάλλει; Πώς θα χαρακτηρίζατε τη συναισθηματική του διάθεση και σε ποια κατάσταση της φύσης νομίζετε ότι αυτή ανταποκρίνεται;
2. Τι σημαίνει η έννοια «δουλειά» στο ποίημα; Ποια ακριβώς είναι η «δουλειά» του αφηγητή;
3. Τι συμβολίζουν οι «άγνωστοι όχτοι» και οι «κρυμμένες πηγές»; Γιατί ο αφηγητής τα αποδιώχνει, αν και τα «γνωρίζει»;
4. Τι σημαίνουν οι φράσεις «αστεφάνωτο μέτωπο» και «χείλη φρυγμένα»; Τι δηλώνουν για τον αφηγητή;
5. Εξηγήστε το τελευταίο δίστιχο του ποιήματος και αιτιολογήστε γιατί αρνείται να «δουλέψει» ο αφηγητής.
6. Δείτε την ειδική ιστοσελίδα που έχει δημιουργηθεί για το συγκεκριμένο ποίημα του Κόλεριτζ στο διαδίκτυο, από φοιτητές του Πανεπιστημίου του Μαϊάμι, στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.orgs.muohio.edu/anthologies/bijou/sonnheim/welcome.htm.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Εξετάστε την έννοια της εργασίας στη φύση (Φυσική, Βιολογία) και στην κοινωνική ζωή (Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Επαγγελματικός Προσανατολισμός), με σκοπό να αιτιολογήσετε την αναγκαιότητα ή μη της εργασίας για τη συνέχιση της ζωής.

Σάμιουελ Τ. Κόλεριτζ (1772-1834)
Άγγλος ρομαντικός ποιητής και κριτικός της λογοτεχνίας. Ως φοιτητής στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ εμπνεύστηκε, μαζί με το Ρόμπερτ Σάουθεϋ, το ουτοπικό ιδεώδες της Παντισοκρατίας, το οποίο σχεδίαζαν να εφαρμόσουν με την ίδρυση μιας κοινοβιακής κοινότητας στην Αμερική. Η δημοσίευση των *Ποιημάτων* του (1797) και κυρίως, σε συνεργασία με το Γουίλιαμ Γουέρντσγουερθ, της συλλογής *Λυρικές Μπαλάντες* (1798) κατοχύρωσε από νωρίς τη φήμη του ως κορυφαίου εκπροσώπου του ευρωπαϊκού ρομαντισμού, ενώ το κριτικό του κύρος θεμελιώθηκε με την έκδοση της *Λογοτεχνικής Βιογραφίας* το 1817.

Γρηγοριος Παλαιολογος

Ο ζωγράφος

Ο ζωγράφος, *το δεύτερο μυθιστόρημα του γεωπόνου Γρ. Παλαιολόγου (1794-1844), εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1842. Το έργο, ένα από τα καλύτερα δείγματα της πεζογραφίας των μέσων του 19ου αι., παρουσιάζει με σατιρική και κριτική διάθεση τις παρατηρήσεις και εμπειρίες του νεαρού Φιλάρετου, ο οποίος έρχεται από την επαρχία για να σταδιοδρομήσει στην Αθήνα του 1837, τρία μόλις χρόνια ύστερα από την ανακήρυξη της πόλης των 20.000 περίπου κατοίκων σε πρωτεύουσα του ελληνικού βασιλείου. Το απόσπασμα που επιλέξαμε παρουσιάζει το μονόλογο της σαραντάχρονης εξαδέλφης του Φιλάρετου, Σεβαστής, η οποία είχε πρόσφατα χηρεύσει, ένα μήνα μετά το γάμο της με τον ηλικιωμένο Καραμπουγιουκλή-Μελανομυστακίδη.*

Η Σεβαστή, παρηκολουθημένη από τα κυνάριά* της, ώρμησεν επάνω μου και εφήρμοσεν εις τας παρειάς* μου μισήν δωδεκάδα παχέων φιλημάτων, πριν ακόμη συνέλθω από τον τρόμον, τον οποίον μοι επροξένησεν ο πλησιασμός αυτού του γελοιογραφικώς ενδεδυμένου και καταφχιασιδωμένου γραϊδίου. Παρατηρήσασα δε την έκπληξίν μου, δεν μ' εγνώρισες, λέγει, ως φαίνεται, εξάδελφε· έχεις δίκαιον· είναι τόσοι χρόνοι αφού δεν μας είδες· αι γυναίκες γηράσκουν… μεγαλύνουν θα ειπώ ογλήγορα, μάλιστα όταν υποφέρουν τόσα βάσανα, καθώς εγώ. Το ηξεύρεις ότι εντός ενός μηνός υπανδρεύθην και εχήρευσα; Α! ο μακαρίτης δεν ήτον άνθρωπος διά να ζήση πολύν καιρόν με γυναίκα· αλλά τι να κάμης την υπερηφάνειαν της μητρός μου και την φιλαργυρίαν του ανήρ της. Να μη φθάση μία νέα να χάση τον πατέρα της· εάν έζη ο παπάκας μου, ήθελα προ πολλού υπανδρευθή και ήθελα είμαι από τας μετρημένας* αρχόντισσας. Πταίω όμως και εγώ ολίγον· διότι όταν ήμην νέα, δηλαδή νεωτέρα, δεν με ήρεσκον εύκολα οι άνδρες· όθεν επί τέλους απεφάσισα να συζευχθώ τον Κύριον Μελανομυστακίδην, ο οποίος τρεις φορές έπεσε να πνιγή εξαιτίας μου.

– Πώς τον ωνομάσετε;

– Μελανομυστακίδην· θα ειπή υιός του Μαυρομουστακά, και μετεφράσθη από το τουρκικόν καραμπουγιουκλής· ούτως ωνομάζετο ο μακαρίτης εις την πατρίδα του, τας Κυδωνίας. Είχε προκοπήν πολλήν και ευαισθησίαν· αλλ' ήτον πάρα πολύ ώριμος, και δεν εσυμβιβάζοντο αι θερμοκρασίαι μας, δηλαδή αι ιδιοσυγκρασίαι μας. Εγώ

* **κυνάρια**: σκυλάκια * **παρειά**: μάγουλο * **από τας μετρημένας**: από τις λίγες

όμως κατά χρέος τον ηγάπων, και τον ελυπήθην πολύ, όταν απέθανεν· υγείαν έχεις ελαφριάν! (αντί του γαίαν έχεις ελαφράν).

Ειπέ με, πότε ήλθες; Τι γίνεται ο πατήρ σου; Δεν θα έλθη και αυτός να λάβη κανέν υπούργημα;* Δεν ταιριάζει διόλου εις εξάδελφον Συμβούλου της Επικρατείας να καταγίνεται με άροτρας και βοός. Όταν γίνεταί τις πίτυρον, τον τρώγουν οι χοίροι, καθώς λέγει η μαμά μου. Ελπίζω ότι η ευγενεία σου θα έμβης πλέον εις τα πολιτικά και θα σ' έχωμεν εις την Πρωτεύουσαν. Ημείς εδώ διασκεδάζομεν à merveille (θαυμάσια): χοροί εις την αυλήν, κονσέρτα, δηλαδή αρμονίαι εις τας πρεσβείας, κωμωδίαι εις το παλάτι, συναναστροφαί εκλεκταί, μετ' ολίγον θέατρον, ζωή θαυμασία!

Περικλής Πανταζής, *Κυρία στον καθρέφτη με βεντάλια*

Αμή, δεν θα με φιλήσης και συ, εξάδελφε; Τώρα δεν είμεθα εις τον πρωτινόν καιρόν. Οι εξάδελφοι και αι εξαδέλφαι μέχρι τρίτου βαθμού, κατ' ευθείαν και πλαγίαν γραμμήν, ημπορούν να φιληθούν σήμερον εξαίρετα, χωρίς να παρεξηγηθή. Αυτό είναι μάλιστα de bon ton.* Η επανάστασις, εάν δεν μας έκαμεν άλλο καλόν, μας εξεσκούριασεν ολίγον. Σήμερον οι νέοι ημπορούν sans façon* ν' αυλίζουν* τας νέας, όταν δηλαδή έχουν σκοπόν νόμιμον, διά να σπουδάση και να γνωρίση ο εις τον χαρακτήρα του άλλου. Όχι καθώς εις τον καιρόν μου, ότε δεν άφηναν οι γονείς τον γαμβρόν να ομιλήση κατ' ιδίαν την νύμφην, παρά μετά τον γάμον. Σήμερον ο αρραβωνιαστικός εβγάλλει brazzo* την αρραβωνιαστικήν του εις τον περίπατον, την διασκεδάζει κατ' ιδίαν με την άμαξαν, την υπάγει εις το θέατρον. Αι γυναίκες, εν γένει, δεν βλέπουν τους άνδρας καθώς πρώτα από τα καφάσια,* ως αι Οθωμανίδες και αι Αρμένισσαι. Συνομιλούν, συναναστρέφονται, συμπαίζουν, συνδιασκεδάζουν τα δύο γένη, πλασθέντα το εν διά το άλλο, καθώς λέγει ο αδελφός μου.

---

* **υπούργημα**: δημόσιο αξίωμα, ανώτερη θέση * **de bon ton**: καλόγουστο * **sans façon**: χωρίς να τηρούν τους τύπους * **αυλίζω**: φλερτάρω, κάνω κόρτε (ξενισμός) * **brazzo**: αγκαζέ * **καφάσια**: καφασωτά, ξύλινες δικτυωτές καλύπτρες παραθύρων

Ωραίον πράγμα είναι η ελευθερία. Ο Θεός αναπαύσαι την ψυχήν του, όστις την εφεύρε! Τώρα μάλιστα λέγουν ότι θα χειροτονηθούν Κόμητες, Μαρκέζοι* και Πρίγκιπες Ελληνικοί. Τι ευχαρίστησις να είναι τινάς Πριγκιπέσα της Κορίνθου, χάριν λόγου, ή Κοντέσα του Άργους· ας είναι δα και Βαρωνέσα της Τριπολιτσάς, ή και Μαρκέζα της Καρίταινας. Ζήτω η ελευθερία! Εγώ δεν μεταϋπανδρεύομαι, πριν γίνουν αι νέαι αύται χειροτονίαι· διότι καθείς έχει την φιλοτιμίαν του· ελπίζω δε ότι θα προτιμηθούν οι καταγόμενοι από ευγενείς και δεν θα δώσουν τους τίτλους τούτους, απλώς και ως έτυχεν, εις πλοιάρχους, στρατιωτικούς και εμπόρους.

Ηξεύρεις ότι ο πατήρ μου είναι μέγας και πολύς; Ο Βασιλεύς τον έχει εις φρικτήν υπόληψιν· τον προσκαλεί συχνά εις το γεύμα, και με αυτόν περισσότερον συνομιλεί εις τους χορούς. Η Βασίλισσα πάλιν τον ερωτά πάντοτε περί της υγείας μας· διότι ηξεύρει ότι η μήτηρ της μήτηρ μου είχε πατήρ Πρίγκιπον. Αυτάς τας ημέρας θα λάβωμεν επιμίσθιον και σταυρόν. Το Ύψος του* το υπεσχέθη με το μεγαλειότατον στόμα του, όταν ο πατήρ μου τον επίασεν από τον βραχίων, διά να τον ανεβάση εις την άμαξαν εξερχόμενον από το Συμβούλιον. Ίδρωσεν ο θείος σου, έως να καταπείση τους άλλους Συμβούλους να παραδεχθούν τον νόμον. Έχομεν μερικούς από αυτούς, όπου δεν γνωρίζουν από το εν ως τα δύο, και θέλουν και αυτοί per dio* να τους πληρώση το Κράτος του* το ενοίκιον, καθώς ημάς. «Ίσια κεράτσα παπαδιά, ίσια κεράτσα ράφταινα». Δεν ηξεύρεις πόσον καλός είναι ο Βασιλεύς μας· χορεύει και χαιρετά ως άγγελος· δεν θέλει καμίαν Κυρίαν να παραπονέση· όλας τας ομιλεί και με όλας σχεδόν χορεύει· σχεδόν λέγω, διότι εγώ δεν έλαβα αυτήν την τιμήν ακόμη, αν και πολλάκις μ' εζήτησεν· αλλ' ο Ευταξίας* με φθονεί και τον παρουσιάζει τας ευνοουμένας του. Ας είναι· εγώ τον Βασιλέα μας, καθώς όλοι οι Έλληνες, τον σέβομαι και τον αγαπώ πολύ, και μακαρίζω την τύχην της Βασίλισσας.

Δεν είναι εύμορφα τα σκυλάκια μου, εξάδελφε; Ηξεύρουν πολλάς τέχνας· ονομάζονται Αμούρ και Βενιούς· εγώ τα έδωκα αυτά τα ονόματα· είναι γαλλικά: το ένα θα ειπή Έρωτας και το άλλο Αφροδίτη. Εγώ έμαθα προπέρυσι τα Γαλλικά και τα Ιταλικά. Τι ωραίαι γλώσσαι και ήμεροι! καθώς και τα έθνη των. Ως και τα ρήματά των αρχίζουν από το aimer* και amare,* ενώ το εδικόν μας τύπτω, τύπτεις, τύπτει αγριεύει τον άνθρωπον. Κι ενώ εκείνοι με την αγάπην μανθάνουν τα γράμματα, ημείς με τους δαρμούς, καθώς ο πρώτος διδάσκαλός μου, όστις, ζητών να βάλη εις πράξιν το ρήμα επί της πλάτης μου, μ' αηδίασεν από τα Ελληνικά και, εξ αιτίας του, έμεινα μέχρι προ ολίγου τυφλή.

---

* **Μαρκέζος, Μαρκέζα**: Μαρκήσιος, Μαρκησία * **Το Ύψος του, το Κράτος του**: Η Αυτού Υψηλότης (ξενισμοί) * **per dio**: στο όνομα του θεού * **ο Ευταξίας**: ο επιμελητής της τάξης στο χορό * **aimer, amare**: αγαπώ (γαλλικά, λατινικά)

Τώρα όμως άνοιξα καλά τα μάτια μου. Γνωρίζω προς τούτοις την ιστορίαν, την γεωγραφίαν και την μυθολογίαν, η οποία έχει παράξενα και αστεία πράγματα. Εκείνος ο Δίας δεν υποφέρεται· πόσα φαρμάκια επότισε την αθλίαν Ήραν! Να ήμην εις τον τόπον της, ήθελα χωρίσει ή φονεύσει τοιούτον άπιστον σύζυγον. Θα ειπής ότι ήτον Θεός· αλλ' επειδή εφόρει όταν ήθελε σάρκα, την σαρξ ημπορεί να τιμωρήση τινάς όταν ατακτή. Αμή, την ωραιοτέραν Θεάν διατί να υπανδρεύση ο Ζέας με τον άσχημον και κονιορτισμένον σιδηρουργόν; Ως φαίνεται και εις τους ουρανούς, καθώς εις την γην, θυσιάζουν οι γονείς τας κόρας των εις κακομοίρους άνδρας! Έπειτα παραπονούνται και οργίζονται, όταν ζητούμεν ν' αποζημιωθώμεν οπωσούν* και ημείς αι θνηταί, καθώς η αθάνατος Αφροδίτη. Ο χωλός Ήφαιστος ήτον ζηλότυπος, καθώς όλοι οι ημισεροί* άνδρες· αλλ' η πονηρά γυνή του τον έπαιξε πολλάς φέστας.*

Δεν ζηλεύεις, εξάδελφε, την τύχην του Πάρις, ο οποίος έκρινε τας τρεις ωραιοτέρας Θεάς; Εκείνος ήξευρε να ωφεληθή καλύτερα από τον συνώνυμόν του Αλέξανδρον τον Μακεδόνιον, όστις εσεβάσθη τας γυναίκας του Δαρείου, όταν έπεσαν αιχμάλωτοι εις τας χείρας του. Τον γνωρίζεις τον Αλέξανδρον, υιόν του Δία, ο οποίος δεν εδύνατο να γεννηθή και έσχισαν την κοιλίαν της μητρός του; Έκαμεν όμως τέρατα και σημεία· υπέταξε τους Γάλλους εις την Αμερικήν, διέβη την Ερυθράν θάλασσαν διά να υπάγη εις την Σκυθίαν και να εκθρονίση τον... Ξέστρωτον (αντί Σέσωστριν), εβοήθησε τον Δαυΐδιον να νικήση τους Πέρσας εις την Ισπανίαν, έγινεν αυτοκράτωρ της Ρώμης και εξουσίασεν όλον τον κόσμον. Εν ενός λόγου, ο Αλέξανδρος εστάθη μεγαλύτερος στρατηγός από τον Ηρακλήν και τον Πλάτωνα, δεινότερος φιλόσοφος από τον Σωκράτην, τον Μιλτιάδην και τον…

Η Σεβαστή, συγχέουσα τοιουτοτρόπως την γέννησιν του Αλεξάνδρου, διογενούς* αυτονομασθέντος, με την του Καίσαρος, εξαχθέντος από την μητρικήν κοιλίαν διά της καισαρικής έκτοτε ονομασθείσης τομής, συγχέουσα τας πράξεις των δύο τούτων ηρώων, και όλην την Ιστορίαν και Γεωγραφίαν, είχε σκοπόν να εξακολουθήση την τραγελαφικήν* επίδειξιν των γνώσεών της, εάν η τετράπους Αφροδίτη, πηδήσασα εις τα γόνατά της, δεν την διέκοπτεν.

Γ. Παλαιολόγος, *Ο ζωγράφος*,
Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη

* **οπωσούν**: κατά κάποιον τρόπο, κάπως * **ημισεροί**: ανάπηροι * **φέστα**: πάθημα, εξευτελισμός * **διογενής**: ο γεννημένος ή καταγόμενος από το Δία * **τραγελαφική**: αλλόκοτη, τερατώδης

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Περιγράψτε την εικόνα των ηθών και των αντιλήψεων που χαρακτηρίζουν τους κοσμικούς Αθηναίους της εποχής, σύμφωνα με τον Παλαιολόγο.
2. Ποιος είναι ο ρόλος του Παλατιού και των πολιτικών αξιωμάτων στην κοινωνία της εποχής, σύμφωνα με την αντίληψη της Σεβαστής;
3. Πώς αντιμετωπίζει η Σεβαστή τον ξάδερφό της στο απόσπασμα;
4. Δοκιμάστε να εντοπίσετε και να διορθώσετε τα γραμματικά λάθη και τους σολοικισμούς που απαντούν στην αφήγηση.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Παρά τη μεγάλη κοινωνική διαφοροποίηση της δικής μας εποχής από τα ήθη του 1840, παρατηρούνται και σήμερα ανάλογες συμπεριφορές και αντιλήψεις όπως αυτές της Σεβαστής. Ζωγραφίστε ένα σύγχρονο ανθρώπινο τύπο με αυτά τα γνωρίσματα, δίνοντας έμφαση στην παρουσίαση της κοσμικής του εικόνας.

Ιάκωβος Ρίζος, *Κυρία ξαπλωμένη στον καναπέ*

Εμμανουήλ Ροΐδης

Τα υαλοπωλεία

Το χρονογράφημα του Ροΐδη Τα υαλοπωλεία *γράφτηκε το 1898 και αναφέρεται, με ειρωνικό και χιουμοριστικό πνεύμα, σε δύο καθημερινά προβλήματα που αντιμετώπιζαν όσοι κινούνταν στο κέντρο της παλιάς Αθήνας: την καταπάτηση των πεζοδρομίων από τους καταστηματάρχες και τα αδέσποτα σκυλιά. Η γλώσσα του κειμένου είναι η καθαρεύουσα.*[1]

Οι σκύλοι, εννοούμεν τους αρσενικούς, με την συνήθειαν αυτών να σηκώνωσι το σκέλος και να ποτίζωσι τα επί του πεζοδρομίου εκτεθειμένα εμπορεύματα, υπήρξαν πάντοτε οι εφιάλται των Αθηναίων μεταπρατών* και ιδίως των λαχανοπωλείων.

Αι τεράστιαι κολοκύνθαι, αι λεγόμεναι ταμπουράδες, και τα ροδόχροα καρπούζια, τα κοσμούντα τας γωνίας των μανάβικων, φαίνονται προ πάντων ελκύοντα αυτούς διά της μεγαλοπρεπείας των, δεν απαξιούσιν όμως να δροσίζωσι και τας δεσμίδας σελίνων, πράσων και δαυκίων.* Πολλάκις είδομεν αυτούς ραντίζοντας βαρέλια ελαιών εις τας προθήκας των βακάλικων και άλλοτε προσθέτοντας ζωμόν εις τας κεφαλάς μοσχαρίων και προβάτων, τας εκτεθειμένας εντός κάδων ύδατος προ των κρεοπωλείων.

Ενίοτε, αλλά σπανίως, συμβαίνει να δεχθή ο αναίσχυντος σκύλος σκουπόξυλον εις την ράχιν ή σπασμένον σταμνίον επί της κεφαλής. Το πάθημα όμως είναι εξαιρετικόν, διότι πάντες οι πλανόδιοι κύνες έχουσιν εκ γενετής ευκινησίαν σχοινοβάτου, προς αποφυγήν τών κατ' αυτών εξακοντιζομένων βλημάτων. Πολύ συνεχέστερον, εκ τούτου, συμβαίνει να παρασταθή τις εις θέαμα μανάβη ή μπακάλη με την ποδιάν τρέχοντος καθίδρου και πνευστιώντος κατόπιν σκύλου, του οποίου μόλις διακρίνεται εις τον ορίζοντα, ως λοφίον στρατιωτικού πίλου,* η ουρά.

Μάταιοι, λοιπόν, φαίνονται οι αγώνες των εκθετών προς προφύλαξιν των επί των πεζοδρομίων φαγωσίμων από την ποτιστικήν μανίαν των σκύλων. Αλλά και τι ζητούσιν εκεί τα εκθέματα εκείνα; Η μεταβολή των πεζοδρομίων εις εδωδιμοπωλεία* φαίνεται επανάστασις κατά των βουλών της πανσόφου Θείας Προνοίας, ήτις προώρισεν

1 Όπως και στα άλλα κείμενα του βιβλίου χρησιμοποιείται το μονοτονικό σύστημα, αλλά διατηρείται η ορθογραφία της έκδοσης από την οποία αντλήθηκαν.

* **μεταπράτες**: έμποροι * **δαυκίον**: είδος φυτού * **πίλος**: καπέλο * **εδωδιμοπωλεία**: παντοπωλεία

Γιάννης Μόραλης, *Τοπίο της Αθήνας*

αυτά διά τους πόδας των ανθρώπων, όπως και ετοποθέτησε την μύτην υποκάτω των οφθαλμών προς στήριξιν των ομματοϋαλίων.*

Ποσάκις έτυχεν αφηρημένος ποιητής, θαυμάζων τα χρώματα ανεφέλου δύσεως ή ζητών εις τα σύννεφα ομοιοκαταληξίας, μόλις να προφθάση ν' αποσύρη τον πόδα, καθ' ην ακριβώς στιγμήν ήτο έτοιμος να βυθίση αυτόν εις πανέριον πλήρες ωών,* και ποσάκις βιαστικός διαβάτης να διασείση την ισορροπίαν πυραμίδος πορτοκαλίων, προκαλών βομβαρδισμόν ου μόνον χρυσών σφαιρών, αλλά και την οργήν δυστρόπου οπωροπώλου, επιδαψιλεύοντος* εις αυτόν ενώπιον πλήθους κόσμου τα επίθετα: «στραβέ, μπούφο, βλάκα, ζευζέκη* και μαγκούφη!*».

Αλλά το υπέρ παν άλλο ερεθίζον τα νεύρα είναι όταν, υπερβάς τις την διασταύρωσιν των οδών Ερμού και Αιόλου, πεζοπορή δρομαίος πέραν της μακαρίτιδος «Ωραίας Ελλάδος», βιαζόμενος να φθάση τον σιδηρόδρομον Πειραιώς και προσκρούων ανά παν βήμα εις εκθέσεις υαλοπωλείων. Αδύνατόν μοι είναι να κατανοήσω εκ τίνος υπερ-

* **ομματοϋάλια**: γυαλιά οράσεως * **ωά**: αυγά * **επιδαψιλεύοντας**: κοσμώντας (ειρωνικά) * **ζευζέκης**: ανόητος * **μαγκούφης**: άνθρωπος χωρίς οικογένεια, μόνος

βολικής τόλμης και τίνος παραλόγου απαιτήσεως προσόντων ισορροπιστού, παρά των διαβατών, επιμένουσιν οι Αθηναίοι υαλοπώλαι να υψώσιν επί του μάλλον συχναζομένου των πεζοδρομίων πυραμίδας αντικειμένων, τα οποία αρκεί φύσημα ανέμου να κρημνίση και η ελαχίστη ώθησις να μεταβάλη εις σωρόν συντριμμάτων, φιάλας, πινάκια,* ποτήρια, σφαίρας λαμπτήρων, παντός είδους αγγεία, ολόκληρα οικοδομήματα εξ αργίλου και κρυστάλλου.

Μυριάκις, αφού εκινδύνευσα να πατήσω επί στιβάδος πινακίων, κατελήφθην υπό σφοδρού πόθου να επιπέσω ως βούβαλος επί των πυραμίδων εκείνων, να λακτίσω* ως ημίονος προς δεξιάν και αριστεράν, και να μεταβάλω εις θρύμματα* την οχληράν και αυθάδη εκείνην κατάληψιν του πεζοδρομίου, υπό τον γλυκύν ήχον του συντριβομένου υαλίου.

Τον φλογερόν εκείνον πόθον ανεχαίτισε πάντοτε η Αθηνά, λαβούσα με εκ της κόμης, ως τον Αχιλλέα, και υποδείξασα ως πιθανήν συνέπειαν του τολμήματος την υποχρέωσιν αποζημιώσεως, την περί εμέ συνάθροισιν αγυιοπαίδων* και την υπό συνοδείαν μετάβασιν εις το Τμήμα, του οποίου ο αστυνόμος πιθανόν ήτο να μη συμμερίζεται την γνώμην μου, ότι τα πεζοδρόμια είναι προωρισμένα προς ελευθέραν κυκλοφορίαν των πεζοδρόμων.*

Τον ακοίμητον τούτον πόθον μου ανέλαβεν άλλος τις, αντί εμού, να πληρώση και χάρις εις αυτόν ηδυνήθην να παρασταθώ ως απλούς θεατής εις την πραγματοποίησιν του χρυσού μου ονείρου.

Ούτος είχε τέσσαρας πόδας, δι’ ων ηδυνήθη ν’ αποφύγη του πραξικοπήματος* τας συνεπείας.

Πλην των λαχάνων, των ελαιών, και των κεφαλών μόσχων και αρνίων, έχουσιν οι σκύλοι ιδιάζουσαν κλίσιν και προς τα υαλικά. Αξιόπιστοι φυσιοδίφαι* διηγούνται ότι έτυχε να ίδωσι τοιούτους να μεταχειρίζωνται ως εξηυγενισμένοι άνθρωποι τα προ των υαλοπωλείων κατάλληλα προς τούτο αγγεία. Αλλ’ οι σκύλοι των Αθηνών, ο ήρως τουλάχιστον της παρούσης ιστορίας, δεν είχε φθάσει ακόμη εις τοιούτον ύψος πολιτισμού. Την περιέργειαν αυτού είχεν ελκύσει γιγάντιον εν υπαιθρίω εκθέσει κρυστάλλινον δοχείον, εξ εκείνων τα οποία πληρούμενα ύδατος χρησιμεύουσι προς συντήρησιν κοκκινοχρύσων οψαρίων. Το αντικείμενον όμως εις το οποίον απέβλεπεν ήτο κάπως δυσπρόσιτον, ευρισκόμενον εις το κέντρον διπλής ζώνης παντοίων ευθραύστων σκευών και έτι πλείονα φέρον επί της κορυφής αυτού. Τούτο όμως δεν ήρκεσε ν’ αποθαρρύνη τον επίμονα σκύλον. Συστέλλων τα μέλη, διά να κατέχη όσον το δυνατόν ολιγώ-

* **πινάκια**: πιάτα * **να λακτίσω**: να κλοτσήσω * **θρύμματα**: κομμάτια, θρύψαλα * **αγυιόπαιδα**: παιδιά του δρόμου * **πεζοδρόμοι**: οι πεζοί * **πραξικόπημα**: αδίκημα * **φυσιοδίφαι**: επιστήμονες φυσικής ιστορίας

τερον τόπον, οσφραινόμενος περί αυτόν προς δεξιάν και αριστεράν και υποκρινόμενος τον αδιάφορον διαβάτην, κατώρθωσεν επί τέλους, μετ' επιτηδειότητος Ισπανής σχοινοβάτιδος χορευούσης μεταξύ ωών, να εισδύση διά των ευθραύστων εκείνων πραγμάτων, χωρίς ουδέν αυτών να συντρίψη ή καν να διασείση, μέχρι του ψαροδοχείου, του οποίου αι ακτίνες είχον θαμβώσει τους οφθαλμούς του. Το εμυρίσθη τότε και, ευρών αυτό της αρεσκείας του, ύψωσε το σκέλος.

Αλλά κατ' εκείνην την στιγμήν αντήχησεν αγρία κραυγή και ενεφανίσθη προ της εισόδου του καταστήματος χονδρή γυνή, επισείουσα φοβεράν σκούπαν.

Το δυστυχές ζώον, το οποίον είχε επιδείξει προ μικρού τόσον θαυμαστήν επιδεξιότητα και φροντίδα ν' αποφύγη πάσαν ζημίαν, τα έχασε και, περί ουδενός άλλου φροντίζον ή πώς τάχιστα να σωθή, εξώρμησεν εκ του υαλίνου λαβυρίνθου, απωθών διά των οπισθίων ποδών το μεγάλον ιχθυοδοχείον, το οποίον κατέπεσε και εθραύσθη μετά πατάγου. Η καταστροφή τότε επήλθε γενική, διότι εις τας εκθέσεις εκείνας, προς οικονομίαν τόπου, τα πάντα συνέχονται και συμπλέκονται ως κλάδοι παρθένου δάσους. Φιάλαι, πινάκια, φλυζάνια, ποτήρια του ύδατος, του οίνου και της μαστίχης, επάργυροι σφαίραι διά τους κήπους, ανθοδόχαι, πυξίδες, αθύρματα και κομψοτεχνήματα παντοία κατεκυλίσθησαν ως καταρράκτης επί του λιθοστρώτου και, εκ της πρώην στιλπνής* εκθέσεως, ουδέν άλλο απέμεινεν ή άμορφον και ανίδεον χάος συντριμμάτων.

Φωναί ηκούσθησαν τότε εις το βάθος του εργαστηρίου. Η υαλοπώλις έδειρε το δεκαετές τέκνον της, διότι δεν ηγρύπνησεν επί των εκθεμάτων, αλλά μετ' ολίγον έφθασεν ο πατήρ, όστις, βλέπων την καταστροφήν, ήρχισε να δέρη την γυναίκα. Κρίμα τω όντι ότι αι γυναίκες δεν είναι εύθραυστοι όσον αι φιάλαι. Το κατ' εμέ, ανεχώρησα ικανοποιημένος, τρίβων τας χείρας μου και ευχόμενος εις όλας τας επί των πεζοδρομίων εκθέσεις υαλικών, ομοίαν τύχην και όμοιον σκύλον.

Ε. Ροΐδης, *Άπαντα*, τόμ. 5, Ερμής

* **στιλπνή**: λαμπερή

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Ο αφηγητής δυσφορεί αρχικά μπροστά στο θέαμα των αδέσποτων σκύλων, στη συνέχεια όμως διασκεδάζει με το κατόρθωμα του σκύλου. Πώς εξηγείται η αλλαγή διάθεσης του αφηγητή;

2 Τι ενοχλεί περισσότερο τον αφηγητή στους δρόμους της πόλης και γιατί;

3 Τι προκάλεσε άθελά του ο σκύλος; Πώς αντιδρά ο αφηγητής μπροστά στο περιστατικό; Συγκρίνετε την αντίδρασή του με τη συμπεριφορά των ιδιοκτητών του καταστήματος.

4 Σε αρκετά σημεία του κειμένου είναι εμφανής ο ειρωνικός τόνος γραφής του Ροΐδη. Να βρείτε τρία από αυτά τα σημεία. Για ποιο λόγο ο συγγραφέας επιλέγει αυτό τον ειρωνικό τόνο και ποια μέσα χρησιμοποιεί για να τον εκφράσει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Βγείτε βόλτα μια ηλιόλουστη μέρα στην περιοχή που ζείτε. Παρατηρήστε και καταγράψτε τυχόν προβλήματα (παραπλήσια με όσα καταγράφει ο Ροΐδης) που θα συναντήσετε στο δρόμο σας.
- Περιγράψτε την κατάσταση που επικρατεί στους δρόμους και τα πεζοδρόμια της πόλης σας. Συζητήστε στην τάξη με τον καθηγητή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για τα διάφορα προβλήματα που εντοπίσατε ή γράψτε μια επιστολή στο Δήμαρχο στην οποία: α) θα εκθέτετε τα προβλήματα και β) θα προτείνετε βελτιωτικά μέτρα.

Ο *Ἀσμοδαῖος*, σατιρική εφημερίδα που εξέδιδε ο Εμμ. Ροΐδης από το 1875 έως το 1876

Η ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ (1880-1922)

Ο λογοτεχνικός κύκλος του περιοδικού *Εστία*

Οι καλλιτεχνικές αντιλήψεις και τάσεις που κυριαρχούν στην ελληνική λογοτεχνία στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αι. είναι έντονα επηρεασμένες από τα ισχυρά ευρωπαϊκά ρεύματα της εποχής. Στην ποίηση κυριαρχεί ο συμβολισμός και ο παρνασσισμός· στην πεζογραφία ο ρεαλισμός, ο νατουραλισμός, η ηθογραφία, ενώ ο αισθητισμός επηρεάζει και τα δύο είδη.

Ο συμβολισμός θεωρεί ότι η τέχνη πρέπει να είναι ανεξάρτητη από εξωκαλλιτεχνικές σκοπιμότητες. Επιδιώκει τη μουσική υποβλητικότητα του ποιητικού λόγου παρουσιάζοντας τις ιδέες και τα συναισθήματα μέσα από πυκνά σύμβολα. Παράλληλα με το συμβολισμό αναπτύχθηκε και ο παρνασσισμός, ο οποίος χαρακτηρίζεται κυρίως από την επιδίωξη της μορφικής τελειότητας και το ζωηρό ενδιαφέρον για τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα της αρχαιότητας. Ο αισθητισμός προβάλλει την ομορφιά ως ύψιστη αξία, αποσυνδέοντας την τέχνη από τη ζωή.

Οι περισσότεροι πεζογράφοι στράφηκαν στη ρεαλιστική απόδοση της πραγματικότητας. Στη ρομαντική ροπή προς το φανταστικό και τον υποκειμενισμό ο ρεαλισμός αντιτάσσει μια ροπή προς την «αντικειμενική» παρατήρηση και καταγραφή της πραγματικότητας. Οι κυρίαρχες τάσεις της εποχής συνδέονται με την ηθογραφία, που αναπαριστά εξιδανικευμένα τα ήθη της ελληνικής υπαίθρου, και το νατουραλισμό, ο οποίος επιδιώκει την πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας, δίνοντας έμφαση στη μεγάλη επίδραση του περιβάλλοντος στην ανθρώπινη ζωή.

* *Βασικές πληροφορίες γύρω από τους εκπροσώπους, τα λογοτεχνικά ρεύματα και τις τάσεις της περιόδου θα βρείτε στην* Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας *και στο* Λεξικό λογοτεχνικών όρων.

Γεωργιος Βιζυηνος

Στο χαρέμι

«Το μόνον της ζωής του ταξίδιον», το ωραιότερο ίσως διήγημα του Γ. Μ. Βιζυηνού, επικεντρώνεται στην εμπειρία ενός παιδιού, που πιστεύει καταλεπτώς τις ιστορίες που του έχει αφηγηθεί ο αγαπημένος παππούς του. Το απόσπασμα που ακολουθεί αποτελεί το εισαγωγικό τμήμα του διηγήματος και φανερώνει τη γοητεία αλλά και τη σύγχυση που προκαλούν οι ιστορίες αυτές στη συνείδηση του παιδιού, καθώς συνδυάζονται με τις συχνές του επισκέψεις στα άδυτα του σουλτανικού χαρεμιού.

Ότε μ' εστρατολόγουν* διά το έντιμον των ραπτών επάγγελμα, ουδεμία υπόσχεσίς των ενεποίησεν επί της παιδικής μου φαντασίας τόσον γοητευτικήν εντύπωσιν, όσον η διαβεβαίωσις ότι εν Κωνσταντινουπόλει έμελλον να ράπτω τα φορέματα της θυγατρός του Βασιλέως.

Εγνώριζον πολύ καλά ότι «οι βασιλοπούλες» έχουν εξαιρετικήν τινα αδυναμίαν εις τα ραφτόπουλα, μάλιστα, όταν αυτά ηξεύρουν να τραγουδούν τους επαίνους των θελγήτρων αυτών, ενώ ράπτουν τα «βλατιά»,* με τα οποία στολίζουσι τα κάλλη των.

Εγνώριζον πως, όταν ερωτευθή καμία βασιλοπούλα με το ραφτάκι της, δεν χωρατεύει·* μόνον ερωτεύεται εις τα γερά· και αρρωστά· και πέφτει στο κρεβάτι· και γίνεται του θανατά· και κανείς ιατρός δεν ημπορεί να την ιατρεύση, καμιά μάγισσα να την φέρη στα καλά της. – Ώσπου φωνάζει επί τέλους τον πατέρα της η βασιλοπούλα και του το λέγει παστρικά παστρικά: «Πατεράκι μου, ή το ραφτόπουλο που τραγουδά τόσον εύμορφα, ή θα πεθάνω!».

Ο βασιλεύς άλλο παιδί δεν έχει. Τι να κάμη; Φορεί την κορώνα του στο κεφάλι, και πηγαίνει στα πόδια του ραφτόπουλου και «Στον Θεό και στα χέρια σου!» του κράζει! «Κάμε μου την χάρη να πάρης την κόρη μου. Κάμε μου την χάρη να γενής γαμβρός μου. Αλλά δείξε δα πρωτύτερα και καμιά παλληκαριά, διά να μην πέσω από την υπόληψή μου, ωσάν βασιλέας οπού είμαι».

Το ραφτόπουλο, του φαίνεται πως έχει σκαλώσει στον λαιμό του κανένα στυφό μέσπιλο* και δεν ημπορεί να καταπιή. Η αλήθεια όμως είναι ότι δεν έχει να καταπιή

---

* **εστρατολόγουν**: συγκέντρωναν βοηθούς, συνεργάτες * **βλατιά**: πολύτιμα μεταξωτά υφάσματα, συνήθως πορφυρού χρώματος * **δεν χωρατεύει**: δεν αστειεύεται * **μέσπιλο**: μούσμουλο

τίποτε, γιατί ως και το σάλιο του εξεράθη μες στον λάρυγγά του. Τόσο πολύ εφοβήθηκε σαν είδε τον βασιλέα με την κορώνα!

Ο βασιλεύς με την κορώνα τού «παπαρίζει»* τον ώμο, και το ρωτά να του ειπή και καλά: τι είναι άξιο το ραφτόπουλο να κάμη. Περιμένει δε με ενδόμυχον χαράν ν' ακούση ότι ο επίδοξος γαμβρός του είναι άξιος να κατεβάση κανένα ζωντανό λεοντάρι από τα βουνά, ή να σκοτώση κανένα δράκοντα, ή να κυριεύση κανένα βασίλειο.

Το ραφτόπουλο εις το μεταξύ επήρε θάρρος, αλλά δι' αυτό δεν έχασε και τον νου του να πα να «πετσοκόβεται» με τα θηρία, διά να γίνη γαμβρός της Μεγαλειότητός του. Το ραφτόπουλο είναι εν γένει ειρηνικός άνθρωπος. Και επειδή τα καταφέρει καλύτερα όταν ψάλλη, παρά όταν ομιλή, αποκρίνεται προς τον βασιλέα τραγουδιστά τραγουδιστά και του λέγει πως είναι άξιο και δυνατό

«να ράψη τα νυφιάτικα χωρίς ραφή και ράμμα».

«Καλά, βρε άτιμε!» βάλλει με τον νου του ο βασιλεύς, ο οποίος δεν συγκινείται πολύ πολύ από τα τραγούδια. «Θα σου δείξω εγώ πώς ξεμυαλίζεις το παιδί μου, αφού δεν έχεις ενός λεπτού παλληκαριά μες στα στήθη σου!» Έπειτα βλέπει το ραφτόπουλο με κάτι άσχημες ματιές, και – «Πολύ καλά» του λέγει «κυρ γαμβρέ! Ράψε μου λοιπόν σαράντα φορεσιές νυφιάτικες, καθώς ταιριάζουν εις μίαν βασιλοπούλαν και πρόσεξε να μην τύχη και διακρίνω καμίαν ραφήν και καμίαν κλωστήν πουθενά! Φρόντισε όμως να τας έχης ετοίμους αύριον πρωί πρωί, πριν εβγή ο ήλιος, γιατί αλλιώς – σου κόβω το κεφάλι!».

Και ο βασιλεύς με την κορώνα δεν χωρατεύει αυτήν την στιγμήν. Το έχει πάρει απόφασιν ο φιλόδοξος άνθρωπος να σκοτώση το ραφτόπουλο, για να δώση την κόρη του εις κανένα μεγαλοσιάνο!*

Κατ' ευτυχίαν το ραφτόπουλο έχει σίγουρη τη δουλειά του και δεν σκοτίζεται πολύ πολύ. Διότι είναι – άλλοι μεν λέγουν υιός, άλλοι δε λέγουν εγγονός της Νεράιδας. Και έχει μίαν δακτυλήθραν με πάτο, την οποίαν ποτέ δεν αφαιρεί από το δάκτυλόν του.

Όλην εκείνην την εσπέραν τρώγει και πίνει και διασκεδάζει. Επάνω εις τα μεσάνυκτα που κοιμούνται ο «μάστορης» και οι «καλφάδες»,* εβγάλλει την δακτυλήθραν από το δάκτυλόν του, παίρνει μίαν χρυσήν τρίχαν που έχει αυτού μέσα φυλαγμένην, και καίει την ακρίτσα της εις την φλόγα του λυχναρίου. Εκεί παρουσιάζεται εμπρός του η χρυσόμαλλη Νεράιδα…

– Τι στενοχώρια έχεις, αγάπη μου;

– Το και το, αποκρίνεται το ραφτόπουλο, λέγοντας την ιστορία.

Η χρυσόμαλλη Νεράιδα, που του έχει τάξει να το γλιτώνη οσάκις κινδυνεύει,

---

* «**παπαρίζει**»: αγγίζει, σκουντά * **μεγαλοσιάνος**: άτομο με υψηλή κοινωνική θέση, κάτοικος της πρωτεύουσας * **καλφάδες**: μαθητευόμενοι βοηθοί (συνήθως ράφτη ή τσαγκάρη)

Θάλεια Φλωρά-Καραβία, *Κωνσταντινούπολη*

χτυπά τα λευκά της χεράκια τρεις φορές, και –διες εσύ!– σαράντα λευκονδυμένα Νεραϊδόπουλα, το 'να ευμορφότερο απ' το άλλο, με κάτι γλυκά τραγούδια, με κάτι μαργιόλικα* λυγίσματα εις τον αέρα, θέτουν κάθε μία εμπρός εις το ραφτάκι τα πολυτιμότερα υφάσματα της οικουμένης.

Το ραφτόπουλο κόφτει και οι νεράιδες ράφτουν· και ράφτουν και τραγουδούν και αστεΐζονται και πειράζουν το ραφτόπουλο καμιά φορά τόσον ερωτότροπα, τόσον γαργαλιστικά, που, αν δεν ήτον η μητέρα τους εκεί κοντά, θα του έπαιρναν το νου του χωρίς άλλο. Μα η χρυσόμαλλη Νεράιδα τες προσέχει, τες οδηγεί και τες παρακινεί, και τελειώνουν τα νυφιάτικα, πριν λαλήσ' ο πετεινός, πριν έβγ' ο ήλιος.

Μόλις προφθάνουν να φύγουν οι Νεράιδες, να και ο βασιλέας που εμβαίνει με την κορώνα στο κεφάλι και με τους δημίους καταπόδι του: έρχεται να σφάξη το ραφτόπουλο! Αλλά εκεί που εμβαίνει βλέπει τες σαράντα νυφιάτικες φορεσιές κρεμασμένες εις το σχοινί, χωρίς ραφή και ράμμα, και θαμβώνουνται τα μάτια του: το χρυσάφι και το μαργαριτάρι, που έχουν επάνω κεντημένο, αξίζει όλο του το ψωροβασίλειο!

Ο βασιλεύς με την κορώνα δαγκάνει τα χείλη του. Παίρνει το ραφτόπουλο από το χέρι, το πηγαίνει στο παλάτι και του δίδει την κόρην του, και τελειώνει η ιστορία.

Ταύτα πάντα μοι τα διηγείτο ο πάππος μου, και μοι τα διηγείτο ωσάν να είχον συμβή χθες ακόμη, ωσάν να συνέβαινον ανά πάσαν στιγμήν εις τον κόσμον. Ενθυμούμαι δ' έτι και σήμερον με πόσην παιδικήν υπερηφάνειαν εισήλθον πρώτην φοράν

---

* **μαργιόλικα**: ναζιάρικα, παιχνιδιάρικα

εις την πόλιν ως νεοσύλλεκτος του «εσναφίου»* των ραπτών, αναλογιζόμενος ότι μετά τινας ημέρας θα εξήλαυνον* εκ της δι' ης επεζοπόρουν τώρα πύλης εν θριάμβω, συνοδεύων την ωραιοτέραν βασιλοπούλαν εις το χωρίον μου. Και τούτο μοι το υπέδειξεν ο παππούς. Και επειδή ο παππούς ήτο δι' εμέ ο πλέον κοσμογυρισμένος και κοσμομαθής άνθρωπος, επίστευον τους λόγους του μέχρι κεραίας.*

Εν τούτοις είχον παρέλθει αρκετοί μήνες από της αφίξεώς μας και τίποτ' ακόμη δεν κατωρθώθη. Είναι αληθές ότι ο μάστορής μου ήτον αρχιράπτης της Βαλιδέ-Σουλτάνας και, επειδή εγώ ήμην ο μικρότερος των συμμαθητών μου, με έστελλε τακτικά εις το παρά τον Βόσπορον παλάτιον αυτής πότε φέροντα μέγαν «μπόγον»* επί κεφαλής, πότε δε υπό μάλης την μεταξίνην και χρυσόκροσσον «σακούλαν», με τα κατάστιχά* του εν αυτή. Πολλάκις λοιπόν διήλθον διά πολυτελών στοών, και διά σκιερών διόδων εισέδυσα εις τους μαγικούς και μυροβόλους* «δαερέδες»* του χαρεμίου της Βαλιδέ-Σουλτάνας. Αλλά αι υπάρξεις, προς ας ηρχόμην εις σχέσεις εν αυτώ, ήσαν κυρίως οι μαύροι ευνούχοι,* με το πλατύτατον αυτών στόμα, με τους μεγάλους οδόντας απαισίως λευκάζοντας μεταξύ των χονδροειδών χειλέων των, και με κάτι άγρια βλέμματα, που με έκαμναν να τρέμω από την φρίκην μου. Ενίοτε ήθελον –οι βασιλοπούλες αναμφιβόλως– να εκφράσουν ιδιαιτέραν τινά ευαρέσκειαν προς το ραφτόπουλό των. Τότε ο πλέον φοβερός μαύρος έπιανε το πλέον φοβερό «καμτσίκι»,* ένευε προς εμέ και έμβαινεν εμπρός. Εγώ τον ηκολούθουν με το βλέμμα επί του εδάφους. Ένας δεύτερος μαύρος με ένα δεύτερο «καμτσίκι» με ηκολούθει κατά πόδας. Τοιουτοτρόπως, μεταξύ των δύο εκείνων δημίων, προεχώρουν εις τα ενδοτέρω του χαρεμίου, εν τω οποίω όμως δεν έβλεπον τίποτε άλλο, πλην του εδάφους, πού μεν στιλπνού όπως αι άρισται των χορών αίθουσαι, πού δε κεκαλυμμένου υπό βαρυτίμων ταπήτων.

Αλλ' εάν δεν έβλεπον, ήκουον τουλάχιστον. Ήκουον γυναικείας φωνάς και γέλωτας και αστεϊσμούς βαναύσους και ύβρεις ασέμνους απευθυνομένας προς τον προ εμού βαδίζοντα «Κισλαραγάν», ο οποίος εφώναζε πάσαις δυνάμεσι να κρυβώσι φεύγουσαι κατά την προσέγγισίν μου αι αμφίπολοι* και οδαλίσκαι* της Σουλτάνας, τύπτων* ανηλεώς διά της μάστιγός του τας τολμώσας να παρακύψωσιν όπισθεν των θυρών και των παραπετασμάτων, όπως ίδωσι τόσον πλησίον των ένα αρσενικόν άνθρωπον. Ο μετ' εμέ ακολουθών Αιθίοψ τούτο μεν με προεφύλαττεν από του να γίνω ανάρπαστος υπό των όπισθεν λαθραίως και αψοφητί* ακολουθουσών, τούτο δε με παρεμόνευε μην τολμήσω και υψώσω τους οφθαλμούς από του εδάφους και βεβη-

---

* **εσνάφι**: σινάφι, συντεχνία * **θα εξήλαυνον**: θα έβγαινα έφιππος ή σε πομπή * **μέχρι κεραίας**: με κάθε λεπτομέρεια, απολύτως * **μπόγος**: δέμα από ρούχα τυλιγμένα σε ύφασμα * **κατάστιχα**: κατάλογοι * **μυροβόλοι**: μυρωδάτοι, ευωδιαστοί * **δαερέδες**: δωμάτια, διαμερίσματα * **ευνούχοι**: ευνουχισμένοι φύλακες του χαρεμιού * **καμτσίκι**: μαστίγιο * **αμφίπολοι**: ιέρειες, θεραπαινίδες * **οδαλίσκαι**: σκλάβες θαλαμηπόλοι στο χαρέμι * **τύπτων**: χτυπώντας * **αψοφητί**: αθόρυβα

λώσω διά του «γκιαουρικού» μου βλέμματος* τα ιερά θύματα, τα προορισμένα να θυσιασθώσι ποτέ εις στιγμιαίαν τινά ιδιοτροπίαν του μεγάλου των Κυρίου.

Εν τω μέσω τοιούτων συγκινήσεων έφθανον τέλος εις τον προς ον όρον.*

Αλλ' εκεί, εις το τελευταίον δωμάτιον, εν ω με άφηνον οι μαύροι κλείοντες όπισθέν μου την θύραν, τι νομίζετε ότι μ' επερίμενε; Καμία ροδανθής* ξανθόκομος βασιλοπούλα, ετοίμη να πετάξη από την χαρά της εις την αγκάλην μου; Τίποτε, απολύτως τίποτε εντός του δωματίου. Εντός του τοίχου όμως, δι' ου το δωμάτιον τούτο συνεκοινώνει προς άλλο, μ' επερίμενε να τον θωπεύσω,* παπαρίζων αυτόν, ωσάν να ήτο η ερωμένη μου, σανίδινος κύλινδρος, κατεσκευασμένος ούτως, ώστε να περιστρέφεται εν τη θέσει του περί κάθετον άξονα, χωρίς να σε αφήνη να ιδής εκ των πλαγίων εις το παρακείμενον δωμάτιον. Μόλις τον εθώπευον, ως ανωτέρω, και μια λεπτή, πολύ λεπτή φωνή, ηκούετο έσωθεν:

– Ήλθες, αρνί μου;

– Μάλιστα, «Σουλτανήμ»!

Ο σανίδινος κύλινδρος εστρέφετο περί εαυτόν, παρουσιάζων τώρα προς εμέ εις το αντίθετον μέρος του μικράν θυρίδα, ήτις τον έκαμνε να φαίνεται ως ερμάριον. «Πατσουλή», μόσχος, άμβρα και όλα των Ινδιών τα αρώματα εμοσχοβόλουν όπισθεν της θυρίδος εκείνης. Βεβαίως θα ήτον αυτού μέσα η βασιλοπούλα μου! Ήνοιγον την θύραν εναγωνίως και εντός του περιστρεφομένου τούτου μικρού ερμαρίου με υπεδέχετο μυροβόλον και ορεκτικόν κανένα «μοχαλεμπί», κανένα «μπουρέκι» ή «μπακλαβάς», ή άλλο τι γλυκύτατον πράγμα από εκείνα, τα οποία δεν έχουν μεν γλώσσαν, αισθάνεσαι όμως, άμα τα ιδής, ότι σοι λέγουν επανειλημμένως «φάγε με». Τούθ' όπερ και έπραττον εγώ, εννοείται, χωρίς πολλών διατυπώσεων.

Μίαν ημέραν, μόλις ετελείωσα την ευχάριστον ταύτην ενασχόλησίν μου, και η λεπτή εκείνη φωνή με ερωτά εάν θέλω και άλλο τίποτε καλύτερο.

– Όχι, Σουλτανήμ, άλλο τίποτε καλύτερο από σένα δεν θέλω.

– «Άφεριμ»,* αρνί μου! Μεγάλος είσαι, μεγάλος;

Ετοιμαζόμην να της είπω ότι είμαι τόσος, ώστε ημπορούσα να έμβω εις το ερμαράκι εκείνο, να κλείσω την θυρίδα, να δώσω ένα γύρον εις τον κύλινδρον και να ευρεθώ ωσάν «μπουρέκι» εμπρός εις τους οφθαλμούς της. Αλλά ο μαύρος ευνούχος, ο οποίος εις το μεταξύ είχεν εισέλθει χωρίς να τον εννοήσω, εξεστόμισεν ύπερθεν της κεφαλής μου άσεμνον ύβριν, αποπνίξας την φωνήν εις τον λάρυγγά μου.

Η καημένη μου η βασιλοπούλα έπρεπε να λάβη την απάντησιν από το άγριον, το φοβερόν του στόμα!

---

* **γκιαούρικο βλέμμα**: βλέμμα του αλλόθρησκου * **εις τον προς ον όρον**: στον καθορισμένο προορισμό * **ροδανθής**: ρόδινη, τριανταφυλλένια * **να τον θωπεύσω**: να τον χαϊδέψω * **άφεριμ**: εύγε, μπράβο

– Μεγάλος, ε; χα, χα, χα! έκραξεν ο Κισλάρ αγάς γελών σαρδώνιον γέλωτα. Είναι τόσο μικρός ακόμα, που για να τον κρεμάσω αψηλά, στα μάτια σου, επαράγγειλα καινούριο σκαμνί να πατήση πάνω.

Έπειτα μοι ένευσε* να τον ακολουθήσω…

Τώρα, εάν συνέβαινε να έχη η Βαλιδέ-Σουλτάνα, όπως άλλοτε βασιλείς τινες της Ασίας, εις κάθε θύραν του παλατίου της ένα σοφόν γραμματέα, διατεταγμένον να εκθέτη εις λιπαρότατον* ύφος λόγου παν ό,τι συνέβαινε περί εαυτόν, δεν αμφιβάλλω ότι έκαστος αυτών ανεξαιρέτως θα εσημείωνεν εις το χρονικόν του ότι εγώ και κατ' εκείνην την ημέραν εξήλθον εκ του χαρεμίου, όπως πάντοτε, με τον ένα ευνούχον εμπρός, εκσοβούντα* τας οδαλίσκας μακράν της όψεώς μου, με τον έτερον ευνούχον κατόπιν, αμυνόμενον τας όπισθεν προσπαθούσας να με σύρωσιν από του φορέματος. Εγώ όμως διαβεβαιώ ότι, αφ' ης στιγμής ο φοβερός εκείνος «αράπης» είπεν ότι παρήγγειλε «καινούριο σκαμνί» διά να με κρεμάση, απ' εκείνης της στιγμής το έδαφος του δωματίου, εν ω ευρισκόμην, υπεχώρησεν αίφνης υπό τους πόδας μου και εγώ κατεκρημνίσθην εις άψοφον* σκοτεινόν χάος με τον ίλιγγα της κεφαλής, με την λιποθυμίαν της καρδίας, ην αισθανόμεθα ονειρευόμενοι ότι πίπτομεν, πίπτομεν, πίπτομεν από αμετρήτου ύψους αποτόμου βραχώματος, ίνα διεκφύγωμεν τον επαπειλούντα την ζωήν ημών κίνδυνον εκ μέρους τερατώδους τινός καταδιώκτου.

Πώς ευρέθην πάλιν εις το εργαστήριόν μας, περί τούτου αδυνατώ να δώσω ακριβείς πληροφορίας. Τινές των συμμαθητών μου έλεγον ότι έχασα τον δρόμον από την φοβέραν μου, τινές ότι έχασα και το μυαλό μου. Εγώ τους άφηνα να αστεΐζωνται. Μόνον όταν εσηκώθησαν οι προ εμού κομίσαντες και αυτοί «μπόγους» εις το παλάτι, και ήρχισαν να φλυαρούν πως τάχα και αυτοί έφαγαν γλυκίσματα από το στρογγυλόν, το περί τον άξονά του κινητόν εκείνο ερμάριον, και ότι το δωμάτιον μεθ' ου συνεκοινώνει στρεφόμενον δεν ήτο η αίθουσα ή ο κοιτών της βασιλοπούλας, αλλά το «κελάρι» του χαρεμίου, και ότι η γλυκεία, η πολύ γλυκεία εκείνη φωνή, δεν ήτο της αγάπης μου της βασιλοπούλας, αλλά του γηραλεοτάτου ευνούχου του παλατίου – μόνον τότε κατεξανέστη* το αίσθημα της φιλοτιμίας μου και εμάλωσα με όλους, και περιήλθον εις τοιαύτην προς αυτούς διάστασιν, ώστε ούτε τους ομίλησα καν έκτοτε.

Ότι δεν εξαναπάτησα εις το χαρέμι εννοείται αφ' εαυτού. Διότι, όσον και αν εθλιβόμην αναλογιζόμενος ότι η βασιλοπούλα μου τήκεται* όπισθεν του στρογγυλού ερμαρίου παρά τας όχθας του Βοσπόρου, άλλο τόσον δεν εκαταλάμβανα διατί δεν έστελνε τέλος πάντων τον πατέρα να με ζητήση διά σύζυγόν της, όπως έκαμαν όλες οι βασιλοπούλες που εγνώρισεν ο πάππος μου.

---

* **ένευσε**: έκανε νόημα * **λιπαρότατον**: λαμπρότατο, κομψότατο * **εκσοβών**: αυτός που διώχνει, εκφοβίζει * **άψοφον**: αθόρυβο * **κατεξανέστη**: εξεγέρθηκε από αγανάκτηση * **τήκεται**: λειώνει, μαραίνεται

Μετά την θλιβερήν εκείνην απογοήτευσιν, η αηδής και ανιαρά μονοτονία του πρακτικού βίου, αι δυσχέρειαι του αρχαρίου περί τα στοιχεία της τέχνης μοι εφαίνοντο δύο και τρεις φοράς βαρύτεραι. Υπό το βάρος αυτών ήρχισα να καχεκτώ* και να μαραίνωμαι καθειργμένος* εκεί, εντός του Τσαρσίου της Σταμπούλ όπισθεν των σιδηρών πυλών του Κεμπετσή-Χανίου, προς τους μολυβδοσκεπείς του οποίου θόλους ανέπεμπον ο δυστυχής τώρα ουχί πλέον θελκτικούς ήχους ερωτικών ασμάτων, αλλά τους κλαυθμούς και οδυρμούς παιδικής, καρδιοβόρου* νοσταλγίας!

Γ. Βιζυηνός, *Νεοελληνικά διηγήματα*, Ερμής

* **να καχεκτώ**: να γίνομαι καχεκτικός, να αδυνατίζω * **καθειργμένος**: φυλακισμένος, περιορισμένος * **καρδιοβόρος**: αυτή που «τρώει» την καρδιά

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς κρίνετε την πεποίθηση του παιδιού ότι όλες οι ιστορίες που είχε ακούσει από τον παππού του ήταν αληθινές;
2. Γιατί αγανάκτησε τόσο ο πρωταγωνιστής της ιστορίας, ώστε να μην ξαναμιλήσει στους συμμαθητές του;
3. «[...] πίπτομεν, πίπτομεν, πίπτομεν»: Τι εξυπηρετεί η επανάληψη της λέξης;
4. Διαλέξτε ένα παραμύθι που γνωρίζετε και προσπαθήστε να εντοπίσετε τα προβλήματα που θα αντιμετώπιζε ένα παιδί, αν πίστευε ότι πρόκειται για κυριολεκτική αλήθεια.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Αναζητήστε πληροφορίες και εικονογραφικό υλικό για τη ζωή στην Κωνσταντινούπολη στα μέσα του 19ου αιώνα σε εγκυκλοπαίδειες, λευκώματα και αφιερώματα στην Κωνσταντινούπολη.
- Δείτε την κινηματογραφική ταινία του Λάκη Παπαστάθη *Το μόνον της ζωής του ταξίδιον* (2001), που βασίζεται στο διήγημα του Βιζυηνού.

Αλεξανδρος Παπαδιαμαντης

Τ’ αγνάντεμα

Η καθημερινή ζωή και τα έθιμα της τοπικής κοινωνίας της Σκιάθου αποτυπώνονται με αντιπροσωπευτικό τρόπο στο διήγημα «Τ’ αγνάντεμα», που δημοσίευσε ο Παπαδιαμάντης το 1899. Παράλληλα με την ηθογραφική περιγραφή των ανθρώπινων τύπων, η οποία επικεντρώνεται στην αναχώρηση των ναυτικών, διαγράφονται, με χάρη και απλότητα, διάφοροι κοινωνικοί ρόλοι και αντιλήψεις της εποχής.

Επάνω στον βράχον της ερήμου ακτής, από παλαιούς λησμονημένους χρόνους, ευρίσκετο κτισμένον το εξωκκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας.* Όλον τον χειμώνα παπάς δεν ήρχετο να το λειτουργήση. Ο βορράς μαίνεται* και βρυχάται ανά το πέλαγος το απλωμένον μαυρογάλανον και βαθύ, το κύμα λυσσά και αφρίζει εναντίον του βράχου. Κι ο βράχος υψώνει την πλάτην του γίγας ακλόνητος, στοιχειό ριζωμένο βαθιά στην γην, και το ερημοκκλήσι λευκόν και γλαρόν, ως φωλιά θαλασσαετού, στεφανώνει την κορυφήν του.

Όλον τον χρόνον παπάς δεν εφαίνετο και καλόγηρος δεν ήρχετο να δοξολογήση. Μόνον την ημέραν των Φώτων κατέβαινεν από το ύψος του βραχώδους βουνού, από το λευκόν μοναστηράκι του Αγίου Χαραλάμπους, σεβάσμιος, με φτερουγίζοντα κάτασπρα μαλλιά και κυματίζοντα βαθιά γένια, ένας γέρων ιερεύς, «ως νεοττός* της άνω καλιάς* των Αγγέλων», διά να λειτουργήση το παλαιόν λησμονημένον ερημοκκλήσι. Εκεί ήρχοντο τρεις-τέσσαρες βοσκοί, βουνίσιοι, αλειτούργητοι, αλιβάνιστοι,* ήρχοντο με τις φαμίλιες των, τις ανέβγαλτες και άπραχτες, με τα βοσκόπουλά των τ’ αχτένιστα και άνιφτα,* που δεν ήξευραν να κάνουν το σταυρό τους, διά να αγιασθούν και να λειτουργηθούν εκεί· και εις την απόλυσιν της λειτουργίας ο γηραιός παπάς με τους πτερυγίζοντας βοστρύχους* εις το φύσημα του βορρά και την βαθείαν κυμαινομένην γενειάδα, κατέβαινε κάτω εις τον μέγαν απλωτόν αιγιαλόν, ανάμεσα εις αγρίους θαλασσοπλήκτους βράχους, διά να φωτίση κι αγιάση τα αφώτιστα* κύματα.

Τον άλλον καιρόν ήρχοντο, συνήθως την άνοιξιν, γυναίκες ναυτικών και θυγατέρες, κάτω από την χώραν, με σκοπόν ν’ ανάψουν τα κανδήλια και παρακαλέσουν την

---

* **Κατευοδώτρα**: προσωνυμία της Παναγίας, με την έννοια ότι κι αυτή αποχαιρετά αυτούς που αναχωρούν * **μαίνεται**: φυσάει με μανία * **νεοττός**: νεογέννητο πουλί * **καλιά**: φωλιά * **αλιβάνιστοι**: όσοι δεν παρακολουθούν θεία λειτουργία * **άνιφτα**: άπλυτα * **βόστρυχοι**: πλεξούδες * **αφώτιστα**: αβάπτιστα

Παναγίαν την Κατευοδώτραν να οδηγήση και κατευοδώση τους θαλασσοδαρμένους συζύγους και τους πατέρας των. Ωραίες κοπέλες με υποκάμισα κόκκινα μεταξωτά, με τραχηλιές* ψιλοκεντημένες, με τους χυτούς βραχίονας και τα στήθη τα γλαφυρά, ήρχοντο να ικετεύσουν διά τα αδελφάκια των, που εθαλασσοπνίγοντο δι' αυτάς, διά να τις φέρουν προικιά από την Πόλιν, στολίδια από την Βενετιάν, κειμήλια από την Αλεξάνδρειαν. «Πάντα να 'ρχωνται, πάντα να φέρνουν». Βοϊδάκια λογικά, που όργωναν αντί της ξηράς την θάλασσαν· φρόνιμα, όπως τα δύο εκείνα τέκνα της ιερείας της Δήμητρος,* τα μακαρισθέντα. Νεαραί γυναίκες ρεμβάζουσαι και μητέρες συλλογισμέναι ήρχοντο διά να καθίσουν και αγναντέψουν.

Βασίλειος Χατζής, *Κατάπλους*

Άμα είχαν φωτισθή τα νερά, ή οψιμότερα, αφού είχαν περάσει κι αι Απόκρεω, συνήθως περί την β' εβδομάδα των Νηστειών, αφού είχαν γευθή πλέον αχινούς και στρείδια αρκετά, οι ναυτικοί μας επέβαιναν εις τα βρίκια,* εις τις σκούνες* των, κι εμίσευαν· επήγαιναν να ταξιδέψουν. Τον καιρόν εκείνον, καράβια και γολέτες «έδεναν» μεσούντος του φθινοπώρου. Οι θαλασσινοί μας αγαπούσαν πολύ της εστίας την θαλπωρήν,* τον καπνόν του μελάθρου,* και το θάλπος της αγκάλης. Και όταν επανήρχετο η άνοιξις εις την γην, τότε αυτοί επέστρεφαν εις την θάλασσαν.

Εσηκώνοντο στα πανιά τα αιμωδιασμένα* και ναρκωμένα από την μακράν ραστώνην* σκάφη ανά δύο ή τρία την αυτήν ημέραν· και η σκούνα έφερνε βόλτες εις τον λιμένα, αν ήτο εναντίος, ή και ούριος αν ήτο, ο άνεμος. Η βάρκα επερίμενε διπλαρωμένη έξω εις την προκυμαίαν. Ο καπετάνιος δεν ετελείωνε τους αποχαιρετισμούς εις την οικίαν· και ο λοστρόμος εμάκρυνε τις παινετάδες* εις τα καπηλειά.* Κι η βάρκα επερίμενε. Και ο μούτσος* έχασκε καθήμενος έξω, επάνω εις το κεφαλόσκαλον. Και ο νεαρός ναύτης, όστις είχεν έλθει με τον μούτσον τώρα από την σκούναν, που ήτον στα πανιά, εγίνετο άφαντος. Δύο άλλοι σύντροφοι, περασμένοι στα χαρτιά, ναυτολογημέ-

---

* **τραχηλιές**: ανοίγματα του πουκάμισου * **τα τέκνα της ιερείας της Δήμητρος**: ο Κλέοβης και ο Βίτωνας * **βρίκια, σκούνες**: εμπορικά πλοία * **θαλπωρή**: ζεστασιά * **μέλαθρον**: κατοικία * **αιμωδιασμένα**: μουδιασμένα * **ραστώνη**: χρόνος ξεκούρασης * **παινετάδες**: έπαινοι * **καπηλειά**: οινοποτεία * **μούτσος**: μαθητευόμενος ναύτης

νοι, έλειπαν. Κανείς δεν ήξευρε πού ήσαν. Και μέσα εις το πλοίον, οπού έφερνε βόλτες-βόλτες κι εστρέφετο ως δεμένον περί κέντρον αόρατον –το κέντρον ήτο μέσα εις τας καρδίας και τας εστίας των ναυτικών– άλλος δεν ήτο ειμή ο πηδαλιούχος, ο μάγειρος, κι ένας επιβάτης, ξένος κι έρημος, εις τον οποίον είχαν ειπεί, «τώρα, στη στιγμή, να, τώρα-τώρα θα φύγουμε», κι είχε μπαρκάρει, ο άνθρωπος, από δώδεκα ώρας πριν.

Ο πλοίαρχος έπρεπε να βάλη εμπρός την καπετάνισσαν· αυτή ώφειλε να προπορευθή, επειδή ήτον τυχερή, βέβαια· κι έτσι απεφάσιζε να μπαρκάρη. Τέλος εσυμμαζεύετο ο λοστρόμος, ανεκαλύπτοντο οι δύο απόντες σύντροφοι, εξεκολλούσεν ο πλοίαρχος, έπεφταν τρομπόνια* αρκετά, τρομπόνια από το πλοίον, τρομπόνια έξω από την πόλιν· έκοφταν, εψαλίδιζαν τες βόλτες* ταχύτερα, συντομότερα, ως να εσφίγγοντο διά να κόψουν την αόρατον εκείνην κλωστήν, το λεπτόν ισχυρόν νήμα, ως μίαν τρίχα ξανθής μακράς κυματιζούσης κόμης· και το σκάφος έβαλλε πλώρην προς βορράν.

Την ημέραν εκείνην, και τας άλλας ημέρας της αρχής του έαρος, καραβάνια* γυναικών, ασκέρια, φουσάτα* γυναικών ανείρπον, ανέβαινον, ανήρχοντο επάνω στην ρεματιάν, το ρέμα-ρέμα τον ελικοειδή δρομίσκον, όστις διαχαράσσεται ανά τους λόφους τους τερπνούς με τας χιλιάδας των ελαιοδένδρων, τον αειθαλή πρασινόφαιον στολισμόν της μεγάλης κοιλάδος με τας ράχεις, με τας κορυφάς, με τας εσοχάς και εξοχάς, ανετότερον από την κυματίζουσαν ποδιάν της βοσκοπούλας του βουνού, πολυπτυχότερον από την χρυσοκέντητον εσθήτα* της νύμφης. Επάνω εις τον βράχον της ερήμου βορινής ακτής, πλησίον εις το λησμονημένον παρακκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας, εκεί εγίνετο το μάζεμα των γυναικών, η σύναξις η μεγάλη.

Τότε έλαμπον με μεγάλες φωτιές τα κανδήλια της Παναγίας της Κατευοδώτρας. Η γραία Μαλαμίτσα, η κλησάρισσα του αγίου Νικολάου, έβαλλε τις φωνές· έκανε το κακό… εμάλωνε με όλες τις γυναίκες. Αυτή επήρε το καλαθάκι της, την ρόκα* της, τ' αδράχτι* της, και ήλθεν από τον άγιον Νικόλαον επίτηδες, κατά παραγγελίαν του κυρ Αγγελή, του επιτρόπου,… διά να μαλώση τις γυναίκες τις ευλαβητικές (αλίμονον! η ευλάβειά μας είναι για το συφέρο, έλεγε σείουσα την κεφαλήν), να μην το παρακάνουν και χύνουν λάδια πολλά και καταλαδώνουν το έδαφος του ναού, και τα στασίδια, και τ' αναλόγι, και τα δύο-τρία παμπάλαια βιβλία που ήσαν εκεί, και τα μανάλια,* και τον τοίχον, και το τέμπλο, και τις ποδιές, και αυτάς τας αγίας εικόνας. Αλλ' οι γυναίκες δεν την άκουαν. Τι χρειάζονται τόσες φωτιές, σαν πυροφάνια, εφώναζεν η γριά Μαλαμίτσα. Αυτή είχε μάθει από τον γέροντά της, τον παπα-Γεράσιμον, ότι οι φωτιές

---

* **τρομπόνια**: πνευστά μουσικά όργανα * **βόλτες**: ναυτικός όρος που δηλώνει αλλαγή πορείας ιστιοφόρου * **καραβάνια**: ομαδικές πορείες * **ασκέρια, φουσάτα**: μεγάλο πλήθος * **εσθήτα**: φόρεμα * **ρόκα, αδράχτι**: παραδοσιακά μέσα για το γνέσιμο του μαλλιού * **μανάλια**: κηροπήγια

των κανδηλιών πρέπει να είναι μικρές, τόσες δα, σαν λαμπυρίδες. Του κάκου. Κανείς δεν την ήκουε.

Οι ορμαθοί των γυναικών ομάδες-ομάδες, συγγενολόγια… διεσπείροντο εις μικρούς όχθους, εις πτυχάς του βράχου, ανάμεσα εις θάμνους και χαμόκλαδα, εις μέρη υψηλά και εις μέρη υπήνεμα· ήρχοντο με τα καλαθάκια τους, με τα μαχαιρίδιά τους… διότι πολλαί εξ αυτών ησχολούντο να βγάλουν αγριολάχανα… με τα προγεύματά τους τα σαρακοστιανά, και αφού είχαν ανάψει τα κανδήλια της Παναγιάς, αφού είχαν κάνει μετάνοιες στρωτές πολλές, κι είχαν κολλήσει αφιερώματα εις την εικόνα, κι είχαν χορτάσει τ' αυτιά τους από τας νουθεσίας της γρια-Μαλαμίτσας, εστρώνοντο εκεί εις την δροσεράν χλόην κι αγνάντευαν κατά το πέλαγος.

Τα βοσκόπουλα εκείνα, τ' άγρια και αχτένιστα κι απλοϊκά, που τις έβλεπαν από μακράν σαν σκιασμένα, απορούσαν κι έλεγαν:

– Κοίτα τις! στα μάτια έκαμαν.

Ως τόσον αι γυναίκες των θαλασσινών αγνάντευαν. Ιδού το βρίκι του καπετάν-Λιμπέριου του Λημνιού· είχε σηκωθεί στα πανιά αργά την νύκτα· με το απόγειο της νυκτός ηύρε το ρέμα και απεμακρύνθη κι εχώνεψε. Κατευόδιο καλό. Η προσευχή των μικρών παιδιών τους ας είναι η πνοή στα πανιά, στα ξάρτια του καραβιού σας… στο καλό, στο καλό!

Ιδού το καράβι του καπετάν-Σταμάτη του Σύρραχου. Υπερήφανα, καμαρωμένα, αδελφωμένα τα δυο, αυτό κι ο πλοίαρχός του πάνε να μας φέρουν καλά, να μας φέρουν στολίδια. Στο καλό, πουλί μου, στο καλό!

Ιδού και η γολέτα του καπετάν-Μανώλη του Χατζηχάνου… Η ψυχή μου, η πνοή μου, να είναι πάντα στα πανιά σου, ωσάν λαμπάδα του Επιταφίου, να διώχνη τα μαύρα, τα κατακόκκινα τελώνια, πριν προφτάσουν να κατακαθίσουν στα πινά* σου. Σύρε, πουλί μου, στο καλό, και στην καλή την ώρα! Στο καλό!…

Να κι η σκούνα του καπετάν-Αποστόλη του Βιδελνή, καινούριο σκαρί, η τέταρτη ή πέμπτη την οποίαν κατορθώνει εντός δεκαετίας να σκαρώση, μ' όλην της τύχης την καταδρομήν. Έπεσε πολύ γιαλό, δεν την ηύρε καλό το απόγειο κι άργησε. Διακρίνεται το πλήρωμα, οι άνθρωποι σαν ψύλλοι, που πηδούν εμπρός κι οπίσω στην κουβέρτα.* Δούλευά τα, καπετάνιο μου! Η Παναγιά μπροστά σας! Στο καλό, στο καλό!

– Παιδιά μου, κορίτσια μου, αρχίζει να ομιλή η γριά Συρραχίνα, παλαιά καπετάνισσα· με το ραβδάκι της και με το καλαθάκι της στο χέρι, με τα ογδόντα χρόνια στην πλάτη

* **πινά**: ναυτικός όρος, τέρθρα του πλοίου * **κουβέρτα**: το κατάστρωμα του πλοίου

της, μπόρεσε κι ανέβη τον ανήφορον και ήλθε διά να καμαρώση, ίσως διά τελευταίαν φοράν, το καράβι του γιου της που έφευγε. Ξέρετε τι μεγάλη χάρη έχει και πόσο καλό έκαμε στους θαλασσινούς αυτό το εκκλησιδάκι της Μεγαλόχαρης;

– Πώς δεν το ξέρουμε, είπαν αι άλλαι, ας έχη δόξα το όνομά της!

– Το εξωκκλήσι αυτό αγίωσε και μέρωσε όλο το άγριο κύμα· πρωτύτερα είχε κατάρα όλος αυτός ο γιαλός.

– Γιατί;

– Βλέπετε κείνον τον βράχο, κάτω στο κύμα, που ξεχωρίζει απ' το γιαλό;… που φαίνεται σαν άνθρωπος με κεφάλι και με στήθια; … που μοιάζει σαν γυναίκα; Εκείνη είναι το Φλανδρώ.

– Ναι, το Φλανδρώ, είπεν η υπερεξηκοντούτις Χατζηχάναινα. Κάτι έχω ακουστά μου. Εσύ θα το ξέρης καλύτερα, θεια-Φλωρού.

– Το βλέπετε κι είναι ξέρα, είπεν η Φλωρού, η Συρραχίνα· μια φορά κι έναν καιρό ήταν άνθρωπος.

– Άνθρωπος;

– Άνθρωπος καθώς εμείς. Γυναίκα.

Αι άλλαι ήκουον με απορίαν. Η γριά Συρραχίνα ήρχισε να διηγήται.

«Στον καιρό των παλαιών Ελλήνων, ήτον μία κόρη αρχοντοπούλα, που την έλεγαν Φλάνδρα ή Φλανδρώ. Η Φλανδρώ είχε νοματιστεί* έτσι, καθώς μου 'πε ο πνεματικός, απάνω στον Αϊ-Χαράλαμπο· όσο τον θυμούμαι, μακαρία η ψυχή του. Ήμουν μικρό κορίτσι, δώδεκα χρονώ, και μ' επήγε η μάνα μου να ξαγορευτώ* τη Μεγάλη Τετράδη… τι να ξαγορευτώ, εγώ τίποτα δεν ήξερα, τα ξεράματά μου… το τι μόλεε ο πνεματικός δεν αγροικούσα,* φωτιά που μ' έ!… Το νόημά του δεν το καταλάβαινα, τα λόγια τα θυμούμουν κι ύστερ' από χρόνια… το κορίτσι πρέπει να 'ναι φρόνιμο και ντροπαλό, να 'ναι υπάκουο, να μην κοιτάζη τους νιους, ν' αγαπά τον κύρη του και τη μανούλα του· και σαν μεγαλώση, και δώση ο Θιος και παντρευτή, με την ευκή των γονιών της, άλλον να μην αγαπά απ' τον άνδρα της.

»Μόφερε το παράδειγμα των παλαιών Ελλήνων… οι παλιοί Έλληνες, που προσκυνούσαν τα είδωλα… Κείνον τον καιρό ήτον μια που την έλεγαν Φλάνδρα ή Φλανδρώ. Φλανδρώ θα πη Φιλανδρώ. Φιλανδρώ θα πη μια που αγαπά τον άνδρα της. Φλανδρώ την είπαν, Φλανδρώ βγήκε. Αγάπησε ολόψυχα τον άνδρα της, όσο που έχασε τ' αγαθά του κόσμου, και έγινε πέτρα γι' αυτό. Τον καιρό εκείνο ήτο ένας καραβοκύρης, όμορφο παλληκάρι, κι αγάπησε το Φλανδρώ, και την εγύρεψε, και της έδωσε αρραβώνα. Σαν της έδωσε αρραβώνα, εσκάρωσε* καινούργιο καράβι· και σαν

* **είχε νοματιστεί**: είχε ονομαστεί * **να ξαγορευτώ**: να εξομολογηθώ * **αγροικούσα**: άκουγα, καταλάβαινα * **εσκάρωσε**: έφτιαξε

εσκάρωσε το καράβι, έγινε κι ο γάμος· και σαν έγινε ο γάμος, έριξε το καράβι στο γιαλό, κι εμπαρκάρισε κι επήγε να ταξιδέψη.

»Τότε το Φλανδρώ ήλθε ν' αγναντέψη, σαν καλή ώρα, σ' αυτόν τον έρμο το γιαλό. Ξεκολλούσε η ψυχή της που έφευγε ο άνδρας της· δεν μπορούσε να το βαστάξη, να στυλώση την καρδιά της. Αγνάντεψε το καράβι που έφευγε, κι έκλαψε πικρά κι έπεσαν τα δάκρυά της στα κύματα· και τα κύματα επικράθηκαν, κι εφαρμακώθηκαν, και θύμωσαν, κι αγρίεψαν κι εθέριεψαν… και στο δρόμο τους που ηύραν το καράβι, έπνιξαν τον άνδρα της Φλανδρώς, κι έγινε αγυρισιά του… Και το Φλανδρώ ήρθε και ξαναήρθε σ' αυτόν τον έρμο γιαλό κι εκοίταζε κι αγνάντευε… κι επερίμενε, κι εκαρτερούσε, κι απάντεχε… Πέρασαν μήνες, πέρασε χρόνος, πέρασαν δυο χρόνια, πέρασαν τρία… και το καράβι πουθενά δεν εφάνηκε… και το Φλανδρώ έκλαψε, και καταράστηκε την θάλασσα, και τα μάτια της εστέγνωσαν, και δεν είχε πλια δάκρυ να χύση… και παρακάλεσε τους θεούς της που ήταν είδωλα, πέτρες, να της κάμουν τη χάρη να γίνη κι αυτή είδωλο, βράχος, πέτρα… και το ζήτημά της έγινε και την έκαμαν βράχο, ξέρα… με το σκήμα τ' ανθρωπινό, που τρίβηκε και φθάρηκε απ' τα κύματα ύστερ' από χιλιάδες χρόνια· και το ανθρωπινό σκήμα φαίνεται ακόμα, και να ο βράχος εκεί, η πέτρα που θαλασσοδέρνεται και χτυπά και βογγά απάνω της το κύμα… κι η φωνή της, το βογγητό της γίνεται ένα με το βογγητό της θάλασσας… Να η ξέρα εκεί. Αυτή 'ναι η Φλανδρώ.

»Ύστερα με χρόνια πολλά, σαν ήρθε ο Χριστός ν' αγιάση τα νερά, για να βαφτιστή η πλάση, μια χριστιανή αρχόντισσα, η Χατζηγιάνναινα, που είχαν σκαρώσει τα παιδιά της δυο καράβια, έταξε στην Παναγία, κι έχτισε αυτό το παρακκλήσι, για το καλό κατευόδιο των παιδιώνε της… Ας δώσ' η Παναγία και σήμερα να 'ναι καλό κατευόδιο στους άνδρες σας, στ' αδέρφια σας, και στους γονιούς σας».

– Φχαριστούμε· ομοίως και στα παιδάκια σου, θεια-Φλωρού.

Ο ήλιος εχαμήλωσε κατά το βουνόν, τα πρώτα πλοία είχαν γίνει άφαντα προ ώρας· και η τελευταία γολέτα, μικρόν κατά μικρόν, εχώνευεν εις το μέγα πέλαγος. Τα συγγενολόγια και τα φουσάτα* των γυναικών, με τα καλαθάκια και τα μαχαιράκια τους, διεσπάρησαν* ανά τους λόφους κι έβγαζαν καυκαλήθρες και μυρόνια, κι έκοφταν φτέρες κι αγριομάραθα. Σιγά-σιγά κατέβη ο ήλιος εις το βουνόν και αυταί κατήλθον εις την πολίχνην.

Η νυκτερινή αύρα εσύριζεν εις τα δένδρα, και οι λογισμοί των γυναικών επετούσαν μαζί της κι έστελλαν πολλάς ευχάς εις τα κατάρτια, εις τα πανιά και εις τα εξάρτια των καραβιών. Και βαθιά, εις την σιωπήν της νυκτός, τίποτε άλλο δεν ηκούσθη ει

* **φουσάτα**: εδώ το πλήθος * **διεσπάρησαν**: διασκορπίστηκαν

μή το λάλημα του νυκτερινού πουλιού και το άσμα μιας τελευταίας συντροφιάς ναυτικών, μελλόντων ν' αναχωρήσωσι αύριον: «Σύρε, πουλί μου, στο καλό – και στην καλή την ώρα!».

Α. Παπαδιαμάντης, *Άπαντα,* τόμ. 3, Δόμος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Βρείτε τις θεματικές ενότητες και επισημάνετε το βασικό θέμα καθεμιάς.
2. Διαβάστε προσεκτικά την περιγραφή της αναχώρησης των ναυτικών και γράψτε ένα δικό σας κείμενο, με βάση την οπτική γωνία και τη συμπεριφορά ενός ναυτικού.
3. Με ποια συναισθήματα αγναντεύουν το πέλαγος οι γυναίκες; Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με την παραστατική περιγραφή του αγναντέματός τους;
4. Ποιο ρόλο επιτελούν οι δυο γριές με την εμφάνισή τους ανάμεσα στις γυναίκες των ναυτικών; Ποια επηρεάζει περισσότερο τις γυναίκες και γιατί;
5. Διαβάστε προσεκτικά την αφήγηση της γριάς Συρραχίνας. Ποιες αντιστοιχίες βρίσκετε ανάμεσα στην ιστορία της Φλανδρώς και στις ζωές των γυναικών των ναυτικών; Τι θέλει να πετύχει η γριά με αυτή την αφήγηση;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Γεωγραφίας, εξετάστε την ειδική σημασία κάθε εποχής του έτους για τις κοινωνικές, οικονομικές, στρατιωτικές δραστηριότητες των ανθρώπων, από την αρχαιότητα ως τη σύγχρονη εποχή.

Αντον Τσεχωφ

Ο Παχύς και ο Αδύνατος

Πρωτοδημοσιευμένο το 1883, το σύντομο διήγημα του Τσέχωφ παρουσιάζει με ανθρωπιά, χιούμορ και λεπτή παρατήρηση τις ανθρώπινες σχέσεις (και την αλλοτρίωσή τους) στο περιβάλλον των γραφειοκρατών της τσαρικής Ρωσίας.

Στο σιδηροδρομικό σταθμό του τσάρου Νικολάου συναντήθηκαν δυο φίλοι. Ένας παχύς κι ένας αδύνατος. Ο Παχύς μόλις είχε γευματίσει στο σταθμό, και τα χείλια του, γεμάτα λίπος, γυάλιζαν σαν γινωμένα βύσσινα. Μύριζε κρασίλα κι άρωμα. Ο Αδύνατος μόλις κατέβηκε από το βαγόνι, φορτωμένος με βαλίτσες, μπόγους και κιβώτια. Αναδινόταν από πάνω του μια μυρουδιά από χοιρομέρι και κατακάθια καφέ. Πίσω από τη ράχη του ξεμύτιζαν μια αδύνατη γυναίκα με μακρουλό πιγούνι, η γυναίκα του, κι ένα ψηλό γυμνασιόπαιδο με μισοκλεισμένα τα μάτια, ο γιος του.

«Πορφύρη!», αναφώνησε ο Παχύς βλέποντας τον Αδύνατο. «Εσύ; Αγαπητέ μου, αγαπητέ μου! Χρόνια και ζαμάνια!»

«Έλα Χριστέ και Παναγιά!», είπε έκπληκτος ο Αδύνατος. «Μίσια! Παιδικέ μου φίλε! Από πού έρχεσαι;»

Οι δυο φίλοι αλληλοασπάστηκαν τρεις φορές έχοντας καρφωμένα ο ένας στον άλλον τα δακρυσμένα μάτια τους. Έμειναν κι οι δυο ευχάριστα κατάπληκτοι.

«Καλέ μου φίλε!», άρχισε να λέει ο Αδύνατος μετά τον ασπασμό. «Πού να το περιμένω! Να, αυτή είναι μια έκπληξη! Κοίταξέ με λοιπόν καλά! Τι όμορφος που ήμουνα! Τι γοητευτικός και δανδής! Αχ, κι εσύ, Θεέ μου! Πώς είσαι λοιπόν; πλούσιος; παντρεμένος; Εγώ, όπως βλέπεις, παντρεύτηκα… Να, αυτή εδώ είναι η γυναίκα μου, η Λουίζα, το γένος Βάντσενμπαχ… Λουθηρανή… Κι αυτός είναι ο γιος μου, ο Ναθαναήλ, μαθητής στην τρίτη τάξη. Αποδώ, Ναθάνια, είναι ο παιδικός μου φίλος! Φοιτούσαμε μαζί στο Γυμνάσιο!»

Ο Ναθαναήλ σκέφτηκε λιγάκι κι έβγαλε το καπέλο.

«Στο Γυμνάσιο φοιτούσαμε μαζί!», συνέχισε ο Αδύνατος. «Θυμάσαι το παρατσούκλι που μας είχαν βγάλει; Εσένα σε φώναζαν Ηρόστρατο, επειδή έκαψες με το τσιγάρο ένα δημόσιο βιβλίο· κι εμένα Εφιάλτη, γιατί μου άρεσε να είμαι μαρτυριάρης. Χο, χο… Τι παιδιά που ήμασταν! Μη φοβάσαι, Ναθάνια! Πήγαινε κοντά του… Κι αποδώ η γυναίκα μου, το γένος Βάντσενμπαχ… Λουθηρανή».

Ο Ναθαναήλ σκέφτηκε λίγο και κρύφτηκε πίσω από τον πατέρα του.

«Λοιπόν, πώς περνάς φίλε;», ρώτησε ο Παχύς κοιτάζοντας με ενθουσιασμό τον φίλο του. «Υπηρετείς ακόμα; Πού;»

«Υπηρετώ, αγαπητέ μου! Έχω τον όγδοο βαθμό, κοντεύει δυο χρόνια τώρα. Πήρα και το παράσημο Στανισλάβα.* Ο μισθός είναι μικρός… Ε, δόξα να 'χει ο Θεός! Η γυναίκα μου παραδίνει μαθήματα μουσικής, κι εγώ, συμπληρωματικά, φτιάχνω ξύλινες ταμπακιέρες. Πολύ καλές ταμπακιέρες! Τις πουλάω ένα ρούβλι τη μία. Αν κάποιος πάρει πάνω από δέκα, τότε, καταλαβαίνεις, του κάνω και σκόντο.* Κάπως τα καταφέρνουμε. Υπηρετούσα, ξέρεις, σ' ένα τμήμα, αλλά τώρα πήρα μετάθεση για εδώ, ως τμηματάρχης, στον ίδιο Οργανισμό… Λοιπόν, εσύ πώς τα πας; Σίγουρα θα είσαι πια σύμβουλος; Ε;»

«Όχι, αγαπητέ μου, ανέβα πιο ψηλά», είπε ο Παχύς. «Έχω ήδη φτάσει μυστικός σύμβουλος… Έχω δυο παράσημα».

Ο Αδύνατος ξαφνικά χλώμιασε, έμεινε σύξυλος κι αμέσως ύστερα το πρόσωπό του παραμορφώθηκε σ' ένα πλατύ χαμόγελο. Έδειχνε σαν να έβγαζε σπίθες από τα μάτια και το πρόσωπό του. Το σώμα του μαζεύτηκε, καμπούριασε, στένεψε… Οι βαλίτσες του, οι μπόγοι και τα κιβώτια κουβαριάστηκαν, ζάρωσαν… Το μακρύ πιγούνι της γυναίκας του έγινε ακόμα πιο μακρουλό. Ο Ναθαναήλ στάθηκε τεντωμένος σε στάση προσοχής και κούμπωσε όλα τα κουμπιά της στολής του…

«Εγώ, εξοχότατε… Χαίρω πολύ! Φίλος, ας πούμε, παιδικός και να που, ξαφνικά, μεταμορφώνεστε σ' έναν τέτοιον άρχοντα! Χι, χι».

«Φτάνει λοιπόν, πάψε!», είπε μορφάζοντας ο Παχύς. «Γιατί αυτό το ύφος; Εγώ κι εσύ είμαστε φίλοι από παιδιά κι αυτή εδώ η δουλοπρέπεια δεν έχει κανένα νόημα!».

«Προς Θεού… Τι, εσείς…», κρυφογέλασε ο Αδύνατος, ζαρώνοντας πιο πολύ ακόμα. «Η ευμένεια της εξοχότητάς σας… είναι σαν ζωογόνα δροσιά… Να, εξοχότατε, αποδώ ο γιος μου ο Ναθαναήλ… η γυναίκα μου η Λουίζα, Λουθηρανή, ας πούμε…»

Ο Παχύς ήθελε να αντιδράσει κάπως, αλλά στο πρόσωπο του Αδύνατου ήταν ζωγραφισμένος τόσος σεβασμός, τόση γλυκάδα και τόση ευλαβική ξινάδα, που στον Μυστικό Σύμβουλο έφερναν αναγούλα. Έδωσε το χέρι του στον Αδύνατο να τον αποχαιρετήσει κι έστρεψε τα νώτα του.

Ο Αδύνατος, πιάνοντας το χέρι, έσφιξε τα τρία δάχτυλα, υποκλίθηκε από το κεφάλι ως τα πόδια και γέλασε χαιρέκακα, σαν Κινέζος: «Χι, χι, χι». Η γυναίκα του χαμο-

---

* **παράσημο Στανισλάβα**: ένα από τα κατώτερα παράσημα της τσαρικής Ρωσίας, απονεμόταν κατ' αρχαιότητα * **σκόντο**: έκπτωση

γέλασε. Ο Ναθαναήλ έσυρε το πόδι του σε στάση προσοχής και το πηλήκιο από το κεφάλι του έπεσε κάτω. Ήταν και οι τρεις ευχάριστα κατάπληκτοι.

Ά. Τσέχωφ, *Η αγάπη και 32 άλλα διηγήματα*,
μτφρ. Β. Ντινόπουλος, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια είναι η κοινωνική θέση καθενός από τους δύο παλιούς συμμαθητές και ποια στοιχεία την αποκαλύπτουν;
2. Πώς αλλάζει η συμπεριφορά του Πορφύρη στη διάρκεια της ιστορίας; Τι επιδιώκει να δείξει με αυτό ο συγγραφέας;
3. Γιατί ο Τσέχωφ επιλέγει να χαρακτηρίσει τους δύο παλιούς συμμαθητές με κριτήριο το βάρος τους;
4. Τι αποκαλύπτει η ιστορία του Τσέχωφ για τις κοινωνικές και τις προσωπικές σχέσεις στην τσαρική Ρωσία;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Γράψτε μια χιουμοριστική ιστορία με θέμα την τυχαία συνάντησή σας με ένα συμμαθητή σας έπειτα από τριάντα χρόνια.

Δημοσθένης Κοκκινίδης, *Αντίθεση*

Ανδρεας Καρκαβιτσας

Ο Ζητιάνος

Ο Ζητιάνος *(1896) του Καρκαβίτσα, ένα από τα σημαντικότερα μυθιστορήματα του ελληνικού 19ου αιώνα, τοποθετείται στο μεταίχμιο ανάμεσα στο νατουραλισμό και τη λαογραφική ηθογραφία. Το απόσπασμα που επιλέξαμε παρουσιάζει τις διαδικασίες μύησης των παιδιών ενός χωριού της ηπειρωτικής Ελλάδας στην τέχνη της επαιτείας και της εξαπάτησης, δραστηριότητες που παραδοσιακά αποτελούσαν την αποκλειστική απασχόληση των κατοίκων του χωριού.*

Ο Κώστας Τζιρίτης και Τζιριτόκωστας, κατά τη συνήθεια που έχουν στη Ρούμελη να σμίγουν το επίθετο με τ' όνομα, ήταν από τόπο που συμμαζώνει στα στενά του σύνορα όλην την ασυμμάζευτην ιστορία της ελληνικής ζητιανιάς. Στην εποχή του εσυνήθιζαν εκεί, όταν οι ακμαίοι άντρες έλειπαν στα ταξίδια και οι γυναίκες έξω στις περίγυρα κρεμνόραχες* εβολάκιαζαν* τα φθισικά* αραποσίτια τους, οι εβδομηντάρηδες να συνάζουν τα παιδιά στο χοροστάσι* και να τα γυμνάζουν στης ζητιανιάς τα καμώματα. Κάτω από τ' ασπρόμαλλα εκείνα μέτωπα, που εταπείνωσεν ο πολυκαιρινός εξευτελισμός· κάτω από τα πρόσωπα εκείνα, που παραμορφωμένα επέτρωσεν η αδιάκοπη πλαστοπροσωπία· εμπρός στις σακατεμένες κορμοστασιές, που παράλλαξεν όχι του χρόνου το γοργοτρέξιμο, όχι της αρρώστιας η κρυφή ενέργεια, όχι του καιρού η ξαφνική επιρροή, αλλά το πείσμα, εγυμναζόταν η νεολαία, η ελπίδα και χαρά του χωριού, να είναι άξια, αν όχι καλύτερη των πατέρων της. Ο Κουτσοκουλόστραβος χορός ήταν το κυριότερο γύμνασμα εκείνες τις ημέρες. Τα παιδιά κρατώντας και από ένα μπαστούνι εγύριζαν χεροπιαστά κι επροσποιούνταν από μια σωματική βλάβη. Ένα έκανε τον κουτσό· και ανεβοκατέβαζε το κορμί του σε κάθε βήμα, σαν το έμβολον ανάμεσα στα μετάλλινα πλευρά της τρόμπας. Άλλο έκανε τον θεότυφλο κι εβημάτιζε ρίχνοντας εμπρός το μπαστούνι, πασπατεύοντας με την άκρη του τη γη, μήπως τύχει έξαφνα ψήλωμα ή λάκκωμα, κρεμνός ή όχτος,* κοτρόνι* ή κορμόδενδρο, και πέσει και τσακισθεί ο ταλαίπωρος! Κι έδειχνε ζωγραφιστή στο πρόσωπό του την αμφιβολία και τον τρόμον ενός τυφλού. Τρίτο έκανε τον παράλυτο· ακουμπούσε στη γη τις δύο παλάμες, εσήκωνε με πηδήματα γοργοπόδαρου λαγού τα νεκρά και αλύγιστα ποδάρια του, σύνωρα* ψηλώνοντας τα μάτια καθαρά και άδολα και χύνοντας στο δροσοπεριχυμένο πρόσωπο θλίψην ήμερη και

---

* **κρεμνόραχες**: απότομες πλαγιές * **εβολάκιαζαν**: ξεσπύριζαν, καθάριζαν * **φθισικά**: μεταφορική έκφραση, ατροφικά * **χοροστάσι**: τόπος όπου γίνονται χοροί * **όχτος**: όχθη * **κοτρόνι**: πέτρα* **σύνωρα**: ταυτόχρονα

ασκητικήν, υπομονή στου Θεού το θέλημα, του δικαιοκρίτη και παντοδύναμου! Άλλο, νεραϊδοπαρμένο τάχα, εψήλωνεν ολόρθο το κορμί κι εβάδιζε με ολότρεμο σώμα κάνοντας ένα βήμα εμπρός και δύο πίσω και τρία δεξιά, αριστερά τέσσαρα· ήθελεν εκεί να πάει κι επήγαινεν αλλού· εδοκίμαζε να γυρίσει δεξιά, και αριστερά εγύριζεν· επροσπαθούσε να συμμαζέψει τα σκέλια του και τ' άνοιγε· να διπλώσει τα χέρια του και τ' άπλωνε ξύλα ξερά κι εβημάτιζε με τρέμουλα όλων των μελών, λες και είχε τους αρμούς ξεχαρβαλωμένους. Άλλο έλεγε πως του πήραν οι νεράιδες στη ρεματιά της Κάναλης τη φωνή από φθόνο και άπλωνε τον λαιμό του κι εσούφρωνε τα χείλη με αγώνα, θέλοντας να λαλήσει και βγάζοντας ανατριχιαστικόν ούρλιασμα μέσ' από τον στενόχωρο λάρυγγά του. Άλλο έκανε τον μονοπόδαρο κι εταλάντευε το σώμα του ανάμεσα στις πατερίτσες, σαν βρωμερό κουρέλι στο ανεμοφύσημα. Και άλλα δέκα-είκοσι έκαναν άλλες δέκα-είκοσι αρρώστιες σωματικές, πολλές υπαρκτές και πολλές ανύπαρκτες ακόμα στον κόσμο.

Ενώ τα παιδιά έτσι εγυμνάζονταν, για ν' απατήσουν τα φιλάνθρωπα αισθήματα των συνόμοιών τους αργότερα, ένας από τους γερόντους, παιγνιδιάρης ξακουσμένος και γλυκόφωνος, ορθοκρατώντας τρίχορδη λύρα στα γόνατα, εφρόντιζε με το τραγούδι να ελαφρώνει τους σημερινούς κόπους και να δείχνει αξιοζήλευτη και τρισευτυχισμένη τη μέλλουσα ζωή τους. Με φωνή παραπονιάρικη, συγκρατητή, μονότονη· με μικρή γοργάδα στην αρχή· μ' ένα ξαφνικό χαμηλοψήλωμα έπειτα· κι έπειτα με χαμήλωμα στρωτόν, ολόισο μακρυλαρίκι, έλεγε τραγούδι ταπεινό, ντόπιον όσο και η λαψάνα* της ξερής πλαγιάς και σαν εκείνη άνοστο, φτωχικό, ψειριασμένο. Κι εσυνόδευε το τραγούδι του με μονότονο και συγκρατητό και παραπονιάρικο γρίνιασμα της λύρας του. Και με το τραγούδι του έδειχνε στα παιδιά τα περίγυρα ξερά και άχαρα βουνά της πατρίδας τους, τη Γη τη μητριά και την ολοστέρφευτη.* Επαρομοίαζε με κατάρα Θεού και τρισανάθεμα τη γέννησή της, περνώντας πίσω αγγελόφερτος στου Σύμπαντος τη γέννηση, όταν το Παν ήταν Χάος και Μηδέν. Ο Θεός, έλεγεν, ηθέλησε να πλάσει τότε τον Κόσμον. Επήρεν ένα κόσκινο μεγάλο και το εκρέμασε σαν σύγνεφο στην άβυσσο. Έπειτα παίρνοντας χώμα με το χέρι έριχνε στο κόσκινο, κουνώντας το επάνω-κάτω. Το χώμα φυσικά, το καλό και το γόνιμο, έπεσε κάτω κι εγέμισε την άβυσσο κι έξαφνα εφάνηκεν η Γη, πολύκαρπη και πανώρια. Έμειναν τέλος στο κόσκινο μόνον οι πέτρες και τα χάλαρα.* Και, οργισμένος ο Δημιουργός, γιατί δεν εσυλλογίσθηκεν από πριν να μοιράσει κι εκείνα δίκαια, εκλότσησε το κόσκινο κι εχύθηκαν τ' απομεινάρια όλα μαζί σ' έναν τόπο. Και ονόμασεν ο Θεός τον τόπον εκείνον Κράκουρα, που θα ειπεί καταραμένον σαν τη μήτρα της Σάρας.

Αλλ' ο τραγουδιστής δεν έλεγεν αυτά για να δειλιάσει τους ακροατές του. Απεναντίας, σαν εμπνευσμένος ψάλτης του παλιού καιρού, αδράχνοντας από την ταπείνωση

---

* **λαψάνα**: σφαλαγγόχορτο, σινάπι * **ολοστέρφευτη**: εντελώς άγονη * **χάλαρα**: βράχια

το ύψος και από τον φόβο την αντρεία, ερχόταν για μιας γλυκοχρυσόστομος, κι ενώ εκαταριόταν τη Γη, εμακάριζε τα παιδιά της. Όταν οι διάβολοι, έλεγε, ηθέλησαν να μοιράσουν τη Γη σε βασίλεια, κανένας απ' αυτούς δεν εδέχθηκε να πάρει στο κράτος του τα Κράκουρα. Τ' άφηκαν αμοίραστα κι εκηρύχθηκαν εξουσιαστές και προστάτες τους όλοι.

Αλλά τόπος που έχει τέτοιους προστάτες, ευτυχισμένος και παμμακάριστος, επρόσθετεν ο γέροντας. Ο κάτοικός του δεν θα πεινάσει, ούτε θα διψάσει ποτέ στον αιώνα. Τα χέρια του δεν θα γνωρίσουν ποτέ το σταβάρι* του αλετριού το άγριο και το στειλιάρι* της αξίνας· δεν θα μαραθούν τα χρυσά του νιάτα ξεκολλώντας ριζιμιά* λιθάρια και δεν θ' αυλακωθεί το μέτωπό του από τη σκέψη. Δεν θα λιποψυχήσει μήπως ο λίβας τού κάψει τα σπαρτά, μήπως η ξηρασία τού μαράνει τα σταφύλια, μήπως η βροχή τού χαλάσει τα μποστάνια.* Άλλοι θα τα σκεφθούν και άλλοι θα φυτέψουν το αμπέλι που θα πιει αυτός το κρασί· άλλοι θα σπείρουν και θα θερίσουν το σιτάρι που θα φάγει το ψωμί· άλλοι θα μαζέψουν τις ελιές και άλλοι το λάδι του. Αυτός ένα μόνον θα έχει σκοπό, να γυρίζει τον κόσμο απ' Ανατολή σε Δύση και, με την έμπνευση του παντοδύναμου οδηγού του, ν' απατά τον κουτόκοσμο και να γυρίζει πλουτοφορτωμένος στο σπίτι του.

Έτσι τους έλεγε κι έτσι τους ορμήνευεν ο γέροντας. Και ο παράδοξος χορός σε κάθε του τραγουδιού τμήμα, σε κάθε της λύρας του παύλα, ερχόταν κουτσοκουλοστραβοβηματίζοντας κι ετραγουδούσε με φωνή παραπονιάρικη και συγκρατητή και μονότονη:

Θεός σχωρέσ' τη μάνα σου
δος μου λιγάκι αλεύρι,
*να φτιάσω μια κουρκούτη.**
Ένα, δύο, τρία!...

Θεός σχωρέσ' τον κύρη σου,
δος μου λιγάκι λάδι,
να ρίξω στην κουρκούτη.
Ένα, δύο, τρία!...

Κωνσταντίνος Βολανάκης, *Χωριό του Πηλίου*

* **σταβάρι**: το μεγάλο ξύλο του αρότρου που συνδέει το ζυγό με το υνί * **στειλιάρι**: το ξύλο της αξίνας * **ριζιμιά**: βαθιά ριζωμένα * **μποστάνι**: λαχανόκηπος * **κουρκούτη**: χυλός από αλεύρι και νερό

Θεός σχωρέσ' τη βάβα σου,*
δος μ' ένα κρεμμύδι,
να ψήσω με το λάδι,
να ρίξω στην κουρκούτη,
για να την φάω βράδυ.
Ένα, δύο, τρία!…

Σ' αυτό το μοναδικό σχολείον ο Τζιριτόκωστας γρήγορ' αναδείχθηκε κι εθαυμάσθηκε. Δεκαχρονίτης δεν ήταν ακόμη και άρχισε να πλουτίζει με νέους βηματισμούς αλλόκοτους και αφύσικους τον Κουτσοκουλόστραβο χορό· να προσθέτει στα ζητιάνικα τραγούδια του νέα μέτρα και πρωτάκουστα ζητήματα. Η σεβαστή μορφή των γερόντων, που έκαναν τη Δωδεκάδα του χωριού, έφριξεν από απορία και χαρά για το νέον άστρο που ανέτειλε τριλαμπές να φωτίσει την πατρίδα τους. Τα κόκαλα του Πηλαλομούτρη, του Καλλιγοψύλλη, του Παστρογωνιά, που εβαρυκοιμόνταν στης Παναγιάς τον αυλόγυρο κουρασμέν' από τα πολλά ταξίδια και την άμετρη δόξα, εσάλεψαν συγκίβουρα,* όταν άκουσαν τον νέο ζητιάνο, που ερχόταν να θαμπώσει τη μνήμη τους. Και τα μπαστούνια τα κρεμασμένα στους τοίχους των σπιτιών εταράχθηκαν κι εκείνα με ιερή φρικίαση, αβέβαια ποιο τάχα θα τιμηθεί να συντροφέψει στο πρώτο του ταξίδι τον νέον αρχιθεομπαίχτη.* Και ο Τζιριτόγιωργας, ο πατέρας του, εσήκωσε με ειλικρίνεια, πρώτην ίσως φορά στη ζωή του, τα χέρια, ευχαριστώντας εγκαρδιακά τον Θεό, που του έστειλε τέτοιο παιδί, να συνεχίσει το στάδιο και να τιμήσει το σπίτι του. Πριν όμως αποφασίσει να βγάλει στο ταξίδι τον γιο του ο καλότυχος πατέρας, τον έκραξε σ' ένα παράμερο δωμάτιο του σπιτιού, τάχα πως θα του μιλήσει μυστικά. Εκεί τον έβαλε να καθίσει κατάχαμα και του είπε να γυρίσει τα μάτια. Και, γυρίζοντας τα μάτια ο μικρός, είδε για πρώτη φορά τόσον ολοφάνερα την παλαιά ρίζα και κατάσταση της οικογενείας του.

Δεν ήταν αληθινά βαρυστολισμένο το δωμάτιο. Ένα μόνο τραπέζι σαρακοφαγωμένο,* στρωμένο με μάλλινο χρωματιστό τραπεζομάντιλο, ακουμπούσε στον ένα τοίχο μ' ένα κίτρινο σπειρωτό νεροκολόκυθο επάνω. Ξύλινος καναπές απλαδοστρωμένος έπιανε τον άλλον τοίχο. Δυο μεγάλες κασέλες από καρυδιά με παράδοξα χοντροσκαλίσματα έπιαναν τον τρίτο· κι εκρέμονταν από την αταβάνωτη σκεπή πέντε-δέκα πλέχτρες ξεροκύδωνα, με τα φύλλα τους ακόμη και το χνούδι, και δύο κλάρες μπουρνέλες* με τη σκόνη καθισμένη σαν αχνός επάνω στην γαλαζόμαυρη πέτσα τους. Όμως πίσω από τη μαυρισμένη πόρτα και περίγυρα στους τοίχους είδεν ο μικρός να κρέμο-

---

* **βάβα**: γιαγιά * **συγκίβουρα**: μέσα από τους τάφους * **αρχιθεομπαίχτης**: αρχιαπατεώνας * **σαρακοφαγωμένο**: παλιό ξύλινο τραπέζι, φαγωμένο από το σαράκι * **μπουρνέλες**: κορόμηλα

νται από τα καρφιά, με τάξη και ηλικία βαλμένα, όλων των ειδών και όλων των σχημάτων τα μπαστούνια. Μερικά χυτά, ολόισα επάνω έως κάτω· άλλα γυριστά, άλλα διχαλωτά· μερικά στην άκρη με ρίζα χοντρή· τούτο με κόμπους· εκείνο στραβό· το ένα ξεφλουδισμένο· το άλλο ακόμη με τα δαγκώματα των σκύλων· το άλλο διατηρώντας στη ράχη του τις γραμμές, που έκοβε μετρώντας ποιος ηξεύρει τι της ζωής είτε του επαγγέλματός του αξιοθύμητον ο μακαρίτης αφέντης του· μισοτσακισμένο τούτο, λυγισμένο εκείνο. Όλα ήσαν στη σκόνη περιτυλιγμένα, σαν σε σάβανο του καιρού, και βυθισμένα στη σιωπή και τον ύπνον, όπως τα όπλα πολεμιστού τρισένδοξου, κρεμασμένα εκεί για μνήμη του αθάνατη και αξιομίμητο παράδειγμα της γενεάς του.

Και αληθινά, για το αξιομίμητο παράδειγμα της γενεάς ήταν τα μπαστούνια εκεί κρεμασμένα και ο Τζιριτόγιωργας για τούτο έφερε το παιδί, να τα ιδεί, πριν έβγει στο ταξίδι, και να πάρει διδάγματα. Καθέν' από εκείνα είχεν επάνω του ιστορίαν ίση και καλύτερη από το δόρυ του Αχιλλέα. Καθένα είχε συντροφέψει τον πατέρα, τον πάππο, τον προπάππο του, σε όλα τα φαρμάκια και τις κακοπάθειες της ζητιανικής ζωής· στη βροχή και το κρύο του χειμώνα· στον ήλιο και το κάμα του καλοκαιριού. Τον εστήριξε να περάσει ρέματα παγωμένα· τον εβοήθησε να ξεκρεμάσει από τα σχοινιά τ' ασπρόρουχα και από τα παραθύρια κουρτίνες και από τους φούρνους κουλούρια· να τινάξει από τα δέντρα πωρικά στις πονηρές ημέρες της πείνας και, δυνατότερο από την εφτατόμαρη ασπίδα του Αίαντα, επροφύλαξε το σώμα του αφέντη του άτρωτον από κάθε τροχισμένο σκυλόδοντο και κάθε πεινασμένου λύκου αγριοχύμισμα. Τυφλόν τον οδήγησε στα μαρμαρένια σκαλοπάτια· κουτσόν τον επέρασε μέσ' από τις αγορές· κουλόν τον εστήριξε· παράλυτο τον εκρεβάτωσε· φοβισμένον τον εφύλαξε· τολμηρόν κάποτε τον όπλισεν υπεράνθρωπα. Και χρόνια ολόκληρα είδεν όλες του τις πλαστοπροσωπίες, όλες τις παραλλαγές. Άκουσεν όλα του τα ψέματα· όλα τα συχωρολόγια. Και ποιος ηξεύρει αν αυτό το μπαστούνι δεν του ήφερε στον νου εκείνο το τεχνικότατο σακάτεμα και στα χείλη εκείνη την εξυπνότατην ευχή.

Ο Τζιριτόγιωργας εκοίταζεν αφαιρεμένος ένα με τ' άλλο τα κρεμασμένα τρόπαια και σεβασμός άμετρος επλημμύριζε την καρδιά του και τα στήθη του εβάρυναν, σαν μυλόπετρα, στην προγονικήν εκείνη δόξα. Σαν πουλάρι ασέλωτο που γοργοτρέχει στον κάμπο, έτρεχεν ο νους του γεροζήτουλα στα περασμένα κι έβλεπε ένα με τον άλλον τους προγόνους αφανισμένους από την κακοπάθεια και αγνώριστους από την ψευτιά. Πόσα υπόφεραν οι δύστυχοι, για να φέρουν εκεί που έφεραν την οικογένειά τους! Ξυλιές έφαγαν, δαγκώματα μαντρόσκυλων εβάσταξαν, κλότσους αλόγων, σπρωξιές και γροθοκοπήματα μεθυσμένων. Άκουσαν σφυρίγματα των παιδιών του δρόμου, πιάτα ολάκερα είδαν να σπάσουν στα κεφάλια τους από δουλικά· με κάτουρα να περιχυθούν, με κόπρο ν' αλειφθούν εβάσταξαν. Επέρασαν ακούραστοι θάλασσες

και ποτάμια· κάμπους και όρη και βουνά εδρασκέλισαν. Σε χώρες και χωριά και καλυβάκια εκόνεψαν.* Εδέχθηκαν την πλούσια ελεημοσύνη του άρχοντα και το μονόλεφτο της χήρας. Έφαγαν τ' αποφάγια του αφέντη και του δούλου· έπιαν το απόπιμα* του γερού και του αρρώστου. Εκοιμήθηκαν στον στάβλο και τον αχερώνα· εμπρός στο κατώφλι της πόρτας και τον νάρθηκα της εκκλησιάς· στου βουνού το διάσελο* και στο γούπατο* κατακαμπίς.* Αληθινά, τι υπόφεραν οι δύστυχοι, τι υπόφεραν!

Α. Καρκαβίτσας, *Ο Ζητιάνος*,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

* **εκόνεψαν**: διανυκτέρευσαν * **απόπιμα**: υπόλειμμα από ποτό * **διάσελο**: στενό πέρασμα ανάμεσα σε λόφους * **γούπατο**: βαθούλωμα, γούβα * **κατακαμπίς**: στη μέση του κάμπου

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια στοιχεία κάνουν τη ζητιανιά αξιοσέβαστο επάγγελμα, σύμφωνα με τη σατιρική περιγραφή του Καρκαβίτσα;
2. Ποια είναι η σημασία του τραγουδιού του γέροντα με τη λύρα για την κοινότητα των ζητιάνων;
3. Γιατί τα μπαστούνια των παλαιότερων ζητιάνων παρουσιάζονται σαν «κρεμασμένα τρόπαια»;
4. Εντοπίστε τις ομηρικές αναφορές στο κείμενο. Ποια είναι η λειτουργία τους;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Συγκρίνετε την ειρωνική περιγραφή του ζητιάνου του Καρκαβίτσα με εικόνες ζητιάνων που έχετε δει. Εντοπίζετε διαφορές;

Κωστής Παλαμάς

Ίαμβοι και ανάπαιστοι

Τα ποιήματα ανήκουν στην ποιητική συλλογή Ίαμβοι και ανάπαιστοι *(αριθμοί 28, 37), που εκδόθηκε το 1897. Χαρακτηριστικά στοιχεία τους είναι τα δύο είδη μέτρου που χρησιμοποιεί ο ποιητής, το μεγαλόπνοο ύφος και η σύνθεση της αρχαίας με τη σύγχρονη παράδοση.*

28

Με πελέκι αστραπόμορφον
η αλύπητη Επιστήμη
χτυπάει και σπάει το Είδωλο
και το ρίχνει συντρίμμι.

Κι ύστερα γίνετ' είδωλον
εκείνη μες στην πλάση
ξαναγεννώντας άθελα
ό,τι ήρθε να χαλάσει.

Κι έτσι αλυσίδες γύρω μας
παντού, σκοτάδια θεία.
Κάθε Αιτία, μυστήριο·
κάθε Αλήθεια, θρησκεία.

37

Η γη μας γη των άφθαρτων
αερικών* και ειδώλων,
πασίχαρος* και υπέρτατος
θεός μας είν' ο Απόλλων.

Στα εντάφια λευκά σάβανα
γυρτός ο Εσταυρωμένος
είν' ολόμορφος Άδωνις*
ροδοπεριχυμένος.

Η αρχαία ψυχή ζει μέσα μας
αθέλητα κρυμμένη·
ο Μέγας Παν* δεν πέθανεν,
όχι· ο Παν δεν πεθαίνει!

Κ. Παλαμάς, *Άπαντα*, τόμ. 1, Μπίρης

* **αερικά**: ξωτικά * **πασίχαρος**: ολόχαρος * **Άδωνις**: νέος με εξαιρετική ομορφιά * **Παν**: μυθικός τραγόμορφος θεός

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Εξετάστε τη μετρική των δύο ποιημάτων και να τη συνδυάσετε με τον τίτλο της ποιητικής συλλογής.
2. Ποια σημασία αποδίδει ο ποιητής στην επιστήμη και στο είδωλο (αρ. 28);
3. Με ποιον τρόπο σχετίζονται τα στοιχεία της αρχαίας και της χριστιανικής παράδοσης (αρ. 37);
4. Στην τελευταία στροφή υπάρχει μια ιδιαίτερη εκφραστική ένταση. Πού πιστεύετε ότι αποσκοπεί (αρ. 37);
5. Τι συμβολίζουν ο Απόλλωνας, ο Ἀδωνις, ο Μέγας Παν και ποιος είναι ο ρόλος τους στο ποίημα (αρ. 37);

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Αναζητήστε αναπαραστάσεις των θεών που αναφέρονται στο ποίημα σε φωτογραφίες αγγείων και αγαλμάτων και, αν είναι δυνατόν, επισκεφθείτε ένα αρχαιολογικό μουσείο.

Κωνσταντίνος Παρθένης, *Χορός*

Κωστης Παλαμας

Ύμνος στον Παρθενώνα

Τα αποσπάσματα που ακολουθούν ανήκουν στην ποιητική σύνθεση του Κ. Παλαμά Η φλογέρα του βασιλιά *(1910), που χωρίζεται σε «Δώδεκα Λόγους». Στον «Τρίτο Λόγο» ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος κατεβαίνει νικητής από τη Μακεδονία στην Αθήνα, για να προσκυνήσει την Παναγία την Αθηνιώτισσα στον Παρθενώνα. Ο ποιητής συνθέτει, με αυτή την αφορμή, ένα λυρικό ύμνο στον αρχαίο ναό της ομορφιάς και του ελεύθερου πνεύματος.*

Εσύ ’σαι, που κορόνα σου φορείς το Βράχο; Εσύ ’σαι,
Βράχε, που το ναό κρατάς, κορόνα της κορόνας;
Ναέ, και ποιος να σ’ έχτισε μες στους ωραίους ωραίο,
για την αιωνιότητα με κάθε χάρη Εσένα;
Σ’ εσέ αποκάλυψη ο ρυθμός, κάθε γραμμή και Μούσα·
λόγος το μάρμαρο έγινε κι η ιδέα τέχνη, και ήρθες
στη χώρα τη θαυματουργή, που τα στοχάζεται όλα
με τη βοήθεια των Ωρών* των καλομετρημένων,
ήρθες απάνου απ’ τους λαούς κι απάνου απ’ τις θρησκείες,
κυκλώπειε, λυγερόκορμε και σα ζωγραφισμένε.
[…]
Ναέ, τα θέμελά σου εσέ δεν είναι ριζωμένα,
σα να τη ’γγίξαν τρίσβαθα την τέλειωση* του κόσμου,
μηδέ το μέτωπό σου εσέ πάει πέρα από τα γνέφια,*
σαν πυραμίδας κολοσσός απάνου σ’ ερμοτόπι
της Αφρικής. Ανάλαφρα κρατάν εσέ στου αέρα
τη διαφανάδα τη γλαυκή των Ολυμπίων* τα χέρια.
Κι η αρχοντική κορφή σου εσέ δίχως θρασά* να πάει
για να χαθεί στ’ απέραντα που μάτι δεν τη φτάνει,
το Πνεύμα προς τ’ απέραντα ξέρει απαλό και φέρνει.
Εσένα δε σε χτίσανε τυραγνισμένων όχλοι,*
καματερά* ανθρωπόμορφα, σπρωγμένα απ’ τη βουκέντρα*
φαρμακερά κι αλύπητα, δυνάστη αιματοπότη.

---

* **Ώρες**: μυθολογικές θεότητες * **τέλειωση**: τελείωση * **γνέφια**: σύννεφα * **οι Ολύμπιοι**: οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου * **θρασά**: θρασύτητα * **όχλοι**: ανοργάνωτα πλήθη * **καματερά**: ζώα που εκτελούν εργασίες * **βουκέντρα**: μακρύ ξύλινο ραβδί με αιχμή, για να κεντρίζει τα βόδια στο όργωμα

Εσένα με το λογισμό κι εσέ με το τραγούδι
σε υψώσαν των ελεύθερων οι λογισμοί εκεί όπου
και ο Νόμος σαν πρωτόγινε της Πολιτείας προστάτης,
με το ρυθμό πρωτόγινε, κι ήταν κι αυτός τραγούδι.
[…]
Κι ακούστε! Πρέπει κι ο άνθρωπος, κάθε φορά που θέλει
να ξαναβρεί τα νιάτα του, να 'ρχεται στο ποτάμι
της Ομορφιάς να λούζεται. Σ' όλα μπροστά τα ωραία
να στέκεται αδιαφόρευτα* και γκαρδιακά* να σκύβει
προσκυνητής, ερωτευτής, τραγουδιστής, διαβάτης.
Κι αφού όλων πάει ταξίματα και μεταλάβει απ' όλα,
πάλι και πάντα να γυρνά σ' εσένα μ' έναν ύμνο.
Μ' εσένα το ξανάνιωμα του κόσμου ν' αρχινάει,
του κόσμου το ξανάνιωμα μ' εσέ να παίρνει τέλος.

Κ. Παλαμάς, *Άπαντα*, τόμ. 5, Μπίρης

Άγγελος Γιαλλινάς, *Ο Παρθενώνας πριν από την αναστήλωση*

* **αδιαφόρευτα**: χωρίς να κάνει διακρίσεις * **γκαρδιακά**: με την καρδιά του

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Γράψτε έναν τίτλο για κάθε απόσπασμα και βρείτε την κεντρική ιδέα που τα συνέχει.
2. Ποιες αντιθέσεις επισημαίνει ο ποιητής στο δεύτερο απόσπασμα και πώς αυτές σχετίζονται με τη βασική ιδέα του ποιήματος;
3. Τι δηλώνει η χρήση δεύτερου ενικού προσώπου και ποια αισθητική εντύπωση δημιουργεί;
4. Βρείτε τις λέξεις και τις φράσεις που υμνούν τον Παρθενώνα ως έργο τέχνης.
5. Εντοπίστε τα σημεία του ποιήματος στα οποία εξιδανικεύεται η ελληνική αρχαιότητα και σχολιάστε τη λειτουργία τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Συγκεντρώστε στοιχεία για την αρχιτεκτονική και την κατασκευή του Παρθενώνα και εξετάστε σε ποιο βαθμό ο ποιητής έχει αναδείξει αυτά τα πραγματικά στοιχεία στο λυρικό του ύμνο.
- Ο Παλαμάς ενδιαφέρθηκε για την καλλιέργεια και τον πλουτισμό της δημοτικής γλώσσας, η οποία στην εποχή του δεν είχε να επιδείξει παρά ελάχιστα σημαντικά ποιητικά δημιουργήματα. Εξετάστε αν στη *Φλογέρα του βασιλιά* υπάρχουν δείγματα αυτού του ενδιαφέροντος και αναζητήστε, σε συνεργασία με το φιλόλογό σας, κείμενα από την εποχή των αγώνων για την καθιέρωση της δημοτικής.
- Αν βρίσκεστε κοντά στην Αθήνα, οργανώστε με το φιλόλογό σας και τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών μια εκπαιδευτική επίσκεψη στην Ακρόπολη.

Κ.Π. Καβαφης

Φωνές

Το ποίημα «Φωνές» γράφτηκε το 1904. Ανήκει στα συμβολικά καβαφικά ποιήματα και έχει ως βασικό θέμα του τη λειτουργία της μνήμης. Διαπνέεται από νοσταλγική λυρική διάθεση για αγαπημένα πρόσωπα και εμπειρίες του παρελθόντος.

Ιδανικές φωνές κι αγαπημένες
εκείνων που πεθάναν, ή εκείνων που είναι
για μας χαμένοι σαν τους πεθαμένους.

Κάποτε μες στα όνειρά μας ομιλούνε·
κάποτε μες στην σκέψη τες ακούει το μυαλό.

Και με τον ήχο των για μια στιγμή επιστρέφουν
ήχοι από την πρώτη ποίηση της ζωής μας –
σα μουσική, την νύχτα, μακρινή, που σβήνει.

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα,* τόμ. 1, Ίκαρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε τι αποσκοπεί η χρήση πληθυντικού αριθμού στο ποίημα;
2. Οι αναμνήσεις φτάνουν στα όνειρα και στη σκέψη του ποιητή σαν ήχος. Γιατί ο ποιητής αναφέρεται περισσότερο σε αυτή την πτυχή της ανάμνησης;
3. Σχολιάστε την ειδική λειτουργία των ήχων και της μουσικής στους δύο τελευταίους στίχους του ποιήματος.

Κ.Π. Καβαφης

Όσο μπορείς

Οι παραινέσεις που απευθύνει ο Κ.Π. Καβάφης αναφέρονται τόσο στον εαυτό του όσο και σε κάθε αποδέκτη του ποιήματος και υποδεικνύουν μια ηθική στάση και μια μετρημένη κοινωνική ζωή. Το ποίημα γράφτηκε το 1913.

Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.

Μην την εξευτελίζεις πηαίνοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κι εκθέτοντάς την
στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική.

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος

Αντώνης Απέργης, *Εν τω μηνί Αθύρ*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιες προσπάθειες θα πρέπει να καταβάλει ο άνθρωπος, για να υπερασπιστεί την προσωπική ελευθερία και την αξιοπρέπειά του; Συσχετίστε την απάντησή σας με τον τίτλο του ποιήματος.
2. Καταγράψτε τις μετοχές και εξηγήστε τη γραμματική και σημασιολογική λειτουργία τους στο ποίημα.
3. Ποιον κίνδυνο επισημαίνει ο ποιητής στον τελευταίο στίχο; Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι ο κίνδυνος αυτός μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά;
4. Ποιες κοινωνικές εκδηλώσεις μπορούν, σύμφωνα με τον ποιητή, να ευτελίσουν τη ζωή του ατόμου; Γράψτε, αν θέλετε, ένα σύγχρονό σας παράδειγμα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Με αφορμή τις διδακτικές ενότητες για τα ατομικά δικαιώματα και τις κοινωνικές υποχρεώσεις, συζητήστε με τον καθηγητή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής τις παραινέσεις που απευθύνει ο Καβάφης. Αναφερθείτε ιδίως στους κινδύνους που διατρέχουν οι νέοι της ηλικίας σας από την έλλειψη μέτρου και την υπερβολή που χαρακτηρίζει τη σημερινή εποχή.

Η Αλεξάνδρεια στις αρχές του αιώνα (Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α.)

Κ.Π. Καβαφης

Στα 200 π.Χ.

Το ποίημα «Στα 200 π.Χ.» είναι το προτελευταίο που δημοσίευσε ο Κ.Π. Καβάφης (1931) και φανερώνει την ειδική σχέση του ποιητή με την ιστορία. Πρόκειται για ένα φανταστικό μονόλογο ενός Έλληνα ο οποίος ζει στα 200 π.Χ. στις περιοχές του «νέου» κόσμου που σχηματίστηκε από τις εκστρατείες του Μ. Αλεξάνδρου. Ο ομιλητής διαβάζει αρχικά την επιγραφή που συνόδευε τα λάφυρα από τη μάχη του Γρανικού, τα οποία αφιέρωσε ο Μ. Αλέξανδρος στον Παρθενώνα: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΛΗΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΤΩΝ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΩΝ. Στη συνέχεια κάνει μια επισκόπηση των ιστορικών γεγονότων που συντελέστηκαν πριν από 130 χρόνια, σχολιάζοντας ειρωνικά την άρνηση των Λακεδαιμονίων να συμμετάσχουν στη λαμπρή πανελλήνια εκστρατεία εναντίον των Περσών, με τη δικαιολογία ότι η σπαρτιατική παράδοση τους εμπόδιζε να πάρουν μέρος σε εκστρατεία στην οποία δεν ήταν οι ίδιοι αρχηγοί.

«Αλέξανδρος Φιλίππου και οι Έλληνες πλην Λακεδαιμονίων–»

Μπορούμε κάλλιστα να φανταστούμε
πως θ’ αδιαφόρησαν παντάπασι* στην Σπάρτη
για την επιγραφήν αυτή. «Πλην Λακεδαιμονίων»,
μα φυσικά. Δεν ήσαν οι Σπαρτιάται
για να τους οδηγούν και για να τους προστάζουν
σαν πολυτίμους υπηρέτας. Άλλωστε
μια πανελλήνια εκστρατεία χωρίς
Σπαρτιάτη βασιλέα γι’ αρχηγό
δεν θα τους φαίνονταν πολλής περιωπής.*
Α βεβαιότατα «πλην Λακεδαιμονίων».

Είναι κι αυτή μια στάσις. Νιώθεται.*

Έτσι, πλην Λακεδαιμονίων στον Γρανικό·
και στην Ισσό μετά· και στην τελειωτική
την μάχη, όπου εσαρώθη* ο φοβερός στρατός
που στ’ Άρβηλα συγκέντρωσαν οι Πέρσαι:
που απ’ τ’ Άρβηλα ξεκίνησε για νίκην, κι εσαρώθη.

---

* **παντάπασι**: εντελώς * **περιωπή**: σπουδαιότητα * **νιώθεται**: μπορεί να γίνει κατανοητή, εξηγείται * **εσαρώθη**: διαλύθηκε, εξοντώθηκε

Κι απ' την θαυμάσια πανελλήνιαν εκστρατεία
την νικηφόρα, την περίλαμπρη,
την περιλάλητη, την δοξασμένη
ως άλλη δεν δοξάσθηκε καμιά,
την απαράμιλλη*: βγήκαμ' εμείς·
ελληνικός καινούριος κόσμος, μέγας.

Εμείς· οι Αλεξανδρείς, οι Αντιοχείς,
οι Σελευκείς, κι οι πολυάριθμοι
επίλοιποι* Έλληνες Αιγύπτου και Συρίας,
κι οι εν Μηδία, κι οι εν Περσίδι, κι όσοι άλλοι.
Με τες εκτεταμένες επικράτειες,*
με την ποικίλη δράση των στοχαστικών προσαρμογών.*
Και την Κοινήν Ελληνική Λαλιά*
ως μέσα στην Βακτριανή την πήγαμεν, ως τους Ινδούς.

Για Λακεδαιμονίους να μιλούμε τώρα!

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, τόμ. 2, Ίκαρος

---

* **απαράμιλλη**: ασυναγώνιστη * **επίλοιπος**: υπόλοιπος * **εκτεταμένες επικράτειες... των στοχαστικών προσαρμογών**: οι στίχοι αναφέρονται στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν με τη δημιουργία των μεγάλων ελληνιστικών βασιλείων και την ανάμιξη των πολιτισμών, μέσα στις οποίες, στοχαστικά, αναπροσαρμόστηκε ο νέος ελληνικός κόσμος * **Κοινή Ελληνική Λαλιά**: η ελληνική γλώσσα που καθιερώθηκε και διαδόθηκε στις χώρες της Ανατολής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς παρουσιάζει ο ομιλητής την πανελλήνια εκστρατεία; Ποια επιτεύγματά της αξιολογεί ως σημαντικότερα και γιατί;
2. Γιατί οι Λακεδαιμόνιοι απουσίαζαν από την πανελλήνια εκστρατεία και πώς σχολιάζει, 130 χρόνια μετά, τη στάση τους αυτή ο ομιλητής;
3. Πόσα και ποια χρονικά επίπεδα διακρίνονται στο ποίημα;
4. Βρείτε τα επίθετα και εξετάστε τη λειτουργία που έχουν στο ποίημα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Βρείτε στοιχεία για τις ιστορικές περιόδους στις οποίες αναφέρεται το ποίημα, από το βιβλίο της Ιστορίας της Α' Γυμνασίου ή εγκυκλοπαίδειες. Μελετήστε πώς αξιοποιεί ο Καβάφης τις ιστορικές πηγές, ποιες πληροφορίες δηλαδή επιλέγει, με ποιον τρόπο χειρίζεται το ιστορικό υλικό και τι τον ενδιαφέρει περισσότερο να αναδείξει στο ποίημά του.

Γρηγοριος Ξενοπουλος

Ο τύπος και η ουσία

Μετά την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα (1864), ο Κερκυραίος δικαστής Δαρέζης έθεσε τον εαυτό του στην υπηρεσία της Ελλάδας και διορίστηκε έπαρχος στην Πελοπόννησο. Ο διορισμός του δίνει την ευκαιρία στον Ξενόπουλο να σκιαγραφήσει τις αντιλήψεις και το ήθος των Επτανήσιων αριστοκρατών, οι οποίοι, επηρεασμένοι από τα αγγλικά κυρίως πρότυπα, επέμεναν στην τήρηση των τύπων, που δεν απασχολούσαν βέβαια καθόλου το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Το διήγημα δημοσιεύτηκε το 1944.

Επί Αγγλικής Προστασίας,* ο Γερασιμάκης ο Δαρέζης, από τους νόμπιλους* του νησιού του, ήταν διορισμένος στην Κέρκυρα δικαστής.

Είχαν να λένε για τον ακέραιο χαρακτήρα του, την αξιοπρέπειά του και την τυπικότητα. Πάντα ντυμένος στο καντίνι* –μιγρέα (ζακέτα), ψηλό καπέλο, άσπρη γραβάτα και μπαστούνι με χερούλι χρυσό– δεν ανεχόταν την παραμικρή παράβαση, την παραμικρή παράλειψη, την παραμικρή αμέλεια στο καθετί. Αυστηρός στον εαυτό του όσο και στους άλλους, ήθελε να κάνει και τη ζωή του πρότυπο τιμής κι αρετής.

Όταν ενώθηκε η Εφτάνησο με την Ελλάδα, ο Δαρέζης χάρηκε πολύ, γιατ' ήταν πατριώτης και ριζοσπάστης* κρυφός. Θεώρησε όμως χρέος του να παραιτηθεί από δικαστής. «Με διόρισε η Αγγλία –είχε συλλογιστεί ο μη μου άπτου* άνθρωπος– μα με θέλει τάχα κι η Ελλάδα; Αν με θέλει, ας με ματαδιορίσει».

Αλλά κι η «Ελλάδα» τον ήθελε. Είχε τόσο καλές πληροφορίες! Με τη διαφορά πως, αντί για δικαστή, προτίμησε να τον διορίσει έπαρχο σ' ένα μέρος του Μοριά.*

Επίτηδες, βλέπετε, τα πρώτα χρόνια της Ένωσης –που ήταν και τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Γεωργίου– γινόταν αυτή η «ανταλλαγή»: έστελναν διοικητικούς υπαλλήλους στην Εφτάνησο Ελλαδίτες, και στην άλλη Ελλάδα διαλεχτούς Εφτανήσιους.

Πρόθυμα δέχτηκε τη νέα θέση ο Δαρέζης. Τη θεώρησε μάλιστα πολύ τιμητική γι' αυτόν. Κι ορκίστηκε να βάλει τα δυνατά του για να το δείξει και σαν έπαρχος, όπως το 'χε δείξει και σα δικαστής. Έπειτα, είχε και τη φιλοδοξία να κάνει τους Ελλαδίτες

---

* **Αγγλική Προστασία**: το καθεστώς της αγγλοκρατίας στα Επτάνησα * **νόμπιλοι**: ευγενείς, αριστοκράτες * **ντυμένος στο καντίνι**: κομψός * **ριζοσπάστης**: οπαδός του ριζοσπαστικού κόμματος που επιθυμούσε την Ένωση με την Ελλάδα * **μη μου άπτου**: πολύ ευαίσθητος * **Μοριάς**: Πελοπόννησος

της επαρχίας του να ιδούν, να γνωρίσουν στο πρόσωπό του τον «επτανησιακό πολιτισμό». Θα ’ταν τώρα δέκα φορές αυστηρότερος, τυπικότερος, αξιοπρεπέστερος, δικαιότερος, ηθικότερος. Έπαρχος! έλεγε. Μα δεν είναι παίξε-γέλασε. Έπαρχος θα πει μικρός βασιλιάς. Και βασιλικές αρετές έπρεπε ν’ αναπτύξει τώρα ο σιορ-Γερασιμάκης, αφού θα ’χε και βασιλικές τιμές… Έπαρχος, τι διάολο! Σα να λέμε Πρεβεδούρος* επί Βενετοκρατίας. Ε, λοιπόν, ο Πρεβεδούρος επί Βενετοκρατίας ήταν μικρός βασιλιάς. Φαντάσου, όταν έφτανε στο νησί, τον έπαιρναν και τον πήγαιναν στο παλάτι του με μπαλντακίνο (ουρανία) σαν άγιο εικόνισμα! Μα μήπως πήγαινε παρακάτω σε τιμές και δόξες ο Ρεζιντέντες* επί Αγγλικής Προστασίας; Και μήπως τώρα, μετά την Ένωση, ο Νομάρχης ο Ελλαδίτης δεν ήταν πρόσωπο ιερό; Αδιάφορο αν του άρεσε αυτουνού η «αφέλεια» κι αν έβγαινε στο δρόμο και λιγάκι σαν-φασόν.* Οι άνθρωποι εκεί πέρα τον τιμούσαν σα να φορούσε χρυσά…

Ε, χρυσά όχι, ο Γερασιμάκης ο Δαρέζης δε θα φορούσε ποτέ. Μα και ποτέ δε θα του έλειπε η μιγρέα κι η ψηλοκαπελαδούρα. Α, μόνο γιακέτα και ψάθινο καπέλο δε θα ’βαζε ο κύριος Έπαρχος. Μα ούτε στο βαπόρι ούτε στην εξοχή!…

Άμα έλαβε το διορισμό του, πήγε στη Νομαρχία, παρουσιάστηκε στο Νομάρχη και, με χίλιες τσιριμόνιες,* μ’ επίσημη ευγλωττία, μα και με βαθιά συγκίνηση, τον παρακάλεσε να διαβιβάσει στην Κυβέρνηση την άπειρη ευγνωμοσύνη του για τη μεγάλη τιμή, και την ένορκη υπόσχεσή του πως θα φαινόταν άξιος. Είπε πολλά, πολλά. Ο Νομάρχης, ο διαλεχτός Ελλαδίτης, τ’ άκουσε με υπομονή και μ’ ελαφρό χαμόγελο. Έπειτα του είπε σαν-φασόν:

– Εμ το ξέρουμε, κύριε Δαρέζη, πως θα κάμετε το χρέος σας.

– Και κάτι παραπάνω!, φώναξε ο νέος Έπαρχος.

– Γι’ αυτό πια τι να σας πω;, έκανε ο Νομάρχης σηκώνοντας τους ώμους. Είναι στη διάθεσή σας.

Απογοητεύτηκε λιγάκι απ’ αυτή τη γλώσσα ο Δαρέζης, μα έκρινε καλό να μη δείξει τίποτα· και ρώτησε απλά:

– Τώρα… πότε θα φύγω;

– Μα, υποθέτω… με πρώτη ευκαιρία.

– Πώς;… Δε θα ’ρθει πλοίο να με πάρει;

Με κόπο ο Νομάρχης κράτησε τα γέλια του. Κι αποκρίθηκε:

– Όχι, κύριε Δαρέζη, όχι. Δεν είναι δυνατό. Το Κράτος μας, βλέπετε, δεν είναι

---

* **Πρεβεδούρος**: Αρμοστής της Ιόνιας Πολιτείας επί Ενετοκρατίας * **Ρεζιντέντες**: Αρμοστής της Ιόνιας Πολιτείας επί Αγγλοκρατίας * **σαν-φασόν**: χωρίς να τηρεί τους τύπους (γαλλισμός) * **τσιριμόνιες**: φιλοφρονήσεις, κοπλιμέντα

Αγγλία, ούτε Βενετία. Πάνε εκείνα που ξέρατε. Θα φύγετε με το βαπόρι της γραμμής, πρώτη θέση, κι η Κυβέρνηση θα σας πληρώσει απλώς τα «οδοιπορικά»* σας.

– Το ίδιο είναι! Δεν πειράζει! Με συγχωρείτε, κύριε Νομάρχα! Δεν ήξερα!

Έγινε κατακόκκινος για την γκάφα του ο νέος Έπαρχος. Να μην το συλλογιστεί πως η μικρή, φτωχή Ελλάδα δεν μπορούσε να κάνει τέτοιες πολυτέλειες! Μπα! και με το βαπόρι της γραμμής, πρώτη θέση, το ίδιο δεν ήταν; Άμ' ανέβαζε ένα σινιάλο* στο κατάρτι, νάτο! Και, διάολε, το σινιάλο δεν κόστιζε τίποτα: μια παντιερούλα,* ένα κομμάτι πανί…

Ετοιμάστηκε τέλος πάντων και μπαρκαρίστηκε* στο πρώτο βαπόρι και θα 'φευγε απ' το νησί του για το Μοριά.

Σινιάλο όμως δεν είδε ν' ανεβάσουν πουθενά.

«Ε, συλλογίστηκε, δεν μπορεί αμέσως αμέσως… Έχουν τώρα τη φασαρία… Άμα ξεκινήσουμε…»

Ωστόσο, για καλό και για κακό, δεν έπαυε να το θυμίζει, κάνοντας τρόπο ν' ακούγεται μες στο βαπόρι τ' όνομά του κι ο τίτλος του. Πότε το 'λεγε, το φώναζε ο ίδιος: «ο κύριος Γεράσιμος Δαρέζης, Έπαρχος…». Πότε προκαλούσε μια προσφώνηση από άλλον: «Κύριε Έπαρχε!…». Κι όταν τέλος ενόμισε πως όλο πια το βαπόρι, απ' τη γέφυρα ως τ' αμπάρι, έμαθε ποια προσωπικότητα κουβαλούσε στην έδρα της, ησύχασε κάπως και κάθισε σε μιαν άκρη.

Αλλά του κάκου. Το βαπόρι είχε ξεκινήσει, και κανένα σινιάλο δεν ανέβαινε να πληροφορήσει τις ακτές και τις θάλασσες πως ταξίδευε μ' αυτό ένας άρχοντας. Πολύ περίεργο πράμα! Μα το ξέχασαν αυτοί οι άνθρωποι;…

Ρώτησε τον καμαρότο:

– Σινιάλο… γιατί δεν εβάλατε;

– Δεν ξέρω, κύριέ μου, του αποκρίθηκε ο καμαρότος· δεν είναι δική μου δουλειά. Θα λάβετε μέρος στο πρόγευμα;

Ρώτησε το λοστρόμο:

– Παντιερούλα;… πότε θα πάει η παντιερούλα;

– Μα τι, αποκρίθηκε ο θαλασσινός. Καραντίνα* έχουμε;

Ρώτησε κι άλλους, τα ίδια.

«Α, μα δεν είναι δουλειά τούτη δω!», συλλογίστηκε με αγανάχτηση ο κ. Έπαρχος.

Και μια και δυο, ανεβαίνει στη γέφυρα και παρουσιάζεται στον καπετάνιο.

Ο θαλασσινός αυτός ήταν ένας από τους πιο ντόμπρους* και τους πιο σαν-φασο-

---

* **οδοιπορικά**: τα χρήματα που απαιτούνται για τη μεταφορά του στον τόπο διορισμού * **σινιάλο, παντιερούλα**: σήμα, εορταστικό σημαιάκι ως ένδειξη ότι το πλοίο μεταφέρει επίσημο πρόσωπο * **μπαρκαρίζομαι**: μπαίνω στο πλοίο * **καραντίνα**: υγειονομική κάθαρση * **ντόμπροι**: ευθείς χαρακτήρες

νίστες Ρωμιούς. Ποτέ του δε θα ’χε ιδεί τέτοιον στη ζωή του ο άρχοντας Δαρέζης, ούτε στο νησί του, ούτε στην Κέρκυρα.

Φαντάσου, να βλέπει μπροστά του ένα νόμπιλο, με μιγρέα, με ψηλό καπέλο, και να μη σηκώνεται καν να χαιρετήσει! Να μη βγάζει ούτε το κασκέτο* του καθιστός!

– Κύριε πλοίαρχε…

– Ορίστε!

– Είμαι ο κ. Γεράσιμος Δαρέζης, πρώην δικαστής και νυν έπαρχος…

– Χαίρω πολύ!

– Και ταξιδεύω υπό την ιδιότητά μου!

– Μάλιστα, χαίρω πολύ. Και τι αγαπάτε;

– Μα… τι ν’ αγαπάω; Δεν ακούσατε τι σας είπα: Ταξιδεύω υπό την ιδιότητά μου!

– Δηλαδή;

– Ως Έπαρχος! Τι άλλο θέλετε να σας πω;

– Δεν εννοώ… εξηγηθείτε, σας παρακαλώ… Έχετε κανένα παράπονο;

– Βεβαιότατα! Έχω το παράπονο, κύριε πλοίαρχε, ότι παρελείψατε έναν τύπον και μίαν τιμήν οφειλομένην!…

Ο καπετάνιος άρχισε να βράζει:

– Ουφ!… εξηγηθείτε λοιπόν!

Ήταν πια προσταγή. Κι ο Γερασιμάκης ο Δαρέζης σήκωσε το χέρι του κι έδειξε ψηλά:

– Δεν αναπετάσατε επί του ιστού το σήμα!

– Α!;

Επιτέλους ο καπετάνιος είχε καταλάβει. Κι αφού κοίταξε πρώτα καλά-καλά τον άνθρωπο με τη μιγρέα, ξαφνικά έβαλε τα γέλια. Μα κάτι γέλια!

Ο Γερασιμάκης κοκκίνισε σα ζεματισμένος αστακός.

– Γιατί γελάτε; Αυτή είναι η δικαιολογία σας; Ωραία, κύριε πλοίαρχε, σας συγχαίρω!

Τώρα μόλις ο καπετάνιος σηκώθηκε. Α, μα τον είχαν πιάσει κι αυτόν τα δαιμόνια. Είχε πάψει να γελά.

Κι είπε τονίζοντας τα λόγια του ένα ένα:

– Αμ, αν ήταν να βάζουμε σινιάλο κάθε φορά που κουβαλούμε τραγιά σαν του λόγου σου –έπαρχος, λέει– χαχαχούχα!… Άσε με ήσυχο, χριστιανέ μου!…

Η ιστορία δεν αναφέρει την απάντηση του Γερασιμάκη του Δαρέζη.

Εγώ όμως υποθέτω πως θα έκανε ταχτική μεταβολή και θα κατέβηκε χωρίς λέξη. Κι αυτό το κρίνω απ’ τα κατοπινά που αναφέρει η ιστορία.

---

* **κασκέτο**: ναυτικό καπέλο

Με τ' άλλο βαπόρι ο Γερασιμάκης ο Δαρέζης γύρισε στο νησί του, παρουσιάστηκε αμέσως στον κ. Νομάρχη και του είπε:

– Παραιτούμαι! Εγώ, σαν Επτανήσιος, δεν είμαι μαθημένος έτσι, και μου είναι κάπως δύσκολο να μάθω τώρα στα γεράματα. Ας μάθουν από σας τους Ρωμιούς τα παιδιά μας!

– Ω! μα για έναν τύπο κάνετ' έτσι σεις;, φώναξε ο κ. Νομάρχης άμα έμαθε την αιτία.

– Μάλιστα!, αποκρίθηκε θαρρετά ο πρώην δικαστής. Εγώ ήμουν και είμαι τυπικός, γιατί έχω την ιδέα ότι ο τύπος μαρτυρεί την ουσία. Άμα δεν υπάρχει εκείνο, δεν υπάρχει ούτε αυτή. Όταν οι καπετάνιοι σας βρίζουν τους επάρχους σας τραγιά, επειδή τους θυμίζουν μια στοιχειώδη παράλειψη, θα πει ότι κι οι έπαρχοί σας δεν κάνουν το χρέος τους ή βρίσκουν τον μπελά τους όταν το κάνουν. Εγώ ούτε να μην το κάνω θα μπορούσα, ούτε να βρω τον μπελά μου θα ήθελα. Και παραιτούμαι!

Η παραίτησή του έγινε δεκτή με λύπη· μα ο Γερασιμάκης ο Δαρέζης ιδιώτεψε* με χαρά σ' όλη την επίλοιπη ζωή του.

Γ. Ξενόπουλος, *Ο ποπολάρος και άλλα διηγήματα,*
Αδελφοί Βλάσση

Φραντσέσκο Πίτζε, *Η Κέρκυρα με το φρούριο*

* **ιδιώτεψε**: έπαψε να ασκεί δημόσιο αξίωμα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιο αξίωμα είχε ο Δαρέζης στην Κέρκυρα και πώς ασκούσε τα καθήκοντά του; Τι είδους άνθρωπο τον φαντάζεστε, σύμφωνα με την περιγραφή του Ξενόπουλου;
2. Η εμμονή του Δαρέζη στην τήρηση των τύπων τον καθιστά μη σοβαρό πρόσωπο, μέσα στις νέες συνθήκες. Τεκμηριώστε αυτή την παρατήρηση με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο.
3. Ο καπετάνιος αντιπροσωπεύει ένα διαφορετικό ανθρώπινο τύπο και μια άλλη νοοτροπία. Χαρακτηρίστε τον, κρίνοντας από τη στάση του απέναντι στο Δαρέζη.
4. Ο Δαρέζης έχει την ιδέα «ότι ο τύπος μαρτυρεί την ουσία» και, καθώς οι αντιλήψεις του δε γίνονται σεβαστές, παραιτείται. Πώς αλλιώς μπορούσε να χειριστεί την κατάσταση; Δώστε ένα δικό σας τέλος στο διήγημα.
5. Ποια αφηγηματική τεχνική χρησιμοποιεί ο Ξενόπουλος και ποιες χρονικές περίοδοι διακρίνονται στο διήγημά του;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Η νοοτροπία του Δαρέζη ανήκει σε Επτανήσιο αξιωματούχο την εποχή της αγγλοκρατίας (1809-1864). Βρείτε ιστορικές πληροφορίες για την κοινωνική οργάνωση και τον πολιτισμό στα αγγλοκρατούμενα Επτάνησα το 19ο αι. από εγκυκλοπαίδειες ή εγχειρίδια επτανησιακής ιστορίας.
- Μελετήστε στο βιβλίο της Ιστορίας σας την ενότητα που αναφέρεται στις πρώτες προσπάθειες για τη δημιουργία ελληνικού κράτους και συγκρίνετε την κοινωνική ζωή της οργανωμένης επτανησιακής πολιτείας με τις αντίστοιχες συνθήκες που επικρατούσαν στη μετεπαναστατική Ελλάδα.
- Σε συνεργασία με τους καθηγητές των Καλλιτεχνικών και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, δώστε με θεατρικό τρόπο την υπόθεση του διηγήματος. Μπορείτε, αν θέλετε, να προσαρμόσετε το σενάριο σε νεότερες εποχές και να σκηνοθετήσετε ανάλογα τη θεατρική σας παράσταση.

Κωνσταντίνος Θεοτόκης

Η τέχνη του αγιογράφου

Ο πατέρας ασκεί την πατροπαράδοτη τέχνη του αγιογράφου, όμως ο γιος του τον πικραίνει, καθώς δείχνει απρόθυμος να συνεχίσει την ίδια τέχνη και προτιμά την ελευθερία της αγροτικής ζωής. Το φλέγον ζήτημα για τον πατέρα είναι να συνεχίσει ο γιος την οικογενειακή παράδοση και γι' αυτό αρνείται να δεχτεί ότι το καλλιτεχνικό ταλέντο ούτε κληρονομείται ούτε διδάσκεται. Το ημιτελές αυτό διήγημα αποτελεί προσχέδιο του ολοκληρωμένου διηγήματος «Οι δυο αγάπες», που δημοσίευσε ο Κ. Θεοτόκης το 1910.

Ο πατέρας εδούλευε ένα ιστόρισμα,* ένα κόνισμα τ' Αϊ-Νικολάου μικροστό, για προσκέφαλο κρεβατιού, κι ο γιος του εκαθότουν στο πλευρό του προσεχτικά κοιτάζοντας τη δούλεψη. Τούτος ήταν ένας νέος ψηλός ως είκοσι χρονών, ενώ ο πατέρας είχε περάσει τα πενήντα. Γύρω στο δωμάτιο που νταβάνι δεν είχε ήταν ακουμπημένες ή κρεμασμένες αγιογραφίες, παλιές άλλες για διόρθωμα, άλλες ατέλειωτες, κι άλλες έτοιμες. Ο ζωγράφος εφορούσε τα χωριάτικα ρούχα, ξυπόλυτος με μαύρα σκαλτσούνια·* εκρατούσε στο χέρι ένα μακρύ καλάμι και μια τάβλα με χρώματα γύρω και μια χουφτιά πινέλα που ο ίδιος τα κατασκεύαζε από φτερά ορνιθιών.

Ανδρέας Παβίας, *Η Σταύρωση*

«Βλέπεις», είπε του παιδιού του, «για το κρεατί χρειάζεται κοκκινάβαρη* και κίτρινο, οι μαγούλες γένονται λίγο πλιο κόκκινες, και τα μάτια με μαύρο. Αλλά το χρώμα πρέπει να 'ναι πηχτότερο για το πρόσωπο, βάνεις λιγότερον κρόκο αυγού».

«Εκατάλαβα», αποκρίθηκε το παιδί, «μα η επιστήμη είναι δύσκολη. Το χέρι μου δεν ακούει και δεν κάνει ό,τι του προστάζω».

«Σιγά σιγά», του 'πε χαμογελώντας ο πατέρας, «έτσι και 'γώ όταν μ' εδίδαχνε ο πατέρας μου ο συχωρεμένος· μα κείνος ήξερε περσσότερο την τέχνη, λες και τα ζωγραφίσματά του εμιλούσαν· δεν επρόφτακε να μου παραδώ-

* **ιστόρισμα**: αγιογραφία * **σκαλτσούνια**: πλεκτές κάλτσες * **κοκκινάβαρη**: χρωματικό υλικό

σει όλα τα μυστικά κι έμεινα στο μισό δρόμο: όμως μάθε κι εσύ ό,τι ξέρω». Και σα να 'χε θυμηθεί κάτι που να τον έβιαζε. «Α», έσμιξε, «πρέπει να σωθεί και τούτο κι η θύρα με τον "ίδε άνθρωπος",* θα 'ρθουν την άλλη βδομάδα να την πάρουν για το Στρινήλα·* κάθισε εσύ κάμε τον κάμπο κίτρινο, όπως μπορέσεις, μα πρόσεξε μη λερώσεις τα σουσούμια* του Χριστού. Θα γένει κίτρινος καθώς πάντα».

Ο νέος αναστέναξε· και χωρίς να αποκριθεί επήγε στην αγκωνή της κάμαρης,* εσήκωσε από τη γης τον τενεκέ του καρυδόλαδου, εσίμωσε* στο παράθυρο, έβγαλε από ένα χάρτινο σακκούλι ένα απλόχερο χώμα κίτρινο, κι έπειτα άρχισε να τ' αλέθει με λάδι μ' έναν πέτρινον κόπανο σε μία μαρμαρένια πλάκα. Κι έτριβε κι έτριβε ρυθμικά.

Το χέρι του όμως εργαζότουν μηχανικά, αλλού ήταν ο νους του. Ανανογιότουν* τ' άλλα τα παιδιά του χωριού, που ως τόσο έσπερναν τη γης, εκυβερνούσαν τα ζευγάρια τους,* εδούλευαν στον ανοιχτόν αγέρα, ενώ εκείνος ήταν σκλαβωμένος ολημέρα στους τέσσερους πύργους, κι εργαζότουν περιττά δίχως να καταφέρνει τίποτα, έπειτα εθυμότουν στους κάμπους τους χορούς που 'κάναν τα κορίτσια βόσκοντας τα ζα τους, που οι άλλοι τα 'βλεπαν κάθε μέρα, ενώ εκείνος μόλις από μακριά, πηγαίνοντας να παραδώκει σε κάποιο μοναστήρι μιαν εικόνα, σκλαβωμένος στην αυστηρή θέληση του πατέρα. Κι ως τόσο το χέρι του επηγαινοερχότουν οκνά οκνά* απάνω στην πλάκα αλέθοντας το χρώμα.

«Φτάνει τώρα», του 'πε ο αγιογράφος ενώ έβαζε τ' Αϊ-Νικολάου του τα μάτια, και χωρίς να γυρίσει το πρόσωπο· «α παιδί μου, ακόμα δεν εκατάφερες ούτε τούτην την απλή δουλειά. Λυώσε τώρα το χρώμα στο πινάκι* και κάθισε να χρωματίσεις προσεχτικά το ιστόρισμα».

Ο νέος ξαναναστέναξε αλλά υπάκουσε.

«Θα σου μάθω την τέχνη θέλεις και δε θέλεις, μπορείς και δεν μπορείς. Μ' αυτήνε θα ζήσεις και συ· και σ' έχω κιόλας μονάκριβο, άρα και κατάρα μ' άφηκε ο πάππους σου, να μην αφήσω να χαθεί από το σπίτι του η τέχνη, από τ' Αλεύκι στο Σιδάρι* σ' όλες τις εκκλησιές του νησιού είναι των παπούδωνέ μας τα ιστορίσματα, επαλιώσανε από τον καιρό και από το λιβάνι, μα φαίνεται ακόμα η τέχνη τους των παλιών· πού να τη φτάκουμε όμως. Πρόσεξε μη σου στάζει το λάδι απάνου στο πρόσωπο· πρόσεξε! Ναι, ένας προπάππους σου εδούλευε και στη χώρα και στα νησιά και στα χωριά, κι ήταν άνθρωπος άγιος, κι ενήστευε σαν εζωγράφιζε κι είναι θαματουργά όλα τα κονίσματά του και τα 'χουν ντυμένα μ' ασήμι [ ] και με χρυσάφι λένε. Και θα πάψουν να γένονται στο σπίτι μου οι άγιοι, σαν κλείσω τα μάτια, για να λείψει και η ευλογία τους;

---

* **«ίδε άνθρωπος»**: τα πάθη του Χριστού * **Στρινήλα**: χωριό της Κέρκυρας * **σουσούμια**: χαρακτηριστικά προσώπου * **αγκωνή της κάμαρης**: γωνία του δωματίου * **εσίμωσε**: πλησίασε * **ανανογιότουν**: σκεφτόταν * **εκυβερνούσαν τα ζευγάρια τους**: όργωναν τη γη με τα βόδια τους * **οκνά**: αργά * **πινάκι**: πιάτο * **Αλεύκι, Σιδάρι**: χωριά της Κέρκυρας

Πρόσεχε πρόσεχε! μου τα λερώνεις όλα· όχι έτσι, στεγνότερο το πινέλο, σφούγγισε με το πανί τ' αυλάκια, έχε επιμέλεια· όσο χειρότερα το κάνεις, τόσος κόπος περσσότερος ώσπου να μάθεις, και περσσότερος και για μένα ν' αποτελειώσω τη θύρα· αγιογραφική θα μάθεις, μου είναι ακριβή και αλλουνού δεν έχω να τηνε διδάξω. Όσα ξέρω θα τα μάθεις, κι αν είσαι καλός, σε στέρνω και σ' ένα σκολειό ή στη χώρα ή πέρα, κατά πώς τα φέρνει η τύχη. Χτήμα* δεν έχεις αρκετό, για να ζιεις χωρίς να δουλεύεις· μη θέλεις να κάμεις και συ το σκαφτιά ή τον αργαστηριάρη,* για να τρως τον παρά* του κόσμου και ν' αδικεύεις· τούτη είναι η δουλειά σου η πατροπαράδοτη».

Έτσι ορμήνευε ο αγιογράφος τον υγιό του, όλο δουλεύοντας τον Αϊ-Νικόλα του. Είχε τώρα αποτελειώσει την ψαριά γενειάδα του αγιού, είχε βάλει τα κόκκινα χείλια, και το εικόνισμα ήτουν τώρα ζωερό με τα μαύρα μάτια του, με το γελάμενο στόμα, όλος [ ] χοντρά εργασμένος, αλλά με απλότη και με αγάπη. «Κοίτα», επρόστεσε, «τον άγιο –την ευκή του να 'χομε– δεν εβγήκε καλύτερος από τ' άλλα». «Όλο γελάει», αποκρίθηκε ο νέος, ξυώντας με το χοντρό πινέλο τη ζωγραφιά τού «ίδε ο άνθρωπος».

Μα τώρα εβράδιαζε, κι ο αγιογράφος εσφόγγισε τα πινέλα του, τα 'πλυνε με σαπούνι, και τ' απίθωσε* μαζί με την τάβλα του και το καλάμι του απάνου στο λιγδερό* παράθυρο. Έπειτα είπε του γιου του· «Σκοτεινιάζει· άφησε και συ τα χρώματα, τώρα ό,τι έκαμες έκαμες. Πήγαινε να πάρεις λίγον αέρα, πάρε και δυο δεκάρες να πας στ' αργαστήρι, αν θέλεις, και μη λείψεις από το σπερνό·* θα πάω και 'γώ στην εκκλησιά μου, σε λίγο έρχεται κι η μάνα σου από κάτω».

Ο νέος δεν αποκρίθηκε, μα η χαρά εζωγραφίστηκε στο πρόσωπό του, βιαστικά εκατέβηκε τη σκάλα του σπιτιού κι ευρέθηκε όξω.

Πρώτα πρώτα εκοίταξε ολόγυρά του, σα σκοτισμένος από την πολύωρη κλεισούρα, κι έπειτα επήρε το δρόμο κατά τον ανήφορο.

Στο χωριό ήταν κίνηση εξαιρετική και μάλιστα τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, επηγαινοερχόνταν κι έτρεχαν ζητώντας παντού κλαριά για κάψιμο, και τα σώριαζαν μπροστά στα σπίτια χαρούμενα φωνάζοντας, παρακινώντας το ένα τ' άλλο, χαλώντας τους φράχτες και τα στεγάσματα των καλυβιών, αψηφώντας τα μαλώματα των γυναικών και των γερόντων που με χολή* τα κοίταζαν.

Κ. Θεοτόκης, *Κορφιάτικες ιστορίες,* Κείμενα

* **χτήμα**: περιουσία * **αργαστηριάρης**: μαγαζάτορας * **παράς**: χρήματα * **απίθωσε**: τοποθέτησε * **λιγδερό**: βρόμικο * **σπερνό**: εσπερινός * **χολή**: θυμός

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς έμαθε την τέχνη του ο αγιογράφος και με ποιον τρόπο την ασκεί;
2. Πώς αντιδρά ο γιος στην προσπάθεια του πατέρα του να του μεταδώσει την τέχνη του;
3. Γιατί ο γιος νιώθει «σκλαβωμένος»; Ποιες σκέψεις περνούν από το μυαλό του και ποια συναισθήματα τον καταλαμβάνουν, όσο χρόνο βοηθά τον πατέρα του;
4. Γιατί ενδιαφέρεται τόσο πολύ ο πατέρας για το επάγγελμα που θα ασκήσει ο γιος του; Πώς κρίνετε τη στάση του απέναντι στο παιδί του;
5. Δύο κόσμοι συγκρούονται μέσα στο μυαλό του νέου, που επιθυμεί να επιλέξει ελεύθερα τη μελλοντική του ζωή. Γράψτε τα γνωρίσματα του καθενός και συνεχίστε το [ανολοκλήρωτο] διήγημα του Θεοτόκη, προς την κατεύθυνση που πιστεύετε ότι θα επιλέξει ο νέος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Επισκεφθείτε έναν παλιό και ένα σύγχρονο ναό της περιοχής σας, με σκοπό να παρατηρήσετε και να συγκρίνετε την τεχνική της αγιογράφησης άλλοτε και τώρα. Απευθυνθείτε στους καθηγητές των Θρησκευτικών και των Καλλιτεχνικών, οι οποίοι μπορούν να βοηθήσουν και να κατευθύνουν την έρευνά σας για την ιστορική εξέλιξη της αγιογραφίας.
- Ο αγιογράφος αρνείται να δεχτεί το ενδεχόμενο να μην ακολουθήσει ο γιος του την πατροπαράδοτη τέχνη τους. Στο μάθημα του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού συζητήστε τη στάση του πατέρα και σκεφτείτε τι θα κάνατε εσείς στη θέση του παιδιού, προσαρμόζοντας τα δεδομένα στη σημερινή εποχή και στον προβληματισμό της δικής σας οικογένειας.

Πηνελοπη Δελτα

Πρώτες ενθυμήσεις

Σε αυτό το απόσπασμα, από τον πρώτο τόμο του αυτοβιογραφικού έργου της Πηνελόπης Δέλτα παρουσιάζεται η αμφίθυμη στάση του μικρού κοριτσιού απέναντι στην αυταρχική αλλά και γοητευτική μορφή του πατέρα, ενώ συγχρόνως διαφαίνεται ο αγώνας της συγγραφέως ως ενήλικης να συμφιλιωθεί με την απρόσιτη «θεότητα» που, όπως η ίδια αναγνωρίζει, υπήρξε «η τελευταία μεγάλη αγάπη» της ζωής της.

Τον πατέρα, εμείς τα παιδιά τον φοβούμασταν πάρα πολύ για να μπορούμε και να τον αγαπούμε. Τον τρέμαμε. Σαν έμπαινε ο πατέρας στο σπίτι, τσιμουδιά δεν ακούονταν στο σπουδαστήριο, όσο μικρά ή μεγάλα και αν ήμασταν. Αν τύχαινε και βρισκόμαστε στην είσοδο για να δούμε την ώρα ή για καμιά δουλειά, την ώρα που άνοιγε ο πατέρας με το κλειδί του και έμπαινε, πηγαίναμε φρόνιμα και τον χαιρετούσαμε (δε μας φιλούσε, απλώς μας χαιρετούσε μ' ένα: «Ε, κάτι εδώ; Πες να σερβίρουν γρήγορα, βιάζομαι»). Και φεύγαμε βιαστικά, μη μας βρει κανένα ψεγάδι.

Θυμούμαι την επιβλητική του παρουσία, το μεγαλείο του, την ομορφιά του, το ψηλό, δεμένο αλλά λεπτό κορμί του, ίσιο σαν λαμπάδα, τα πυκνά και σγουρά μαύρα μαλλιά του, τα γένια του, μαύρα και αρκετά μακριά, κομμένα τετράγωνα, κατά την τότε μόδα, τα μεγάλα αμυγδαλωτά του μαύρα μάτια που πετούσαν φωτιές, «τα ωραία Μπενάκικα μάτια», όπως έλεγε η μητέρα μου στα γεράματά της, πάντα με λαχτάρα και συγκίνηση. Τον θυμούμαι που έμπαινε στην είσοδο και γέμιζε, λες, αμέσως το σπίτι· θυμούμαι το θαυμασμό μου για τον «πατέρα», την υπερηφάνεια, και συνάμα τη βία να εξαφανιστούμε, μη μας βρει καμιάν αιτία για κατσάδα ή μπάτσο.

Οι μπάτσοι στο πρόσωπο ήταν συχνοί, δίνουνταν εύκολα και θυμούμαι ακόμα τώρα το αίσθημα της ντροπής, του εξευτελισμού, όσο και της ζάλης που ακολουθούσε κάθε μπατσιά, που πηγαινοέφερνε το μυαλό μας. Μας μπάτσιζε ο πατέρας κάποτε, αλλά σπανιότερα από τη μητέρα, που ζούσε περισσότερο στο σπίτι και τιμωρούσε συνεπώς συχνότερα και ευκολότερα.

Ο πατέρας ήταν βίαιος, θυμώδης,* αυθαίρετος, κοτζάμπασης.* Εκείνο που ήθελε το ήθελε και το επέβαλλε. Διέταζε. Και οι άλλοι υπήκουαν. Επιβάλλουνταν. Και οι άλλοι υποχωρούσαν. Ήταν αφέντης. Κάποτε τύραννος. Μα ήταν βαθιά ευγενής. Και

---

* **θυμώδης**: ευέξαπτος * **κοτζάμπασης**: εδώ αυταρχικός αρχηγός της οικογένειας

ήταν τίμιος στη σκέψη όσο και στις δοσοληψίες.* Και ήταν ειλικρινής, και ήταν υπερήφανος, ίσιος, αλύγιστος, αμείλικτος στο ζήτημα «συνείδηση». Το νιώθαμε μεις τα παιδιά, και το ένιωθαν όλοι που τον ήξεραν. Ο πατέρας ήταν «χαρακτήρας».

Αργότερα τον γνώρισα και τον εξετίμησα. Ως το τέλος της ζωής του μου έμεινε θεότης απλησίαστος. Μα μου έμεινε και η τελευταία μεγάλη αγάπη της ζωής μου, κάτι σαν λατρεία, σαν θρησκεία. Έκλαψα χάριν του φοβερά. Έκλαψα όλη μου τη ζωή. Μου επιβλήθηκε πάντα και με τυράννησε, ξέροντας και μην ξέροντας. Και ως το τέλος βάρυνε η θέληση και η τυραννία του στη ζωή μου. Και όμως έμεινε η τελευταία μεγάλη αγάπη της ζωής μου.

Νίκη Ελευθεριάδη, *Αύγουστος μεσημέρι*

Θυμούμαι μια μέρα, ένα μεσημέρι (ήμουν κάπου 9-10 ετών;) ένας στρειδάς άνοιγε στρείδια στην πίσω πόρτα του σπιτιού μας (στο καινούριο, δικό μας σπίτι) και ο πατέρας έτρωγε μερικά, και όλο άνοιγε στρείδια ο στρειδάς και τ' αράδιαζε στην πιατέλα για το τραπέζι, και διάλεγε κανένα ο πατέρας και το έτρωγε. Και αφού γέμισε η πιατέλα, τα μέτρησε ο πατέρας, μέτρησε πόσα είχε φάγει και του τα πλήρωσε έξι γροσάκια* τη δωδεκάδα, αντί τέσσερα που τα πλήρωναν άλλη φορά.

«Είναι μεγάλα και πολύ φρέσκα», μου είπε ανεβαίνοντας την πίσω σκάλα προς την τραπεζαρία. Ο στρειδάς είχε ευχαριστήσει μ' ένα χαμόγελο που πήγαινε ως τ' αυτιά του, χτυπώντας καρδιά και μέτωπο επανειλημμένως.

«Τον πλήρωσες;», ρώτησε η μητέρα, σαν μπήκαμε στην τραπεζαρία.

«Ναι».

«Πόσες δωδεκάδες;»

«Τόσες». Και της είπε.

«Και πόσα τα πλήρωσες;»

«Έξι γροσάκια τη δωδεκάδα».

---

* **δοσοληψίες**: εμπορικές συναλλαγές * **γροσάκια**: γρόσια, τουρκικά νομίσματα

«Καημένε Μανόλη! Τέσσερα είναι η τιμή τους».

«Είναι μεγάλα και πολύ φρέσκα».

«Άσχημα έκανες! Πολύ άσχημα! Έτσι τον κακομαθαίνεις, και θα γυρεύει στο μέλλον πάντα έξι γρόσια!»

«Ωχ, καημένη γυναίκα! Πώς θα ζήσει και αυτός, αν δεν πληρώσεις τον κόπο του και τον καιρό του;», καλόβουλα είπε ο πατέρας.

Ο λόγος αυτός ήταν ένας σταθμός στη ζωή μου. Ως τότε δεν είχα σκεφθεί, παζαρεύοντας, όπως τύχαινε συχνά, για χόρτα και άλλα, παρά πώς να κάνω την οικονομία του σπιτιού και να κάνω τα καλά μου, να κόψω το γροσάκι του πουλητή που χτυπούσε την πόρτα. Πρώτη φορά είδα και την άλλη μεριά του προβλήματος, πως κοντά στην οικονομία μας στέκουνταν και για τον άλλο η ανάγκη να ζήσει, να βγάλει το ψωμί του, να πληρωθεί η εργασία του κατά την αξία της.

Και λάτρεψα τον πατέρα μου σαν κάτι ανώτερο. Δεν τον πλησίαζα όμως. Δεν τον αγαπούσα με τρυφερότητα. Έστεκε πολύ μακριά μας, θεότης απρόσιτος, μα θεότης.

Π. Δέλτα, *Πρώτες ενθυμήσεις*, Ερμής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς θα χαρακτηρίζατε την περιγραφή των φυσικών χαρακτηριστικών του πατέρα; Τι φανερώνει η περιγραφή αυτή;
2. Τι έκανε τον πατέρα να φαντάζει στα μάτια της κόρης του σαν «θεότης»;
3. Γιατί είναι σημαντικό το περιστατικό με τα στρείδια; Τι έμαθε η αφηγήτρια από αυτό;
4. Η αφηγήτρια παραδέχεται ότι η μητέρα «ζούσε περισσότερο στο σπίτι και τιμωρούσε συνεπώς συχνότερα και ευκολότερα». Γιατί τότε η μορφή του πατέρα εμπνέει μεγαλύτερο φόβο στα παιδιά, σύμφωνα με το κείμενο;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Συζητήστε με την καθηγήτρια της Οικιακής Οικονομίας σχετικά με το ρόλο που είχε η μητέρα στη διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού την παλιότερη εποχή. Συζητήστε επίσης για την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στις περισσότερες ελληνικές οικογένειες.

Αγγελος Σικελιανος

Γιατί βαθιά μου δόξασα

Ο Σικελιανός στο δοξαστικό αυτό ποίημα βιώνει ένα μυστικό συναίσθημα χαράς και αλληλεγγύης. Η συναισθηματική του αυτή διάθεση ενδυναμώνει την υψηλή ποιητική του πνοή και τον συμφιλιώνει ακόμα και με τον ακαταμάχητο εχθρό του ανθρώπου, το θάνατο. Το ποίημα δημοσιεύτηκε το 1938.

Γιατί βαθιά μου δόξασα και πίστεψα τη γη
και στη φυγή δεν άπλωσα τα μυστικά φτερά μου,
μα ολάκερον ερίζωσα το νου μου στη σιγή,
να που και πάλι αναπηδά στη δίψα μου η πηγή,
πηγή ζωής, χορευτική πηγή, πηγή χαρά μου…

Γιατί ποτέ δε λόγιασα το πότε και το πώς,
μα εβύθισα τη σκέψη μου μέσα στην πάσαν ώρα,
σα μέσα της να κρύβονταν ο αμέτρητος σκοπός,
να τώρα που, ή καλοκαιριά τριγύρα μου είτε μπόρα,
λάμπ’ η στιγμή ολοστρόγγυλη στο νου μου σαν οπώρα,*
βρέχει απ’ τα βάθη τ’ ουρανού και μέσα μου ο καρπός!…

Γιατί δεν είπα: «Εδώ η ζωή αρχίζει, εδώ τελειώνει…»
μα «Αν είν’ η μέρα βροχερή, σέρνει πιο πλούσιο φως…
μα κι ο σεισμός βαθύτερη τη χτίση θεμελιώνει,
τι ο ζωντανός παλμός της γης που πλάθει είναι κρυφός…»
να που, ό,τι στάθη εφήμερο,* σα σύγνεφο αναλιώνει,*
να που κι ο μέγας Θάνατος μου γίνηκε αδερφός!…

Ά. Σικελιανός, *Λυρικός βίος*, τόμ. 2, Ίκαρος

* **οπώρα**: φρούτο * **εφήμερο:** πρόσκαιρο * **αναλιώνει**: διαλύεται

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιες επαναλήψεις παρατηρείτε στο ποίημα; Τι θέλει να τονίσει με αυτές ο ποιητής;
2. Ποια είναι η πηγή της ζωής και ποιο αποτέλεσμα προκύπτει από τη δημιουργική της δύναμη;
3. Ποια όψη της ζωής αναδεικνύει περισσότερο ο ποιητής και γιατί; Ποια συναισθηματική του διάθεση φανερώνει η αναφώνησή του «ο μέγας θάνατος μου γίνηκε αδελφός».
4. Ποια σημεία στίξης έχει το ποίημα και τι φανερώνει η χρήση τους;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Βρείτε τα φυσικά φαινόμενα που αναφέρονται στο κείμενο και αντιστοιχίστε τα με τις πραγματικές συνέπειες που έχουν στη φύση και στη ζωή των ανθρώπων. Πώς αντιμετωπίζει τα ίδια φυσικά φαινόμενα ο ποιητής; Συζητήστε τις σχετικές απόψεις του με τον καθηγητή της Φυσικής.

Νικόλαος Οθωναίος, *Άνοιξη στην Οίτη*

Κωστας Βαρναλης

Ορέστης

Το ποίημα αυτό γράφτηκε το 1914 και είναι ένα σονέτο που διέπεται από το πνεύμα του παρνασσισμού, μιας τεχνοτροπίας που επηρέασε την πρώτη περίοδο της ποιητικής δημιουργίας του Κώστα Βάρναλη. Ο ποιητής, που ήταν κλασικός φιλόλογος, καθώς και μεταφραστής του αρχαίου δράματος, καταπιάστηκε με τον κόσμο και τα σύμβολα της αρχαιότητας με δημιουργικό και τολμηρό τρόπο.

Σέλινα τα μαλλιά σου μυρωμένα,
λύσε τα να φανείς, ως είσαι, ωραίος
και διώξε από το νου σου πια το χρέος
του μεγάλου χρησμού, μια και κανένα

τρόπο δεν έχεις άλλονε! Και μ’ ένα
χαμόγελον ιδές πώς σ’ έφερ’ έως
στου Άργους την πύλη ο δρόμος σου ο μοιραίος
το σπλάχνο ν’ αφανίσεις που σ’ εγέννα.

Κανείς δε σε θυμάτ’ εδώ. Κι εσύ όμοια
τον εαυτό σου ξέχανέ* τον κι άμε*
στης χρυσής πολιτείας τα σταυροδρόμια

και το έργο σου σαν να ’ταν άλλος κάμε.
Έτσι κι αλλιώς θα παίρνει σε από πίσου*
για* το αίμα της μητρός σου για η ντροπή σου.

Κ. Βάρναλης, *Ποιητικά,* Κέδρος

* **ξέχανε**: ξέχασε * **άμε:** πήγαινε * **θα παίρνει σε από πίσου**: θα σε ακολουθά * **γιά**: ή

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Αφού βρείτε τις ομοιοκαταληξίες του ποιήματος, μελετήστε:
   α) τη στιχουργική μορφή του σονέτου
   β) και την εκφραστική πρωτοτυπία τους.
2. Ποιο είναι το χρέος του Ορέστη και γιατί το αντιπαραβάλλει ο ποιητής με την ομορφιά και τη νεότητά του;
3. Ποια εντύπωση δημιουργεί η χρήση του β΄ ενικού προσώπου στο ποίημα;
4. Αναζητήστε ποιήματα με τη μορφή του σονέτου σε ανθολογίες ή ποιητικές συλλογές της βιβλιοθήκης του σχολείου σας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Βρείτε πληροφορίες για τον Ορέστη στην ελληνική μυθολογία και συζητήστε στην τάξη σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιεί το μύθο ο Βάρναλης.

Κωνσταντίνος Παρθένης,
Η μάχη του Ηρακλή με τις Αμαζόνες

Ναπολεων Λαπαθιωτης

Νυχτερινό

Το ποίημα δημοσιεύτηκε το 1939 και σκιαγραφεί με λυρική υποβλητικότητα μια νυχτερινή εικόνα αποχωρισμού. Η σκηνή διαδραματίζεται κάτω από το φως του φεγγαριού, που συντροφεύει τη μοναξιά του ποιητή.

Ένα φεγγάρι πράσινο, μεγάλο,
που λάμπει μες στη νύχτα, – τίποτ' άλλο.

Μια φωνή, που γρικιέται* μες στο σάλο*
και που σε λίγο παύει, – τίποτ' άλλο.

Πέρα, μακριά, κάποιο στερνό σινιάλο
του βαποριού που φεύγει, – τίποτ' άλλο.

Και μόνο ένα παράπονο μεγάλο,
στα βάθη του μυαλού μου. – Τίποτ' άλλο.

Ν. Λαπαθιώτης, *Τα ποιήματα*, Γαβριηλίδης

* **γρικιέται**: ακούγεται * **σάλος:** φασαρία

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Κύριο χαρακτηριστικό του ποιήματος είναι η μουσική υποβλητικότητα των στίχων. Με ποια εκφραστικά μέσα πετυχαίνει ο ποιητής αυτό το αισθητικό αποτέλεσμα;
2. Πώς αιτιολογείται το παράπονο του ποιητή; Συνδέστε την απάντησή σας με τη γενική ατμόσφαιρα του ποιήματος.
3. Γράψτε με δικό σας τρόπο την ιστορία που αφηγείται ελλειπτικά ο ποιητής.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Το ποίημα έχει πρόσφατα μελοποιηθεί. Ακούστε τη μουσική του εκτέλεση από το Γιώργο Νταλάρα και συζητήστε με τον καθηγητή της Μουσικής σχετικά με τον τρόπο που αποδίδεται στο τραγούδι η μελαγχολική διάθεση του ποιητή.

Γιώργος Γουναρόπουλος, *Γυναικεία μορφή με δύο πρόσωπα στη θάλασσα*

Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945

Οι ποιητές της δεκαετίας του '20 ακολουθούν την παράδοση του νεοσυμβολισμού και του νεορομαντισμού. Τα ποιήματά τους είναι ολιγόστιχα και διακρίνονται για το χαμηλόφωνο λυρισμό τους.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '30, οι σημαντικές νέες τάσεις της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας –ιδίως ο αγγλοσαξονικός μοντερνισμός και ο υπερρεαλισμός– επηρέασαν και τις ελληνικές νεοτερικές αναζητήσεις στην ποίηση και στην πεζογραφία. Το πρώτο ρεύμα αμφισβήτησε τις λογοτεχνικές συμβάσεις του 19ου αι. και επιδόθηκε σε μορφικούς πειραματισμούς (ελεύθερος στίχος, εσωτερικός μονόλογος κ.ά.), δίνοντας προτεραιότητα στη λογοτεχνική αξιοποίηση του μύθου και της ιστορίας και αναδεικνύοντας πολλά στοιχεία τόσο της τοπικής όσο και της οικουμενικής πολιτισμικής παράδοσης. Ο υπερρεαλισμός συνοδεύτηκε από ριζικές αλλαγές στην ποίηση και στη ζωγραφική, χρησιμοποιώντας τεχνικές όπως η καταγραφή ονείρων, η αυτόματη γραφή κ.ά. Ο υπερρεαλισμός αντιτάχθηκε στον ορθολογισμό και στις κοινωνικές συμβάσεις, αμφισβητώντας την αυτονομία της τέχνης. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '30 εμφανίστηκαν σημαντικοί Έλληνες ποιητές, οι οποίοι καθιέρωσαν τον ελεύθερο στίχο και επηρέασαν σημαντικά την αισθητική και το περιεχόμενο της μεταπολεμικής και της νεότερης ποίησης.

Εξώφυλλο του περιοδικού *Τετράδιο*

Στην πεζογραφία της εποχής διακρίνουμε πολλές και διαφορετικές τάσεις. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '20 εμφανίζεται πιο έντονα το στοιχείο του κοινωνικού ρεαλισμού, παράλληλα με την αστική ηθογραφία και το αντιπολεμικό πνεύμα, που θα αναπτυχθούν εντονότερα μέσα από τη συστηματική καλλιέργεια του μυθιστορήματος στην επόμενη δεκαετία. Πολλοί και αξιόλογοι συγγραφείς εμπλουτίζουν τη θεματική του ρεαλιστικού μυθιστορήματος (αστικό μυθιστόρημα, μυθιστόρημα εφηβείας κ.ά.) και εισάγουν νέες αφηγηματικές τεχνικές (μοντέρνα εκφραστικά μέσα, ψυχογραφία, εσωτερικό μονόλογο κ.ά.).

* *Βασικές πληροφορίες γύρω από τους εκπροσώπους, τα λογοτεχνικά ρεύματα και τις τάσεις της περιόδου θα βρείτε στην* Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας *της Γ' Γυμνασίου και στο* Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων.

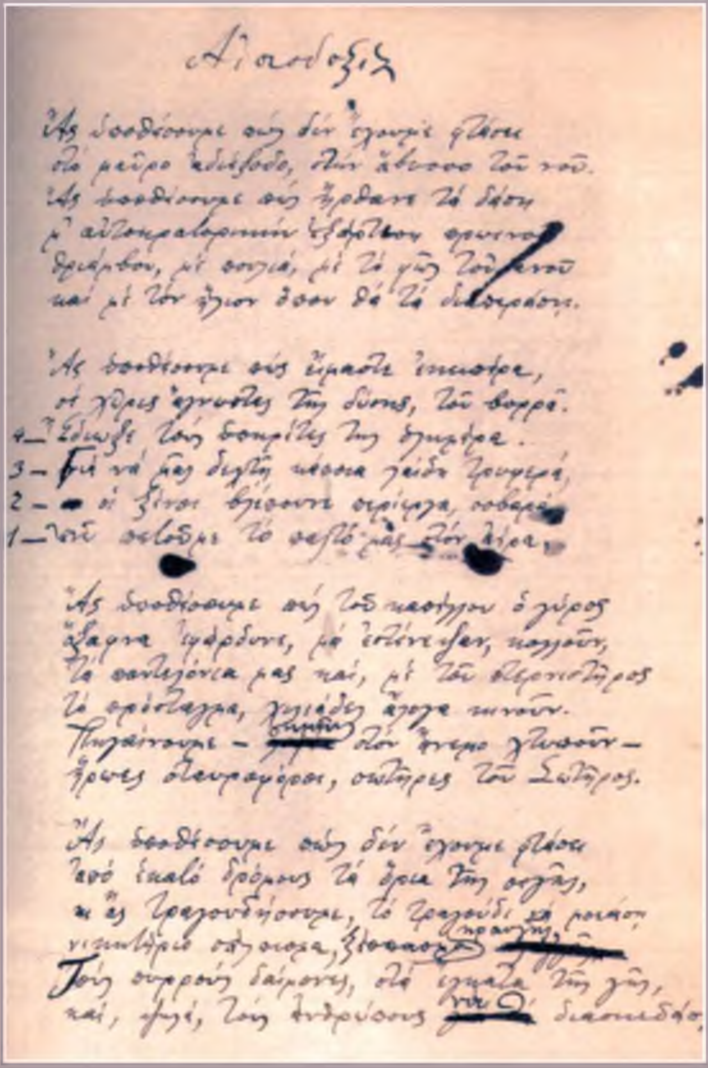
Αἰσιοδοξία

Χειρόγραφο του Κ. Καρυωτάκη από το ποίημα «Αισιοδοξία»

Κ.Γ. Καρυωτακης

Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα

Στο ποίημα αυτό, που ανήκει στην πρώτη ενότητα της συλλογής Ελεγεία και σάτιρες *(1927), ο Καρυωτάκης χρησιμοποιεί ελευθερωμένο στίχο. Εδώ ο ποιητής προχωρά πέρα από την παράδοση του συμβολισμού και προβάλλει με τολμηρό και ειλικρινή τρόπο τη συναισθηματική του κατάσταση.*

Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα
είδα το βράδυ αυτό.
Κάποια χρυσή, λεπτότατη
στους δρόμους ευωδιά.
Και στην καρδιά
αιφνίδια καλοσύνη.
Στα χέρια το παλτό,
στ' ανεστραμμένο πρόσωπο η σελήνη.
Ηλεκτρισμένη από φιλήματα
θα 'λεγες την ατμόσφαιρα.
Η σκέψις, τα ποιήματα,
βάρος περιττό.

Έχω κάτι σπασμένα φτερά.
Δεν ξέρω καν γιατί μας ήρθε
το καλοκαίρι αυτό.
Για ποιαν ανέλπιστη χαρά,
για ποιες αγάπες,
για ποιο ταξίδι ονειρευτό.

Γιάννης Τσαρούχης,
Παραλλαγή πορτρέτου με χάρτινα άνθη

Κ.Γ. Καρυωτάκης,
Ποιήματα και πεζά, Ερμής

Κ.Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Βράδυ

Το ποίημα είναι επηρεασμένο από το πνεύμα του νεοσυμβολισμού, όπως μαρτυρούν οι υποβλητικές εικόνες, η μουσικότητα των στίχων και η μελαγχολική διάθεση που το διαποτίζει. Ανήκει στην ποιητική συλλογή Ελεγεία και σάτιρες.

Τα παιδάκια που παίζουν στ' ανοιξιάτικο δείλι
–μια ιαχή μακρυσμένη–,
τ' αεράκι που λόγια με των ρόδων τα χείλη
ψιθυρίζει και μένει,

τ' ανοιχτά παραθύρια που ανασαίνουν την ώρα,
η αδειανή κάμαρά μου,
ένα τρένο που θα 'ρχεται από μια άγνωστη χώρα,
τα χαμένα όνειρά μου,

οι καμπάνες που σβήνουν, και το βράδυ που πέφτει
ολοένα στην πόλη,
στων ανθρώπων την όψη, στ' ουρανού τον καθρέφτη,
στη ζωή μου τώρα όλη…

Κ.Γ. Καρυωτάκης,
Ποιήματα και πεζά, Ερμής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. «Ηλεκτρισμένη από φιλήματα …βάρος περιττό»: Εντοπίστε τις παρομοιώσεις και τις μεταφορές της πρώτης στροφής και σχολιάστε τες.
2. «Έχω κάτι σπασμένα φτερά …ονειρευτό»: Πώς εμφανίζεται η ψυχική διάθεση του ποιητή στην τελευταία στροφή; Τι επιτυγχάνει με την παράθεση των αναπάντητων ερωτημάτων του;

3 Το ποίημα «Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα» ανήκει στην πρώτη ενότητα της συλλογής *Ελεγεία και σάτιρες*. Σε ποια σημεία διακρίνετε τον ελεγειακό τόνο του; Μήπως υπάρχει επίσης κάποια ένδειξη και του σατιρικού στοιχείου;

4 Το ποίημα «Βράδυ» στηρίζεται σε μια αλληλουχία εικόνων. Εντοπίστε τες και παρακολουθήστε την εξέλιξή τους σε συνδυασμό με την ψυχική διάθεση του ποιητή.

5 Στην τελευταία στροφή το βράδυ παίρνει μια σαφή συμβολική χροιά. Πώς αποτυπώνεται εκφραστικά και σε ποια συναισθηματική κατάσταση αντιστοιχεί;

6 Συγκρίνετε τα δύο ποιήματα: Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Συγκεντρώστε απεικονίσεις του δειλινού σε καρτ ποστάλ, πίνακες ζωγραφικής ή φωτογραφίες. Φτιάξτε κολάζ με αυτό το εικαστικό υλικό και διακοσμήστε την τάξη σας.
- Μπορείτε να δείτε το σύνολο του λογοτεχνικού έργου του Κ.Γ. Καρυωτάκη στην ιστοσελίδα http://users.otenet.gr/~lost/Karyotakis/index.htm, η οποία περιέχει επίσης χρονολόγιο, φωτογραφίες και άλλο υλικό.

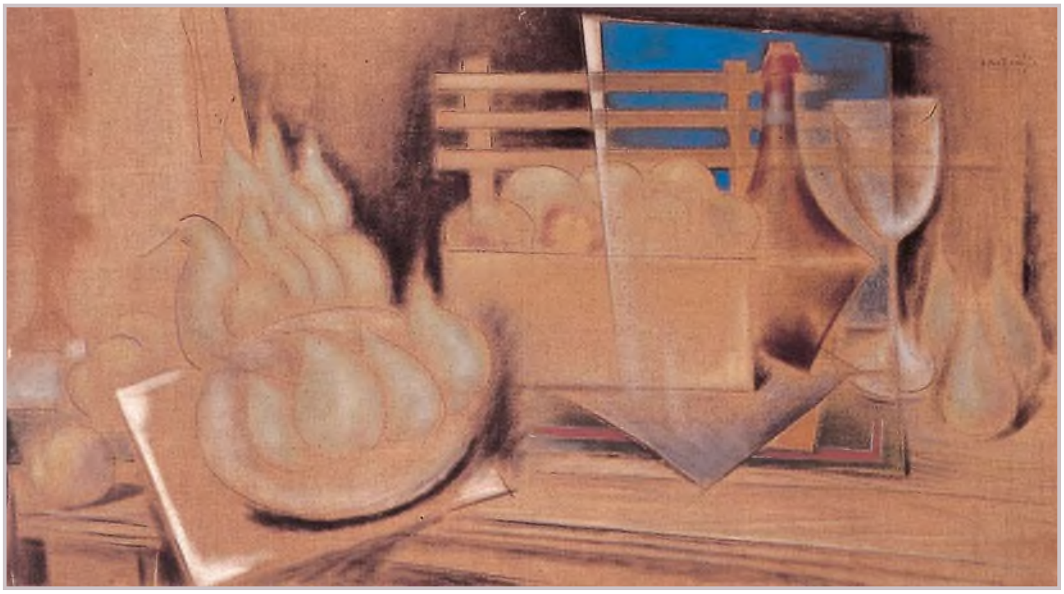

Κωνσταντίνος Παρθένης, *Νεκρή φύση*

Μαρια Πολυδουρη

Γιατί μ' αγάπησες

Η Μαρία Πολυδούρη (1902-1930) είναι μια ποιήτρια που πέθανε πολύ νέα, αλλά πρόλαβε να αφήσει ένα αξιόλογο ποιητικό έργο. Η σχέση της με τον Κ.Γ. Καρυωτάκη και κυρίως ο τραγικός του θάνατος της ενέπνευσαν μια σειρά από ερωτικά ποιήματα, όπως αυτό που ακολουθεί, το οποίο ανήκει στη συλλογή Οι τρίλλιες που σβήνουν *(1928).*

Δεν τραγουδώ παρά γιατί μ' αγάπησες
στα περασμένα χρόνια.
Και σε ήλιο, σε καλοκαιριού προμάντεμα
και σε βροχή, σε χιόνια,
δεν τραγουδώ παρά γιατί μ' αγάπησες.

Μόνο γιατί με κράτησες στα χέρια σου
μια νύχτα και με φίλησες στο στόμα,
μόνο γι' αυτό είμαι ωραία σαν κρίνο ολάνοιχτο
κι έχω ένα ρίγος στην ψυχή μου ακόμα,
μόνο γιατί με κράτησες στα χέρια σου.

Μόνο γιατί τα μάτια σου με κοίταξαν
με την ψυχή στο βλέμμα,
περήφανα στολίστηκα το υπέρτατο
της ύπαρξής μου στέμμα,*
μόνο γιατί τα μάτια σου με κοίταξαν.

Μόνο γιατί όπως πέρναα με καμάρωσες
και στη ματιά σου να περνάει
είδα τη λυγερή σκιά μου ως όνειρο
να παίζει, να πονάει,
μόνο γιατί όπως πέρναα με καμάρωσες.

---

* **στέμμα**: στεφάνι, διάδημα (μεταφορικά)

Γιατί διστακτικά σα να με φώναξες
και μου άπλωσες τα χέρια
κι είχες μέσα στα μάτια σου το θάμπωμα
– μια αγάπη πλέρια,
γιατί διστακτικά σα να με φώναξες.

Γιατί, μόνο γιατί σε σέναν άρεσε
γι’ αυτό έμεινεν ωραίο το πέρασμά μου.
Σα να μ’ ακολουθούσες όπου πήγαινα,
σα να περνούσες κάπου εκεί σιμά* μου.
Γιατί, μόνο γιατί σε σέναν άρεσε.

Μόνο γιατί μ’ αγάπησες γεννήθηκα,
γι’ αυτό η ζωή μού εδόθη.
Στην άχαρη ζωή την ανεκπλήρωτη
μένα η ζωή πληρώθη.*
Μόνο γιατί μ’ αγάπησες γεννήθηκα.

Μονάχα για τη διαλεχτήν αγάπη σου
μου χάρισε η αυγή ρόδα στα χέρια.
Για να φωτίσω μια στιγμή το δρόμο σου
μου γέμισε τα μάτια η νύχτα αστέρια,
μονάχα για τη διαλεχτήν αγάπη σου.

Μονάχα γιατί τόσο ωραία μ’ αγάπησες
έζησα, να πληθαίνω
τα ονείρατά σου, ωραίε που βασίλεψες,*
κι έτσι γλυκά πεθαίνω
μονάχα γιατί τόσο ωραία μ’ αγάπησες.

Μ. Πολυδούρη, *Άπαντα,* Αστέρι

* **σιμά**: κοντά * **πληρώθη**: γέμισε, ικανοποιήθηκε * **βασίλεψες**: έδυσες όπως ο ήλιος, πέθανες

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Βρείτε τα «γιατί» του ποιήματος και εξετάστε ποια εντύπωση δημιουργεί στον αναγνώστη η επανάληψή τους.
2. «Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα»: Σχολιάστε το νόημα αυτού του στίχου.
3. Ποια είναι η μεταμορφωτική δύναμη της αγάπης; Με ποιον τρόπο η ποιήτρια νιώθει ότι ομορφαίνει ο κόσμος γύρω της, αλλά και αυτή η ίδια;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Ακούστε και σχολιάστε τη μελοποίηση του ποιήματος από το συνθέτη Δημήτρη Παπαδημητρίου στο δίσκο *Τραγούδια για τους μήνες* με την Ελευθερία Αρβανιτάκη.

Σοφία Λασκαρίδου,
Η κυρία με τα γκρίζα

Γιαννης Σκαριμπας

Ουλαλούμ

Το ποίημα του Γιάννη Σκαρίμπα πρωτοδημοσιεύτηκε το 1936 και ανήκει στην ομώνυμη (και πρώτη) ποιητική συλλογή του συγγραφέα. Ο τίτλος του ποιήματος φαίνεται να παραπέμπει συγχρόνως στο αραβικό επιφώνημα ulalum, στο ομώνυμο ποίημα του Edgar Alan Poe («Ulalume», 1847), αλλά και στη γνωστή λέξη «αλαλούμ», που αποδίδει μια κατάσταση γενικευμένης σύγχυσης.

Ήταν σα να σε πρόσμενα Κυρά
απόψε που δεν έπνεε όξω ανάσα,
κι έλεγα: Θά 'ρθει απόψε απ' τα νερά
κι από τα δάσα.

Θά 'ρθει, αφού φλετράει* μου η ψυχή,
αφού σπαρά* το μάτι μου σαν ψάρι,
και θα μυρίζει ήλιο και βροχή
και νιο φεγγάρι…

Και να, το κάθισμά σου συγυρνώ,*
στολνώ* την κάμαρά μας αγριομέντα,
και να, μαζί σου κιόλας αρχινώ
χρυσή κουβέντα:

…Πως να, θα μείνει ο κόσμος με το «μπα»
που μ' έλεγε τρελόν, πως είχες γίνει
καπνός και –τάχας– σύγνεφα θαμπά
προς τη σελήνη . . .

. . . .

Νύχτωσε και δε φάνηκες εσύ,
κίνησα να σε βρω στο δρόμο –οϊμένα–

---

* **φλετράει**: πάλλεται, φτερουγίζει * **σπαρά**: σπαρταρά * **συγυρνώ**: φτιάχνω * **στολνώ**: στολίζω

μα σκούνταφτες (όπου εσκούνταφτα) χρυσή
κι εσύ με μένα.

Τόσο πολύ μ' αγάπησες, Κυρά,
που άκουγα διπλά τα βήματά μου!
Πάταγα 'γώ –στραβός– μες στα νερά;
κι εσύ κοντά μου…

Λ. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία,*
τόμ. 7, Δωδώνη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πιστεύετε ότι ο ομιλητής του ποιήματος απευθύνεται σε υπαρκτό πρόσωπο ή σε προϊόν της φαντασίας του; Ποια στοιχεία ενισχύουν καθεμιά από τις δύο εκδοχές;
2. Ποια είναι η σημασία της «χρυσής κουβέντας» στην τέταρτη στροφή; Τι μαθαίνουμε από αυτή για τον ομιλητή του ποιήματος;
3. Τι δηλώνει η σειρά αποσιωπητικών ανάμεσα στην τέταρτη και την πέμπτη στροφή του ποιήματος; Γιατί έχει σημασία αυτό;
4. Σε τι διαφέρει ο τόνος των δύο τελευταίων στροφών από το υπόλοιπο ποίημα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Ακούστε το ποίημα, μελοποιημένο από το Νικόλα Άσιμο, στο δίσκο του Βασίλη Παπακωνσταντίνου *Πες μου ένα ψέμα ν' αποκοιμηθώ* (Minos-Emi 1997), και σχολιάστε τη μουσική του απόδοση.

Ζυλ Λαφοργκ

Μοιρολόι φεγγαριού στην επαρχία

Το ποίημα του Λαφόργκ, που ανήκει στη συλλογή Θρηνωδίες *(ή* Μοιρολόγια*, 1885), αντιστρέφει από το πρώτο του δίστιχο τη συνηθισμένη στο ρομαντισμό λυρική απεικόνιση της σελήνης. Παρουσιάζει το φεγγάρι σαν αδιάφορο δέκτη της μελαγχολικής ειρωνείας του ομιλητή, ο οποίος πνίγεται από τη θλίψη της επαρχιακής νύχτας και την ερωτική απογοήτευση, αλλά αντιμετωπίζει την κατάστασή του με σκωπτική διάθεση.*

Ω, τ' όμορφο χρυσό φεγγάρι,
χοντρό σαν θησαυρού πιθάρι!

Σάλπιγγα ηχεί στα μακρινά,
να κι ο υποδήμαρχος περνά.

Αντίκρυ παίζουν μια σονάτα,
το δρόμο αργοπερνά μια γάτα!

Πάει η επαρχία να κοιμηθεί,
κλείνει μ' ένα ακόρντο* που αντηχεί

το πιάνο στο παράθυρό του.
Τι ώρα να' ναι; Ρώτα-ρώτου.*

Πράο φεγγάρι, τι εξορία!
Σύμφωνοι στη μοιρολατρία;

Φεγγάρι, ντιλετάντη* μοιάζεις,
σ' όλα τα πλάτη ίδιο φαντάζεις.

---

* **ακόρντο**: συγχορδία * **ρώτου**: αναρωτήσου * **ντιλετάντης**: ερασιτέχνης, εκείνος που ασχολείται με κάτι αποκλειστικά για την απόλαυση που αποκομίζει

Χθες του Μισούρη τα νερά,
του Παρισιού είδες τα οχυρά,

τα μπλε φιόρντ της Νορβηγίας,
τους πόλους, θάλασσες μαγείας·

τώρα εσύ, τυχερό, θα ιδείς,
μετά το γάμο της, στη γης

να τρέχει η αμαξοστοιχία!
Εφύγανε για τη Σκοτία.

Τι φιάσκο θα 'ταν, αν πιστή
τους στίχους μου είχε εμπιστευτεί!

Φεγγάρι, αλήτικο φεγγάρι,
να γίνουμε άλυτο ζευγάρι;

Νύχτες χρυσές κι εγώ με μια
χλωμή επαρχία στην καρδιά!

Σαν μια γριά το φεγγαράκι
τ' αυτιά του εγέμισε μπαμπάκι.

Προσεγγίσεις στη γαλλική ποίηση,
ανθολόγηση – μετάφραση Αλέξανδρος Μπάρας,
Πρόσπερος

Γιώργος Βακαλό,
από τη σειρά *Φεγγάρια*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πού βρίσκεται ο ομιλητής του ποιήματος; Τι τον απασχολεί;
2. Πώς περιγράφεται το φεγγάρι στο ποίημα; Γιατί απευθύνεται σ' αυτό ο ομιλητής;
3. Τι σημαίνει το δίστιχο «Τι φιάσκο θα 'ταν, αν πιστή/ τους στίχους μου είχε εμπιστευτεί!»;
4. Πώς ερμηνεύετε το καταληκτικό δίστιχο του ποιήματος;
5. Σε ποια σημεία του ποιήματος εντοπίζετε ειρωνεία;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Στον Ηλεκτρονικό Κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας θα βρείτε το ίδιο ποίημα, σε μετάφραση της Αιμιλίας Δάφνη, με τον τίτλο «Η θρηνωδία στη σελήνη της επαρχίας» (αρ. 26, στη διεύθυνση: http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/catalog.htm). Συγκρίνετε τις δυο μεταφράσεις, εντοπίστε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Στη συνέχεια διαλέξτε εκείνη που σας αρέσει περισσότερο, αιτιολογώντας την προτίμησή σας.

Ζυλ Λαφόργκ (1860-1887)
Γάλλος συμβολιστής ποιητής, γνωστός κυρίως για τη λυρική του ειρωνεία, αλλά και για την επινόηση του ελεύθερου στίχου. Το έργο του άσκησε επιρροή στη διαμόρφωση της μοντέρνας ποίησης στη Γαλλία, αλλά και στον αγγλοσαξονικό χώρο (T. S. Eliot, Ezra Pound). Το 1881 ορίστηκε αναγνώστης της αυτοκράτειρας Αυγούστας στο Βερολίνο, όπου και παρέμεινε για πέντε χρόνια. Στο διάστημα αυτό έγραψε το μεγαλύτερο μέρος του έργου του. Το 1886 επέστρεψε στο Παρίσι, όπου πέθανε από φυματίωση τον επόμενο χρόνο, πάμπτωχος, σε ηλικία είκοσι επτά ετών. Ποιητικά έργα: *Θρηνωδίες* (1885), *Μίμηση της Παναγιάς του φεγγαριού*, *Σύνοδος των ξωτικών* (1886), *Τελευταίοι στίχοι* (1890) κ.ά.

Άγγελος Τερζάκης

Ο ματωμένος λυρισμός

Στο απόσπασμα του αφηγηματικού αυτού δοκιμίου, που περιέχεται στο βιβλίο Προσανατολισμός στον αιώνα *(1963), ο Ά. Τερζάκης αναπολεί την εποχή της νεότητάς του, η οποία συμπίπτει με την πρώτη δεκαετία του μεσοπολέμου.*

Ένα τεράστιο μεταλλικό πουλί, ζώο που ξεπήδησε μεσ' από την *Αποκάλυψη*, φρουμάζει* τρέμοντας σύγκορμο, με τους κινητήρες αναμμένους, ανυπόμονο να σπαθίσει* το διάστημα, την ώρα που, μέσα στον ανεμοστρόβιλο του μισεμού,* γράφονται τούτες οι αράδες. Ο ίλιγγος αλέθει τις σκέψεις, τις εποχές, κομματιάζει ίσκιους, ξεσηκώνει φαντάσματα. Με δάχτυλα βιαστικά φυλλομετρώ κι εγώ το βιβλίο τούτο που μου ήρθε τέτοια στιγμή. Μονάχα το φυλλομετρώ, τίποτα περισσότερο δεν προφταίνω. Όμως αδύνατο να το παρατρέξω:* μαγνητίζει μέσα μου τον βραδιασμένο στρατολάτη* μιας άλλης εποχής. Είναι τα «Άπαντα» της Μαρίας Πολυδούρη. […]

Ξαναβλέπω τη ζωή μεσ' από τα θολά, ροδισμένα στ' απόβραδο, τζάμια ενός αθηναϊκού καφενείου. Τη ζωή μιας Αθήνας που δεν υπάρχει πια. Έξω στο δρόμο, που έχει σκόνη πολλή και λιγοστή κίνηση, οι αραιοί διαβάτες περνάνε χωρίς να βιάζονται. Κάπου στη γειτονιά τραγουδάει με χοντρούς κόμπους στο λαιμό της μια λατέρνα. Ζεστό φαΐ λιβανίζει στη γειτονιά. Ανάμεσα στους κρεμασμένους ίσκιους της νύχτας που κατεβαίνει, βλέπεις ξάφνου να περνάει στο δρόμο μια θεωρία μουγγή, σκυφτή: οι πρόσφυγες της Καταστροφής.

Λένε πως ήταν μια εποχή ηττημένη. Αυτό το λένε εκείνοι που ήρθαν κάπως αργότερα, ξεκούραστοι, με κοστούμι ατσαλάκωτο, κομμένο σε κάποιο ράφτη της Δυτικής Ευρώπης. Ηττημένη; Θα την πω καλύτερα δραματική. Υπάρχουν εποχές ανύποπτες κι εποχές στοιχειωμένες, καιροί που η συνείδησή τους κοιμάται κι άλλοι που η ψυχή τους αλαφιάστηκε.* Τα χρόνια εκεί ανάμεσα στα 1922-1929 ήταν ένα παράξενο κράμα από αφέλεια κι έγνοια, προαισθήματα και ρεμβασμό. Η Αθήνα η ζωντανή είχε μικροαστική σφραγίδα: μια συνοικία απέραντη, που

---

* **φρουμάζει**: (για άλογο) φυσά δυνατά τα ρουθούνια από τρόμο * **να σπαθίσει**: να διασχίσει σαν σπαθί * **μισεμός**: αναχώρηση * **να παρατρέξω**: να προσπεράσω, να παραλείψω * **στρατολάτης**: οδοιπόρος * **αλαφιάστηκε**: τρόμαξε

έφτανε ίσαμε την οδό Σταδίου, κι αυτή πιστό αντίγραφο της επαρχίας. Το νομαρχιακό γραφείο, όπου πάει να πιάσει δουλειά η Μαρία Πολυδούρη, καινουργοφερμένη από την Καλαμάτα της, είναι σκονισμένο, νυσταλέο και κακομούτσουνο,* στεγάζει φουκαράδες υπαλλήλους που έχουν για όνειρο φυγής τη βραδινή πρέφα.* Κι όμως ανάμεσα σε τέτοιον κόσμο, πίσω από τραπέζι πληκτικό, κάθεται ο Κώστας Καρυωτάκης. Γιατί τάχα αυτή η ευκολία να πιστεύουμε πως ο ποιητής του «Μιχαλιού» συνοψίζει στο πρόσωπό του την αθλιότητα; Κρίνουμε το ενδόσιμο* ή το μήνυμα; το διάκοσμο ή το θέαμα; Και οι Ρώσοι* πήρανε για κατώφλι τους την αθλιότητα, μας ειδοποίησαν όμως για ό,τι μάντεψαν χάρη σ' αυτήν από το βαθύ μυστήριο της ζωής και της αλήθειας. Αθεράπευτη μανία μας να νομίζουμε πως όλα αρχίζουν και τελειώνουν σε μιαν ηθογραφία!

Το μέγεθος της εποχής εκείνης είναι κρυφό κι ανυπόκριτο. Σημειώνει μια κρίσιμη στροφή της ελληνικής ζωής από τα έξω στα μέσα. Για πρώτη φορά επικοινωνεί ο τόπος με τα μεγάλα ρεύματα του αιώνα· μέσα στα μουχλιασμένα δημόσια γραφεία στρατολογείται μια νεολαία που θα πιστέψει με πάθος στην κοινωνική δικαιοσύνη, θα στρώσει με τα κορμιά της τους τραγικούς δρόμους της. Αυτό –όποια κι αν είναι η προσωπική μας πίστη κι ο τελικός απολογισμός– πρέπει να το αναγνωρίσουμε. Σύγκαιρα,* μια μειοψηφία εκστατική, λυρική, μια χούφτα νέοι που έγραφαν, πασχίζει εκείνα τα χρόνια να προσανατολιστεί μέσα στην ανεμοζάλη, να συλλάβει κάτι από τους μεγάλους ίσκιους που δίνουν ανάστημα στον ορίζοντα. Αργότερα, σαν έρθουν ξεκούραστοι, αμέτοχοι, φρεσκοξυρισμένοι οι προφήτες των νέων τάσεων, θα κηρύξουν μια φρεσκογυαλισμένη πίστη στη γραφικότητα, θ' ανεμίσουν χρώματα γαλάζια και χρυσαφιά. Την Ιστορία τη γράφουν οι επιζώντες. Η νεολαία της δραματικής δεκαετίας έπεσε θερισμένη κι αναπολόγητη* στο σύνορο της χίμαιρας.*

Ά. Τερζάκης, *Προσανατολισμός στον αιώνα,*
Οι εκδόσεις των φίλων

---

* **κακομούτσουνο**: άσχημο * **πρέφα**: χαρτοπαίγνιο * **ενδόσιμο**: προανάκρουσμα, προοίμιο * **οι Ρώσοι**: οι ρώσοι κλασικοί συγγραφείς, και κυρίως ο Φ. Ντοστογιέφσκι * **σύγκαιρα**: την ίδια εποχή * **αναπολόγητη**: χωρίς να κάνει τον απολογισμό * **χίμαιρα**: ονειροπόλημα, ουτοπία

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια ήταν τα προβλήματα και ποιες οι αντιλήψεις των νέων στη δεκαετία του 1920, σύμφωνα με την άποψη του συγγραφέα;
2. «Αυτό το λένε... δυτικής Ευρώπης»: Σε ποιους πιστεύετε ότι αναφέρεται ο συγγραφέας;
3. Το κείμενο αυτό συνδυάζει το στοχασμό με την αφήγηση. Βρείτε τις ενότητες που ανήκουν στα δύο διαφορετικά αυτά είδη λόγου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Βρείτε ιστορικές πληροφορίες για την Αθήνα του 1920 και συγκρίνετέ τη με τη σημερινή. Μπορείτε επίσης να αναζητήσετε κάρτες ή φωτογραφίες, που δείχνουν την αρχιτεκτονική ή την κοινωνική ζωή της πρωτεύουσας κατά τη δεκαετία του 1920.

Νίκη Καραγάτση, *Σπίτια στο Θησείο*

Στρατης Μυριβηλης

Τα ζα

Στο παρακάτω απόσπασμα από το βιβλίο Η ζωή εν τάφω *(1931) του Στράτη Μυριβήλη περιγράφεται η αγριότητα του πολέμου σε μια σκηνή στην οποία εξοντώνονται ανυπεράσπιστα «επιστρατευμένα» γαϊδούρια. Τα αντιπολεμικά αισθήματα του συγγραφέα εκφράζονται με την ωμή περιγραφή της εξόντωσης των αθώων ζώων, η οποία δείχνει την παράλογη βία του πολέμου.*

Τα ζα στον πόλεμο! Σήμερα από το πρωί συλλογιούμαι μόνο αυτό. Καλά εμείς οι ανθρώποι. Έχουμε τα συμφέρα μας, τις ιδεολογίες μας, τις λόξες μας, τις μεγαλομανίες και τους ενθουσιασμούς μας. Απ' όλα αυτά μαγειρεύεται περίφημα ο πόλεμος. Έχουμε και τις πονηριές μας, για να γλιτώνουμε σαν δούμε τα ζόρικα. Τ' αμπριά* μας, τα νοσοκομεία, ακόμα και τις λιποταξίες.* Όμως τ' αγαθά τα ζα που τα επιστρατεύουμε να κάμουν μαζί μας τον πόλεμο;

Θαρρώ πως, όταν καμιά φορά οι ανθρώποι βγάλουν από μέσα τους την επιληψία* του ομαδικού σκοτωμού, θα 'χουν όλο το δίκιο να ντρέπουνται σ' όλη τους τη ζωή και μόνο γι' αυτό: που τραβήξανε και τ' αθώα τα ζα στον πόλεμο. Στοχάζουμαι πως κάποτε θα είναι ένα απ' τα πιο μαύρα σημάδια της Ιστορίας των Ανθρώπων.

Η Μεραρχία μας κουβάλησε μαζί της απ' το νησί και μια συζυγαρχία γαϊδάρους. «Συζυγαρχία ημιόνων» γράφεται στα χαρτιά. Μα η αλήθεια είναι πως έχει μόνο γαϊδάρους. Υποφέρανε πολύ ώσπου να τους μπάσουνε στα βαπόρια. Το ίδιο και σαν τους ξεφορτώνανε στη Θεσσαλονίκη. Τους αρπούσε το βίντσι* μουγκρίζοντας θυμωμένα και τους σήκωνε ανάερα μέσα στη γερή φασκιά τους. Αυτό τους ξετρέλαινε. Κι η τρομάρα τους ήταν εκπληχτικά ζωγραφισμένη μέσα στα έξαλλα μάτια τους. Κλωτσούσανε στο κενό, φρουμάζανε, στριφογύριζαν τους βολβούς και το πετσί τους ρυτίδιαζε απ' τη φρίκη. Κατόπι περάσανε μαζί μας όλη τη Μακεδονία φορτωμένοι πυρομαχικά. Τα 'χανε κι αυτοί με τους Γερμανούς, με τους Τούρκους, με τους Βουλγάρους. Σα μπήκαμε 'μείς στο χαράκωμα, ο όρχος* τους στήθηκε στην Κούπα. Είναι ένα χωριό πίσω από τις γραμμές μας, ρημαγμένο από το πυροβολικό. Μένουν εκεί μονάχα κάτι Φραντσέζοι* φουρναραίοι. Εκεί στην Κούπα, μέσα σε μιαν όμορφη χαράδρα, έστησε τα παλούκια της η «Συζυγαρχία των ημιόνων» της Μεραρχίας μας.

---

* **αμπριά**: στρατιωτικά προκαλύμματα για την αποφυγή των εχθρικών επιθέσεων * **λιποταξία**: εγκατάλειψη της μάχης * **επιληψία**: πάθηση του εγκεφάλου, εδώ τρέλα * **βίντσι**: γερανός * **όρχος**: στρατιωτικός πολεμικός σχηματισμός με σκοπό τον ανεφοδιασμό * **Φραντσέζοι**: Γάλλοι

Τα ζα ξεκουραστήκανε κάμποσες μέρες απ' το πολυμερίτικο περπάτημα που τα 'χε παραζαλισμένα στην κούραση. Ξανεσάνανε. Βρήκανε κιόλας μπόλικο χορτάρι, φάγαν και πήραν απάνω τους. Καρδάμωσαν.* Τότες προσέξανε πως ήταν χαρά Θεού πάνω στη γης, κι ο Έρωτας κέντριζε όλα τα πάντα, από τα μαμούδια ως τα λουλούδια, να μπούνε μέσα στο παναιώνιο πανηγύρι της αναπαραγωγής. Οι γαϊδάροι ακούσαν το μεγάλο κάλεσμα και απάντησαν με το ερωτικό τους σάλπισμα: παρών! Υπάκουγα, γεμάτα αθωότητα κι ανηξεριά σαν όλα τα ζα. Η χαράδρα βούιξε από τα παράφωνα επιθαλάμια χλιμιντρίσματα. Και ο αντίλαλος πήρε τα ερωτικά σαλπίσματα και τα πήγε ως πέρα στο Περιστέρι.

Ένα αεροπλάνο ξεκίνησε τότες βουΐζοντας απ' αντίκρυ. Ήρθε κι έκοψε ένα-δυο γύρους πάνω από τη χαράδρα. Αυτοί το χαβά* τους. Κατόπι γύρισε πίσω μέσα στην αποθέωση των οβίδων, που έσκαζαν στον ουρανό σαν ένα κοπάδι άσπρα προβατάκια που όλο και πλήθαιναν γύρω του.

Οι γαϊδάροι δεν ξέρουν από αεροπλάνα. Ήτανε κιόλας τόσο σύγκορμα παραδομένοι στη χαρά της ζωής, που δεν τους απόμενε καιρός να προσέξουν τίποτ' άλλο.

Σε λίγο η λαγκαδιά βόγγησε βαριά από μια σειρά εκρήξεις και σουβλερές σφυριξιές. Ήταν ένα σωστό μακελειό αθώων. Τα ζα ξεκοιλιάστηκαν, σφάχτηκαν πάνω στο τρυφερό χορτάρι, αγκρισμένα* μέσα στο μεθύσι της γεννητικής τους χαράς. Ψοφούσαν κι ανεστέναζαν σαν ανθρώποι. Πέφτανε χάμου και ξεψυχούσαν σιγά σιγά, γύριζαν το λαιμό κοιτάζοντας λυπητερά τα εντόσθιά τους, που σάλευαν σαν κοκκινωπά φίδια ανάμεσα στα πόδια τους. Κουνούσαν απάνω-κάτω τα χοντρά τους κεφάλια δίχως να καταλαβαίνουν τίποτα. Ανετρίχιαζαν, τρέμανε τα ρουθούνια τους, ανοίγανε τα πλατιά χείλια ξεσκεπάζοντας τα δόντια τους και σερνόντανε με τσακισμένα πόδια. Πεθαίνανε στο τέλος βρέχοντας τα λουλούδια με το αίμα τους, και τα μεγάλα μάτια τους ήταν γεμάτα απορίες και πόνους. Ένα γαϊδουράκι με τσακισμένη τη ραχοκοκαλιά χαμόσερνε καμιά δεκαπενταριά μέτρα το κορμί του, ακουμπώντας μόνο στα μπροστινά πόδια. Κατόπι αναδιπλώθηκε, γύρισε το κεφάλι προς τη μεγάλη λαβωματιά του κι αγκομαχούσε πολλήν ώρα ώσπου να παραδώσει.

Ένας ημιονηγός, μόλις άρχισε ο βομβαρδισμός, βάλθηκε να τρέχει σαστισμένος. Βαστούσε γερά το χαλινάρι του γαϊδάρου του κι έτρεχε σαν τρελός. Έφτασε έτσι ως τ' αμπριά των Φραντσέζων ψωμάδων. Εκεί πια, μέσα στα γιούχα της φανταριάς, πήρε είδηση πως έσερνε πίσω του το κεφάλι του γαϊδάρου θερισμένο απ' το λαιμό.

Μέσα στα κλειδωμένα δόντια του το ζο κρατούσε ακόμα μια τούφα κίτρινες μαργαρίτες ματωμένες.

Σ. Μυριβήλης, *Η ζωή εν τάφω,*
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

* **καρδαμώνω**: χορταίνω * **χαβάς**: εδώ η απασχόλησή τους * **αγκρισμένα**: μπλεγμένα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο συγγραφέας συγκρίνει την τύχη των ανθρώπων και των ζώων στις πολεμικές επιχειρήσεις. Ποιους θεωρεί πιο αδικημένους και γιατί;
2. Καταγράψτε την περιπέτεια των γαϊδάρων από τη στιγμή που έφυγαν από το νησί ως τη στιγμή της μαζικής τους εξόντωσης.
3. Πώς παρουσιάζει ο Μυριβήλης τη ρεαλιστική σκηνή της ζωοκτονίας και τι πετυχαίνει με την αδρή περιγραφή της;
4. «Μέσα στα κλειδωμένα δόντια του...ματωμένες»: Πώς συσχετίζεται ο θάνατος του ζώου με τη χαρά της ζωής και το κάλεσμα της φύσης;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Πολλά είδη ζώων πρόσφεραν από την αρχαιότητα έως τη σημερινή εποχή τις υπηρεσίες τους στον άνθρωπο. Χωριστείτε σε ομάδες, με σκοπό να μελετήσετε το ρόλο που έπαιξε κάθε ζώο στην κοινωνική εξέλιξη. Μπορείτε να συμβουλευτείτε τους καθηγητές της Βιολογίας, της Ιστορίας και της Οικιακής Οικονομίας.

Γεώργιος Ιακωβίδης, *Χορταριασμένο λιβάδι*

Νίκος Καζαντζάκης

Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά

Το απόσπασμα που ακολουθεί βρίσκεται στο πρώτο μέρος του μυθιστορήματος και αναφέρεται στη γνωριμία του συγγραφέα με τον ήρωα του βιβλίου του. Ο Αλέξης Ζορμπάς, ένας από τους πιο γνωστούς ήρωες της παγκόσμιας λογοτεχνίας, αγαπά με πάθος τη ζωή και την απολαμβάνει σε όλες τις εκδηλώσεις της. Το σαντούρι είναι ο πιστός του σύντροφος στη χαρά και στη λύπη. Το μυθιστόρημα εκδόθηκε το 1946.

Τον πρωτογνώρισα στον Πειραιά. Είχα κατέβει στο λιμάνι να πάρω το βαπόρι για την Κρήτη. Κόντευε να ξημερώσει. Έβρεχε. Φυσούσε δυνατή σοροκάδα κι έφταναν οι πιτσιλιές της θάλασσας στο μικρό καφενεδάκι. Κλειστές οι τζαμόπορτες, μύριζε ο αγέρας ανθρώπινη βόχα* και φασκόμηλο. Έκανε όξω κρύο και τα τζάμια είχαν παχνιστεί* από τις ανάσες. Πέντ' έξι θαλασσινοί ξενυχτισμένοι, με τις καφετιές από γιδότριχα φανέλες, έπιναν καφέδες και φασκόμηλα και κοίταζαν από τα θαμπωμένα τζάμια τη θάλασσα.

Τα ψάρια, παραζαλισμένα από τα χτυπήματα της φουρτούνας, είχαν βρει καταφύγι χαμηλά στα ήσυχα νερά και περίμεναν πότε να γαληνέψει ο κόσμος απάνω· κι οι ψαράδες, στριμωγμένοι στους καφενέδες, περίμεναν κι αυτοί πότε να πάψει η θεϊκιά ταραχή, να ξεφοβηθούν και ν' ανέβουν στο πρόσωπο του νερού τα ψάρια να τσιμπήσουν. Οι γλώσσες, οι σκορπιοί, τα σελάχια, γυρνούσαν από τις νυχτερινές επιδρομές τους να κοιμηθούν. Ξημέρωνε. […]

Ό,τι απ' όλα μου 'κανε εντύπωση ήταν τα μάτια του, περγελαστικά, θλιμμένα, ανήσυχα, όλο φλόγα. Έτσι μου φάνηκαν.

Ευτύς ως έσμιξαν οι ματιές μας, θαρρείς και βεβαιώθηκε πως εγώ ήμουν αυτός που ζητούσε, κι άπλωσε το χέρι αποφασιστικά κι άνοιξε την πόρτα. Πέρασε ανάμεσα από τα τραπέζια με γοργό ελαστικό περπάτημα κι ήρθε και στάθηκε από πάνω μου.

– Ταξίδι;, με ρώτησε. Για πού, με το καλό;

– Για την Κρήτη. Γιατί ρωτάς;

– Με παίρνεις μαζί σου;

Τον κοίταξα με προσοχή. Βουλιαγμένα μάγουλα, χοντρή μασέλα, εξογκωμένα ζυγωματικά,* ψαρά* κατσαρωμένα μαλλιά, μάτια που σπίθιζαν.*

---

* **βόχα**: κακοσμία * **είχαν παχνιστεί**: είχαν γεμίσει πάχνη * **ζυγωματικά**: οστά του προσώπου * **ψαρά**: γκρίζα * **σπίθιζαν**: έλαμπαν, πετούσαν σπίθες

– Γιατί; τι να σε κάμω;

Σήκωσε τους ώμους.

– Γιατί! Γιατί!, έκαμε με περιφρόνηση. Δεν μπορεί τέλος πάντων ο άνθρωπος να κάμει κάτι και χωρίς γιατί; Έτσι, για το κέφι του. Να, πάρε με, ας πούμε, μάγερα· ξέρω και φτιάνω κάτι σούπες!…

Έβαλα τα γέλια. Μου άρεσαν οι τσεκουράτοι* τρόποι και τα λόγια του· μου άρεσαν κι οι σούπες. Δε θα 'ταν άσκημο, συλλογίστηκα, να τον πάρω μαζί μου το γέρο ετούτον κρεμανταλά* στο μακρινό έρημο ακρογιάλι. Σούπες, γέλια, κουβέντες… Φαίνουνταν πολυταξιδεμένος, πολυζωισμένος Σεβάχ Θαλασσινός· μου άρεσε.

– Τι συλλογιέσαι;, μου κάνει, κουνώντας τη χοντρή του κεφάλα. Κρατάς και του λόγου σου ζυγαριά, ε; Ζυγιάζεις με το δράμι, ε; Μωρέ, πάρε απόφαση, κατά διαόλου οι ζυγαριές!

Στέκουνταν από πάνω μου μαντράχαλος, κοκαλιάρης, και κουράζουμουν να σηκώνω το κεφάλι να του μιλώ. Έκλεισα τον Ντάντε.*

– Κάτσε, του είπα· παίρνεις ένα φασκόμηλο;

Κάθισε· απίθωσε με προσοχή τον μπόγο του στη διπλανή καρέκλα.

– Φασκόμηλο;, έκαμε περιφρονητικά. Έλα εδώ, καφετζή· ένα ρούμι!

Ήπιε το ρούμι ρουφιά ρουφιά· το κρατούσε πολλήν ώρα στο στόμα του να το χαρεί, κι έπειτα το άφηνε αγάλια να κατεβαίνει και να του ζεσταίνει τα σωθικά. «Φιλήδονος, συλλογίστηκα, μερακλής…»

– Τι δουλειά κάνεις;, τον ρώτησα.

– Όλες τις δουλειές· του ποδαριού, του χεριού, του κεφαλιού, όλες. Αυτό μας έλειπε τώρα και να διαλέγουμε.

– Πού δούλευες τώρα τελευταία;

– Σ' ένα μεταλλείο. Είμαι, να ξέρεις, καλός μιναδόρος·* καταλαβαίνω από μέταλλα, βρίσκω φιλόνια, ανοίγω γαλαρίες, κατεβαίνω στα πηγάδια, δε φοβούμαι. Δούλευα καλά, έκανα τον αρχιεργάτη, παράπονο δεν είχα· μα να που ο διάβολος έβαλε την ουρά του. Το περασμένο Σαββατόβραδο ήρθα στο κέφι, και μια και δυο κινώ, βρίσκω τον ιδιοχτήτη που 'χε έρθει εκείνη τη μέρα να μας επιθεωρήσει και τον σπάζω στο ξύλο.

– Μα γιατί; τι σου 'καμε;

– Εμένα; τίποτα! Μα τίποτα, σου λέω! Πρώτη φορά τον έβλεπα τον άνθρωπο. Μας μοίρασε και τσιγάρα, ο κακομοίρης.

– Τότε λοιπόν;

– Ου, κάθεσαι και ρωτάς! Έτσι μου κάπνισε, βρε αδερφέ! Από της μυλωνούς τον πισινό ζητάς ορθογραφία. Ο πισινός της μυλωνούς είναι ο νους του ανθρώπου.

---

* **τσεκουράτοι**: κοφτοί, άμεσοι * **κρεμανταλάς**: πολύ ψηλός * **Ντάντε**: Δάντης Αλιγκιέρι (1265-1321), σπουδαίος ιταλός ποιητής που έγραψε τη *Θεία Κωμωδία* * **μιναδόρος**: εργάτης στα μεταλλεία

Είχα διαβάσει πολλούς ορισμούς του νου του ανθρώπου· τούτος μου φάνηκε ο πιο καταπληχτικός, και μου άρεσε. Κοίταξα τον καινούριο σύντροφο· το πρόσωπό του ήταν γεμάτο ζάρες, σκαλισμένο, σαρακοτρυπημένο,* σα να το 'χαν φάει τα λιοβόρια κι οι βροχές. Ένα άλλο πρόσωπο, ύστερα από λίγα χρόνια, μου 'καμε την ίδια εντύπωση, δουλεμένου, δυστυχισμένου ξύλου: το πρόσωπο του Παναΐτ Ιστράτη.*

– Και τι έχεις στον μπόγο; Τρόφιμα; ρούχα; εργαλεία;

Ο σύντροφός μου σήκωσε τους ώμους, γέλασε.

– Πολλά φρόνιμος μου φαίνεσαι, είπε, και να με συμπαθάς.

Χάιδεψε με τα μακριά σκληρά του δάχτυλα τον μπόγο.

– Όχι, πρόστεσε· είναι σαντούρι.

– Σαντούρι! Παίζεις σαντούρι;

– Όταν με σφίξουν οι φτώχειες, γυρίζω τους καφενέδες και παίζω σαντούρι. Τραγουδώ κιόλα κάτι παλιούς κλέφτικους σκοπούς, μακεδονίτικους. Κι ύστερα βγάζω δίσκο· να, το σκούφο τούτον, και μαζεύω δεκάρες.

– Πώς σε λένε;

– Αλέξη Ζορμπά. Με λένε και Τελέγραφο, για να με πειράξουν που 'μαι μακρύς μακρύς καλόγερος και πίτα η κεφαλή μου. Μα δεν πάνε να λένε! Με φωνάζουν και Τσακατσούκα, γιατί μια φορά πουλούσα κολοκυθόσπορους καβουρντισμένους. Με λένε και Περονόσπορο, γιατί όπου πάω, λέει, τα κάνω μπούλβερη* και κουρνιαχτό.* Έχω κι άλλα παρατσούκλια, μα άλλη ώρα…

– Και πώς έμαθες σαντούρι;

– Εγώ ήμουν είκοσι χρονών. Σ' ένα πανηγύρι του χωριού μου, πέρα, στη ρίζα του Όλυμπου, άκουσα για πρώτη φορά σαντούρι. Πιάστηκε η αναπνοή μου. Τρεις μέρες έκαμα να βάλω μπουκιά στο στόμα μου. «Τι έχεις, μωρέ;», μου κάνει ο πατέρας μου, ο Θεός να συχωρέσει την ψυχή του. «Εγώ θέλω να μάθω σαντούρι! – Μωρέ, δεν ντρέπεσαι; Κατσίβελος* είσαι; όργανα θα παίξεις; – Εγώ θέλω να μάθω σαντούρι!…». Είχα κομπόδεμα μερικά παραδάκια, για να παντρευτώ, σαν έρθει η ώρα. Παιδί πράμα, βλέπεις, παλαβός, το αίμα έβραζε, ήθελα παντριγιά ο ερίφης!* Έδωκα ό,τι είχα και δεν είχα, κι αγόρασα ένα σαντούρι. Να, ετούτο εδώ που βλέπεις. Έφυγα μαζί του, πήγα στη Σαλονίκη, βρήκα ένα μερακλή Τούρκο, τον Ρετσέπ-εφέντη, το δάσκαλο του σαντουριού. Πέφτω στα πόδια του. «Τι θες, μωρέ ρωμιόπουλο;», μου κάνει. «– Εγώ θέλω να μάθω σαντούρι! – Ε, και γιατί μαθές πέφτεις στα πόδια μου; – Γιατί δεν έχω παράδες* να σε πλερώσω! – Έχεις μεράκι για σαντούρι; – Έχω. – Ε, κάτσε, μωρέ, κι εγώ δε θέλω

---

* **σαρακοτρυπημένο**: ταλαιπωρημένο από το χρόνο και τις περιπέτειες * **Παναΐτ Ιστράτη**: Ελληνορουμάνος συγγραφέας (1884-1935)· η γνωριμία του με τον Καζαντζάκη χρονολογείται από το 1927 * **τα κάνω πούλβερη και κουρνιαχτό**: διαλύω τα πάντα, τα κάνω στάχτη * **κατσίβελος**: τσιγγάνος * **ερίφης**: ειρωνικά ο άνθρωπος * **παράδες**: χρήματα

πλερωμή!». Έκατσα μαζί του ένα χρόνο κι έμαθα. Ο Θεός ν' αγιάσει τα κόκαλά του, θα 'χει πια πεθάνει. Αν ο Θεός βάζει στην Παράδεισο και σκύλους, ας βάλει και τον Ρετσέπ-εφέντη. Από τον καιρό που έμαθα σαντούρι, γίνηκα άλλος άνθρωπος. Όταν έχω σεκλέτια* ή όταν με ζορίσει η φτώχεια, παίζω σαντούρι κι αλαφρώνω. Όταν παίζω, μου μιλούν και δεν ακούω· κι αν ακούσω, δεν μπορώ να μιλήσω. Θέλω, θέλω, μα δεν μπορώ.

– Μα γιατί, Ζορμπά;

– Ε, σεβντάς!*

Η πόρτα άνοιξε· η βουή της θάλασσας μπήκε πάλι στον καφενέ, τα πόδια και τα χέρια τουρτούρισαν. Βολεύτηκα πιο βαθιά στη γωνιά μου, τυλίχτηκα στο παλτό μου, ένιωσα αναπάντεχη ευδαιμονία. «Πού να πάω;, συλλογίστηκα· καλά είμαι εδώ. Χρόνια να βαστάξει ετούτη η στιγμή».

Κοίταξα τον παράξενο μουσαφίρη* μπροστά μου· το μάτι του ήταν καρφωμένο απάνω μου· μικρό, στρογγυλό, κατάμαυρο· με κόκκινες φλεβίτσες στο ασπράδι· ένιωθα με τρυπούσε και μ' έψαχνε αχόρταγο.

– Λοιπόν;, έκαμα· κι ύστερα;

Ο Ζορμπάς σήκωσε πάλι τους κοκαλιάρικους ώμους.

– Δε βαριέσαι!, είπε· μου δίνεις ένα τσιγάρο;

Του 'δωκα. Έβγαλε από το γιλέκο του τσακμακόπετρα και φιτίλι, άναψε. Τα μάτια του μισόκλεισαν ευχαριστημένα.

– Παντρεύτηκες;

– Άνθρωπος δεν είμαι; Άνθρωπος, πάει να πει στραβός· έπεσα κι εγώ με τα μούτρα στο λάκκο, όπου έπεσαν κι οι μπροστινοί μου. Παντρεύτηκα. Πήρα την κατρακύλα. Έγινα νοικοκύρης, έχτισα σπίτι· έκαμα παιδιά. Βάσανα! Μα ας είναι καλά το σαντούρι.

– Έπαιζες σπίτι να πάν' οι πίκρες κάτω;

– Ε, μωρέ, πώς φαίνεται πως δεν παίζεις κανένα όργανο. Τι 'ναι αυτά που τσαμπουνάς; Στο σπίτι είναι σκοτούρες, γυναίκα, παιδιά· τι θα φάμε, πώς να ντυθούμε, τι θ' απογίνουμε; Κόλαση! Και το σαντούρι θέλει καλή καρδιά. Άμα μου πει εμένα η γυναίκα μου περίσσιο λόγο, τι καρδιά θες να 'χω να παίξω σαντούρι; Άμα τα παιδιά πεινούν και νιαουρίζουν, κόπιασε του λόγου σου να παίξεις. Το σαντούρι θέλει να συλλογιέσαι μονάχα σαντούρι – κατάλαβες;

Κατάλαβα πως ο Ζορμπάς ετούτος είναι ο άνθρωπος που τόσον καιρό τον ζητούσα και δεν τον έβρισκα· μια ζωντανή καρδιά, ένα ζεστό λαρύγγι, μια ακατέργαστη μεγάλη ψυχή, που ακόμα δεν αφαλοκόπηκε* από τη μάνα της, τη Γης.

---

* **σεκλέτια**: στενοχώριες * **σεβντάς**: ερωτικός πόθος * **μουσαφίρης**: επισκέπτης * **αφαλοκόπηκε**: αποχωρίστηκε

Τι θα πει τέχνη, έρωτας της ομορφιάς, αγνότητα, πάθος – ο εργάτης ετούτος μού το ξεδιάλυνε* με τα πιο απλά ανθρώπινα λόγια.

Κοίταξα τα χέρια αυτά που κάτεχαν να δουλεύουν τον κασμά και το σαντούρι – γιομάτα ρόζους και χαραμάδες, παραμορφωμένα και νευρικά. Άνοιξαν με προσοχή και τρυφεράδα, σα να 'γδυναν γυναίκα, το σακούλι κι έβγαλαν ένα παλιό μαγληνό σαντούρι, με πλήθος κόρδες, με μπρούντζινα και φιλντισένια στολίδια και με μιαν κόκκινη μεταξωτή φούντα στην άκρα. Τα χοντρά δάχτυλα το χάδεψαν όλο, αργά, παθητικά, σα να χάδευαν γυναίκα. Κι ύστερα πάλι το τύλιξαν, όπως τυλίγουμε αγαπημένο σώμα μη μας κρυώσει.

Ν. Καζαντζάκης, *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*,
Εκδόσεις Ελένης Ν. Καζαντζάκη

* **ξεδιαλύνω**: εξηγώ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε ποιο πρόσωπο γίνεται η αφήγηση; Με ποιον τρόπο περιγράφει ο αφηγητής τον Αλέξη Ζορμπά; Ποια είναι τα στοιχεία που τον ελκύουν στην πρώτη τους συνάντηση;
2. Πώς παρουσιάζει τον εαυτό του ο αφηγητής, ώστε να τον αντιδιαστείλει με το Ζορμπά;
3. Πώς αφηγείται ο Ζορμπάς τη γνωριμία του με το σαντούρι; Ποια είναι η αντίδραση του πατέρα του στην επιθυμία να μάθει αυτό το όργανο; Συγκρίνετε τη στάση του νεαρού Ζορμπά με τη στάση του γιου τού αγιογράφου στο διήγημα του Κ. Θεοτόκη «Η τέχνη του αγιογράφου».
4. «Τι θα πει τέχνη...λόγια»: Γιατί ένας συγγραφέας, που τόσα πολλά έχει διαβάσει περί τέχνης, θεωρεί σοφά τα λόγια του Ζορμπά; Συμμερίζεστε το θαυμασμό του συγγραφέα για το Ζορμπά και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Βρείτε πληροφορίες για το σαντούρι και στο μάθημα της Μουσικής ακούστε τον ήχο του.
- Ποικίλες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Ν. Καζαντζάκη (φωτογραφίες, επιστολές, αρχεία ήχου με τη φωνή του συγγραφέα κ.ά.) μπορείτε να βρείτε και να μελετήσετε στην ιστοσελίδα http://www.historical-museum.gr/kazantzakis/gr/index.html.

Γιωργος Σεφερης

Με τον τρόπο του Γ.Σ.

Ιδιαίτερα γνωστό από τον εναρκτήριο στίχο του, το ποίημα αυτό παρουσιάζεται από τον τίτλο του ως «μίμηση ύφους» (a la maniére de), με τη διαφορά ότι ο ποιητής εμφανίζεται να μιμείται τον εαυτό του, καθώς τα αρχικά παραπέμπουν στο όνομά του. Το ποίημα αναπτύσσεται με τη μορφή περιδιάβασης σε τουριστικούς και αρχαιολογικούς τόπους της μεσοπολεμικής Ελλάδας και εστιάζεται στα αισθήματα αλλοτρίωσης, απραξίας και στασιμότητας, που αποδίδουν τη σχέση των ανθρώπων με τον τόπο, το παρελθόν, τους γύρω τους αλλά και τον εαυτό τους.

Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει.
Στο Πήλιο μέσα στις καστανιές το πουκάμισο του Κενταύρου
γλιστρούσε μέσα στα φύλλα για να τυλιχτεί στο κορμί μου
καθώς ανέβαινα την ανηφόρα κι η θάλασσα μ' ακολουθούσε
ανεβαίνοντας κι αυτή σαν τον υδράργυρο θερμομέτρου
ώσπου να βρούμε τα νερά του βουνού.
Στη Σαντορίνη αγγίζοντας νησιά που βουλιάζαν
ακούγοντας να παίζει ένα σουραύλι* κάπου στις αλαφρόπετρες
μου κάρφωσε το χέρι στην κουπαστή
μια σαΐτα τιναγμένη ξαφνικά
από τα πέρατα μιας νιότης βασιλεμένης.*
Στις Μυκήνες σήκωσα τις μεγάλες πέτρες και τους θησαυρούς των Ατρειδών
και πλάγιασα μαζί τους στο ξενοδοχείο της «Ωραίας Ελένης του Μενελάου»·
χάθηκαν μόνο την αυγή που λάλησε η Κασσάντρα
μ' έναν κόκορα κρεμασμένο στο μαύρο λαιμό της.
Στις Σπέτσες στον Πόρο και στη Μύκονο
με χτίκιασαν* οι βαρκαρόλες.*

---

* **σουραύλι**: φλογέρα * **βασιλεμένη**: περασμένη * **χτίκιασαν**: ταλαιπώρησαν, βασάνισαν * **βαρκαρόλες**: τραγούδια που συνηθίζουν οι βενετσιάνοι γονδολιέρηδες

Τι θέλουν όλοι αυτοί που λένε
πως βρίσκουνται στην Αθήνα ή στον Πειραιά;
Ο ένας έρχεται από τη Σαλαμίνα και ρωτάει τον άλλο μήπως «έρχεται εξ Ομονοίας»
«Όχι έρχομαι εκ Συντάγματος» απαντά κι είν' ευχαριστημένος
«βρήκα το Γιάννη και με κέρασε ένα παγωτό».
Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει
δεν ξέρουμε τίποτε δεν ξέρουμε πως είμαστε ξέμπαρκοι* όλοι εμείς
δεν ξέρουμε την πίκρα του λιμανιού σαν ταξιδεύουν όλα τα καράβια·
περιγελάμε εκείνους που τη νιώθουν.

Παράξενος κόσμος που λέει πως βρίσκεται στην Αττική και δε βρίσκεται πουθενά·
αγοράζουν κουφέτα για να παντρευτούνε
κρατούν «σωσίτριχα»* φωτογραφίζουνται
ο άνθρωπος που είδα σήμερα καθισμένος σ' ένα φόντο με πιτσούνια
και με λουλούδια
δέχουνταν το χέρι του γερο-φωτογράφου να του στρώνει τις ρυτίδες
που είχαν αφήσει στο πρόσωπό του
όλα τα πετεινά τ' ουρανού.

Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει ολοένα ταξιδεύει
κι αν «ορώμεν ανθούν πέλαγος Αιγαίον νεκροίς»*
είναι εκείνοι που θέλησαν να πιάσουν το μεγάλο καράβι με το κολύμπι
εκείνοι που βαρέθηκαν να περιμένουν τα καράβια που δεν μπορούν να κινήσουν
την ΕΛΣΗ τη ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ τον ΑΜΒΡΑΚΙΚΟ.
Σφυρίζουν τα καράβια τώρα που βραδιάζει στον Πειραιά
σφυρίζουν ολοένα σφυρίζουν μα δεν κουνιέται κανένας αργάτης*
καμιά αλυσίδα δεν έλαμψε βρεμένη στο στερνό φως που βασιλεύει
ο καπετάνιος μένει μαρμαρωμένος μες στ' άσπρα και στα χρυσά.

Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει·
παραπετάσματα βουνών αρχιπέλαγα γυμνοί γρανίτες…
Το καράβι που ταξιδεύει το λένε ΑΓ ΩΝΙΑ 937.

Α/π *Αυλίς*, περιμένοντας να ξεκινήσει.
Καλοκαίρι 1936

Γ. Σεφέρης, *Ποιήματα*, Ίκαρος

* **ξέμπαρκοι**: ναυτικοί που δεν έχουν μπαρκάρει, άνεργοι * **σωσίτριχα**: φάρμακα για την τριχόπτωση * **ορώμεν ... νεκροίς**: βλέπουμε ν' ανθίζει νεκρούς το Αιγαίο * **αργάτης**: βαρούλκο που ανελκύει ή ποντίζει την άγκυρα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε ποιες περιοχές της Ελλάδας αναφέρεται ο ομιλητής του ποιήματος; Γιατί επιλέγει ειδικά αυτές;
2. Τι νομίζετε ότι φανερώνουν οι φράσεις «έρχεται εξ Ομονοίας» και «έρχομαι εκ Συντάγματος» για τους ομιλητές τους;
3. Γιατί νομίζετε ότι ο ποιητής αφήνει αμετάφραστο το παράθεμα από τον *Αγαμέμνονα* του Αισχύλου («ορώμεν ... νεκροίς», στ. 35);
4. Σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής παρουσιάζει τη σχέση της νεότερης Ελλάδας με την αρχαία.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Μελετήστε στο βιβλίο της Ιστορίας τα ιστορικά γεγονότα του 1936 και ελέγξτε αν η κατάσταση και το κλίμα που δίνει στο ποίημά του ο Σεφέρης αντιστοιχεί στη σύγχρονή του ιστορική πραγματικότητα.

Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Πορτρέτο Γ. Σεφέρη*

Γιωργος Σεφερης

Τρία χαϊκού

Το χαϊκού είναι γιαπωνέζικη στιχουργική μορφή, που έγινε αρκετά δημοφιλής στη Δύση από τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Πρόκειται για επιγράμματα 17 συλλαβών, που διαιρούνται σε τρεις ανομοιοκατάληκτους στίχους (5, 7 και 5 συλλαβών).

ΙΑ΄

Πού να μαζεύεις
τα χίλια κομματάκια
του κάθε ανθρώπου.

ΙΕ΄

Βουλιάζει ο κόσμος
κρατήσου, θα σ' αφήσει
μόνο στον ήλιο.

ΙΣΤ΄

Γράφεις·
το μελάνι λιγόστεψε
η θάλασσα πληθαίνει.

Γ. Σεφέρης, *Ποιήματα*, Ίκαρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιο είναι το κυρίαρχο αίσθημα σε κάθε ποίημα;
2. Δοκιμάστε να εντοπίσετε σε κάθε ποίημα μια παράδοξη εικόνα και να την ερμηνεύσετε.
3. Σε τι νομίζετε ότι συμβάλλει η ανελαστική πειθαρχία που προϋποθέτει η μορφή του χαϊκού;
4. Γράψτε και εσείς τρία χαϊκού.

Γιωργος Σεφερης

Ομιλία στη Στοκχόλμη

Στην ομιλία του στη Στοκχόλμη, κατά την τελετή απονομής του βραβείου Νόμπελ (το Δεκέμβριο του 1963), ο Σεφέρης συνοψίζει τις πεποιθήσεις του, αφενός για την άμεση και αδιάσπαστη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας (και ευρύτερα της ελληνικής ηθικής συνείδησης) από την αρχαιότητα ως τη σημερινή εποχή και αφετέρου για την αναγκαιότητα και τη λειτουργία της ποίησης στο σύγχρονο κόσμο.

Τούτη την ώρα αισθάνομαι πως είμαι ο ίδιος μια αντίφαση. Αλήθεια, η Σουηδική Ακαδημία έκρινε πως η προσπάθειά μου σε μια γλώσσα περιλάλητη επί αιώνες, αλλά στην παρούσα μορφή της περιορισμένη, άξιζε αυτή την υψηλή διάκριση. Θέλησε να τιμήσει τη γλώσσα μου, και να – εκφράζω τώρα τις ευχαριστίες μου σε ξένη γλώσσα.* Σας παρακαλώ να μου δώσετε τη συγγνώμη που ζητώ πρώτα πρώτα από τον εαυτό μου.

Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήρι στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού του, τη θάλασσα, και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα. Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά· κανόνας της είναι η δικαιοσύνη. Στην αρχαία τραγωδία, την οργανωμένη με τόση ακρίβεια, ο άνθρωπος που ξεπερνά το μέτρο πρέπει να τιμωρηθεί από τις Ερινύες. Ο ίδιος νόμος ισχύει και όταν ακόμη πρόκειται για φυσικά φαινόμενα: «Ήλιος ουχ υπερβήσεται μέτρα» λέει ο Ηράκλειτος· «ει δε μη, Ερινύες μιν Δίκης επίκουροι εξευρήσουσιν».*

Συλλογίζομαι πως δεν αποκλείεται ολωσδιόλου να ωφεληθεί ένας σύγχρονος επιστήμων, αν στοχαστεί τούτο το απόφθεγμα* του Ίωνα φιλοσόφου. Όσο για μένα συγκινούμαι παρατηρώντας πως η συνείδηση της δικαιοσύνης είχε τόσο πολύ διαποτίσει την ελληνική ψυχή, ώστε να γίνει κανόνας και του φυσικού κόσμου. Και ένας από τους διδασκάλους μου, των αρχών του περασμένου αιώνα, γράφει: «…θα χαθούμε, γιατί αδικήσαμε…».* Αυτός ο άνθρωπος ήταν αγράμματος· είχε μάθει να γράφει

* **εκφράζω… γλώσσα:** η ομιλία του ποιητή γράφτηκε και δόθηκε στα γαλλικά. Η παρούσα μορφή είναι μεταφρασμένη από τον ίδιο * **Ήλιος ... εξευρήσουσιν**: δεν πρέπει ο Ήλιος να ξεπερνάει το μέτρο· διαφορετικά, οι ίδιες οι Ερινύες θα προσφερθούν ως βοηθοί της Δικαιοσύνης * **απόφθεγμα**: σύντομος λόγος με καθολικό κύρος * **«…θα χαθούμε, γιατί αδικήσαμε…»**: Ο Σεφέρης αναφέρεται στο Μακρυγιάννη, ο οποίος όμως αποδίδει τη συγκεκριμένη φράση σε έναν Τούρκο μπέη

στα τριάντα πέντε χρόνια της ηλικίας του. Αλλά στην Ελλάδα των ημερών μας, η προφορική παράδοση πηγαίνει μακριά στα περασμένα όσο και η γραπτή. Το ίδιο και η ποίηση. Είναι για μένα σημαντικό το γεγονός ότι η Σουηδία θέλησε να τιμήσει και τούτη την ποίηση και όλη την ποίηση γενικά, ακόμη και όταν αναβρύζει* ανάμεσα σ' ένα λαό περιορισμένο. Γιατί πιστεύω πως τούτος ο σύγχρονος κόσμος όπου ζούμε, ο τυραννισμένος από το φόβο και την ανησυχία, τη χρειάζεται την ποίηση. Η ποίηση έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη ανάσα – και τι θα γινόμασταν, αν η πνοή μας λιγόστευε; Είναι μια πράξη εμπιστοσύνης – κι ένας Θεός το ξέρει αν τα δεινά μας δεν τα χρωστάμε στη στέρηση εμπιστοσύνης.

Παρατήρησαν, τον περασμένο χρόνο, γύρω από τούτο το τραπέζι, την πολύ μεγάλη διαφορά ανάμεσα στις ανακαλύψεις της σύγχρονης επιστήμης και στη λογοτεχνία·

Ο Γιώργος Σεφέρης παίρνει το βραβείο Νόμπελ
από το βασιλιά της Σουηδίας

* **αναβρύζει**: πηγάζει

παρατήρησαν πως ανάμεσα σ' ένα αρχαίο ελληνικό δράμα και ένα σημερινό η διαφορά είναι λίγη. Ναι, η συμπεριφορά του ανθρώπου δε μοιάζει να έχει αλλάξει βασικά. Και πρέπει να προσθέσω πως νιώθει πάντα την ανάγκη ν' ακούει τούτη την ανθρώπινη φωνή που ονομάζουμε ποίηση. Αυτή τη φωνή που κινδυνεύει να σβήσει κάθε στιγμή από στέρηση αγάπης και ολοένα ξαναγεννιέται. Κυνηγημένη, ξέρει πού να 'βρει καταφύγιο· απαρνημένη, έχει το ένστικτο να πάει να ριζώσει στους πιο απροσδόκητους τόπους. Γι' αυτή δεν υπάρχουν μεγάλα και μικρά μέρη του κόσμου. Το βασίλειό της είναι στις καρδιές όλων των ανθρώπων της γης. Έχει τη χάρη ν' αποφεύγει πάντα τη συνήθεια, αυτή τη βιομηχανία. Χρωστώ την ευγνωμοσύνη μου στη Σουηδική Ακαδημία, που ένιωσε αυτά τα πράγματα· που ένιωσε πως οι γλώσσες, οι λεγόμενες περιορισμένης χρήσης, δεν πρέπει να καταντούν φράχτες, όπου πνίγεται ο παλμός της ανθρώπινης καρδιάς· που έγινε ένας Άρειος Πάγος ικανός: *να κρίνει με αλήθεια επίσημη την άδικη μοίρα της ζωής,*

– για να θυμηθώ το Σέλλεϋ,* τον εμπνευστή, καθώς μας λένε, του Αλφρέδου Νομπέλ, αυτού του ανθρώπου που μπόρεσε να εξαγοράσει την αναπόφευκτη βία με τη μεγαλοσύνη της καρδιάς του.

Σ' αυτό τον κόσμο, που ολοένα στενεύει, ο καθένας μας χρειάζεται όλους τους άλλους. Πρέπει ν' αναζητήσουμε τον άνθρωπο, όπου και να βρίσκεται.

Όταν, στο δρόμο της Θήβας, ο Οιδίπους συνάντησε τη Σφίγγα κι αυτή του έθεσε το αίνιγμά της, η απόκρισή του ήταν: ο άνθρωπος. Τούτη η απλή λέξη χάλασε το τέρας. Έχουμε πολλά τέρατα να καταστρέψουμε. Ας συλλογιστούμε την απόκριση του Οιδίποδα.

Γ. Σεφέρης, *Δοκιμές,* τόμ. 2, Ίκαρος

Σχέδιο του Ι. Μόραλη

* **Σέλλεϋ**: Άγγλος ποιητής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Γιατί πιστεύετε ότι ο Σεφέρης αναφέρεται στην προσωπική του βράβευση ως βράβευση της ελληνικής γλώσσας;
2. Ποια είναι, σύμφωνα με τον ποιητή, η σημασία της ποίησης στο σύγχρονο κόσμο;
3. Δοκιμάστε να συγκρίνετε την εικόνα της Ελλάδας και των σύγχρονων κατοίκων της σε αυτό το κείμενο με την αντίστοιχη εικόνα που υποβάλλει το ποίημα «Με τον τρόπο του Γ.Σ.». Πού βρίσκεται η διαφορά; Σε τι νομίζετε ότι οφείλεται;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Διαβάστε τα ανθολογημένα ποιήματα του Σεφέρη (και ακούστε τις ηχογραφημένες αναγνώσεις τους, πολλές με τη φωνή του ποιητή) στο διαδικτυακό τόπο του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού (http://www.snhell.gr/lakeim.html). Ακούστε επίσης συνεντεύξεις του Σεφέρη και την ηχογραφημένη δήλωσή του κατά της δικτατορίας, στο διαδικτυακό τόπο του BBC (http://www.bbc.co.uk/greek/seferis.shtml).

Ανδρεας Εμπειρικος

Τριαντάφυλλα στο παράθυρο

Το κείμενο προέρχεται από τη συλλογή Υψικάμινος, *με την έκδοση της οποίας, το 1935, ο Α. Εμπειρίκος εισήγαγε τον υπερρεαλισμό στην Ελλάδα. Αναφέρεται στην αγάπη ως διαχρονική αξία της ανθρώπινης ύπαρξης και ύψιστο προορισμό της ζωής.*

Σκοπός της ζωής μας δεν είναι η χαμέρπεια.* Υπάρχουν απειράκις ωραιότερα πράγματα και απ' αυτήν την αγαλματώδη παρουσία του περασμένου έπους. Σκοπός της ζωής μας είναι η αγάπη. Σκοπός της ζωής μας είναι η ατελεύτητη μάζα* μας. Σκοπός της ζωής μας είναι η λυσιτελής* παραδοχή της ζωής μας και της καθεμιάς ευχής εν παντί τόπω εις πάσαν στιγμήν εις κάθε ένθερμον αναμόχλευσιν* των υπαρχόντων. Σκοπός της ζωής μας είναι το σεσημασμένον δέρας* της υπάρξεώς μας.

Α. Εμπειρίκος,
Υψικάμινος, Άγρα

Εξώφυλλο ποιητικής συλλογής
του Εμπειρίκου

* **χαμέρπεια**: ευτέλεια, μικροί και ασήμαντοι στόχοι (όπως τα ερπετά χάμω στη γη) * **ατελεύτητη μάζα**: αιώνια ύλη * **λυσιτελής**: ωφέλιμη, χρήσιμη * **αναμόχλευσις**: ανακίνηση * **σεσημασμένον δέρας**: δέρμα που φέρει επάνω του αποτυπώματα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τι ορίζεται ως σκοπός της ζωής μας και γιατί;
2. Ποιες εκφραστικές και συντακτικές ιδιαιτερότητες παρατηρείτε στο κείμενο; Τι επιδιώκει να πετύχει μέσα από αυτές ο ποιητής;
3. Τι σημαίνει «η λυσιτελής παραδοχή της ζωής μας» και πώς συσχετίζεται αυτός ο σκοπός με την προτεινόμενη ηθική στάση;
4. Νομίζετε ότι το κείμενο του Εμπειρίκου μπορεί να θεωρηθεί ποίημα; Για ποιους λόγους;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Κάθε επιστήμη μελετά με συγκεκριμένο τρόπο την έννοια και την αξία της ζωής. Απευθυνθείτε στους καθηγητές της Θεολογίας, της Βιολογίας, της Φυσικής και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής και ζητήστε τους να δώσουν μια σύντομη απάντηση στο ερώτημα «Ποιος είναι ο σκοπός της ζωής» σύμφωνα με την επιστήμη τους. Συγκεντρώστε τις απαντήσεις τους και φτιάξτε ένα συνθετικό κείμενο για το κρίσιμο ερώτημα που διατυπώσατε.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Στέγες και αετοί*

Νικος Εγγονοπουλος

Μπολιβάρ

Το απόσπασμα που ακολουθεί ανήκει στην ποιητική σύνθεση του Νίκου Εγγονόπουλου Μπολιβάρ. Ένα ελληνικό ποίημα, *το οποίο γράφτηκε στη διάρκεια της Κατοχής, το χειμώνα του 1942-1943, κυκλοφόρησε αρχικά σε χειρόγραφα αντίγραφα, διαβάστηκε σε συγκεντρώσεις αντιστασιακού χαρακτήρα και δημοσιεύτηκε το 1944. Πρόκειται για ένα μεγάλο συνθετικό ποίημα, με υπερρεαλιστικά στοιχεία και με περιεχόμενο που αναφέρεται σε εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες. Κεντρικό πρόσωπο του ποιήματος είναι ο Σίμων Μπολιβάρ, πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης σε πολλά απελευθερωτικά κινήματα των λαών της Νότιας Αμερικής (1810-1830) ενάντια στους Ισπανούς κατακτητές.*

Μπολιβάρ! Κράζω τ' όνομά σου ξαπλωμένος στην κορφή του βουνού Έρε,
Την πιο ψηλή κορφή της νήσου Ύδρας.
Από δω η θέα εκτείνεται μαγευτική μέχρι των νήσων του Σαρωνικού, τη Θήβα,
Μέχρι κει κάτω, πέρα απ' τη Μονεβασιά, το τρανό Μισίρι,
Αλλά και μέχρι του Παναμά, της Γκουατεμάλα, της Νικαράγουα,
του Οντουράς, της Αϊτής, του Σαν Ντομίνγκο, της Βολιβίας,
της Κολομβίας, του Περού, της Βενεζουέλας, της Χιλής,
της Αργεντινής, της Βραζιλίας, Ουρουγουάη, Παραγουάη, του Ισημερινού,
Ακόμη και του Μεξικού.
Μ' ένα σκληρό λιθάρι χαράζω τ' όνομά σου πάνω στην πέτρα,
να 'ρχουνται αργότερα οι άνθρωποι να προσκυνούν.
Τινάζονται σπίθες καθώς χαράζω –έτσι ήτανε, λεν, ο Μπολιβάρ– και παρακολουθώ
Το χέρι μου καθώς γράφει, λαμπρό μέσα στον ήλιο.

Είδες για πρώτη φορά το φως στο Καρακάς. Το φως το δικό σου,
Μπολιβάρ, γιατί ως να 'ρθεις η Νότια Αμερική ολόκληρη
ήτανε βυθισμένη στα πικρά σκοτάδια.
Τ' όνομά σου τώρα είναι δαυλός αναμμένος, που φωτίζει την Αμερική,
και τη Βόρεια και τη Νότια, και την οικουμένη!
Οι ποταμοί Αμαζόνιος και Ορινόκος πηγάζουν από τα μάτια σου.
Τα ψηλά βουνά έχουν τις ρίζες στο στέρνο σου,
Η οροσειρά των Άνδεων είναι η ραχοκοκαλιά σου.

Στην κορφή της κεφαλής σου, παλληκαρά, τρέχουν
τ' ανήμερα άτια και τ' άγρια βόδια,
Ο πλούτος της Αργεντινής.
Πάνω στην κοιλιά σου εκτείνονται οι απέραντες φυτείες του καφέ.

Σαν μιλάς, φοβεροί σεισμοί ρημάζουνε το παν,
Από τις επιβλητικές ερημιές της Παταγονίας μέχρι τα πολύχρωμα νησιά,
Ηφαίστεια ξεπετιούνται στο Περού και ξερνάνε στα ουράνια την οργή τους,
Σείουνται τα χώματα παντού και τρίζουν τα εικονίσματα στην Καστοριά,
Τη σιωπηλή πόλη κοντά στη λίμνη.
Μπολιβάρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας.

Σε πρωτοσυνάντησα, σαν ήμουνα παιδί, σ' ένα ανηφορικό καλντιρίμι* του Φαναριού,
Μια καντήλα στο Μουχλιό* φώτιζε το ευγενικό πρόσωπό σου.
Μήπως να 'σαι, άραγες, μια από τις μύριες μορφές που πήρε, κι άφησε, διαδοχικά, ο Κωσταντίνος Παλαιολόγος;*

Ν. Εγγονόπουλος, *Μπολιβάρ*, Ίκαρος

Νίκος Εγγονόπουλος
«Δήλος»

---

* **καλντιρίμι**: λιθόστρωτος δρόμος * **Μουχλιό**: περιοχή του Φαναριού, στις όχθες του Κεράτιου κόλπου * **«τις μύριες μορφές…Παλαιολόγος»**: αναφορά στη λαϊκή δοξασία ότι ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δεν έχει πεθάνει και ότι θα ξαναφανεί, για να ελευθερώσει την Κωνσταντινούπολη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Ποια είναι η τοπογραφία του ποιήματος και πώς αυτή απεικονίζεται στο σώμα του Μπολιβάρ;

2 Γιατί ο Εγγονόπουλος χρησιμοποιεί το παράδειγμα του Νοτιοαμερικανού ήρωα, όταν γράφει το ποίημα *Μπολιβάρ* κατά τη διάρκεια της Κατοχής;

3 Σχολιάστε το στίχο «Μπολιβάρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας», λαμβάνοντας υπόψη την παρακάτω σημείωση/επεξήγηση του Εγγονόπουλου για τη συγκεκριμένη φράση: «Σαν θυμηθεί τον σωκράτειον ορισμό, πως, να είσαι Έλληνας δεν είναι ζήτημα καταγωγής αλλά αγωγής, τότε καταλαβαίνει κανείς σε τι ύψη καλλονής έχει τη δυνατότητα να φθάσει ποτέ ένας Έλλην».

4 Εξετάστε πώς διαπλέκεται στο ποίημα η υπερρεαλιστική παρουσίαση του οικουμενικού πόθου για την ελευθερία με την ελληνική ιστορία και τη δημοτική παράδοση.

5 Βρείτε αντίστοιχες περιγραφές του Διγενή Ακρίτα σε ακριτικά ή άλλα ηρωικά τραγούδια. Ενδεικτικά παραθέτουμε το παρακάτω απόσπασμα από το οποίο μπορείτε να ξεκινήσετε την έρευνα και το σχολιασμό σας:

Σαν βράχος είν' οι πλάτες του,
σαν κάστρο η κεφαλή του,
και τα δασιά τα στήθια του
τοίχος χορταριασμένος.

[Σπυρίδων Ζαμπέλιος, «Μονομαχία ηρώων», *Άσματα δημοτικά της Ελλάδος*, Κέρκυρα 1852, αρ. 135, σ. 700-701].

6 Στα Κ.Ν.Λ. της Β' Γυμνασίου ανθολογείται το δοκίμιο του Εγγονόπουλου «Καραγκιόζης. Ένα ελληνικό θέατρο σκιών». Μελετήστε παράλληλα τα δύο κείμενα, για να δείτε πώς αντιλαμβάνεται την έννοια «ελληνικός» ο Εγγονόπουλος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Γεωγραφίας, εντοπίστε στο χάρτη τους τόπους που αναφέρονται στο απόσπασμα.
- Συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για τους θρύλους γύρω από τη μορφή του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και συσχετίστε τους με ιστορικές πηγές για την άλωση της Κωνσταντινούπολης.

Οδυσσεας Ελυτης

ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ

Η Γένεσις

Στον τρίτο ύμνο της Γενέσεως, από όπου και το απόσπασμα που ακολουθεί, ο ποιητής υμνεί τη δημιουργία των νησιών και της θάλασσας. Οι περιγραφές παραπέμπουν σε εικόνες του αιγαιοπελαγίτικου τοπίου, το οποίο δοξολογείται συχνά στην ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη, ο οποίος γεννήθηκε στην Κρήτη και κατάγεται από τη Λέσβο.

Τότε είπε και γεννήθηκεν η θάλασσα
Και είδα και θαύμασα
Και στη μέση της έσπειρε κόσμους μικρούς κατ' εικόνα και ομοίωσή μου:
Ίπποι πέτρινοι με τη χαίτη ορθή
και γαλήνιοι αμφορείς
και λοξές δελφινιών ράχες
η Ίος η Σίκινος η Σέριφος η Μήλος
«Κάθε λέξη κι από 'να χελιδόνι
για να σου φέρνει την άνοιξη μέσα στο θέρος» είπε
Και πολλά τα λιόδεντρα
που να κρησάρουν στα χέρια τους το φως
κι ελαφρό ν' απλώνεται στον ύπνο σου
και πολλά τα τζιτζίκια
που να μην τα νιώθεις
όπως δε νιώθεις το σφυγμό στο χέρι σου
αλλά λίγο το νερό
για να το 'χεις Θεό και να κατέχεις τι σημαίνει ο λόγος του
και το δέντρο μονάχο του
χωρίς κοπάδι
για να το κάνεις φίλο σου
και να γνωρίζεις τ' ακριβό του τ' όνομα

φτενό στα πόδια σου το χώμα
για να μην έχεις πού ν' απλώσεις ρίζα
και να τραβάς του βάθους ολοένα
και πλατύς επάνου ο ουρανός
για να διαβάζεις μόνος σου την απεραντοσύνη.

ΑΥΤΟΣ
ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας!

Ο. Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, Ίκαρος

Τα Πάθη, Ε΄

Στον πέμπτο ψαλμό των Παθών, *του δεύτερου μέρους της σύνθεσης* Το Άξιον Εστί, *ο Οδυσσέας Ελύτης αναδεικνύει τη σημασία της μνήμης στον αγώνα του ελληνικού λαού για την επιβίωση και την ελευθερία του.* Τα Πάθη *αναφέρονται στον πόλεμο του 1940 και στην οδυνηρή εμπειρία της Κατοχής και παραλληλίζονται με τα πάθη του Χριστού. Η Ανάστασή Του προοιωνίζεται, κατά τον ποιητή, την απελευθέρωση του ελληνικού έθνους και τη δικαίωση των αγώνων του.*

Τα θεμέλιά μου στα βουνά
και τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στον ώμο τους
και πάνω τους η μνήμη καίει
άκαυτη βάτος.
Μνήμη του λαού μου σε λένε Πίνδο και σε λένε Άθω.
Ταράζεται ο καιρός
κι απ' τα πόδια τις μέρες κρεμάζει
αδειάζοντας με πάταγο τα οστά των ταπεινωμένων.
Ποιοι, πώς, πότε ανέβηκαν την άβυσσο;
Ποιες, ποιων, πόσων οι στρατιές;
Τ' ουρανού το πρόσωπο γυρίζει κι οι εχθροί μου έφυγαν μακριά.
Μνήμη του λαού μου σε λένε Πίνδο και σε λένε Άθω.
Εσύ μόνη απ' τη φτέρνα τον άντρα γνωρίζεις
Εσύ μόνη απ' την κόψη της πέτρας μιλάς
Εσύ την όψη των αγίων οξύνεις

κι εσύ στου νερού των αιώνων την άκρη σύρεις
πασχαλιάν αναστάσιμη!
Αγγίζεις το νου μου και πονεί το βρέφος της Άνοιξης!
Τιμωρείς το χέρι μου και στα σκότη λευκαίνεται!
Πάντα πάντα περνάς τη φωτιά για να φτάσεις τη λάμψη.
Πάντα πάντα τη λάμψη περνάς
για να φτάσεις ψηλά τα βουνά τα χιονόδοξα.
Όμως τι τα βουνά; Ποιος και τι στα βουνά;
Τα θεμέλιά μου στα βουνά
και τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στον ώμο τους
και πάνω τους η μνήμη καίει
άκαυτη βάτος!

Ο. Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, Ίκαρος

Γιάννης Μόραλης, Προμετωπίδα στο βιβλίο του Οδ. Ελύτη *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Υπογραμμίστε τις τελικές προτάσεις του πρώτου ποιήματος και εξετάστε τη λειτουργία τους, σε σχέση με τη δημιουργία του αιγαιοπελαγίτικου τοπίου.

2 Βρείτε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού νησιωτικού χώρου που αναφέρονται στο ποίημα.

3 «φτενό...ολοένα»: Ερμηνεύστε το μεταφορικό νόημα αυτής της φράσης.

4 Εξετάστε τη στίξη του ποιήματος.

5 Ποιος είναι ο στίχος που κορυφώνει το θαυμασμό του ποιητή στον ύμνο της *Γενέσεως*; Ποια εντύπωση σας δημιουργεί;

6 Σε ποιο πρόσωπο μιλά ο ποιητής στον ψαλμό των *Παθών* και σε ποιον απευθύνεται;

7 Βρείτε τους στίχους που αναφέρονται στη μνήμη και εξηγήστε το νόημά τους.

8 Παρατηρήστε την αρχή και το τέλος του ποιήματος. Πώς ονομάζεται αυτό το σχήμα και τι επιδιώκει με αυτό ο ποιητής;

9 «Εσύ μόνη...γνωρίζεις»: Σε ποιον αρχαιοελληνικό μύθο παραπέμπει αυτή η φράση;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Με τη βοήθεια του καθηγητή των Θρησκευτικών, βρείτε και σχολιάστε τις φράσεις του κειμένου που παραπέμπουν στην Παλαιά Διαθήκη και ιδιαίτερα στο κεφάλαιο της Γενέσεως.
- Συγκεντρώστε εικόνες με αιγαιοπελαγίτικα ή ηπειρωτικά ελληνικά τοπία. Φτιάξτε κολάζ και διακοσμήστε την τάξη σας.

Οδυσσέας Ελύτης

Δώρο ασημένιο ποίημα

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Το φωτόδεντρο και η δέκατη τέταρτη ομορφιά *(1971). Η σχέση ποίησης και αλήθειας μέσα σε δύσκολους καιρούς αποτυπώνεται εδώ, καθώς ο ποιητής βρίσκεται αυτοεξόριστος στη Γαλλία, μακριά από την πατρίδα του, που υποφέρει από την επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας.*

Ξέρω πως είναι τίποτε όλ’ αυτά   και πως η γλώσσα που μιλώ δεν έχει αλφάβητο

Αφού και ο ήλιος και τα κύματα είναι μια γραφή συλλαβική που την αποκρυπτογραφείς μονάχα στους καιρούς της λύπης και της εξορίας

Κι η πατρίδα   μια τοιχογραφία μ’ επιστρώσεις διαδοχικές φράγκικες ή σλαβικές   που αν τύχει και βαλθείς για να την αποκαταστήσεις πας αμέσως φυλακή   και δίνεις λόγο

Σ’ ένα πλήθος Εξουσίες ξένες   μέσω της δικής σου πάντοτε

Όπως γίνεται για τις συμφορές

Όμως   ας φανταστούμε σ’ ένα παλαιών καιρών αλώνι που μπορεί να ’ναι και σε πολυκατοικία   ότι παίζουνε παιδιά και ότι αυτός που χάνει

Πρέπει σύμφωνα με τους κανονισμούς   να πει στους άλλους και να δώσει μιαν αλήθεια

Οπόταν βρίσκονται στο τέλος όλοι να κρατούν στο χέρι τους ένα μικρό

Δώρο ασημένιο ποίημα.

Ο. Ελύτης, *Το φωτόδεντρο και η δέκατη τέταρτη ομορφιά,* Ίκαρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια είναι η γλώσσα «που δεν έχει αλφάβητο»; Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο «διαβάζει» τον κόσμο ο ποιητής;
2. Από ποια σημεία του κειμένου μπορούμε να καταλάβουμε τα συναισθήματα του ποιητή και τη στάση του απέναντι σε αυτήν τη δύσκολη φάση της ελληνικής ιστορίας;
3. «Όμως ας φανταστούμε...ποίημα»: α) Ποιος είναι αυτός «που χάνει»; β) Ποια είναι η σχέση της ποίησης με την αλήθεια και με ποιον τρόπο μπορούμε να προσεγγίσουμε το νόημα ενός ποιήματος;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Αναζητήστε στοιχεία για τη στάση των ποιητών την εποχή της δικτατορίας. Πού βρίσκονταν οι γνωστοί ποιητές την εποχή εκείνη, τι έγραφαν και πού δημοσίευαν τα ποιήματά τους;

Γιάννης Τσαρούχης, από την ποιητική συλλογή *Ήλιος ο Πρώτος*

Γιαννης Ρίτσος

Αρχαίο θέατρο

Η επίδραση της ελληνικής αρχαιότητας στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ταυτότητας είναι ένα θέμα που έχει απασχολήσει πολλούς λογοτέχνες και στοχαστές. Ο Γ. Ρίτσος, σε μια συμβολική αναπαράσταση της ιστορικής συνέχειας ανάμεσα στον αρχαίο και το νέο ελληνισμό, τοποθετεί ένα νέο Έλληνα στο κέντρο ενός αρχαίου θεάτρου και συσχετίζει την κραυγή εκείνου με την αιώνια αντήχηση του διθυράμβου. Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Μαρτυρίες Α′ *(1963).*

Όταν, κατά το μεσημέρι, βρέθηκε στο κέντρο του αρχαίου θεάτρου,
νέος Έλληνας αυτός, ανύποπτος, ωστόσο ωραίος όπως εκείνοι,
έβαλε μια κραυγή (όχι θαυμασμού· το θαυμασμό
δεν το ένιωσε διόλου, κι αν τον ένιωθε
σίγουρα δε θα τον εκδήλωνε), μια απλή κραυγή
ίσως απ’ την αδάμαστη χαρά της νεότητάς του
ή για να δοκιμάσει την ηχητική τού χώρου. Απέναντι,
πάνω απ’ τα κάθετα βουνά, η ηχώ αποκρίθηκε –
η ελληνική ηχώ που δε μιμείται ούτε επαναλαμβάνει
μα συνεχίζει απλώς σ’ ένα ύψος απροσμέτρητο
την αιώνια ιαχή* του διθυράμβου.*

Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου,
επιλογή Χρύσα Προκοπάκη, Κέδρος

* **ιαχή**: κραυγή * **διθύραμβος**: είδος ενθουσιαστικού ποιήματος προς τιμή του Διονύσου, λυρικό-ορχηστρικό τραγούδι

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια αίσθηση του αρχαίου ελληνικού παρελθόντος έχει ο Νεοέλληνας στο χώρο του αρχαίου θεάτρου;
2. Κεντρικό σημείο αναφοράς του ποιήματος είναι η επίδραση του ήχου στο χώρο. Ποια σημασία αποκτά η αντήχηση της κραυγής και γιατί;
3. Ποια σκοπιμότητα έχει και τι δηλώνει η παρένθεση στο ποίημα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Με αφετηρία τη διδασκαλία του αρχαίου δράματος συγκεντρώστε πληροφορίες για την αρχιτεκτονική του αρχαίου θεάτρου και για το ρόλο που έπαιζαν οι θεατρικές παραστάσεις στην αρχαιότητα. Αν είναι εφικτό, οργανώστε μια εκπαιδευτική επίσκεψη σε κάποιο αρχαίο θέατρο, πάρτε θέση στην ορχήστρα του, φωνάξτε δυνατά ή συνομιλήστε με τους συμμαθητές σας. Ακούστε το ηχητικό αποτέλεσμα της φωνής και προσπαθήστε, σε συνεργασία με τον καθηγητή της Φυσικής ή το/τη φιλόλογο, να εξηγήσετε την ακουστική του χώρου.

Το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης

Γιαννης Ριτσος

Ρωμιοσύνη

Στο δεύτερο μέρος από το συνθετικό ποίημα Ρωμιοσύνη, *που έγραψε ο Ρίτσος μετά την Κατοχή (1945-1947), σκιαγραφούνται παραστατικά καθημερινές σκηνές του ελληνικού καλοκαιριού (φυσικό περιβάλλον, αγροτικές εργασίες, καθημερινή ζωή), στις οποίες αποτυπώνεται δραματικά ο πόνος του εθνικού διχασμού, που τα χρόνια εκείνα ταλαιπωρούσε την Ελλάδα.*

Κάθε που βραδιάζει με το θυμάρι τσουρουφλισμένο* στον κόρφο της πέτρας*
είναι μια σταγόνα νερού που σκάβει από παλιά τη σιωπή ως το μεδούλι*
είναι μια καμπάνα κρεμασμένη στο γερο-πλάτανο
που φωνάζει τα χρόνια.

Σπίθες λαγοκοιμούνται μες στη χόβολη* της ερημιάς
κι οι στέγες συλλογιούνται το μαλαματένιο* χνούδι
στο πάνω χείλι του Αλωνάρη*
– κίτρινο χνούδι σαν τη φούντα του καλαμποκιού
καπνισμένο απ᾽ τον καημό της δύσης.

Η Παναγιά πλαγιάζει στις μυρτιές με τη φαρδιά της φούστα λεκιασμένη απ᾽ τα σταφύλια.
Στο δρόμο κλαίει ένα παιδί και του αποκρίνεται απ᾽ τον κάμπο
η προβατίνα που ᾽χει χάσει τα παιδιά της.

Ίσκιος στη βρύση. Παγωμένο το βαρέλι.
Η κόρη του πεταλωτή με μουσκεμένα πόδια.
Απάνου στο τραπέζι το ψωμί κι η ελιά,
μες στην κληματαριά ο λύχνος του αποσπερίτη*
και κει ψηλά, γυρίζοντας στη σούβλα του, ευωδάει ο γαλαξίας
καμένο ξύγκι, σκόρδο και πιπέρι.

---

* **τσουρουφλισμένο**: καμένο από τον ήλιο * **στον κόρφο της πέτρας**: το στήθος, εδώ μεταφορικά * **μεδούλι**: μυελός των οστών * **χόβολη**: σβησμένη φωτιά, θερμή στάχτη * **μαλαματένιο**: χρυσό * **Αλωνάρης**: Ιούλιος * **ο λύχνος του αποσπερίτη**: αχνό φως από το μακρινό πλανήτη Αφροδίτη (Έσπερος), που εμφανίζεται πρώτος το βράδυ και χάνεται τελευταίος το πρωί (Αυγερινός)

Α, τι μπρισίμι* αστέρι ακόμα θα χρειαστεί
για να κεντήσουν οι πευκοβελόνες
απάνου στην καψαλισμένη* μάντρα του καλοκαιριού «κι αυτό θα περάσει»,
πόσο θα στίψει ακόμα η μάνα την καρδιά της πάνου απ' τα εφτά σφαγμένα παλικάρια της
ώσπου να βρει το φως το δρόμο του στην ανηφόρα της ψυχής της.

Τούτο το κόκαλο που βγαίνει από τη γης
μετράει οργιά-οργιά* τη γης και τις κόρδες* του λαγούτου
και το λαγούτο αποσπερίς με το βιολί ως το χάραμα
καημό-καημό το λεν στα δυοσμαρίνια* και στους πεύκους
και ντιντινίζουν στα καράβια τα σκοινιά σα λύρες
κι ο ναύτης πίνει πικροθάλασσα στην κούπα του Οδυσσέα.

Α, ποιος θα φράξει* τότες τη μπασιά* και ποιο σπαθί θα κόψει το κουράγιο
και ποιο κλειδί θα σου κλειδώσει την καρδιά που με τα δυο θυρόφυλλά της διάπλατα
κοιτάει του Θεού τ' αστροπερίχυτα περβόλια;

Γ. Ρίτσος, *Ρωμιοσύνη,* Κέδρος

* **μπρισίμι**: μεταξωτή κλωστή * **καψαλισμένη**: καμένη από τον ήλιο ή τη φωτιά * **οργιά**: μέτρο μήκους * **κόρδες**: χορδές * **δυοσμαρίνια**: αρωματικά φυτά * **θα φράξει**: θα κλείσει * **μπασιά**: είσοδος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Φτιάξτε έναν κατάλογο με τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο ποίημα, αντιστοιχίζοντάς τα με τις ενέργειες που τους αποδίδει ο ποιητής. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε στη ζωή τους;
2. Ποια γνωρίσματα του ελληνικού τοπίου προβάλλει ο ποιητής και γιατί;
3. Τι υποδηλώνει η χρήση του στίχου σε εισαγωγικά στην πέμπτη στροφή;

4. Ποιο ρόλο έχουν και σε ποιον φαίνεται να απευθύνονται οι συνεχείς ερωτήσεις στην τελευταία στροφή;

5. Συγκρίνετε τη θεματική, τη γλώσσα και τις εικόνες του ποιήματος με τα αποσπάσματα από *Το Άξιον Εστί* του Ελύτη. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στα δύο συνθετικά ποιήματα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Σε ποια χρονική περίοδο της ελληνικής ιστορίας αναφέρεται η *Ρωμιοσύνη*; Εντοπίστε τους σχετικούς προσδιορισμούς που δίνει στο απόσπασμα ο ποιητής και συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για τον τρόπο που ο ποιητής αναφέρεται στη σύγχρονή του ιστορική πραγματικότητα.
- Μεγάλο μέρος της *Ρωμιοσύνης* και του *Άξιον Εστί* έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη. Ακούστε τα τραγούδια και παρακολουθήστε τη μουσική απόδοση του ποιημάτων και εξηγήστε τη μεγάλη απήχηση αυτών των έντεχνων τραγουδιών στο ευρύ κοινό. Σχολιάστε επίσης την αναφορά σε μουσικά όργανα στην προτελευταία στροφή του αποσπάσματος της *Ρωμιοσύνης*.

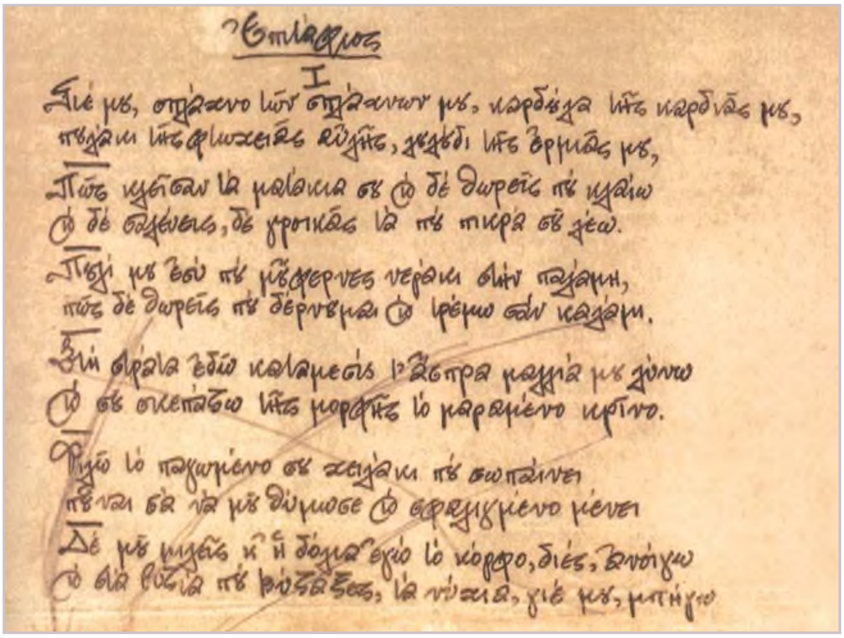

Χειρόγραφο του Γιάννη Ρίτσου από την ποιητική σύνθεση *Επιτάφιος*

Νικος Καββαδιας

Kuro Siwo

Η δύσκολη αλλά γοητευτική ζωή των ναυτικών αποτελεί το αυτοβιογραφικό υλικό των ποιημάτων του Ν. Καββαδία. Στο «Kuro Siwo» τα στοιχεία αυτά διαπλέκονται γύρω από μια μακρινή ερωτική μορφή, η μνήμη της οποίας συντροφεύει τις μοναχικές ώρες του ποιητή. Το ποίημα προέρχεται από τη συλλογή Πούσι *(1947).*

Πρώτο ταξίδι έτυχε ναύλος* για το Νότο
δύσκολες βάρδιες,* κακός ύπνος και μαλάρια.*
Είναι παράξενα της Ίντιας τα φανάρια
και δεν τα βλέπεις, καθώς λένε, με το πρώτο.

Πέρ’ απ’ τη γέφυρα του Αδάμ, στη Νότιο Κίνα,
χιλιάδες παραλάβαινες τσουβάλια σόγια.
Μα ούτε στιγμή δεν ελησμόνησες τα λόγια
που σου ’πανε μιαν κούφια ώρα στην Αθήνα.

Στα νύχια μπαίνει το κατράμι* και τ’ ανάβει,
χρόνια στα ρούχα το ψαρόλαδο μυρίζει,
κι ο λόγος της μες στο μυαλό σου να σφυρίζει,
«ο μπούσουλας* είναι που στρέφει ή το καράβι;»

Νωρίς μπατάρισε* ο καιρός κι έχει χαλάσει.
Σκατζάρισες,* μα σε κρατά λύπη μεγάλη.
Απόψε ψόφησαν οι δυο μου παπαγάλοι
κι ο πίθηκος που ’χα με κούραση γυμνάσει.*

Αφίσα της εθνικής ατμοπλοΐας (Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α.)

---

* **ναύλος**: μισθωμένο δρομολόγιο * **βάρδιες**: υπηρεσίες που εκτελούνται με εναλλαγή των εργαζομένων * **μαλάρια**: είδος μεσογειακού πυρετού * **κατράμι**: πίσσα * **μπούσουλας**: ναυτική πυξίδα * **μπατάρισε ο καιρός**: άλλαξε * **σκατζάρω**: αλλάζω βάρδια * **γυμνάζω**: εκπαιδεύω

Η λαμαρίνα!...* η λαμαρίνα όλα τα σβήνει.
Μας έσφιξε το Kuro Siwo* σα μια ζώνη
κι εσύ κοιτάς ακόμη πάνω απ' το τιμόνι,
πώς παίζει ο μπούσουλας καρτίνι* με καρτίνι.

Ν. Καββαδίας, *Πούσι*, Κέδρος

* **λαμαρίνα**: σίδερο * **Kuro Siwo**: θερμό θαλάσσιο ρεύμα του Βόρειου Ειρηνικού Ωκεανού * **καρτίνι**: ναυτικός όρος, το τέταρτο του ρόμβου

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια στοιχεία από τη ζωή των ναυτικών ενσωματώνει στο ποίημά του ο Καββαδίας; Σε ποιο στοιχείο αναφέρεται περισσότερο και γιατί;
2. Ποιες εμπειρίες αποκομίζει από το πρώτο ταξίδι του ο αφηγητής; Ποιες από αυτές κινούν το ενδιαφέρον σας και γιατί;
3. Τι πετυχαίνει με την εκτεταμένη χρήση ναυτικού λεξιλογίου ο ποιητής; Τι είναι ο μπούσουλας και ποια λειτουργία έχει στο ποίημα;
4. Πιθανολογήστε σχετικά με τα λόγια που δεν μπορεί να λησμονήσει ο ποιητής και αιτιολογήστε την ψυχική του διάθεση.
5. Βρείτε βιογραφικές και άλλες πληροφορίες για τον ποιητή στο διαδίκτυο (http://www.smiley.cy.net/tsymeo/poetry-3.htm), μάθετε τα αισθήματά του για τη θάλασσα, τη ζωή των ναυτικών και τα ταξίδια και εξετάστε πώς τα εκφράζει στο «Kuro Siwo».

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Ο Θάνος Μικρούτσικος έχει μελοποιήσει πολλά ποιήματα του Ν. Καββαδία στο δίσκο του *Ο Σταυρός του Νότου*. Ακούστε τα τραγούδια και γράψτε ένα μικρό κείμενο, όπου θα εκθέτετε την προσωπική σας άποψη για το μουσικό τους άκουσμα.

Φραντς Καφκα

Ποσειδώνας

Στο σύντομο διήγημά του ο Κάφκα αποτυπώνει με ειρωνικό τρόπο τους διαλογισμούς του Ποσειδώνα σχετικά με τη ζωή και την εργασία του. Ο θεός της θάλασσας, αν και πλήρως ταυτισμένος με το ρόλο του, έχει κι αυτός τα παράπονά του: δεν μπορεί να ξεφύγει από το έργο του και να πάει μια εκδρομή.

Ο Ποσειδώνας καθόταν στο γραφείο του και λογάριαζε.

Η διακυβέρνηση όλων των υδάτων του κόσμου τον έκανε να δουλεύει ασταμάτητα. Θα μπορούσε να έχει όση βοήθεια ήθελε, και είχε αρκετή, επειδή όμως είχε πάρει πολύ σοβαρά τα καθήκοντά του, λογάριαζε τα πάντα ακόμα μια φορά, κι έτσι κανείς δεν μπορούσε να τον βοηθήσει ικανοποιητικά. Κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι του ’κανε κέφι να δουλεύει. Προσπαθούσε να τελειώσει, επειδή ήταν υποχρεωμένος.

Μα φυσικά και είχε προσπαθήσει να βρει μια πιο χαρούμενη εργασία –αυτή ήταν η έκφρασή του–, αλλά πάντοτε, όταν του γινόντουσαν διάφορες προτάσεις, γινόταν φανερό ότι τίποτα δεν του ταίριαζε τόσο καλά όσο τα μέχρι τώρα καθήκοντά του. Εκτός αυτού, ήταν πάρα πολύ δύσκολο να βρεθεί κάτι άλλο για κείνον. Ήταν απίθανο να του ανατεθεί μια ορισμένη θάλασσα. Εξάλλου, η δουλειά που θα έκανε τότε δεν θα ήταν απλώς μικρότερη, αλλά ευτελής.

Νίκος Αγγελίδης, *Το σκάφος*

Ο Μεγάλος Ποσειδώνας δεν μπορούσε ν' αναλάβει παρά μονάχα μια πολύ υψηλή θέση. Κι αν του πρόσφερε κανείς μια θέση έξω από τα νερά του, και μόνο στην ιδέα αρρώσταινε, η θεϊκή του αναπνοή κοβόταν και το σεβάσμιο στήθος του έτρεμε. Παρ' όλ' αυτά κανείς δεν έπαιρνε τις δυσκολίες του στα σοβαρά.

'Οταν ένας ισχυρός παραπονείται, πρέπει κανείς, ακόμα και στην πιο απελπιστική κατάσταση, να δείχνει ότι κάνει μια προσπάθεια. Στην πραγματικότητα, κανένας δεν μπορεί να σκεφτεί ν' απαλλάξει τον Ποσειδώνα από τα καθήκοντά του. Από την αρχή της αρχής ήταν ο Ποσειδώνας ο θεός της θάλασσας κι είναι υποχρεωμένος να παραμείνει, ακόμα κι αν δεν του γουστάρει. Πιο πολύ απ' όλα εξοργίζεται –κι αυτό προξενεί κυρίως τη δυσαρέσκειά του σε σχέση με τη θέση του– όταν αντιλαμβάνεται την ιδέα που έχουν οι άλλοι γι' αυτόν, ότι συνέχεια κόβει βόλτες πάνω στα κύματα κρατώντας την τρίαινά του.

Αντί γι' αυτό, κάθεται στο βυθό του Ωκεανού και λογαριάζει ασταμάτητα.

Μονάχα ένα ταξίδι, που έκανε πού και πού για να συναντήσει το Δία, ήταν η μοναδική παύση στη ρουτίνα του, ένα ταξίδι από το οποίο επέστρεφε κάθε φορά εξοργισμένος. 'Ετσι δεν είχε μπορέσει να δει τη θάλασσα σχεδόν καθόλου, μονάχα όταν βιαστικά πετούσε προς τον 'Ολυμπο, και ποτέ δεν την είχε ταξιδέψει από τη μια άκρη στην άλλη. Φρόντιζε να λέει ότι περιμένει την καταστροφή του κόσμου, τότε θα μπορούσε να βρει μια στιγμή ησυχίας, έτσι ώστε λίγο πριν το τέλος, καθώς θα έριχνε μια τελευταία ματιά στους λογαριασμούς, θα μπορούσε να κάνει ένα μικρό ταξιδάκι, μια τόση δα εκδρομούλα.

Φ. Κάφκα, *Η σιωπή των σειρήνων*,
μτφρ. Γ. Κώνστας, Ζαχαρόπουλος

Μαξ Ερνστ, *Το συμπόσιο των θεών*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς παρουσιάζει ο Κάφκα τον Ποσειδώνα; Σε ποια σημεία της περιγραφής του επιμένει ιδιαίτερα και γιατί;
2. Για ποιους λόγους «κανένας δεν μπορεί να σκεφτεί να απαλλάξει τον Ποσειδώνα από τα καθήκοντά του»;
3. Ποιο φαίνεται να είναι το αδιέξοδο που αντιμετωπίζει ο Ποσειδώνας και πώς σκέφτεται να αντιδράσει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Διάλεξτε ένα επάγγελμα που θα θέλατε να ασκείτε ή φανταστείτε ότι διευθύνετε μια μεγάλη επιχείρηση. Ποια προβλήματα πιστεύετε ότι θα αντιμετωπίσετε στη ζωή και στην εργασία σας εξαιτίας των επαγγελματικών σας υποχρεώσεων; Συζητήστε το θέμα στην τάξη στο μάθημα του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού.

Φραντς Κάφκα (1883-1924)
Γερμανόφωνος Τσέχος συγγραφέας, εβραϊκής καταγωγής, από τους σημαντικότερους της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Τα κείμενά του είναι μοντέρνα και προβάλλουν κυρίως τις έννοιες της αλλοτρίωσης και της υπαρξιακής αγωνίας που βασανίζει το σύγχρονο άνθρωπο. Γνωστότερα έργα του: *Η Δίκη, Η Μεταμόρφωση, Η αποικία των τιμωρημένων, Ο Πύργος κ.ά.*

Γιωργος Θεοτοκας

Η διαδήλωση

Στο μυθιστόρημα Αργώ *(1933) ο Γιώργος Θεοτοκάς αποτυπώνει την ταραγμένη ατμόσφαιρα του μεσοπολέμου, τις ιδέες και την ψυχολογία των νέων, τα όνειρα και τις φιλοδοξίες τους. Στο απόσπασμα που ακολουθεί παρακολουθούμε τη σύγκρουση των διαδηλωτών με το στρατό, ύστερα από ένα στρατιωτικό πραξικόπημα.*

Ο Μανόλης κατέβηκε μοναχός του από την οδό Ομήρου στην οδό Ακαδημίας και βρήκε πλήθος φοιτητές μαζεμένους ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο και τη Νομική Σχολή. Με τις πρώτες τουφεκιές, είχανε συγκεντρωθεί αυθόρμητα στα Προπύλαια και στην πλατεία του Πανεπιστημίου, μα η χωροφυλακή, που φρουρούσε τη λεωφόρο Πανεπιστημίου, τους έδιωξε αποκεί και μεταφέρθηκαν στην οδό Ακαδημίας. Εκεί μπορούσαν να θορυβούν με περισσότερη άνεση κι αν ερχόντανε οι αντλίες η υποχώρηση θα ήταν πιο εύκολη προς τα στενά της Νεάπολης. Ο Μανόλης αντάμωσε, μες στο νεανικό αυτό πλήθος, πολλούς φίλους και γνωστούς του της Αργώς* και άλλους, που μαζεύτηκαν τριγύρω του, σαν να περίμεναν απ’ αυτόν κάποιο σύνθημα.

Μερικοί προσπαθούσαν να ξεσηκώσουν τους φοιτητές εναντίον των προαιωνίων εχθρών τους, των αστυνομικών οργάνων, έτσι για να γίνει ντόρος,* για να γελάσουμε, για να δείξουμε ποιοι είμαστε «εμείς οι νέοι». Μα γενικά οι νέοι δεν είχαν όρεξη για ταραχές εκείνην τη μέρα, νιώθοντας την κρισιμότητα και τους κινδύνους των γεγονότων. Ήταν όμως όλοι τους πολύ νευριασμένοι και ερεθισμένοι, από τους θορύβους και την ατμόσφαιρα της μάχης, και πρόθυμοι για ιδεολογικές εκδηλώσεις. Ένιωθαν πολύ δυνατά την ανάγκη να εκφράσουν την ύπαρξή τους, να πούνε κι αυτοί το παρών – η νέα γενεά της Ελλάδας, τα μελλούμενα του έθνους. Δεν ήξεραν βέβαια τι ακριβώς συνέβαινε ολόγυρά τους μήτε τι ακριβώς ζητούσαν. Μα, τόπο στους νέους(!) ωστόσο. Δεν ταίριαζε να μείνουν έξω από το παιχνίδι.

Μερικοί πιο θερμόαιμοι πιαστήκανε μπράτσο κι αρχίσανε να κατεβαίνουν στην οδό Ακαδημίας προς την πλατεία του Κάνιγκ (μονάχα από κείνην τη μεριά ο δρόμος ήταν ελεύθερος), σέρνοντας πίσω τους ένα κομμάτι του πλήθους, ίσαμε καμιά διακοσαριά παιδιά, και τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο:

---

* **Αργώ**: φοιτητικός σύλλογος της Νομικής Σχολής * **ντόρος**: φασαρία

Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά.
Και σαν πρώτα ανδρειωμένη
χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!

Ο τραγουδιστός αυτός περίπατος ήτανε μια διέξοδος για τη νευρικότητα της νεολαίας αυτής. Κάμποσοι προσπαθούσαν να συνοδεύσουν τον ύμνο, άλλοι τραγουδούσαν άλλα πράματα, ό,τι τους ερχότανε στο νου, άλλοι φώναζαν ή γελούσαν ή πειραζόντανε αναμεταξύ τους. Ο Μανόλης κι οι φίλοι του βρέθηκαν μες στο ρεύμα της μικροδιαδήλωσης δίχως να το καταλάβουν. Γρήγορα προστέθηκαν στους φοιτητές περίεργοι διαβάτες και πολλά χαμίνια,* που είναι πάντα παρόντα όπου γίνεται ντόρος. Στις ώρες αυτές, μόλις σχηματιστεί ένας μικρός ανθρώπινος πυρήνας, μαγνητίζει, θαρρείς, όλα τα ανήσυχα στοιχεία από τριγύρω. Όταν ο πυρήνας βαδίζει και φαίνεται σα να έχει ένα σκοπό, πολλοί ακολουθούν, χωρίς να ξέρουνε πού πάνε, μόνο και μόνο γιατί αισθάνουνται την ανάγκη να ακολουθήσουν κάτι, οτιδήποτε. Σαν έφτασε στην πλατεία του Κάνιγκ, η διαδήλωση είχε γίνει αρκετά επιβλητική κι έμοιαζε πολύ σίγουρη για τον εαυτό της, και σαν να επιδίωκε σκοπούς πολύ συγκεκριμένους. Χωρίς κανένα δισταγμό, αυθόρμητα, τράβηξε ίσια μπροστά της, στην οδό Βερανζέρου, διασχίζοντας τους δρόμους των Πατησίων και της Τρίτης Σεπτεμβρίου. Όλοι σα να ένιωθαν πως η Ομόνοια ήταν επικίνδυνη και την περνούσαν αλάργα.*

Κοντά στον παλιό Σταθμό του Λαυρίου, ο Μανόλης ξεχώρισε, μες στο θόρυβο που σήκωνε η διαδήλωση, μια γνώριμη φωνή. Στράφηκε και αναγνώρισε, πίσω του, μες στο πλήθος, το Λίνο Νοταρά, το μικρό αδερφό του Αλέξη. Ξεσκούφωτος, κατακόκκινος, λαχανιασμένος, ο έφηβος ξεφώνιζε ολοένα:

– Ζήτω η Επανάσταση!

Έμοιαζε έξαλλος, σα να μην έβλεπε τίποτα ολόγυρά του. Πού βρέθηκε ο Λίνος εκεί μέσα;

Ο Μανόλης δεν μπόρεσε να τον πλησιάσει. Το πλήθος τον έσπρωχνε ορμητικά εμπρός, τον έσπρωχνε και τον μαγνήτιζε κι αυτόν και τους άλλους όλους που το αποτελούσαν – το πλήθος, σαν μια συνισταμένη όλων των ορμών των μελών του, δύναμη ανώτερη από τις θελήσεις τους και χειραφετημένη απ' αυτές, που τους δέσποζε όλους από ψηλά και τους έσερνε κάπου, με αλύγιστη αποφασιστικότητα, δίχως κανείς να ξέρει πού.

Στην πρώτη γραμμή, κάμποσοι διαδηλωτές είχανε σηκώσει ψηλά τα μπαστούνια

* **χαμίνια**: παιδιά του δρόμου * **την περνούσαν αλάργα**: απομακρύνονταν από την πλατεία

τους. Τα έβλεπες, από πίσω, παραταγμένα απάνω από τα κεφάλια, σα μια σειρά πάσαλοι, μπηγμένοι μες στο ανθρωπομάζεμα, που κουνιόντανε νευρικά κι όλο τραβούσαν μπροστά, ακατάσχετα, μες σ' ένα σύννεφο σκόνης. Η σειρά αυτή των μπαστουνιών σε έσερνε πίσω της, άθελά σου, κι η πίεση του πλήθους, που την προκαλούσε η έλξη της πρώτης γραμμής, την έσπρωχνε την πρώτη γραμμή ολοένα πιο δυνατά και την ανάγκαζε να επιταχύνει την πορεία της. Έτσι κυλούσε η διαδήλωση από μόνη της.

– Ζήτω η Επανάσταση!

Ο εθνικός ύμνος, τα τραγούδια, τα γέλια, είχανε κοπάσει ολότελα. Τώρα μονάχα ένα απειλητικό μουγκρητό έβγαινε από την ορμή του πλήθους, κάποια άναρθρη, μα τόσο γνώριμη βοή καταστροφής. –Κάτω όλα! όλα! Να τα σπάσουμε όλα!– Κάποια ένστικτα είχαν λυτρωθεί και δεν άκουαν πια καμιά λογική. Κι ολόγυρα, παντού, μες στο λαμπρό φως της Αθήνας, το τουφεκίδι.

Σχεδόν ασυνείδητα, σερνάμενη ορμητικά από τον ίδιο τον εαυτό της, η αυθόρμητη αυτή διαδήλωση πέρασε από τους ερημικούς και σιωπηλούς δρόμους του Βερανζέρου και του Μάρνη και ξεμπούκαρε, από ένα στενό, στην οδό Αγίου Κωνσταντίνου. Μα εκεί κοντοστάθηκε, διστάζοντας, για μια στιγμή, αν έπρεπε να τραβήξει εμπρός ή πίσω. Μια άλλη διαδήλωση ανέβαινε προς την Ομόνοια, αλλά με ύφος πολύ διαφορετικό. Οι άνθρωποι, που την αποτελούσαν, ασφαλώς ήξεραν τι ζητούσαν.

Η νέα αυτή διαδήλωση ήτανε σιωπηλή σχεδόν και αργή, μα πιο σφιχτοδεμένη, πιο στερεή στα πόδια της. Τα πρόσωπα των μελών της σφιγμένα, τραχιά, αποφασισμένα, θαρρείς, για το καθετί. Στην πρώτη γραμμή ήτανε μερικές γυναίκες ντυμένες οι περισσότερες με μαύρα, νέες ακόμα, αδύνατες, παθιασμένες, κοιτάζοντας ίσια μπροστά με βλέμμα ανέκφραστο, σαν υπνωτισμένες. Ανάμεσά τους ξεχώριζες το Δαμιανό Φραντζή, που βάδιζε σαν αρχηγός, και δίπλα του το Δημητρό Μαθιόπουλο, το φοιτητή απ' τα Καλάβρυτα. Ένα θωρακισμένο αυτοκίνητο τους συνόδευε, το ίδιο που είχε κατακτήσει ο λαός, λίγες ώρες πριν, κοντά στην Ομόνοια, και γρήγορα είχε πέσει στα χέρια των κομμουνιστών. Μια κόκκινη σημαία ανέμιζε απάνω τους. Ο Μανόλης Σκυριανός την είδε κι ανατρίχιασε.

Η κόκκινη σημαία, μες στο ξεσηκωμένο πλήθος, μες στην ατμόσφαιρα της μάχης και στο ακατάπαυστο τουφεκίδι, ανάδινε ξαφνικά μιαν ένταση τρομαχτική – σα να τελείωσαν ξαφνικά τα αστεία και τα ψέματα, η αμεριμνησία των καλοκαθισμένων κοινωνιών, οι θεσμοί, οι καθιερωμένες αξίες, η φρασεολογία της ρουτίνας, και ξυπνούσε, άγρια και ακατάσχετα, κάτω από τον καταγάλανο, ανοιξιάτικο ουρανό, και καταχτούσε μονομιάς τα πάντα, κάποια ωμή ακατάβλητη πραγματικότητα, πάντοτε παρούσα και παντού, μα που πάσχιζαν όλοι να ξεχάσουνε την ύπαρξή της, και τώρα επιτέλους ερχότανε η ώρα να πει κι αυτή το λόγο της, βουβαίνοντας κάθε άλλη φωνή.

– Ζήτω η Επανάσταση!

Το κόκκινο, θαρρείς, κυριαρχούσε κιόλας σ' όλην την πόλη, διαλύοντας κάθε άλλο χρώμα, χτυπητά, τυφλωτικά, θριαμβευτικά, με μια κρύα λαμπρότητα, που του έσφιγγε την καρδιά. Το χρώμα του αίματος. Τη σημαία την κρατούσε ο Δημητρός Μαθιόπουλος σφιχτά με τα δυο χέρια και με τη φωτιά στην ψυχή.

Ύστερα από την πρώτη στιγμή του δισταγμού, η διαδήλωση των φοιτητών διαλύθηκε μονομιάς. Στη θέα της κόκκινης σημαίας, οι περισσότεροι υποχώρησαν σα να είχανε δει ξαφνικά την καρμανιόλα,* στημένη στη μέση του δρόμου. Μα κάμποσοι έτρεξαν να σμίξουν τους κομμουνιστές. Ο Μανόλης, που είχε ξαναβρεί τη θέλησή του, έτρεξε μαζί τους, για να προλάβει κάποιο κακό που προαισθανότανε. Το βλέμμα του γύρευε το Λίνο, μα βρέθηκε ξαφνικά, πρόσωπο με πρόσωπο, μπροστά στο Δαμιανό Φραντζή. Τον άρπαξε από τους ώμους;

–Πού πάτε, ρώτησε, αναγνωρίζοντας κιόλας κάτω από την κόκκινη σημαία αρκετούς συντρόφους του της Αργώς.

– Άφησέ με!, πρόσταξε ο άλλος ξερά και τινάχτηκε, για να ελευθερώσει τους ώμους του.

Ένας κυματισμός του πλήθους τους χώρισε. Ο Λίνος ήτανε στην πρώτη γραμμή. Η κομμουνιστική διαδήλωση, φουσκωμένη τώρα κι ερεθισμένη από την ξαφνική προσθήκη των νέων μελών της, κουνήθηκε προς την Ομόνοια πιο γοργά και πιο απειλητικά. Από τα στόματα των γυναικών αντήχησε ένας γνώριμος, απλοϊκός, μα τόσο δραματικός σκοπός, που δέσποζε* σε λίγο όλους τους άλλους θορύβους, βγαλμένος από εκατοντάδες στήθια, φανατικός παιάνας* μίσους και πίστης:

Ξυπνάτε, απόκληροι του κόσμου,
της πείνας δούλοι, της σκλαβιάς!
Το κράτος ρίξτε των τυράννων
εσείς, οι γιοι της εργατιάς!

Όλη αυτή η σκηνή βάσταξε μόλις μερικές στιγμές. Αμέσως κατόπι ο Μανόλης είδε να ξεπροβάλλουν από την Ομόνοια αρκετοί πεζοναύτες με εφ' όπλου λόγχη και τα τουφέκια στημένα απάνω στη διαδήλωση. Έπιαναν όλο το πλάτος του δρόμου. Στάθηκαν σε καμιά πενηνταριά μέτρα και κοίταξαν τη διαδήλωση, που στάθηκε και τους κοίταζε κι αυτή. Άλλοι πεζοναύτες ακολουθούσαν πιο μακριά. Ένας νέος αξιωματικός του ναυτικού, λυγερός και αυθάδης, με κάτασπρο αστραφτερό πηλήκιο, κρατώντας στο χέρι μοναχά τα άσπρα γάντια του, προχώρησε ανάμεσα στα δυο στρατόπεδα και μίλησε προς το πλήθος κοφτά και προσταχτικά:

* **καρμανιόλα**: λαιμητόμος * **δέσποζε**: κυριαρχούσε * **παιάνας**: πολεμικό τραγούδι

– Σας διατάζω να διαλυθείτε αμέσως, ειδεμή* θα κάνω χρήση των όπλων.

Για μια στιγμή δεν κουνήθηκε κανείς στην οδό Αγίου Κωνσταντίνου. Ύστερα ένας πυροβολισμός αντήχησε μέσ' από το πλήθος. Είχε τραβήξει ο Δαμιανός, ξερός, χλωμός σαν το κερί, δαγκάνοντας βαθιά τα χείλια του, που ματώσανε. Έτσι του ήρθε εκείνην τη στιγμή, να προκαλέσει το ανεπανόρθωτο μια ώρα αρχύτερα, να γίνει ό,τι γίνει, προτού προφτάσει κανείς να πτοηθεί,* τώρα που ήτανε ζεστά τα πράματα κι η ορμή του πλήθους έμοιαζε ακατάβλητη. Ο νέος αξιωματικός σωριάστηκε μονοκόμματος μες στη σκόνη, σφίγγοντας γερά τα γάντια του. Οι ναύτες χωρίς κανένα πρόσταγμα έκαναν πυρ όλοι μαζί.

Μονομιάς η μάχη άναψε στα γερά από τις δυο μεριές. Η διαδήλωση μουγκρίζοντας σαν λαβωμένο ζώο, μαζεύτηκε ορμητικά μες στις πάροδες.* Οι πιο τολμηροί, και δεν ήτανε λίγοι, αποκρίθηκαν στους ναύτες, από τις γωνιές των δρόμων, με βροχή πιστολιές. Το αυτοκίνητο όμως δεν μπόρεσε να κουνηθεί από τη θέση του μήτε χρησίμεψε στους στασιαστές. Ο οδηγός του σκοτώθηκε με την πρώτη ομοβροντία κι έπεσε μπρούμυτα απάνω στη μηχανή του. Δεν είχε προφτάσει να κλείσει το θώρακα και βρέθηκε ξεσκέπαστος. Οι άλλοι επιβάτες του αυτοκινήτου φαίνεται πως δεν ήξεραν καλά να χρησιμοποιήσουν τα όπλα του. Οι ναύτες τους προφτάσανε πριν βγούνε και τους λογχίσανε στον τόπο. Κατόπι ταμπουρωθήκανε εκεί μέσα και βάλανε μπροστά τα πολυβόλα προς όλες τις μεριές.

Η αψιμαχία* αυτή βάσταξε πέντε λεφτά της ώρας και κόπασε* ολότελα αμέσως ύστερα. Ο δρόμος κι οι πάροδες ερημώθηκαν από τους διαδηλωτές και δεν ακούστηκε άλλος πυροβολισμός από κείνην τη μεριά, παρά μονάχα τα βογγητά των λαβωμένων, που σερνόντανε δώθε-κείθε μες στη σκόνη, κι οι βιαστικές προσταγές των αξιωματικών.

Στη μέση του δρόμου, ακριβώς ανάμεσα στο Εθνικό Θέατρο και στην εκκλησιά του Αγίου Κωνσταντίνου, είχε πέσει νεκρός ο Δημητρός Μαθιόπουλος. Το αίμα έτρεχε άφθονο από διάφορες μεριές του χοντρού σώματός του. Λίγο παραπέρα κείτουνταν ανάσκελα ο Λίνος Νοταράς, με μια τρύπα ανάμεσα στα φρύδια.

Γ. Θεοτοκάς, *Αργώ*, τόμ. 1,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

---

* **ειδεμή**: διαφορετικά * **να πτοηθεί**: να υποχωρήσει από φόβο ή δειλία * **πάροδες**: τα στενά δρομάκια * **αψιμαχία**: μικρή σύγκρουση * **κόπασε**: σταμάτησε

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς παρουσιάζει τη νεολαία και ποια χαρακτηριστικά τής προσδίδει σε αυτό το απόσπασμα ο Γ. θεοτοκάς;
2. Τι εκπροσωπούν οι δύο ομάδες διαδηλωτών; Ποιες είναι οι διαφορές τους και με ποιον τρόπο τελικά ενώνονται;
3. Εντοπίστε τα σχόλια ή τις σκέψεις του αφηγητή, αφού λάβετε υπόψη σας σε ποιο πρόσωπο γίνεται η αφήγηση.
4. Ποια είναι τα πρόσωπα που δρουν στο απόσπασμα αυτό; Να τα παρουσιάσετε, προσδιορίζοντας την ιδεολογική τους στάση με βάση τα στοιχεία του κειμένου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Βρείτε πληροφορίες σχετικά με τη δικτατορία της 21ης Απριλίου και την αντίδραση των φοιτητών σε αυτήν (διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες, εξεγέρσεις κ.ά.).

Αλέξης Ακριθάκης, *Σιωπή του μετάλλου*

Μ. Καραγατσης

Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα

Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το μυθιστόρημα του Μ. Καραγάτση Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν *(1933), το οποίο έχει ως θέμα την προσαρμογή ενός εξόριστου Ρώσου συνταγματάρχη στην ελληνική πραγματικότητα και ειδικά στην κοινωνική ζωή μιας επαρχίας.*

Ήταν ένας άντρας ως πενήντα χρόνων, ένας κολοσσός. Το ύψος του έφτανε τα δύο μέτρα. Πλάτες φαρδιές, πόδια και χέρια πελώρια, αναλογίες αρμονικές – ούτ' ένα δράμι ξύγκι περιττό. Ξανθός και ροδοκόκκινος, δεν είχε ακόμα δοκιμάσει το ηλιόκαμα του ελληνικού ουρανού. Παρουσιάστηκε στη Σχολή με στολή εκστρατείας συνταγματάρχη του ποτέ ρωσικού τσαρικού στρατού, πολύ κακοπαθιασμένη. Μια πανάθλια βαλίτσα κρεμόταν απ' το φοβερό χέρι του. Μπαίνοντας στο γραφείο του κ. Διευθυντού στάθηκε προσοχή χτυπώντας τα σπιρούνια, χαιρέτησε στρατιωτικά και αυτοπαρουσιάστηκε:

– Comte David Borissitch Liapkine, ex colonel de reserve de l' Armée Russe, ex proprietaire foncier!*

Μιλούσε τα γαλλικά με τη γνωστή τραγουδιστή προφορά των Ρώσων. Τα σταχτιά του μάτια, αγαθά και διαπεραστικά μαζί, κοιτούσαν τον κ. Διευθυντή με ειλικρίνεια. Το αράδιασμα τόσων τίτλων αντήχησε παράξενα μες στους γυμνούς τοίχους του μισοσκότεινου γραφείου· ιδιαίτερα τα δυο «ex», που ειπώθηκαν με έμφαση για τις πρώην καταστάσεις που δηλούσαν. Ύστερ' από πολύμηνη παραμονή στην Αθήνα, στο άδροσο και βουνίσιο πλαίσιο της Αττικής, ο Λιάπκιν ανάσαινε κάποιον αλλιώτικον αέρα στο θεσσαλικό κάμπο, πιο γνώριμο κι αγαπητό. Είδε χωράφια ισόπεδα, απέραντα, σκεπασμένα με βλαστερά δημητριακά· αντίκρισε ένα ποτάμι πλατύ, που κυλούσε άφθονο νερό ανάμεσα σε δασωμένους όχτους· οσμίστηκε το αψύ πρωινό νότισμα του νιόφυτου σταριού. Και μέσα σε τούτο το μεγάλο και γόνιμο κάμπο, το καλοστεκούμενο συγκρότημα της Γεωργικής Σχολής του 'φερε στη μνήμη εικόνες της πατρίδας. Κάποια φωνή του 'λεγε μέσα του πως εδώ, στη Θεσσαλία, θα περνούσε ζωή ήσυχη, εργατική κι αμέριμνη, παρόμοια περίπου μ' εκείνη που 'ζησε στη Ρωσία. Έτσι, ξαφνιάστηκε πολύ ευχάριστα, όταν άκουσε τον κ. Διευθυντή να του απαντάει ρωσικά.

---

* **Comte… foncier!**: Κόμης Νταβίντ Μπορίσιτς Λιάπκιν, πρώην αντισυνταγματάρχης του Ρωσικού Στρατού, πρώην κτηματίας!

Αμέσως, ένα ρεύμα συμπάθειας γεννήθηκε ανάμεσα στους δυο αυτούς ανθρώπους. Ο Λιάπκιν ακούμπησε τη βαλίτσα του, έβγαλε το πηλήκιό του και κάθισε σε μια βαθιά πολυθρόνα. Έλαμπε από ευχαρίστηση η αυστηρά αγαθή μορφή του. Και μέσα στη μισόφωτη και δροσερή κάμαρα –ένα γραφείο προχειροβαλμένο, ανθρώπων που ζουν πιότερο στο ύπαιθρο– ο κ. Διευθυντής κι ο νέος Επιστάτης συνομίλησαν.

– Μιλάτε ρωσικά σαν Ρώσος, είπε ο Λιάπκιν.

– Διόλου περίεργο. Η οικογένειά μου ήταν εγκαταστημένη στην Οδησσό. Γεννήθηκα και πέρασα εκεί τα πρώτα 18 χρόνια της ζωής μου. Τέλειωσα το ρωσικό Γυμνάσιο. Ύστερα πήγα στη Γαλλία, όπου σπούδασα γεωπόνος· και κατέληξα στην Ελλάδα, την πατρίδα μου. Διορίστηκα στην Γεωργικήν Υπηρεσία και τοποθετήθηκα στη διεύθυνση της Σχολής. Είναι χρόνια τώρα που έχω σειρά να μετατεθώ στην Αθήνα· μα δεν το θέλω. Η γραφειοκρατία του Υπουργείου δεν μου λέει τίποτα. Αγαπώ τη Σχολή, τη Λάρισα, τη Θεσσαλία με το καρπερό χώμα. Μου αρέσει να ζω κοντά στη γη, να την κάνω να δίνει πλούσιο καρπό. Κάτι περισσότερο: επιθυμώ, αυτή την αγάπη μου για τη γη, να τη μεταδώσω στους μαθητές μου…

– Δεν νοσταλγείτε τη Ρωσία;

– Τη Ρωσία την αγαπώ, όσο τουλάχιστο κι εσείς. Αλλά…

Η μορφή του Λιάπκιν σκοτείνιασε:

– Η Ρωσία δεν είναι πια εκείνη που γνωρίσατε κι αγαπήσατε. Ένας Θεός ξέρει πόσο θα βαστάξει αυτή η δοκιμασία…

Γίνηκε σιωπή. Ο Λιάπκιν αναστέναξε· και με σύντομες φράσεις διηγήθηκε την ιστορία της ζωής του:

– Κατάγομαι από παλιά φαμίλια,* που κρατάει απ’ τους βογιάρους.* Τα χτήματά μας –πολλά χωράφια, γερό εισόδημα– βρίσκονταν στο κυβερνείο του Καζάν. Τα φρόντιζε ο πατέρας μου. Εγώ ήθελα να γίνω στρατιωτικός, και μπήκα στη Σχολή Ευελπίδων της Μόσχας. Ο μεγαλύτερος αδερφός μου –ο Αλέξαντρος Μπορίσιτς– διορίστηκε στο Υπουργείο Οικονομικών κι έφτασε σε ανώτερη θέση. Ήμουν λοχαγός, όταν κηρύχτηκε ο πόλεμος με την Ιαπωνία. Πολέμησα στη Μαντζουρία, πληγώθηκα βαριά, παρ’ ολίγο να πεθάνω. Θέλησε ο Ύψιστος και γιατρεύτηκα· μα η ψυχή μου πικράθηκε αγιάτρευτα από την κατάντια της Ρωσίας. Αποστρατεύθηκα με το βαθμό του ταγματάρχη κι αποτραβήχτηκα στα χτήματά μου, μαζί με τη γυναίκα και το κοριτσάκι μου. Αγάπησα τη γη, έμαθα την τέχνη να την κάνω να καρπίζει… Δυο χρόνια πιο ύστερα πέθανε η γυναίκα μου. Απόμεινα μόνος με την κόρη μου, τη Λιούμπιτς. Κλείστηκα στο κονάκι* μου, στην ερημιά· εξόν απ’ τους μουζίκους* μου, άλλον άνθρωπο δεν έβλεπα…

---

* **φαμίλια**: οικογένεια * **βογιάροι**: ρώσοι ευγενείς μεγαλοκτηματίες * **κονάκι**: σπίτι * **μουζίκοι**: χωρικοί

Αναστέναξε ξανά· και συνέχισε:

– Μόλις κηρύχτηκε ο πόλεμος, με ανεκάλεσαν στην ενέργεια, με το βαθμό του αντισυνταγματάρχη. Το 1916 προβιβάστηκα. Πολέμησα τίμια στην ανατολική Πρωσία και τη Γαλικία. Τίμια κι απελπισμένα, γιατί έβλεπα την μπόρα να 'ρχεται. Ήρθε και με σάρωσε. Οι φαντάροι μου με χτύπησαν, μου ξήλωσαν τις επωμίδες, μ' έδιωξαν… Προσπάθησα να πάω στα χτήματά μου, να βρω την κόρη μου. Δεν μπόρεσα, οι δρόμοι ήσαν κλεισμένοι. Αναγκάσθηκα να κατεβώ στην Ουκρανία, όπου έσμιξα με το στρατό του Βράγκελ. Πολέμησα με λύσσα τους μπολσεβίκους,* μαζί με τους Έλληνες και τους Γάλλους. Μα όλα πήγαν χαμένα. Μπάρκαρα στο τελευταίο εγγλέζικο πολεμικό που σάλπαρε απ' την Οδησσό και ξεμπάρκαρα στην Πόλη. Κατόπι ήρθα στην Αθήνα.

– Κι η κόρη σας;, ρώτησε ο κ. Διευθυντής.

– Την έχασα. Δεν ξέρω αν ζει ή αν πέθανε…

Σιωπή καταθλιπτική. Οι κακές θύμησες φτερουγίζουν στην ισκιερή κάμαρα.

– Πώς μπορέσατε να διορισθείτε στη Σχολή;, ρωτάει ο κ. Διευθυντής.

– Φτάνοντας στην Ελλάδα, έπρεπε να βρω κάποιο τρόπο να βγάλω το ψωμί μου. Τι δουλειά μπορεί να κάνει, σε ξένο τόπο, ένας στρατιωτικός; Σκέφθηκα πως οι γεωπονικές μου γνώσεις, μολονότι πραχτικές, ίσως μου φαίνονταν χρήσιμες. Πήγα λοιπόν στο Υπουργείο Γεωργίας και παρακάλεσα να με διορίσουν οπουδήποτε. Ομολογώ πως μου φέρθηκαν πολύ ευγενικά· αλλά, όπως ξέρετε, το Σύνταγμά σας είναι αυστηρό: «Μόνον Έλληνες είναι δεκτοί εις δημοσίας θέσεις». Κατέβαινα απελπισμένος τις σκάλες του Υπουργείου, όταν ακούω να μου μιλούν γαλλικά: «C'est vous, Liapkine? Quelle surprise!».* Γυρνώ, και αναγνωρίζω τον παλιό μου φίλο, τον Τριανταφυλλίδη…

– Ο Τριανταφυλλίδης είναι φίλος σας;, ρωτάει ξαφνιασμένος ο κ. Διευθυντής.

– Τον είχα γνωρίσει στο Βισύ το 1912, όπου είχα πάει για το συκώτι μου. Κάναμε πολλή παρέα. Μου είχε πει, τότε, πως ήταν δικηγόρος και πολιτευόμενος.

– Τώρα είναι υπουργός της Γεωργίας…

– Πού θέλατε να το φαντασθώ, αγαπητέ μου; Όπως καταλαβαίνετε, ύστερ' απ' αυτό τα πάντα διορθώθηκαν. Ο Τριανταφυλλίδης με πήρε στο γραφείο του, χτύπησε μερικά κουδούνια και πρόσταξε τους αρμόδιους Διευθυντές, που πρόστρεξαν ολοταχώς, να ξεχάσουν Σύνταγμα και Νόμους και να μου βρουν αμέσως μια καλή θέση μ' ένα καλό μισθό. Έτσι διορίστηκα Επιστάτης του Σταθμού Επιβητόρων Ίππων της Αβερωφείου Γεωργικής Σχολής Λαρίσης. Ομολογώ πως, ούτε όταν ήμουν στις πιο μεγάλες μου δόξες, δεν είχα τόσο μακρύ τίτλο!

Γέλασαν καλόκαρδα· κι ο Λιάπκιν είπε:

---

* **μπολσεβίκοι**: μέλη του κομμουνιστικού κόμματος της Ρωσίας που έκαναν την επανάσταση του 1917
* **C' est vous, Liapkine? Quelle surprise!**: Εσείς Λιάπκιν; Τι έκπληξη!

– Είναι σκληρό να ξαναρχίζεις τη ζωή σου στα πενήντα…

Ο κ. Διευθυντής του ’δωσε κουράγιο:

– Εδώ θα ξεκουραστείτε, θα γαληνέψετε. Η δουλειά είναι εύκολη κι ευχάριστη. Θα φροντίσω να σας δοθεί μια καλή κι ευρύχωρη κάμαρα. Η γυναίκα μου κι εγώ θα θεωρήσουμε τιμή τη φιλία σας. Οι συνάδελφοί σας θα σας δεχτούν με πολλή συμπάθεια…

– Ευχαριστώ, μουρμούρισε ο Λιάπκιν με συγκίνηση. Πραγματικά, δε βρίσκω λόγια…

– Λυπάμαι, συνέχισε ο κ. Διευθυντής, που η θέση δεν είναι ανάλογη με τα προσόντα σας. Αλλά, με τον καιρό, θα διορθωθεί κι αυτό…

Ο Λιάπκιν χαμογέλασε:

– Το βασικό είναι να ζει κανείς. Τ’ άλλα είναι φιλολογία…

Μ. Καραγάτσης, *Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Νεκρή φύση με τραπουλόχαρτα*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Εντοπίστε στο κείμενο τα στοιχεία εκείνα που δείχνουν τη δυσκολία ή την ευκολία του συνταγματάρχη Λιάπκιν να προσαρμοστεί στα δεδομένα της ελληνικής πραγματικότητας.
2. Εξετάστε την αφηγηματική τεχνική του συγγραφέα, προσέχοντας κυρίως το ρόλο του αφηγητή, τους διαλόγους και τις περιγραφές.
3. Ο Καραγάτσης, όπως και άλλοι συγγραφείς της δεκαετίας του '30, δίνει μια κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα στην πεζογραφία του. Βρείτε τα στοιχεία που αναδεικνύουν αυτήν τη διάσταση του έργου του και εξετάστε τη λειτουργικότητά τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Βρείτε από το βιβλίο της Ιστορίας στοιχεία για την εποχή του μεσοπολέμου.
- Με αφορμή τις γαλλικές φράσεις του αποσπάσματος, συζητήστε με τον καθηγητή των Γαλλικών για τη θέση της γαλλικής γλώσσας κατά την εποχή του μεσοπολέμου και κατά τη σημερινή εποχή.

Φωτογραφία από την ταινία *Καραβάν Σεράι* του Τάσου Ψαρρά

Κοσμας Πολιτης

Η γνωριμία με τη Μόνικα

Το απόσπασμα προέρχεται από την Eroica *(1938), το κατεξοχήν «μυθιστόρημα εφηβείας» της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Η υπόθεση του έργου περιστρέφεται γύρω από μια ομάδα εφήβων, που αντιμετωπίζουν για πρώτη φορά τον έρωτα και το θάνατο. Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Αλέκος και ο Λοΐζος διακόπτουν το ομαδικό παιγνίδι τους, γιατί η περικεφαλαία του αρχηγού έπεσε στον κήπο του Γάλλου πρόξενου. Τα δύο παιδιά μπαίνουν κρυφά στον κήπο, όπου γνωρίζουν τη Μόνικα, τη μικρή κόρη του πρόξενου.*

Ο Μιχάλης τα χρειάστηκε με τα σχέδια του αρχηγού.

– Βρε συ, βρε, του λέει, είναι το σπίτι του πρόξενου!* Θα βρούμε τον μπελά μας!

Εκείνος του πήρε το σκοινί από τα χέρια, το ξετύλιξε και, φέρνοντάς το βόλτα στον αέρα το τίναξε ψηλά και αγκίστρωσε το γάντζο στο σαμάρι του μαντρότοιχου. «Σκου-

Φωτογραφία από την ταινία του Δήμου Αβδελιώτη *Το δέντρο που πληγώναμε*

* **το σπίτι του πρόξενου**: πρόκειται για το σπίτι του Γάλλου πρόξενου Μοντεκούκουλι

ντάτε με από κάτω», τους λέει, και μια και δυο σκαρφάλωσε στον τοίχο. «Η σειρά σου», φώναξε του Αλέκου. Αυτός δεν τα κατάφερνε και τόσο εύκολα, όχι πολύ σίγουρος, λιγότερο ψηλός και πιο κρεατωμένος. Από τότε, μονάχα για κάτι ανούσιες φαντασίες ήτανε καλός. Ο άλλος έσκυψε, του άδραξε το χέρι και τον τράβηξε σιμά του.

Κόβανε βέργες και τις πετούσαν κάτω στη φωτιά. Η φλόγα έγλειφε τον αέρα μέσα σε σπίθες και τριξίματα, ο τόπος γέμισε καπνό. Τα μάτια του αρχηγού γυαλίσανε.

– Βίρα!, τους φώναξε από ψηλά.

Το νερό ξεπήδησε απ' το σωλήνα και τσιτσίριζε πάνω στις φλόγες.

Τον βλέπω ακόμα το μεγαλουργό διοργανωτή τόσης παιδιάστικης αστοχασιάς. Καβάλα στο σαμάρι του μαντρότοιχου –σαν το παλιό εκείνο χάλκινο μειξοβάρβαρο* παιδί πάνω στο κολοβό του άτι, στο μουσείο– χειρονομούσε με σφιγμένους γρόθους, αναδευότανε* κι αγκομαχούσε –χαχ-χαχ-χαχ– και κάθε τόσο ξέσπαζε μια ιαχή* παράτονη σαν γέλιο ξωτικού. Ο Κλεόβουλος με τον Αντώνη, αντί να βοηθούν, χοροπηδάνε γύρω στη φωτιά. Χλιμίντρισε* μέσα στην έξαψή του κι ανατινάχτηκε ορμητικά. «Βρε σεις!» έβαλε μια φωνή… Στην αναμπουμπούλα πάει κι η περικεφαλαία. Κάνει να την αρπάξει στον αέρα, γλιστράει από τα χέρια του, κυλάει στην περιπλοκάδα – κι από κει, κλαρί-κλαρί, μ' ένα τενεκεδένιο κρότο, σωριάστηκε στο περιβόλι χάμω, από την άλλη μεριά.

– Τώρα;, ρώτησε δίπλα του ο Αλέκος. Πάμε στην είσοδο να ζητήσομε την άδεια…

– Κουραφέξαλα!

– Θα μας αφήσουν μόλις πω τ' όνομά μου.

– Σκασμός!

Έσυρε το σκοινί και μανουβράρισε το γάντζο.* Σε μια στιγμή γλιστρούσε κιόλα μέσα στο ξένο περιβόλι. «Φσσστ!» σφύριξε σιγανά του Αλέκου, κάνοντάς του νόημα να κατεβεί κι αυτός. Μα ο Αλέκος κουνούσε τα χέρια του από ψηλά κι έγνεφε όχι, δεν είναι σωστό, να πάρει γρήγορα την περικεφαλαία και ν' ανεβεί. Εκείνος του έδινε να καταλάβει πως κάτι σπουδαίο συμβαίνει. Κάτι πρέπει να βρήκε, τίποτε μικρές νεροχελώνες ή καμιά νυφίτσα σαν αυτές μέσα στο δάσος. Τι μέλλει γενέσθαι – έτσι δε λένε; Τούτος εκεί δεν είναι στα καλά του, χτυπάει το πόδι και κάνει φασαρία. Δεν το 'χει τίποτα να… Και τότε;…

Διασκέλισε κι αυτός τον τοίχο και κατέβηκε γλιστρώντας πάνω στο σκοινί.

– Σσσς! άκουσα ομιλίες, του κάνει ο άλλος.

---

* **μειξοβάρβαρο**: με ανάμικτα, ελληνικά και βαρβαρικά, χαρακτηριστικά· πρόκειται για το χάλκινο άγαλμα ελληνιστικής εποχής (2ος αι. π.Χ.), που αναπαριστά ένα άλογο με το μικρό του αναβάτη και βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο * **αναδευότανε**: κουνιόταν * **ιαχή**: κραυγή * **χλιμίντρισε**: αντέδρασε αναστατωμένος (δηλαδή κάνω όπως το άλογο· το ρ. χρησιμοποιείται μεταφορικά) * **μανουβράρισε το γάντζο**: έκανε ελιγμούς με το σιδερένιο αγκίστρι

Η περικεφαλαία γυάλιζε καταγής, δύο βήματα πιο πέρα. Μπροστά στις πασχαλιές απλώνεται μια στενή λουρίδα γιούλια – πρέπει να ’ναι γιούλια τα μουντά* εκείνα φύλλα που κάθουνται στο χώμα και κλωσάνε. Πιο κει απ’ το χαντάκι ένα σύδεντρο γεμίζει το μάτι και το σταματά.

– Πάμε να φύγομε, του λέει ο Αλέκος.

– Μια στιγμή. Μπορεί να ’ναι και το νερό στ’ αυλάκι εκεί κάτω. Άκου…

Στήσανε τ’ αυτί τους. Δε φαίνεται ψυχή. Κάποιο κλωνάρι τρίζει – μα κάτι ακόμη σάλεψε, πίσω εκεί, ένα χαρχάλεμα στα φύλλα ή σαν γατίσια περπατησιά.

– Πάμε, του λέει πάλι ο Αλέκος. Μα ο άλλος του κρατούσε το μπράτσο και δεν κουνούσε από τη θέση του.

Πατούσαν σε σαπιόφυλλα. Κάτω από το θόλο της περιπλοκάδας ο μαντρότοιχος ξεφλουδάει, σκεπασμένος εδώ κι εκεί με πράσινους γυαλιστερούς λεκέδες. Άμα τους ξύσεις θα ξεπετάγονταν βέβαια σκουλήκια κι εκατοποδαρούσες. Μπορεί να βρίσκανε χωμένο εκεί κι ένα κολιέ από μαργαριτάρια – εν περιδέραιον μαργαριτών…

Κάνει ψύχρα, ο αέρας είναι υγρός. Κάπου κρύφτηκε ο ήλιος. Οι φωνές αυτωνών έξω φτάνουν παράταιρες και ξαφνικές. Μυρίζει ανακατωμένα χωματίλα και καμένο ξύλο.

Η ώρα περνούσε. Κάθε τόσο τρέχουν κρυάδες πάνω στο κορμί, κάθε φορά πιο σύντομα. Τα γόνατά τους τρεμουλιάζουν. Τι θα γινότανε να ’βαζε τη στριγγλιά του εκείνη και να το ’σκαζε στα πόδια;* Έτσι, για να περάσει το κόψιμο στην κοιλιά κι εκείνο κει το σφίξιμο πιο κάτω. Ή αν… ή αν… ή αν εκεί καταμεσής… «Ποιος γκάιντάρος;», θα ρωτούσε ο πρόξενος. «Ποιος τόλμησε;…» Μπορεί να το ’λεγε και γαλλικά, όλοι αυτοί μιλούν και γαλλικά εκτός από τη γλώσσα τους. Καμιά φορά κι εγγλέζικα. «Who dared?»*, μουρμούρισε από μέσα του. «Την πάθαμε!», του κάνει ο Αλέκος.

Πώς δεν το πήραν είδηση νωρίτερα; Σκυμμένο πάνω στην πράσινη λουρίδα, ένα κοριτσόπουλο ανασκαλεύει τα χαμόφυλλα ψάχνοντας φαίνεται για μενεξέδες. Ο ήλιος είχε στρίψει τη γωνιά του σπιτιού κι έπεφτε απλωτός δίπλα στις πασχαλιές. Τα κλωνιά τους λάμπανε κοκκινόμαβα, μενεξεδιά, θαρρείς το χρώμα τούτο έπαιρνε κι η πλεξίδα στην πλάτη της κοπέλας – μιαν απόχρωση μεταλλική, ατσαλένιο και μπρουντζί μαζί, μαβί και κόκκινο. Τα δυο αγόρια κρατούσαν την ανάσα τους κοιτάζοντας από τον καταρράχτη των κλωνιών.

Η μικρή γύρισε το κεφαλάκι της προς τα εκεί, έτσι λοξά, κι έμεινε μια στιγμή προσεχτική και υποψιασμένη.

---

* **μουντά**: σκούρα * **το ’σκαζε στα πόδια**: να έφευγε * **Who dared**: ποιος τόλμησε;

– Άι! έβαλε μια φωνή και τινάχτηκε όρθια. Μερικά λουλούδια σκόρπισαν απ' τα χέρια της. Δάγκωνε τα χείλια της και ζουλούσε με τα δάχτυλα τον καρπό του αλλουνού χεριού.

Ο Αλέκος στριμώχτηκε στον τοίχο. Μα ο άλλος παραμέρισε τα κλωνιά και βγήκε στη φόρα μπροστά στο κοριτσόπουλο.

– Σε κέντρισε μια μέλισσα, της λέει. Δεν είναι τίποτα – στάσου μια στιγμή.

Έσκυψε πάνω στο χώμα κι έφτυσε κάμποσες φορές. Έπειτα το 'σκαψε με τα δάχτυλα, το ανακάτωσε και πήρε λίγη λάσπη.

– Δώσε μου το χέρι σου. Μη φοβάσαι.

Εκεί, στον καρπό του δεξιού χεριού, από το μέσα μέρος, κάτω από τη χούφτα, το δέρμα φούσκωνε γύρω σ' ένα κόκκινο σημαδάκι ανάμεσα σε δυο γαλάζιες φλεβίτσες. Της κόλλησε τη λάσπη πάνω στο πρήξιμο. «Άφησέ την ώσπου να ξεραθεί, θα πέσει μοναχή της, ματμαζέλ»,* της κάνει.

Κοίταζε μια το χέρι της και μια το ψηλό αγόρι με τη μεγάλη στοματάρα, που σκούπιζε τα λασπωμένα χέρια του στο πίσω μέρος του πανταλονιού.

– Πώς βρέθηκες εδώ;, τον ρώτησε πασχίζοντας να κάνει αυστηρή την παιδιάτικη ματιά της. Πώς! έχεις και παρέα!, πρόσθεσε, βλέποντας τον Αλέκο να ξεπροβάλει από τα κλωνιά.

Εξέταζε με το μάτι τα χάλια τους, τα γδαρμένα γόνατα του Αλέκου, τα λερωμένα χέρια τους, τα ιδρωμένα μούτρα, τα πανταλόνια του αλλουνού όλο χώματα και σουβάδες.

– Παίζαμε…, άρχισε ο Αλέκος. Nous jouons aux pompiers.*

– Πού 'ναι η περικεφαλαία σου εσένα;, ρώτησε τον άλλο.

– Εγκώ ντεν έκει περικεφαλαία, της αποκρίθηκε.

Το αίμα της ανέβηκε στο πρόσωπο.

– Γιατί με κοροϊδεύεις; Μιλώ πολύ καλά τα ελληνικά.

Τα μιλούσε καθαρά, με ανεπαίσθητη ξενική προφορά, μάλλον ένα τσίβδισμα ελαφρό, επειδή δεν άνοιγε τα δόντια της αρκετά.

– Να φωνάξω τον πατέρα μου, να δείτε!, τους φοβέρισε… Σιγά, τους λέει αμέσως, ακούω περπατησιές, ελάτε στην orangerie.*

– Πρόσεχε, κράτα το χέρι σου τεντωμένο, της λέει ο άλλος.

Λυγισμένοι στα δυο, προχώρησαν ίσαμε κάτω από τις πορτοκαλιές. Εκεί μέσα θα μένανε δίχως καμιά ενόχληση. Από το έξω μέρος ένα ψηλό πράσινο καφασωτό τραβούσε κατά μάκρος, στηριγμένο κάθε τόσο σε κολόνες από μάρμαρο λευκό. Σκαρφάλωνε λιγνός ασπάραγγος με αραχνένια φύλλα, είχε φτάσει κιόλα ως τα μισά, κι έβλε-

---

* **ματμαζέλ**: δεσποινίς * **Nous jouons aux pompiers**: παίζουμε τους πυροσβέστες * **orangerie**: πορτοκαλεώνας

πες τα στριφτά βλαστόκορφα να ψάχνουν λίγο στα τυφλά, για να πιαστούν και ν' ανεβούν το δρόμο τους. Κόκκινα βάζα στην κορφή κάθε κολόνας χύνανε άλλη πρασινάδα: μακριά κλωνιά σαν κέρινα, με κρινοδάχτυλα και ρόδινα νυχάκια – τόσο πολύ σε ξεγελούσε η τρυφερή τους όψη.

Μονάχα που η κάλτσα της μικρής τρίφτηκε σ' ένα κλαρί κι έφυγε κάποιος πόντος αφήνοντας μια πιο ανοιχτή γραμμή. «Τώρα θα πάει ως κάτω», είπε κοιτάζοντας περίλυπη τη ζημιά. «Ε, δεν πειράζει!»

Με προθυμία, ο Αλέκος σάλιωσε το δάχτυλό του, κι έπειτα, λίγο τρεμουλιαστά –πάντα ωστόσο αδέξιος– το ακούμπησε στην κάλτσα, καταμεσής της γάμπας, εκεί που είχε σταματήσει το κακό, λίγο πιο κάτω από τον ποδόγυρο της φούστας. Έτσι έκανε η αδελφή του σε κάτι τέτοιες κρίσιμες περιστάσεις.

– Ευχαριστώ. Πώς το 'ξερες;… Πείτε μου τώρα τα ονόματά σας.

– Πρώτα οι κυρίες, ladies first, έκανε το άλλο αγόρι με μιαν ιπποτική χειρονομία. Πώς σε λεν εσένα;

– Μιλάς εγγλέζικα;, τον ρώτησε.

– Βέβαια, έχω εγγλέζα δασκάλα στο σπίτι. Σε όλα πρώτα οι κυρίες, έτσι δεν είναι το σωστό;

– Μα όχι και στη σύσταση!

– Α, ή όλα ή τίποτα! Ξέρετε, τους λέει βάζοντας τα γέλια, μια φορά είπανε να κρεμάσουν κάποιο αντρόγυνο. Ο δήμιος πιάνει πρώτα τον άντρα, μα εκείνος του δείχνει τη γυναίκα του. «Μην ξεχνάς την εθιμοτυπία, του λέει. Ladies first! Κρέμασε πρώτα τη γυναίκα μου, σε παρακαλώ…»

Το κορίτσι στραβομουτσούνιασε:

– Πολύ ωραία! Τέτοια μαθαίνεις με τη δασκάλα σου; Μπράβο!

– Αυτό μας το διηγήθηκε ο δάσκαλος στο αμερικάνικο σκολειό. Τι τάχα;

– Ο φίλος σου έχει πιο καλή ανατροφή.

Παραμέρισαν κάτι χαμηλά κλωνιά. Πολύ παράξενες ετούτες οι πορτοκαλιές! Ταιριάζανε σε όλες τις εποχές του χρόνου, φορτωμένες πορτοκάλια, εδώ ακόμα πράσινα κι αλλού πιο γινωμένα, και άλλα έτοιμα να πέσουν μοναχά τους από το κλαρί. Και πάλι όλα τα δέντρα είχαν εδώ κι εκεί κλωνιά με άδετα λουλούδια – μην ήρθε κιόλα η άνοιξη; Αλήθεια, πέρασε – α, όχι δα! τώρα μας έρχεται όπου να 'ναι.

– Είσαι μόρτης, πρόσθεσε η μικρή κοιτάζοντάς τον λίγο λοξά.

Ο Αλέκος πήρε ύφος κι έκανε τη σύσταση: – Ο φίλος μου Λοΐζος Τραβεζάνος.

– Πώς;

– Λοΐζος Τραβεζάνος, είπε κι ο ίδιος, ή, αν προτιμάτε, ματμαζέλ, με λένε… μόρτη.

– Λοΐζο Τραβεζάνο;, ψιθύρισε κι εκείνη.

– Εμένα με λένε Αλέξανδρο Κορδάτο. Θα 'χεις ακουστά βέβαια τ' όνομά μου.

– Α, ναι…, έκανε λίγο αφηρημένη.

– Πώς, της λέει. Γνωρίστηκε με την αδελφή του στο τσάι της κυρίας Κονέκτικου.

– Στης κυρίας Κονέκτικου;

– Βέβαια. Δεν τη λένε Τερέζα Μοντεκούκουλι;

– Χα, χα! Μιλάει καλέ για τη μεγάλη μου αδελφή. Εμένα τ' όνομά μου είναι Μόνικα. Έπειτα ρώτησε ζωηρά:

– Ώστε λοιπόν δεν είσαστε παιδιά του δρόμου;

Ο Λοΐζος γέλασε: – Τι κρίμα, ε! Αν το 'χεις όρεξη, έλα να παίξομε μαζί, της πρότεινε.

– Αυτό μας έλειπε!

Σήκωσε λίγο τα μάτια της και τον περιεργάστηκε σα να 'κανε κάποια εκτίμηση. Τι παιδί! Και πρέπει να 'ναι μεγαλύτερός της – ένα χρόνο, ίσως και δυο, θα πέρασε τα δεκαπέντε, ή τόσο πάνω-κάτω.

– Εμένα μ' αρέσουν οι σοβαροί άντρες, του λέει.

– Σου το 'πα έτσι, από ευγένεια. Έχω χίλιες φορές καλύτερα την παρέα των αγοριών!

– Μ' αρέσουν οι σωστοί άντρες.

– Τι ξέρεις από τέτοια;

– Βέβαια δεν ξέρω… Να, έτσι καταλαβαίνω…

Περπατούσαν με αργό βήμα, μια πάνω, μια κάτω. Ο Αλέκος ακολουθούσε τους δυο άλλους βαδίζοντας στη μέση του δρομάκου, για να μη χτυπάει στα κλωνιά η περικεφαλαία. Η μικρή σταμάτησε για μια στιγμή και σήκωσε το αριστερό της χέρι να κόψει κάποιον ανθισμένο κλώνο. Χμ, να, τώρα θα τους προσφέρει από ένα κομματάκι, έτσι, στρογγυλεύοντας το μπράτσο και υψώνοντας το μικρό της δάχτυλο, για να δείχνει πιο χαριτωμένη τάχα… Εκείνη έχωσε το μουτράκι της μέσα στον ανθό. Τα μάτια της, μεγάλα και κάπως παραξενεμένα, ρεμβάσανε ανάμεσα στα φύλλα του κλωνιού –μια παιδιάτικη ρέμβη, μια ιδέα– και δυο χείλια, λίγο σκασμένα τώρα το χειμώνα, σιγοπαίζανε πάνω στα λευκά λουλούδια. Σα να 'συρε και κάποιες λέξεις ξενικές –ω, καταλάβανε πως είπε dolce,* τόσο πράμα δα!– μ' όλο που πρόφερνε ντόλ che και η φωνή της χασομερούσε στις συλλαβές του τόνου.

– Πφ!, έκανε ο Λοΐζος, ονειρεύεσαι με ορθάνοιχτα μάτια!

Κ. Πολίτης, *Eroica*,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

* **dolce**: γλυκό

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Βρείτε τα πρόσωπα που αναφέρονται στο απόσπασμα, αποδίδοντας στο καθένα το ρόλο που του αντιστοιχεί. Εξετάστε επίσης ποιο πρόσωπο αφηγείται και με ποιον τρόπο παρεμβαίνει στην αφήγηση, κάνοντας ειδική αναφορά στα σχετικά σημεία του κειμένου.
2. Γιατί παρεμβάλλονται στο κείμενο ξενικές ή εξελληνισμένες εκφράσεις;
3. Παρατηρήστε τη συμπεριφορά και τις αντιδράσεις της Μόνικας. Πώς τη χαρακτηρίζετε και γιατί;
4. Πώς φέρονται ο Λοΐζος και ο Αλέκος στη Μόνικα; Ποιο από τα δύο παιδιά κινεί περισσότερο το ενδιαφέρον σας και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Στον καθημερινό λόγο μας πολλές φορές χρησιμοποιούμε ξενικές εκφράσεις. Συγκεντρώστε τέτοιες εκφράσεις και εξετάστε γιατί συνηθίζουμε να τις χρησιμοποιούμε.
- Περιγράψτε ένα δικό σας αυτοσχέδιο ομαδικό παιγνίδι σε εξωτερικό χώρο ή ζωγραφίστε μια σκηνή από το εφηβικό παιγνίδι που περιγράφει ο Κ. Πολίτης.

Νίκη Ελευθεριάδη, *Έσπερος Μυτιλήνης*

Μελπω Αξιωτη

Η ψυχή του νησιού

Η σκηνή από το αφήγημα Το σπίτι μου *(1965) της Μέλπως Αξιώτη διαδραματίζεται στο μεταίχμιο μιας εποχής. Η παλιά Μύκονος χάνεται μαζί με τους ηλικιωμένους κατοίκους της· το νησί αλλάζει φυσιογνωμία, συγκεντρώνει τουρίστες, και οι νέοι του εναρμονίζονται με τις μοντέρνες υλικές αντιλήψεις. Τρία πρόσωπα είναι παρόντα στον «παράλυτο» διάλογο στο απόσπασμα που ακολουθεί: δύο ντόπιοι (ο Γιώργης, ο γέρος) και ο μηχανικός, ο οποίος, αν και Αθηναίος κατασκευαστής οικοδομών, συναισθάνεται την αγωνία των κατοίκων για το νησί τους.*

Επήρε να νυχτώνει πια για τα καλά, και τότε στου Γιώργη το σπίτι εμπήκε ο γέρος. Είπανε λοιπόν τα καλησπερίσματα, ο γέρος ήξερε πού είναι η θέση η δική του για να πάει να καθίσει κι εκάθισε. Άσχετο τώρα αν ο τυφλός δεν μπορούσε να το δει, μα με τα χρόνια το μάτι του γέρου είχε στρογγυλέψει και το χρώμα θαρρείς πως εσκούρυνε, ενώ μέσα στο σαλότο* όλα, όλα, είναι όπως ανέκαθεν ήτανε και το φως χαμηλό. Το λόγο έχει ο συγκολλητής.* Ολοφάνερο είναι πως συνεχίζει μόνο για το μηχανικό την αρχισμένη κουβέντα. Ο γέρος όμως απαντά. Ο μηχανικός σκέφτεται. Κι ο διάλογος είναι παράλυτος.

«Όπως λοιπόν σας έλεγα ότι πολλοί με περιμένουν να πεθάνω στην τρύπα μου, βλέπετε όμως! Αργώ».

«Μα δεν έχει δα την ανάγκη σου ο ξένος για να ποθάνεις, ετούτα δεν του χρειάζονται τα πατικωμένα σπίτια μες στη Σκάρπα, που να τα τρώει η θάλασσα μες στις γρασίες. Εκείνος μάτια μου χτίζει τώρα στο μεϊντάνι,* πάνω στην άμμο του γιαλού! Κι αμέ να δεις το θάμασμα, οπού σαν θ' αγοράσει ο ξένος τη γης, εκειδά γύρω ο τόπος μονομιάς ακριβαίνει!»

> «Σύμφωνα με τη λογική –συλλογίζεται ο μηχανικός– ο κόσμος αυτός πρέπει να είναι πεθαμένος, σύμφωνα όμως με ό,τι βλέπεις, είναι βέβαιο ότι ζει».

«Τα έχομε όλα έτοιμα στο μπαούλο και τις κόφες,* όπως γίνεται σε νοσοκομείο, που μαζεύουν κάθε μέρα τα κρεβάτια και τυλίγουν σεντόνια».

«Αμέ! Άλλη φορά ο ξενιτεμένος στέκονταν στα πανιά πότε νά 'ρθει η ώρα να γυρίσει στο σπιτικό του, και τώρα σου βαστά τα πράματα δεμένα για να βγει όξω απ' το σπίτι του».

---

* **σαλότο**: σαλόνι * **συγκολλητής**: ο υπάλληλος που αποκαθιστά τα αρχαία αγάλματα * **μεϊντάνι**: πλάτωμα, ανοιχτός χώρος * **κόφες**: καλάθια

«Κανείς δε θα χρειάζεται, κανένας πια δε θα ’ναι από τούτους. Άλλοι θα κατοικούν εδώ· όπως εγώ. Δε με χρειάζονται πια στο Μουσείο».

«Τώρα για το Μουσείο εφέρανε ένα φύλακα με τα στρατιωτικά. Τη στολή».

«Το βέβαιο είναι πως έρχονται απ’ την Αμερική οι ομογενείς, βλέπουν το μέρος που γεννήθηκαν, το βρίσκουν πράγματι πολύ μοδέρνο, θαυμάζουν. Μα τι να γίνει όμως, τι να γίνει!».

«Αμέ! Όσα δεν κάμει ο καιρός τ’ αποτελεύει ο άνθρωπος».

> «Η ψυχή του νησιού –συλλογίζεται ο μηχανικός– πάει και τρυπώνει σ’ ένα χώρο όλο και πιο συμπιεσμένο, που συνεχώς τον φοβερίζουν πως θα τον σκοτώσουν, αυτός όμως διατηρεί τη συμφωνία ανάμεσα στον κάτοικο και την πόλη».

«Και σκέπτομαι κάτι πράγματα… Σε λίγο λέω πως δε θα υπάρχει ούτε ένα παιδί μας να ξέρει το σπίτι όπου έζησε εδώ ένας ποιητής… ο Γιάννης ο Γρυπάρης».

«Δε λες που δε θα ξέρουνε τα παιδιά μηδέ το γάιδαρο! Έχουνε τώρα φερμένα τα μηχανικά».

«Και συλλογίζομαι πώς να γίνει, μα πώς να γίνει…»

Εδώ τον κόβει ο γέρος.

«Καλέ πλουτύνανε οι άνθρωποι, αλλάξανε τη φύση τωνε. Τώρα γινήκανε στεριανοί. Στον καιρό μου ο κόσμος ήτανε εδώ θαλασσινός, μες στην αρμύρα μέχρι το λαιμό του! Οπού γινήκανε στεριανοί, ξενοδόχοι, πλήθος οι ξενοδόχοι, υπερετούνε τον ξένο βλέπεις, έχουν και τη μπουτίκα,* υπερετούνε και μέσα κει. Ετούτη η μπουτίκα είναι ακόμα το σπίτι σου, μα δεν είναι το σπίτι σου, είναι προορισμένη στην πούληση. Θέλει ο ξένος να πάρει την καρέκλα σου οπού κάθεσαι; εξάπαντος θα τηνε πάρει· θέλει το πιατικό σου, ορίστε το πιατικό σου. Έχει, έχει πράμα μπόλικο, και σαν θα τελειώσει, θα ’ρθει άλλο πράμα, κι όλα, όλα πουλιούνται, όλα, όλα».

> «Η Ευρώπη υποταγμένη –θυμήθηκε ο μηχανικός που το είχε διαβάσει για τον Καναδά– από αιώνα σε αιώνα, σε μεταναστεύσεις, σε αποδημίες, σε κύματα περιηγητών, χρωστά μια κάποια επιδεξιότητα σ’ αυτές τις συναναστροφές. Το Κεμπέκ,* που ζούσε κατά τα τελευταία χρόνια κάτω απ’ τη ματιά του Θεού, ανακαλύπτει ξαφνικά πως βρίσκεται κάτω απ’ το βλέμμα του ξένου».

Μ. Αξιώτη, *Άπαντα,* τόμ. 8, Κέδρος

* **μπουτίκα**: μπουτίκ, κατάστημα * **Κεμπέκ**: σημαντικό λιμάνι του Καναδά, πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιες ιδιομορφίες παρουσιάζει ο διάλογος ανάμεσα στα πρόσωπα και γιατί χαρακτηρίζεται «παράλυτος»;
2. Σε ποια σημεία του κειμένου διαφαίνεται ο ιδιαίτερος χαρακτήρας των κατοίκων της Μυκόνου και με ποιο άλλο πρότυπο συγκρίνεται;
3. Πώς αποτυπώνει η συγγραφέας τους συλλογισμούς του μηχανικού; Ποιες σκέψεις φαίνεται ότι τον απασχολούν;
4. Πώς αντιλαμβάνεστε τη φράση του γέρου: «...πλουτύνανε οι άνθρωποι, αλλάξανε τη φύση τωνε»;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Αν ζείτε σε τουριστικά αναπτυγμένο μέρος, περιγράψτε πώς αλλάζει η φυσιογνωμία του τόπου σας τους καλοκαιρινούς μήνες. Αν στον τόπο που ζείτε δεν υπάρχει τουριστική ανάπτυξη, αναζητήστε τους λόγους που απέτρεψαν την τουριστική αξιοποίησή του. Συζητήστε το θέμα με τους συμμαθητές και τους καθηγητές σας, εξετάζοντας κατά πόσο αυτό ωφέλησε ή έβλαψε τον τόπο σας.

Ν. Λύτρας, *Βάρκα με πανί*

Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία

Γιάννης Γαΐτης,
Το είδωλο

Ο όρος «μεταπολεμική λογοτεχνία» χρησιμοποιείται περισσότερο για να δηλώσει το έργο των νέων δημιουργών που άρχισαν να εκδίδουν τα ποιήματα και τα πεζογραφήματά τους μετά τον τερματισμό του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, στη διάρκεια κυρίως των δεκαετιών του ’40 και του ’50. Στο έργο των μεταπολεμικών αυτών λογοτεχνών έχουν κυρίαρχο ρόλο τα νεανικά τους βιώματα (Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση, εμφύλιες συγκρούσεις) σε συνδυασμό με τον έντονο κοινωνικό προβληματισμό τους. Με τον όρο «σύγχρονη λογοτεχνία» δηλώνεται κυρίως η πρόσφατη λογοτεχνική παραγωγή νεότερων συγγραφέων, οι οποίοι έγραψαν ποιήματα και πεζά στη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών του εικοστού αιώνα.

Οι περισσότεροι μεταπολεμικοί ποιητές συνέχισαν τη νεωτερική ποίηση που καθιέρωσαν οι προηγούμενοι ποιητές, συγχρόνως όμως διαφοροποιήθηκαν αισθητά από αυτούς στη θεματική, την ιδεολογία και τη γλώσσα. Βασικό τους ζητούμενο ήταν η στενή σύνδεση της τέχνης με τη ζωή, γι’ αυτό αναφέρθηκαν κυρίως σε θέματα άμεσου κοινωνικού ενδιαφέροντος και σύγχρονου πολιτικού προβληματισμού, επηρεασμένοι από το γενικότερο πνεύμα της εποχής, που χαρακτηριζόταν από έντονη ιδεολογική αντιπαράθεση και από μαχητικούς κοινωνικούς αγώνες. Στη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών, του ’60 και του ’70, οι περισσότεροι μεταπολεμικοί και νεότεροι ποιητές ανέπτυξαν κριτική διάθεση και υπαρξιακό προβληματισμό απέναντι στα ιστορικά γεγονότα και στα καθημερινά προβλήματα (κοινωνικά αδιέξοδα, ψυχική αποξένωση, αστικοποίηση κ.ά.), στην προσπάθειά τους να επαναπροσδιορίσουν τον κοινωνικό ρόλο του ποιητή και της ποίησης στη σύγχρονη εποχή. Με τον ίδιο τρόπο το έργο των μεταπολεμικών πεζογράφων συνδέεται στενά με τη σύγχρονή τους ιστορική πραγματικότητα. Οι σημαντικότεροι συγγραφείς δέχτηκαν γόνιμες επιδράσεις από το μοντέρνο ευρωπαϊκό μυθιστόρημα και υιοθέτησαν νεωτερικές αφηγηματικές τεχνικές.

* *Βασικές πληροφορίες γύρω από τους εκπροσώπους, τα λογοτεχνικά ρεύματα και τις τάσεις της περιόδου θα βρείτε στην* Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας *του Γυμνασίου και στο* Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων.

Μίλτος Σαχτούρης

Τα δώρα

Το κύριο πρόσωπο του ποιήματος εδώ είναι ο ποιητής. Μέσα από εικόνες της καθημερινής ζωής το ποίημα αναφέρεται με συμβολικό τρόπο στη σχέση του ποιητή με τους ανθρώπους. Προέρχεται από τη δεύτερη ποιητική συλλογή του Σαχτούρη Παραλογαίς *(1948).*

Σήμερα φόρεσα ένα
ζεστό κόκκινο αίμα
σήμερα οι άνθρωποι μ' αγαπούν
μια γυναίκα μού χαμογέλασε
ένα κορίτσι μού χάρισε ένα κοχύλι
ένα παιδί μού χάρισε ένα σφυρί

Σήμερα γονατίζω στο πεζοδρόμιο
καρφώνω πάνω στις πλάκες
τα γυμνά άσπρα ποδάρια των περαστικών
είναι όλοι τους δακρυσμένοι
όμως κανείς δεν τρομάζει
όλοι μείναν στις θέσεις που πρόφτασα
είναι όλοι τους δακρυσμένοι
όμως κοιτάζουν τις ουράνιες ρεκλάμες*
και μια ζητιάνα που πουλάει τσουρέκια
στον ουρανό

Δυο άνθρωποι ψιθυρίζουν
τι κάνει την καρδιά μας καρφώνει;
ναι την καρδιά μας καρφώνει
ώστε λοιπόν είναι ποιητής

Μ. Σαχτούρης, *Ποιήματα,* Κέδρος

* **ρεκλάμες**: φωτεινές επιγραφές, διαφημίσεις· η λέξη εδώ χρησιμοποιείται μεταφορικά

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Γράψτε τις ενέργειες του ποιητή, σύμφωνα με τη σειρά που παρουσιάζονται στο ποίημα, και εξηγήστε τη σημασία εκείνης της ενέργειας που θεωρείτε σημαντικότερη.

2 Ο ποιητής παίρνει το σφυρί που του χάρισε το παιδί, γονατίζει στο πεζοδρόμιο και καρφώνει τα πόδια των περαστικών. Πώς θα περιμένατε να αντιδράσουν οι περαστικοί και πώς τους εμφανίζει να αντιδρούν ο Σαχτούρης;

3 Το μεγαλύτερο μέρος του ποιήματος είναι πρωτοπρόσωπη αφήγηση. Σε ποιο σημείο, με ποιον τρόπο και για ποιο σκοπό διαφοροποιείται ο αφηγηματικός χαρακτήρας του ποιήματος;

4 Ποιες από τις εικόνες του ποιήματος σας έκαναν μεγαλύτερη εντύπωση και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Πολλές σκηνές του ποιήματος θυμίζουν πίνακες ζωγραφικής. Με βάση αυτό, να απαντήσετε στα εξής:
  α) Ποια χρωματική αίσθηση είναι περισσότερο έντονη;
  β) Σε ποια καλλιτεχνική τεχνοτροπία πιστεύετε ότι ταιριάζουν το θέμα και οι εικόνες του ποιήματος;
- Τι θα χαρίζατε εσείς στον ποιητή και πώς πιστεύετε ότι θα το χρησιμοποιούσε;

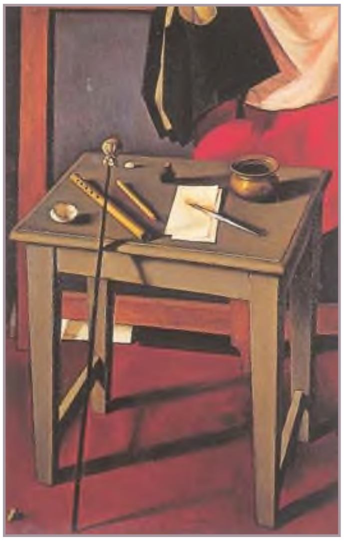

Γιάννης Μόραλης, *Το τραπέζι*

Μανόλης Αναγνωστάκης

Στο παιδί μου

Το ποίημα εντάσσεται στην ποιητική συλλογή Ο στόχος, *η οποία πρωτοεμφανίστηκε το 1970 στη συλλογική έκδοση* Δεκαοχτώ κείμενα, *μια σημαντική αντιδικτατορική κατάθεση κορυφαίων πνευματικών ανθρώπων. Ο ποιητής υποστηρίζει τη συγκεκριμένη και κυριολεκτική αναφορά στην πραγματικότητα αντί της ωραιοποιημένης εκδοχής που παρουσιάζουν τα «παραμύθια».*

Στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

Και του μιλούσανε για Δράκους και για το πιστό
σκυλί
Για τα ταξίδια της Πεντάμορφης και για τον
άγριο λύκο

Μα στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

Τώρα, τα βράδια, κάθομαι και του μιλώ
Λέω το σκύλο σκύλο, το λύκο λύκο, το σκοτάδι
σκοτάδι,
Του δείχνω με το χέρι τους κακούς, του μαθαίνω
Ονόματα σαν προσευχές, του τραγουδώ τους νεκρούς μας.

Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα
παιδιά.

Μ. Αναγνωστάκης, *Τα ποιήματα,* Πλειάς

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς ορίζεται η αλήθεια στο ποίημα του Αναγνωστάκη; Ποια στοιχεία κατοχυρώνουν την ηθική αξία της;
2. Η λέξη «παραμύθι» έχει δύο σημασίες στη γλώσσα μας: α) λαϊκή διήγηση με φανταστικό θέμα, συνήθως προσαρμοσμένη έτσι ώστε να απευθύνεται σε παιδιά, και β) ψέμα. Πώς αξιοποιείται η διπλή σημασία της λέξης στο ποίημα;
3. Σε ποιους αναφέρεται το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο στο δεύτερο στίχο του ποιήματος («του μιλούσανε»); Γιατί το «τώρα» (πέμπτος στίχος) είναι κρίσιμο;
4. Στο ποίημα γίνεται αναφορά σε διάφορα παραμύθια. Προσπαθήστε να ταυτίσετε τα στοιχεία που δίνονται με γνωστά σε εσάς παραμύθια, εντοπίζοντας ταυτόχρονα το συμβολισμό τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Σε ποια ηλικία πρωτοακούσατε εσείς παραμύθια και από ποιον; Τώρα, που είστε έφηβοι, ποια γνώμη έχετε για αυτά;
- Συγκρίνετε τη σχέση γονιού και παιδιού που περιγράφει ο Αναγνωστάκης με τη δική σας οικογενειακή κατάσταση. Αναφερθείτε στις ομοιότητες και στις διαφορές διαπαιδαγώγησης που εντοπίζετε στη δική σας οικογένεια, σε σχέση με αυτήν που ακολουθεί ο ποιητής.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Λαϊκά παιχνίδια*

Κική Δημουλά

Τα πάθη της βροχής

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Το λίγο του κόσμου *(1971). Το συναίσθημα της μοναξιάς από την απουσία ενός αγαπημένου προσώπου αναδύεται μέσα από τη μελαγχολική ατμόσφαιρα του ποιήματος. Η ποιήτρια, δημιουργώντας μια υποβλητική ατμόσφαιρα, δίνει στο πραγματικό μια άλλη διάσταση: ο μονότονος ήχος της βροχής που ακούγεται μέσα στη νύχτα, καθρεφτίζοντας τη συναισθηματική της κατάσταση, μεταμορφώνεται στη λέξη που εκείνη επιθυμεί να προφέρει.*

Εν μέσω λογισμών και παραλογισμών
άρχισε κι η βροχή να λιώνει τα μεσάνυχτα
μ' αυτόν τον νικημένο πάντα ήχο
σι, σι, σι.
Ήχος συρτός, συλλογιστός, συνέρημος,
ήχος κανονικός κανονικής βροχής.
Όμως ο παραλογισμός
άλλη γραφή κι άλλην ανάγνωση
μου 'μαθε για τους ήχους.
Κι όλη τη νύχτα ακούω και διαβάζω τη βροχή,
σίγμα πλάι σε γιώτα, γιώτα κοντά στο σίγμα,
κρυστάλλινα ψηφία που τσουγκρίζουν
και μουρμουρίζουν ένα εσύ, εσύ, εσύ.
Κάθε σταγόνα κι ένα εσύ,
όλη τη νύχτα
ο ίδιος παρεξηγημένος ήχος,
αξημέρωτος ήχος,
αξημέρωτη ανάγκη εσύ,
βραδύγλωσση βροχή,
σαν πρόθεση ναυαγισμένη
κάτι μακρύ να διηγηθεί
και λέει μόνο εσύ, εσύ,
νοσταλγία δισύλλαβη,

ένταση μονολεκτική,
το ένα εσύ σαν μνήμη,
το άλλο σαν μομφή
και σαν μοιρολατρία,
τόση βροχή για μια απουσία,
τόση αγρύπνια για μια λέξη,
πολύ με ζάλισε απόψε η βροχή
μ' αυτή της τη μεροληψία
όλο εσύ, εσύ, εσύ,
σαν όλα τ' άλλα να 'ναι αμελητέα
και μόνο εσύ, εσύ, εσύ.

Κ. Δημουλά, *Το λίγο του κόσμου*, Στιγμή

Λευτέρης Κανακάκις, *17 Ιουλίου 1967*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Με ποιον τρόπο δημιουργείται η εντύπωση του ακούσματος της λέξης «εσύ»;
2. Εντοπίστε τις παρηχήσεις που υπάρχουν μέσα στο ποίημα και εξετάστε τη λειτουργία τους.
3. Παρόλο που επαναλαμβάνεται η λέξη «εσύ», το ποίημα έχει περισσότερο τη μορφή μονολόγου. Από ποια στοιχεία διαπιστώνεται και πώς συμβάλλει αυτή η μορφή στη δημιουργία του μελαγχολικού κλίματος που κυριαρχεί στο ποίημα;
4. «...βραδύγλωσση βροχή...εσύ»: Τι θα ήταν αυτό που θα μπορούσε να διηγηθεί η βροχή; Επινοήστε μια δική σας ιστορία, λαμβάνοντας υπόψη σας τη συναισθηματική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Συζητήστε στο μάθημα της Φυσικής και της Χημείας για τη δημιουργία της βροχής, για τα είδη της, καθώς και για τις επιπτώσεις μεγάλων περιόδων βροχόπτωσης στο κλίμα της χώρας και στη διάθεση των ανθρώπων.

Γκολφίνος, *Σελίδες ημερολογίου Β΄* (λεπτομέρεια)

Τζενη Μαστορακη

Οι μεγάλοι

Το ποίημα της Τζένης Μαστοράκη ανήκει στη συλλογή Διόδια *(1972), που εκδόθηκε όταν η ποιήτρια ήταν 23 ετών. Κεντρικός άξονας του ποιήματος είναι η σχέση των νέων της γενιάς του '70 με τους νέους της προηγούμενης γενιάς, που έζησε τη νεότητά της στα δύσκολα χρόνια της δεκαετίας του '40.*

Οι μεγάλοι
κουβαλούν πάντα μέσα τους
το παιδί που υπήρξαν
στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο
το κορίτσι που δεν πρόφτασαν να φιλήσουν
έναν αγιάτρευτο καημό λαχανίδας.*
Το πρώτο χνούδι στο πανωχείλι τους
τους Βαρβάρους του Καβάφη*
και μια παλιά φυματίωση.
Τις μέρες τους
καταχωρισμένες σε δελτία τροφίμων.
Ένα καρφί στον τοίχο
μπορούσε να σημαδέψει μια εποχή
– τα καλοκαίρια ξυριζόντουσαν
με τον καθρέφτη κρεμασμένο στο παράθυρο.
Όνειρα συνοικιακά
σα μια μοτοσυκλέτα με καρότσα
για πολυμελείς οικογένειες.
Εμείς
κουβαλάμε, απλούστατα, μέσα μας
τους μεγάλους.

Τ. Μαστοράκη, *Διόδια*, Κέδρος

---

* **έναν αγιάτρευτο καημό λαχανίδας**: αναφορά στην εποχή της Κατοχής, όταν οι άνθρωποι πέθαιναν από την πείνα και οι λαχανίδες ήταν συνηθισμένο –αλλά και αυτό δυσεύρετο– φαγητό στην Αθήνα * **οι Βάρβαροι του Καβάφη**: το ποίημα «Περιμένοντας τους βαρβάρους»

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Βρείτε τα στοιχεία που συνθέτουν την εποχή των «μεγάλων», καθώς και τα βιώματα των ανθρώπων της εποχής αυτής.
2. Συγκρίνετε το τέλος με την αρχή του ποιήματος και σχολιάστε τη σημασία της φράσης «Εμείς κουβαλάμε ...μεγάλους».
3. Η ποιήτρια, όταν γράφει το ποίημα, είναι περίπου είκοσι ετών. Οι «μεγάλοι» γι' αυτήν –δηλαδή η γενιά των γονιών της– έχουν ζήσει την εποχή του Β' Παγκόσμιου πολέμου. Οι δικοί σας «μεγάλοι» ποιας εποχής βιώματα κουβαλούν μέσα τους και με ποιον τρόπο σάς τα κοινοποιούν;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Βρείτε από διάφορες πηγές πληροφορίες για την εποχή της Κατοχής και μελετήστε τα σχετικά κείμενα του βιβλίου της Ιστορίας σας. Συγκρίνετε τα στοιχεία που θα συγκεντρώσετε με τα στοιχεία που συνοπτικά σας δίνονται στο ποίημα.

Χρόνης Μπότσογλου, *Μια προσωπική Νέκυια*

Δημητρης Χατζης

Η τελευταία αρκούδα του Πίνδου

Στο παρακάτω απόσπασμα από το μυθιστόρημα Το διπλό βιβλίο *του Δημήτρη Χατζή (1976), ο Ηπειρώτης Δημήτριος Σκουρογιάννης επιστρέφει στο χωριό του, τερματίζοντας τον εικοσάχρονο ξενιτεμό του στη Γερμανία. Ο Σκουρογιάννης, αν και έχει πραγματοποιήσει το όνειρο της επιστροφής του και βρίσκεται πια ανάμεσα στους συγχωριανούς του, αντιμετωπίζει πρωτόγνωρα συναισθήματα εσωτερικής μοναξιάς και ψυχικής αποξένωσης.*

Πήρε, λοιπόν, τη μικρή του τη σύνταξη για τα είκοσι χρόνια του, είχε βέβαια και κάτι λεφτά μαζεμένα με την τόση τη στέρηση και ξεκίνησε αμέσως για την Ελλάδα –πίσω για το Ντομπρίνοβο– Ηλιοχώριον, επαρχία Δωδώνης. Μέσα για μέσα στην καρδιά του Πίνδου. Δημήτριος Σκουρογιάννης –ι Μήτρους που λέγαμε,– ο επιστήθιος* φίλος μου και φίλος πολύ και του συγγραφέα μας. Στα σαράντα πέντε του πια, μα γερός ακόμα σαν βούβαλος, στρογγυλοπρόσωπος, αγριομάλλης, μεγαλόκορμος και στραβοπόδαρος, όπως είναι όλοι τους από κείνα τα μέρη, από κείνα τα βουνά τα μεγάλα.

Και γύρισε ο Σκουρογιάννης εκεί. Έτσι που το 'χε τάξει στον εαυτό του. Αυτό το Ντομπρίνοβο ήταν το στήριγμα της καρδιάς του στα χρόνια της ξενιτιάς, ήταν το τέρμα του μακρινού ταξιδιού του – κι η ανταμοιβή του μαζί. Τα μεγάλα βουνά της πατρίδας ερχόνταν και ξαναρχόνταν στην ερημιά του ξένου του τόπου, σκεπάζοντας με την αχλύ τη γαλάζια τους την καταχνιά της βορεινής πολιτείας. Και το βράδυ πάλι, καθώς έκλεινε αποσταμένος τα μάτια του, το ξερό, μονότονο όλη μέρα κροτάλισμα των σιδερικών, που βούιζε ακόμα στ' αυτιά του, σκεπαζότανε σιγά σιγά από κείνο το γνώριμο, το βαθύ τους ανάσασμα των χιλιάδων και χιλιάδων πεύκων κι ελάτων στον Πίνδο –εκεί, σε κείνον τον τόπο, που 'ταν ο τόπος του, όσο δεν ήτανε κανενός– κι αποκοιμότανε μέσα σ' αυτό.

Κρυφά, να μη φανερώνεται στους άλλους και τον αποπαίρνουνε με τις σαχλαμάρες και τα πειράγματα του ελληνικού καφενείου, αυτόν το γυρισμό δούλευε μέσα του – και τον χαιρόταν που θα τον είχε. Να τελειώσει καμιά φορά με τις νόρμες,* τα ακόρντ,* τα όρντουνγκ,* τα συρματόσκοινα, και να τελειώσει και με την άσφαλτο, το τσιμέντο και τ' αλουμίνιο, να φτάσει κάποτε κει:

– Κόβι, Μήτρου μ', κόβε να γυρίσουμε καμιά φορά…

---

* **επιστήθιος**: πολύ στενός * **νόρμες**: κανονισμοί * **ακόρντ**: σύμβαση εργασίας * **όρντουνγκ**: κανονισμός, τάξη

Και καμιά φορά ξεχνιόταν ωστόσο, ξεσπούσε μπροστά στους άλλους: «Ιμείς από του Ντουμπρίνουβουν», «Ιμείς εκεί στο Ντουμπρίνουβον… Ιδέαν δεν έχετε ισείς…».

– Παράτα μας, ρε Σκουρογιάννη, μ' αυτό το Ντομπρίνοβο, του ριχνόνταν όλοι.

Τότες έσκυβε το κεφάλι, φούσκωνε τα μάγουλά του, μετάνιωνε που του ξέφυγε και το ξανάπε, σώπαινε κι ορκιζότανε μέσα του να φυλάγεται, να το φυλάει για τον εαυτό του, θησαυρό του, καημό του.

Αύγουστος ήταν. Από τη Θεσσαλονίκη που κατέβηκε με το τρένο –τίποτα δε στάθηκε να δει– γραμμή λεωφορείο και στην Κοζάνη, γραμμή κι από κει για την Κόνιτσα. Εκεί το νοίκιασε το μικρό ημιφορτηγό για τις έξι βαλίτσες του, κάτι δέματα, κάτι πακέτα, άλλα μικρότερα – τα καζάντια* του στη Γερμανία. Σε τρεις-τέσσερες ώρες σταματήσανε στο μικρό μπακάλικο – ήταν από τότε, πριν φύγει. Τώρα, με το δρόμο που φκιάξανε, το μεγαλώσανε και σταματούν εκεί τα λεωφορεία. Κατέβασε τα πράματα, πλήρωσε τον άνθρωπο, έφυγε το φορτηγάκι, αυτός στάθηκε μια στιγμή και κοίταξε γύρω του. Αριστερά του το βουνό της Λάιστας, κάτω η βαθιά ποταμιά που πάει με τ' άλλα νερά να βρει τον Αώο. Το χειμώνα βουίζει, η πλατιά της χαλικαριά λαμποκοπάει τώρα μέσα στον ήλιο. Πέρα, μπροστά του, ο Γυφτόκαμπος. Αντίκρυ του εκείνη η πλαγιά με τα πεύκα, τα ελάτια να κατρακυλούν αραδιαστά, πυκνά, στητά, φουντωτά. Ξωπίσω της, πέρα, τα βουνά τα μεγάλα – όπως τα 'ξερε. Ο τόπος του.

Είκοσι χρόνια τα 'στειλε ταχτικά κάθε μήνα στους γονιούς του τα ογδόντα του μάρκα και να 'ρθει δεν θέλησε. Δεν ήτανε μόνο για τα λεφτά, την οικονομία· και δεν ήταν ύστερα μονάχα για τη δικτατορία, τις φασαρίες. Χωρίς να το ξέρει, χωρίς να μπορεί να σκεφτεί τέτοια πράματα, ήταν κι αυτός από τους ανθρώπους εκείνους που δεν το λιανίζουνε* τ' όνειρό τους, το θέλουν ακέριο, σωστό, μια και καλή, το φκιάχνουνε μέσα τους, το στήνουνε, το δουλεύουν και ξέρουν, μπορούνε να την καρτερούνε την ώρα του.

Το χωριό αρχίζει λίγο πιο κάτω απ' το δρόμο, κατηφορίζοντας από τούτη τη μεριά της βαθιάς κοιλάδας. Τίποτα δε φαίνεται από το δρόμο. Μεγάλες καρυδιές τα κρύβουν, τα σκεπάζουν ολότελα τα πέτρινα σπίτια του ως κάτω στην εκκλησία με τον πελώριο πλάτανο μπρος της. Το μεσημέρι κρατούσε ακόμα, ψυχή δεν ήταν στο δρόμο. Τράβηξε τα πράματά του στην άκρη, κάθισε στον ίσκιο πάνω σ' ένα κασόνι κι άκουγε τα τζιτζίκια. Σήκωσε μια στιγμή το κεφάλι κατά το δέντρο, χαμογέλασε – τον καλωσορίζανε.

Εκεί τον βρήκαν αργότερα, τον γνωρίσανε, τον βοήθησαν να κατεβάσουν τα πράματα, μπήκε στο πατρικό του, ήρθαν όλοι, τον καλωσορίσανε, τον δεχτήκανε μετά χαράς, μείνανε ως το βράδυ μαζί του.

---

* **καζάντια**: οικονομική προκοπή, εισοδήματα * **λιανίζουν**: κόβουν σε μικρά κομμάτια

Είχε φτάσει.

Από τότε που γίνηκε ο κόσμος, οι Ντομπρινοβίτες ξενιτεύονται. Στο χωριό τους γυρίζουν άμα γεράσουν. Ποτές τους δεν ήτανε ξυλοκόποι στα δάση που 'χουνε γύρω τους, αγωγιάτες στα βουνά τους, τσομπαναραίοι, μαστόροι, χρυσικοί, καλαντζήδες.* Ένα παρακλάδι της Εγνατίας περνούσε από κει. Το παίρνανε και τραβούσαν – όπου τους βγάλει. Ξενιτευόντανε για να καζαντίσουν. Στα Γιάννινα, τη Θεσσαλονίκη –τον παλιό καιρό πηγαίνανε στα μέρη της Μαύρης Θάλασσας, κάτω χαμηλά στη Μεσημβρία, τον Πύργο, την παλιά Ανατολική Ρωμυλία– δικά τους ήτανε κάποτε κείνα τα μέρη. Ο συγγραφέας μας λέει πως είναι ανθρώποι σε τούτο τον κόσμο που το 'χουν στο αίμα τους να προκόβουν. Δεν πέφτουν έξω με τις δουλειές, τα λεφτά. Οι Ντομπρινοβίτες είναι απ' αυτούς: γερή καρδιά, γερό κορμί, σίγουρο μάτι.

Δίπατα πέτρινα σπίτια, εκκλησίες μεγάλες με πλατώματα* πλακόστρωτα μπροστά τους, σχολειό δικό τους, που φκιάξανε μόνοι τους, τα στενορύμια* του χωριού τους όλα καλντερίμι* με δουλεμένη την πέτρα – τη μαρτυρούνε την προκοπή που κάναν στα ξένα και που τη φέραν και δω.

Ξενιτεμένοι και τώρα, πάνε και τώρα το καλοκαίρι, με τα γιωταχί τους, τα τρανζίστορ, τις ηλεκτρικές τους κουζίνες, με τις νικέλινες* πολυθρόνες που κουβαλούνε μαζί τους για τις αυλές τους. Εργάτης στη Γερμανία από το Ντομπρίνοβο δεν πήγε κανένας – αυτός, ο Σκουρογιάννης μονάχα.

Κόσμος ήτανε και τώρα στο χωριό του, πολύς, Αύγουστο μήνα που γύρισε. Και χάρηκε βέβαια που τους βρήκε τόσους εκεί. Άλλοι τον 'ξέραν, τους ήξερε, μ' άλλους βρεθήκανε να 'χουν συγγένειες, παλιές γνωριμίες. Το βράδυ ανεβαίνουνε και μαζεύονται στο μπακαλικάκι του δρόμου, κατεβαίνουν στην εκκλησιά με το μεγάλο της πλάτωμα, πότε πάλι στην πλατεία του σχολειού – μια ταράτσα πάνω από τη ρεματιά.

Θα 'θελε να τους έλεγε κάτι κι αυτός για τα δικά του της Γερμανίας, την ξενιτιά, τη νοσταλγία, τα βάσανα. Εδώ τώρα μπορούσε να το λέει πια και να μην φοβάται, πως «Ιμείς ιδώ στο Ντομπρίνοβον…». Δικοί του άνθρωποι είναι γύρω του, Ντομπρινοβίτες, Ντομπρίνοβο είναι όλα.

Και δεν το λέει. Από τις πρώτες μέρες ακόμα αρχίζει να νιώθει πως κάπως είναι και κάπως δεν είναι μαζί με τους άλλους. Κάτι του λείπει για να 'ναι μαζί τους, για να 'ναι απ' αυτούς. Ο συγγραφέας μας να 'ταν εδώ, θα μπορούσε να 'λεγε πως αυτός απόμεινε όλα τα χρόνια της Γερμανίας Ντομπρινοβίτης, οι άλλοι δεν είναι τίποτα πια, από πουθενά δεν είναι. Όπου βρεθούνε, μόλις βρεθούνε, θ' αρχίσουν σε λίγο να λένε

---

* **καλαντζήδες**: γανωματζήδες· αυτοί που γυάλιζαν και συντηρούσαν τα χάλκινα σκεύη * **πλάτωμα**: ανοιχτός χώρος * **στενορύμια**: στενά δρομάκια * **καλντερίμι**: λιθόστρωτος δρόμος * **νικέλινες**: μεταλλικές

πάλι για τις δουλειές τους, για τα λεφτά τους, τα μαγαζιά τους, τα πράματα, μηχανήματα, χτήματα που αγόρασαν, που θ' αγοράσουν. Αν ήταν εδώ κανένας Μπρουσάκης, Σαββίδης, Γιαννόπουλος, από κείνους τους φιλόσοφους του ελληνικού καφενείου, θα 'χε πάλι τη σοφή την εξήγησή του – κοινωνία της κατανάλωσης και το ξερίζωμα, την αλλοτρίωση* των ανθρώπων και τ' άλλα που λέγανε.

Ο Σκουρογιάννης δεν μπορούσε βέβαια να σκέφτεται τέτοια πράματα, τόσο πολλά. Άρχισε μόνο και το 'νιωθε πως ήτανε μόνος μέσα σ' αυτούς τους ανθρώπους, έτσι σαν λίγο ξένος ανάμεσά τους. Του φαίνονται λίγο παράξενοι – άλλος κόσμος είναι. Άλλοι, λοιπόν, ήταν εκείνοι οι φιλόσοφοι με τις πολλές θεωρίες τους, τις παρλαπίπες* και τους καυγάδες. Αυτός ήταν που τους απόπαιρνε* τότε – τους θυμιέται τώρα καμιά φορά το βράδυ, γυρίζοντας σπίτι. Και κείνα τα βράδια της ξενιτιάς, το κουτό, βαρετό ξεροστάλιασμα* στο σταθμό –δεν ξέρει βέβαια κι αυτό να το πει– αν άλλο δεν είχανε μέσα –ήτανε κάπως σαν να τους δέναν, να τους ενώναν –ίδιος καημός, ίδια πίκρα– κάπως κοντά σου τον νιώθεις τον άλλον. Πολύ σκορπισμένοι του φαίνονται τούτοι – μέσα στην Ελλάδα, μέσα στο δικό τους τον τόπο. Και δεν το λέει «Ιμείς ιδώ εις το Ντομπρίνοβον» – φοβάται ο Σκουρογιάννης μη του ριχτούνε, τον αποπάρουν κι εδώ.

Έβαλε μαστόρους κι έφκιαξε το 'να δωμάτιο, έφκιαξε δίπλα το μαγειριό του, ταχτοποίησε με μεράκι* τα γερμανικά κουζινικά που 'χε φέρει, έφκιαξε μπροστά την αυλή την πλακόστρωτη, την περγολιά* της. Έφκιαξε και λίγο το φράχτη –πήγε κι έφκιαξε και τους τάφους των γονιών του στο νεκροταφείο– τα τέλειωσε όλα σωστά, νοικοκυρεμένα. Οι άλλοι θα φεύγαν ως το φθινόπωρο, αυτός δεν έφευγε, ερχόταν. Κατέβηκε για λίγες μέρες στα Γιάννινα, κανόνισε την επιταγή για τη σύνταξή του, να του τη στέλνουνε στο χωριό, έβαλε τα λεφτά του στην τράπεζα, τέλειωσε μ' αυτά, γύρισε πίσω.

Καιρός ήτανε πια να περπατήσει και λίγο τον τόπο του. Πήρε το δισάκι* του ένα πρωί – να κατέβαινε ως κάτω στη ρεματιά, να 'μπαινε λίγο στο δάσος. Κατέβηκε. Μικρά «πριόνια» δουλεύουν και τώρα στην άκρη του δάσους. Έκατσε λίγο – την είδε την τυράγνια των ανθρώπων, των μουλαριών, να κουβαλούν ως τα φορτηγά τούς μεγάλους κομμένους κορμούς. Πιο γνώριμος του φάνηκε ο κόσμος αυτός, πιο δικός του. Τράβηξε ύστερα λίγο πιο πέρα, έκοψε αριστερά, μπήκε στο μεγάλο δάσος. Πήρε το παλιό μονοπάτι των τσομπαναραίων, των ξυλοκόπων, των παλιών ληστάρχων που τραβάει για την κορφή. Ανάσανε βαθιά το βουνίσιον αγέρα, στάθηκε μια στιγμή και

---

* **αλλοτρίωση**: η αλλαγή της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης, η κοινωνική αποξένωση * **παρλαπίπες**: φλυαρίες, λόγια που κανείς δεν παίρνει στα σοβαρά * **απόπαιρνε**: μάλωνε * **ξεροστάλιασμα**: άσκοπη αναμονή * **μεράκι**: επιμέλεια και αγάπη * **περγολιά**: κληματαριά * **δισάκι**: σακίδιο

τ' άκουσε ζωντανό το βούισμα εκείνο των δέντρων – που μακρινό τον ακολουθούσε τότε στη Γερμανία. Έφτασε στο ξέφωτο που 'ξερε, κοντά στην κορφή –ένα μικρό λιβάδι– σκηνίτες εκείνα τα χρόνια τα φέρναν εδώ και βοσκούσανε τα μικρά κοπάδια τους.

Γύρισε αργά στο χωριό με το ηλιοβασίλεμα –γραμμή για το σπίτι– κανέναν δεν ήθελε. Ήτανε μια μέρα καλή, κάτω στη ρεματιά, στη χαλικαριά, στα πριόνια, ψηλά στο βουνό. Τ' όνειρο του γυρισμού του δεν τον είχε γελάσει.

Δ. Χατζής, *Το διπλό βιβλίο,* Καστανιώτης

Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Το ταξίδι*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Γράψτε κατά σειρά τις χρονικές φάσεις από τις οποίες πέρασε η ζωή του Σκουρογιάννη στο απόσπασμα, και αντιστοιχίστε τα προσωπικά του αισθήματα με κάθε φάση της ζωής του.
2. Ποιες γλωσσικές ιδιαιτερότητες παρατηρείτε στο απόσπασμα; Σχολιάστε ειδικότερα τον τρόπο με τον οποίο μιλάει ο Σκουρογιάννης στο ελληνικό καφενείο της Γερμανίας.
3. Σε ποια κατάσταση βρήκε ο Σκουρογιάννης τον τόπο και τους συγχωριανούς του, ύστερα από τα είκοσι χρόνια παραμονής του στη Γερμανία; Γιατί σταμάτησε να λέει «Ιμείς ιδώ στο Ντομπρίνοβον», όταν έφτασε στον τόπο του;
4. Γιατί ο Σκουρογιάννης προτίμησε να μην επισκεφθεί την πατρίδα του στη διάρκεια της εικοσάχρονης μετανάστευσής του; Πώς θα ενεργούσατε εσείς, αν βρισκόσαστε στη θέση του, και γιατί;
5. Συσχετίστε τον τίτλο του διηγήματος με την υπόθεση του αποσπάσματος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Βρείτε στοιχεία για το ελληνικό μεταναστευτικό ρεύμα στη διάρκεια του εικοστού αιώνα και εντοπίστε στον παγκόσμιο χάρτη τους τόπους, στους οποίους κατεξοχήν μετανάστευαν οι Έλληνες. Συγκεντρώστε επίσης πληροφορίες για τις επαγγελματικές δραστηριότητες των Ελλήνων στο εξωτερικό.
- Έχετε συναντήσει την κατάσταση που περιγράφεται στο διήγημα το καλοκαίρι στο χωριό σας; Διηγηθείτε τα δικά σας βιώματα και εξηγήστε γιατί θα μείνετε στον τόπο σας ή γιατί θα φύγετε, όταν τελειώσουν οι καλοκαιρινές διακοπές.

Αντώνης Σαμαράκης

Ζητείται ελπίς

Το διήγημα ανήκει στην ομώνυμη συλλογή διηγημάτων, που εκδόθηκε το 1954 και έκτοτε γνώρισε μεγάλη επιτυχία και αγαπήθηκε από το αναγνωστικό κοινό. Στο διήγημα αυτό, όπως και σε όλο το έργο του Σαμαράκη, διακρίνουμε το λιτό ύφος και τη γοργή αφήγηση, το συνδυασμό κοινωνικού προβληματισμού και ψυχολογικής παρατήρησης μέσα σε μια ατμόσφαιρα ιδεολογικής κρίσης και υπαρξιακού άγχους, που χαρακτηρίζει τη μεταπολεμική εποχή.

Όταν μπήκε στο καφενείο, κείνο το απόγευμα, ήτανε νωρίς ακόμα. Κάθισε σ' ένα τραπέζι, πίσω από το μεγάλο τζάμι που έβλεπε στη λεωφόρο. Παράγγειλε καφέ.

Σε άλλα τραπέζια, παίζανε χαρτιά ή συζητούσανε.

Ήρθε ο καφές. Άναψε τσιγάρο, ήπιε δυο γουλιές, κι άνοιξε την απογευματινή εφημερίδα.

Καινούριες μάχες είχαν αρχίσει στην Ινδοκίνα. «Αι απώλειαι εκατέρωθεν υπήρξαν βαρύταται», έλεγε το τηλεγράφημα.

Ένα ακόμα ιαπωνικό αλιευτικό που γύρισε με ραδιενέργεια.

«Η σκιά του νέου παγκοσμίου πολέμου απλούται εις τον κόσμον μας», ήταν ο τίτλος μιας άλλης είδησης.

Ύστερα διάβασε άλλα πράγματα: το έλλειμμα του προϋπολογισμού, προαγωγές εκπαιδευτικών, μια απαγωγή, ένα βιασμό, τρεις αυτοκτονίες. Οι δυο, για οικονομικούς λόγους. Δυο νέοι, 30 και 32 χρονώ. Ο πρώτος άνοιξε το γκάζι, ο δεύτερος χτυπήθηκε με πιστόλι.

Αλλού είδε κριτική για ένα ρεσιτάλ πιάνου, έπειτα κάτι για τη μόδα, τέλος την «Κοσμική Κίνηση»: «Κοκταίηλ* προχθές παρά τω κυρίω και τη κυρία Μ. Τ. Χάρμα ευμορφιάς και κομψότητος η κυρία Β. Χ. με φόρεμα κομψότατο εμπριμέ και τοκ* πολύ σικ.* Ελεγκάντική* εμφάνισις η δεσποινίς Ο. Ν.».

Άναψε κι άλλο τσιγάρο. Έριξε μια ματιά στις «Μικρές Αγγελίες»:

ΠΩΛΕΙΤΑΙ νεόδμητος μονοκατοικία, κατασκευή αρίστη, εκ 4 δωματίων, χολ, κουζίνας, λουτρού πλήρους, W. C.

---

* **κοκταίηλ**: (αγγλικά: cocktail) δεξίωση με ποτό και μεζέδες * **τοκ**: (γαλλικά: toque) είδος καπέλου * **σικ**: (γαλλικά: chic) καλόγουστο * **ελεγκάντικη**: (γαλλικά: elegante) χαριτωμένη.

Γιάννης Τσαρούχης, *Ελπίς*

ΕΝΟΙΚΙΑΖΕΤΑΙ εις σοβαρόν κύριον δωμάτιον εις β΄ όροφον, ευάερον, ευήλιον…

ΖΗΤΕΙΤΑΙ πιάνο προς αγοράν…

Σκέψεις γυρίζανε στο νου του.

Από τότε που τέλειωσε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, η σκιά του τρίτου δεν είχε πάψει να βαραίνει πάνω στον κόσμο μας. Και στο μεταξύ, το αίμα χυνότανε, στην Κορέα χτες, στην Ινδοκίνα σήμερα, αύριο…

Πέρασε το χέρι του στα μαλλιά του. Σκούπισε τον ιδρώτα στο μέτωπό του· είχε ιδρώσει, κι όμως δεν έκανε ζέστη.

Ο πόλεμος, η βόμβα υδρογόνου, οι αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, η «Κοσμική Κίνησις»… Το πανόραμα της ζωής!

Δεν είχε αλλάξει διόλου προς το καλύτερο η ζωή μας ύστερ' από τον πόλεμο. Όλα είναι τα ίδια σαν και πριν. Κι όμως είχε ελπίσει κι αυτός, όπως είχαν ελπίσει εκατομμύρια άνθρωποι σ' όλη τη γη, πως ύστερ' από τον πόλεμο, ύστερ' από τόσο αίμα που χύθηκε, κάτι θ' άλλαζε. Πως θα 'ρχόταν η ειρήνη, πως ο εφιάλτης του πολέμου δε θα ίσκιωνε πια τη γη μας, πως δε θα γίνονταν τώρα αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, πως…

Σουρούπωνε. Μερικά φώτα είχαν ανάψει κιόλας στα μαγαζιά αντίκρυ. Στο καφενείο δεν είχανε ανάψει ακόμα τα φώτα. Του άρεσε έτσι το ημίφως.

Σκέφτηκε τη σύγχυση που επικρατεί στον κόσμο μας σήμερα. Σύγχυση στον τομέα των ιδεών, σύγχυση στον κοινωνικό τομέα, σύγχυση…

Δεν έφταιγε η εφημερίδα που έκανε τώρα αυτές τις σκέψεις. Τα σκεφτότανε όλα αυτά τον τελευταίο καιρό, πότε με λιγότερη, πότε με περισσότερη ένταση. Σκεφτότανε το σκοτεινό πρόσωπο της ζωής. Την ειρήνη, τη βαθιά τούτη λαχτάρα, που κρέμεται από μια κλωστή. Σκεφτότανε τη φτώχεια, την αθλιότητα. Σκεφτότανε το φόβο που έχει μπει στις καρδιές.

Στον καθρέφτη, δίπλα του, είδε το πρόσωπό του. Ένα πολύ συνηθισμένο πρόσωπο. Τίποτα δε μαρτυρούσε την ταραχή που είχε μέσα του.

Είχε πολεμήσει κι αυτός στον τελευταίο πόλεμο. Και είχε ελπίσει. Μα τώρα ήτανε πια χωρίς ελπίδα. Ναι, δε φοβότανε να το ομολογήσει στον εαυτό του πως ήτανε χωρίς ελπίδα.

Μια σειρά από διαψεύσεις ελπίδων ήταν η ζωή του. Είχε ελπίσει τότε… Είχε ελπίσει ύστερα…

Κάποτε, πριν από χρόνια, είχε ελπίσει στον κομμουνισμό. Μα είχε διαψευσθεί κι εκεί. Τώρα δεν είχε ελπίδα σε καμιά ιδεολογία!

Ζήτησε ένα ποτήρι νερό ακόμα. Αυτή η διάψευση από τις λογής λογής ιδεολογίες ήτανε βέβαια γενικό φαινόμενο. Και παραπάνω από τη διάψευση, η κούραση, η αδιαφορία, που οι πιο πολλοί, η μεγάλη πλειοψηφία νιώθει μπροστά στις διάφορες ιδεολογίες.

Κοίταζε τα τρόλεϊ που περνάγανε ολοένα στη λεωφόρο, το πλήθος… Μπροστά του, η εφημερίδα ανοιχτή. Όλα αυτά που είχε δει και πρωτύτερα: η σκιά του καινούριου πολέμου, η Ινδοκίνα, οι δυο αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, η «Κοσμική Κίνησις»…

— Τσιγάρα! ένας πλανόδιος μπήκε.

Πήρε ένα πακέτο.

Στις έξι σελίδες της εφημερίδας: η ζωή. Κι αυτός ήτανε τώρα ένας άνθρωπος που δεν έχει ελπίδα.

Θυμήθηκε, πριν από χρόνια, ήτανε παιδί ακόμα, είχε αρρωστήσει βαριά μια θεία του, ξαδέρφη της μητέρας του. Την είχανε σπίτι τους. Ήρθε ο γιατρός· βγαίνοντας από το δωμάτιο της άρρωστης, είπε με επίσημο ύφος:

— Δεν υπάρχει πλέον ελπίς!

Έτσι κι αυτός τώρα, είχε φτάσει στο σημείο να λέει:

— Δεν υπάρχει πλέον ελπίς!

Του φάνηκε φοβερό που ήτανε χωρίς ελπίδα. Είχε την αίσθηση πως οι άλλοι στο καφενείο τον κοιτάζανε κι άλλοι από το δρόμο σκέφτονταν και ψιθυρίζανε μεταξύ τους: «Αυτός εκεί δεν έχει ελπίδα!» Σαν να ήταν έγκλημα αυτό. Σαν να είχε ένα σημάδι πάνω του που το μαρτυρούσε. Σαν να ήτανε γυμνός ανάμεσα σε ντυμένους.

Σκέφτηκε τα διηγήματα που είχε γράψει, δίνοντας έτσι μια διέξοδο στην αγωνία του. Άγγιζε θέματα του καιρού μας: τον πόλεμο, την κοινωνική δυστυχία… Ωστόσο, δεν το αποφάσιζε να τα εκδώσει. Φοβότανε! Φοβότανε την ετικέτα που θα του δίνανε σίγουρα οι μεν και οι δε. Όχι, έπρεπε να τα βγάλει. Στο διάολο η ετικέτα! Αυτός ήταν ένας άνθρωπος, τίποτε άλλο. Ούτε αριστερός ούτε δεξιός. Ένας άνθρωπος που είχε ελπίσει άλλοτε, και τώρα δεν έχει ελπίδα, και που νιώθει χρέος του να το πει αυτό. Βέβαια, άλλοι θα 'χουν ελπίδα, σκέφτηκε. Δεν μπορεί παρά να 'χουν.

Ξανάριξε μια ματιά στην εφημερίδα: η Ινδοκίνα, η «Κοσμική Κίνησις», το ρεσιτάλ πιάνου, οι δυο αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, οι «Μικρές Αγγελίες»…

Κώστας Τσόκλης,
Είμαστε όλοι υπεύθυνοι

ΖΗΤΕΙΤΑΙ γραφομηχανή…
ΖΗΤΕΙΤΑΙ ραδιογραμμόφωνον…
ΖΗΤΕΙΤΑΙ τζιπ εν καλή καταστάσει…
ΖΗΤΕΙΤΑΙ τάπης γνήσιος περσικός…

Έβγαλε την ατζέντα του, έκοψε ένα φύλλο κι έγραψε με το μολύβι του:

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ελπίς

Ύστερα πρόσθεσε το όνομά του και τη διεύθυνσή του. Φώναξε το γκαρσόνι. Ήθελε να πληρώσει, να πάει κατευθείαν στην εφημερίδα, να δώσει την αγγελία του, να παρακαλέσει, να επιμείνει να μπει οπωσδήποτε στο αυριανό φύλλο.

Α. Σαμαράκης,
Ζητείται ελπίς,
Ελευθερουδάκης

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Ποιες ήταν οι ελπίδες των ανθρώπων στο τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου; Σύμφωνα με τον αφηγητή οι ελπίδες τους εκπληρώθηκαν ή διαψεύστηκαν;

2 Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο. Να βρείτε σε ποια σημεία η ματιά του αφηγητή βλέπει την εξωτερική πραγματικότητα και σε ποια σημεία εστιάζεται στον εσωτερικό κόσμο και αποδίδει τα συναισθήματα και τις σκέψεις του ήρωα.

3 Στο διήγημα του Σαμαράκη, όπως ήδη φαίνεται από τον τίτλο, υπάρχουν αρκετά στοιχεία καθαρεύουσας. Βρείτε τις ανάλογες φράσεις του κειμένου και συσχετίστε τες με την εποχή και τον τρόπο γραφής του συγγραφέα.

4 Εντοπίστε τις εκφράσεις της καθαρεύουσας που υπάρχουν στο διήγημα και εξηγήστε τη λειτουργία τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Αφού εντοπίσετε στο κείμενο τα θέματα των εφημερίδων της δεκαετίας του ’50, ανατρέξτε στις σελίδες των σημερινών εφημερίδων, για να κάνετε μια σύγκριση. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

Κωστας Ταχτσης

Κι έχουμε πόλεμο!

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το δεύτερο μέρος του μυθιστορήματος του Κώστα Ταχτσή Το τρίτο στεφάνι *(1962). Μεταφέρει την εμπειρία της έκρηξης του πολέμου του 1940 από την πλευρά μιας αθηναϊκής οικογένειας. Η Νίνα, μία από τις δύο κεντρικές «φωνές» του μυθιστορήματος, αφηγείται τις πρώτες αντιδράσεις προσώπων του στενού οικογενειακού και φιλικού της περιβάλλοντος με αμεσότητα, συγκίνηση και χιούμορ, προσφέροντας στον αναγνώστη μια ολοζώντανη εικόνα της ιστορικής στιγμής.*

Η Κασιμάτη είχε περισσότερο κόσμο από κάθε άλλη χρονιά, κι όπως ήταν επόμενο, οι άντρες άρχισαν τα πολιτικά. Ο ξάδερφος του Κασιμάτη, ο Λέων (τον λέγαμε «ο βασιλεύς των ζώων»), που δούλευε στο Υπουργείο Τύπου και Τουρισμού, μας βεβαίωνε πως είχαν βρει κομμάτια της τορπίλας κι ότι ήταν ιταλικής κατασκευής, μα ο Αντώνης δεν εννοούσε επ' ουδενί λόγω να το παραδεχτεί. Θεός σχωρέσ' τον, ήταν τρομερά φανατικός κι ισχυρογνώμων. Έλεγε πως οι Άγγλοι είχαν χρησιμοποιήσει ιταλική τορπίλα, για να στρέψουν την ελληνική κοινή γνώμη εναντίον του Άξονος και να μας βγάλουν στον πόλεμο, όπως είχαν κάνει στον Πρώτο Πόλεμο. «Αν θέλει ο Χίτλερ την Ελλάδα», έλεγε, «δε χρειάζεται να βάλει τους Ιταλούς να την πάρουν. Έρχεται και την παίρνει μόνος του. Οι Γερμανοί δεν πρόκειται να μας πειράξουν, είναι φιλέλληνες. Στα σχολεία τους μαθαίνουν απέξω τον Όμηρο και τον Πλάτωνα», και ούτω καθεξής, ως τις έντεκα το βράδυ. «Πάψε επιτέλους», του λέω, «δεν καταλαβαίνεις ότι ερεθίζεις τα νεύρα σου και θα θέλεις διπλή δόση υπνωτικό για να κοιμηθείς; Δε θα το πάρεις ποτέ χαμπάρι ότι η καρδιά σου είναι τρομερά αδύνατη;». Μόνο για ένα πράμα ήταν όλοι τους σύμφωνοι: ότι αργά ή γρήγορα θα 'βγαινε και η Ψωροκώσταινα* στον πόλεμο, πάει, δεν τη γλιτώναμε, ήταν αυτή η άτιμη η γεωγραφική μας θέση. Είμαστε, βλέπεις, σαν μια γέφυρα μεταξύ ανατολής και δύσεως, είν' αδύνατον να μείνουμε ουδέτεροι.

Μα κανένας μας δεν το περίμενε τόσο γρήγορα. Όταν το πρωί εκείνης της Δευτέρας ακούσαμε τις σειρήνες, δεν πιστεύαμε στ' αυτιά μας. «Ξύπνα», λέω του Αντώνη, «έχουμε συναγερμό!» «Άσε με ήσυχο», μου λέει, «άσκηση θα 'ναι!». Και γύρισε απ'

---

* **Ψωροκώσταινα**: σκωπτικός-μειωτικός χαρακτηρισμός του ελληνικού κράτους

Κώστας Μαλάμος, *Σπίτια στη Δεξαμενή*

την άλλη μεριά. Κάθε φορά που έπαιρνε αποβραδίς υπνωτικό, δεν ξυπνούσε εύκολα. «Δεν είναι άσκηση», του λέω, «το ένστικτό μου δε με γελάει ποτέ εμένα!» Κάθε φορά που ήταν να γίνει άσκηση μας ειδοποιούσαν εκ των προτέρων διά του Τύπου. «Εδώ είσαι κι εδώ 'μαι», του λέω, «είναι συναγερμός κι έχουμε πόλεμο!». Και πετάγομαι απ' το κρεβάτι, τρέχω στο παράθυρο του σαλονιού, και βλέπω τη γειτονιά στο ποδάρι. Από μακριά έφτανε ο βόμβος αεροπλάνων. «Μας κήρυξ' η Ιταλία τον πόλεμο! Ο θεός να βάλει το χέρι του! Ξύπνα τη Μαρία!» λέω της Μαριέττας. Τα 'χε κι αυτή χαμένα. «Ξύπνα την και πες της να ντυθεί *αμέσως*! Μπορεί να χρειαστεί να πάμε στο καταφύγιο». «Θα πάτε στο καταφύγιο;» φωνάζω της Νότας. Μα δεν ήξερε. Κανείς μας δεν ήξερε τι να κάνει και πού να πάει. Πανικοβληθήκαμε. Νομίζαμε πως έφτασ' η Δευτέρα Παρουσία. Ο Αντώνης καθόταν στην άκρη του κρεβατιού, με μια κάλτσα στο χέρι, αφηρημένος. «Μήπως δεν αισθάνεσαι καλά;» του λέω. «Να σου δώσω τις σταγόνες σου;» Κι όπως στεκόμουνα στη μέση του χολ σαν χαμένη, κρατώντας το κεφάλι μου με τα δυο μου χέρια, μην ξέροντας προς τα πού να στραφώ, έρχετ' η Μαριέττα και μου λέει: «Ου Μπούφους* δεν ξυπνάει! Πήγα να τ'ν ξεσκεπάσου και μ' πάτ' σε μια κλουτσιά…» Κι άρχισε να κλαίει. Είχε κι αυτή η δόλια τρεις αδερφούς, οι δυο υπηρετούσαν ήδη στο Ναυτικό, ο άλλος ήταν κληρωτός* του '41, θα πήγαινε απ' τους πρώτους. Πρέπει να τη στείλουμε αμέσως στην Άντρο, είπα με το νου μου, η θέση της

* **Ου Μπούφους**: ειρωνική αναφορά στη Μαρία, κόρη της Νίνας από προηγούμενο γάμο * **κληρωτός**: στρατεύσιμος

είναι κοντά στη μάνα της και στον πατέρα της, δεν μπορώ να την κρατήσω εδώ, είναι μεγάλη ευθύνη. Κι έξω φρενών, τρέχω στο δωμάτιο της κόμησσας,* την αρπάζω απ' το τσουλούφι, και της λέω: «Παλιοκόριτσο! Ώστε ούτε η Δευτέρα Παρουσία δεν είναι αρκετή για να σε βγάλει απ' τη νάρκη σου, ε; Τσακίσου και σήκω αμέσως, γιατί σήμερα θα 'ναι το τέλος σου!» Και πάω να την ξεσκεπάσω, και μου δίνει και μένα μια κλοτσιά. Της πατάω τότε μια στριφτή τσιμπιά, της δίνω δυο ανάποδες, και της λέω: «Να! Για να μάθεις να κλοτσάς τη μάνα σου! Τι σου πέρασ' η ιδέα, ότι είμαι κυρα-Εκάβη να κάτσω να τις φάω απ' την κόρη μου; Θα πάμε στο καταφύγιο και συ κάτσ' εδώ να ψοφήσεις, να γλιτώσω επιτέλους απ' την κακή φύτρα του Φώτη!...»

Μα τη στιγμή που 'βγαινα απ' το δωμάτιό της, χτύπησαν οι σειρήνες λήξη. Το τέρας! σκέφτηκα. Για κάτι αναίσθητους σαν κι αυτήν είναι ο κόσμος. Και πάω μέσα και βλέπω έναν Αντώνη μεταμορφωμένο ως διά μαγείας, έναν *άλλο* Αντώνη. Στεκόταν μπροστά στο ανοιχτό παράθυρο του σαλονιού και μιλούσε με τον Κουκή, τον άντρα της Νότας. «Θα τους δείξουμε! Θα τους ράνουμε! Θα τους ρίξουμε στη θάλασσα!» φώναζε. Μμ, είπα με το νου μου, αυτός είναι που προχτές ακόμα έλεγε πως ο Χίτλερ δε θ' άφηνε το Μουσολίνι να χτυπήσει την Ελλάδα; Μα φυσικά δεν έβγαλα άχνα. Δόξαζα το Θεό που το πήρε έτσι το πράμα. Πλησίασα κι εγώ στο παράθυρο κι άκουγα με συγκίνηση τα εμβατήρια που 'παιζε το ραδιόφωνο. Για πρώτη φορά συγχωρούσα τη Νότα που το είχε στη διαπασών:

Αεροπόρος θα γινώ, τη γη να μην αγγίζω
να 'μαι ψηλά στον ουρανό, τα σύννεφα να σχίζω...

Τα μάτια του Αντώνη ήταν γεμάτα δάκρυα. «Θα πάω», μου λέει, «ν' αγοράσω ένα ραδιόφωνο! Γιατί δηλαδή να 'χει ο Κουκής ραδιόφωνο και να μην έχουμε εμείς;...» Δε νομίζεις, πήγα να του πω, ότι είναι έξοδο περιττό, ότι δεν είναι καιρός να πετάμε λεφτά για τέτοια πράματα; Μα κρατήθηκα. «Κάνε ό,τι καταλαβαίνεις», του λέω, «απ' τη δική σου τσέπη θα βγουν...» «Αχ, μωρέ Νίνα», μου λέει, «και τι δε θα 'δινα να 'μουνα άλλη μια φορά νέος». Παρά λίγο να δακρύσω κι εγώ. Τον άφησα και πήγα στην κουζίνα να κάνω κάτι, για ν' απασχολήσω το μυαλό μου. Αποβραδίς είχε φέρει μια οκά* κάστανα, τα πρώτα κάστανα εκείνης της χρονιάς, και τα 'βαλα να τα βράσω. Όσο ζήσαμε, ζήσαμε, έλεγα με το νου μου, όσο χαρήκαμε, χαρήκαμε, αποδώ και πέρα... Μα δεν μπορούσα, ούτε ήθελα να φανταστώ το μέλλον.

Πάνω στην ώρα έφτασε κι η κυρα-Εκάβη, φρέσκια φρέσκια και κεφάτη. «Αχ, βρε

* **κόμησσα**: ειρωνική αναφορά στη Μαρία * **οκά**: μονάδα βάρους, 1.282 γραμμάρια

κυρα-Εκάβη», της λέω, «τι θα γίνουμε; Πού θα πάμε;» «Ε», μου λέει, «πόλεμος είναι θα περάσει, ούτ' ο πρώτος, ούτ' ο τελευταίος. Δε με πειράζουν εμένα τέτοια πράματα, *άλλα* με πειράζουν». «Και δεν τρόμαξες», της λέω, «όταν άκουσες τις σειρήνες;» «Μπα! Το 'ξερα πριν χτυπήσουνε και το περίμενα. Ο Θόδωρος ήταν χτες νυχτερινός στην εφημερίδα, και την ώρα που 'τοιμαζότανε να φύγει να 'ρθει στο σπίτι να κοιμηθεί, τους τηλεφώνησαν τα νέα απ' το υπουργείο. Μα δεν άντεχε να μείνει. Ήταν πτώμα το καημένο το παιδί απ' την κούραση και το ξενύχτι. Ήρθε στο σπίτι και μας τα 'πε, κι ύστερα κουκουλώθηκε στο κρεβάτι του και μου λέει: "Μαμάκα, μη με ξυπνήσετε ακόμα και να πέφτουν μπόμπες!" Κι όπως είναι κουφός απ' το έν' αυτί, δεν άκουσε ούτε τις σειρήνες». «Μα το καταλαβαίνεις», της λέω κατάπληκτη με την ψυχραιμία της, «ότι θα μας ρίξουν ασφυξιογόνα;* Το ξέρεις ότι θά 'ρθουν να μας πάρουν τα σπίτια μας και τα κορίτσια μας;». «Δεν είσαι με τα καλά σου», μου λέει, «χρωστάς της Μιχαλούς,* κι είσαι και διαβασμένη! Έτσι λέγαν και στον άλλο πόλεμο και μας τρομοκρατήσανε τζάμπα και βερεσέ. Όσο για τα κορίτσια» (και στράβωσε το στόμα της) «μη φοβάσαι και δεν παθαίνουν τίποτα. Αν δεν κουνήσουν κι εκείνα την ουρά τους, δεν τα πειράζει κανένας. Κι οι Ιταλοί άνθρωποι σαν και μας είναι, δεν είναι θηρία της ζούγκλας…».

«Τι ανάγκη έχει», μου λέει η θεία Κατίγκω, όταν ήρθε σε λίγο και της τα 'λεγα. «Ο ένας της γιος είναι κουφός, ο άλλος στη φυλακή, κι ο γαμπρός της είναι γιατρός, κάπου θα χωθεί. Αλίμονο στα δικά μας τα παιδιά!» Ο Τάκης είχε μετατεθεί σ' ένα μικρό αντιτορπιλικό, ο Πέτρος έκανε τη θητεία του έξω απ' την Κοζάνη, μέσα στη φωτιά. «Αλίμονο στα δικά μας τα παιδιά», μου λέει, κι έβαλε τα κλάματα. Σε λίγο ήρθ' ο Άκης γυρεύοντας τη γιαγιά του. «Ήρθε κι έφυγε», του λέω. «Καλώς το στρατηγό!» του λέει ο Αντώνης μόλις τον είδε. Φορούσε τη στολή της ΕΟΝ.* «Άντε να δούμε», του λέει, «πόσους Ιταλούς θα καθαρίσεις. Σας δώσανε τουφέκια ή ακόμα;» Το πρωί είχε πάει στο σχολείο και τους έδιωξαν. Τα μαθήματα διεκόπτοντο μέχρι νεοτέρας διαταγής. «Για του Μπούφου έφεξε!»* μου λέει η Μαριέττα. Γύρισε λοιπόν στο σπίτι, φόρεσε τη στολή του και πήγε στον υποτομέα του. Τους έβαλαν στη γραμμή και τους έβγαλε ο τομεάρχης τους λόγο. Κακόμοιρα παιδιά! έλεγα με το νου μου, ακούγοντάς τον να μας περιγράφει με παιδικό ενθουσιασμό πώς είχαν στολίσει τον υποτομέα με χάρτινες σημαίες κι εικόνες των ηρώων του '21. Τι έχουν να δουν τα μάτια σας, σε τι ανάποδα χρόνια γεννηθήκατε και σεις… «Καλά που είναι κι η σημαία μας στο κοντάρι», λέω της Μαριέττας. Την είχαμε κρεμάσει για του Αγίου Δημητρίου και δεν την είχα-

---

* **ασφυξιογόνα**: αέρια που προκαλούν ασφυξία * **χρωστάς της Μιχαλούς**: είσαι τρελή * **ΕΟΝ**: Εθνική Οργάνωσις Νεολαίας, δημιούργημα της μεταξικής δικτατορίας βασισμένο σε εθνικοσοσιαλιστικά πρότυπα * **Για του Μπούφου έφεξε**: παρουσιάστηκαν απρόσμενα ευνοϊκές περιστάσεις για τη Μαρία

με κατεβάσει ακόμα. «Τουλάχιστον», της λέω, «δε χρειάζεται ν' ανεβαίνεις να κρεμάς σημαίες, ουδέν κακόν αμιγές καλού». Και ξαφνικά είδα έκπληκτη κι εγώ η ίδια, πως είχα ξαναβρεί την ψυχραιμία μου και το συνηθισμένο μου χιούμορ. Ωχ, αδερφέ! σκέφτηκα. Όπου όλος ο κόσμος, και μεις. Αφού το πήρε τόσο καλά ο Αντώνης, δε με νοιάζει για τίποτα.

Κ. Ταχτσής, *Το τρίτο στεφάνι*, Εξάντας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Υπάρχουν εκφράσεις ηρωικών διαθέσεων στο κείμενο; Αν όχι, γιατί;
2. Σε ποια σημεία και με τι τρόπο εκφράζεται στο κείμενο το αίσθημα του φόβου;
3. Ποιες πληροφορίες μας δίνει ο συγγραφέας για το χαρακτήρα και τις απόψεις του Αντώνη και πώς εξηγείται η «μεταμόρφωσή» του μετά την κήρυξη του πολέμου;
4. Προσπαθήστε να εντοπίσετε χιουμοριστικά στοιχεία στο κείμενο. Τι πιστεύετε ότι προσφέρουν τα στοιχεία αυτά σε μια αφήγηση με θέμα τον πόλεμο;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Πώς αποτυπώθηκε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος του '40 στις εικαστικές τέχνες και στον κινηματογράφο;
- Αναφέρετε ένα σημαντικό συλλογικό συμβάν που βιώσατε και περιγράψτε τις δικές σας αντιδράσεις, καθώς και τις αντιδράσεις άλλων προσώπων του περιβάλλοντός σας, όταν το συμβάν αυτό εκδηλώθηκε.

Ρεα Γαλανακη

Η μεταμφίεση

Στο μυθιστόρημα της Ρέας Γαλανάκη Ελένη, ή ο Κανένας *(1998) κεντρική ηρωίδα είναι η Ελένη Αλταμούρα-Μπούκουρα, η πρώτη σπουδασμένη Ελληνίδα ζωγράφος, που γεννήθηκε το 1821 στις Σπέτσες και πέθανε το 1900, αφού έζησε μια ζωή εντελώς ασυνήθιστη για μια γυναίκα της εποχής της. Η Γαλανάκη συνδυάζει το ιστορικό και βιογραφικό υλικό με καθαρά μυθοπλαστικά στοιχεία, στην απόπειρά της να εκφράσει τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τα όνειρα μιας καλλιτεχνικής προσωπικότητας που αντιμετωπίζει θαρραλέα τις κοινωνικές προκαταλήψεις, αλλά νικιέται από την τραγική μοίρα της. Το απόσπασμα που ακολουθεί αναφέρεται στην εποχή της νεότητας της Ελένης, όταν μαζί με τον πατέρα της, παλιό Σπετσιώτη καπετάνιο και αργότερα θεατρώνη της Αθήνας, φτάνει στην Ιταλία και ντύνεται με αντρικά ρούχα, για να μπορέσει να γίνει δεκτή στη Σχολή των Ναζαρηνών ζωγράφων.*

Έξω από τη Νάπολη κρύφτηκα σε μια συστάδα από πικροδάφνες και συκιές, που θέριευαν αντλώντας από τα χαλάσματα μιας αγροικίας. Εκεί άλλαξα. Είχα αγοράσει ένα αντρικό σκούρο κουστούμι, ακριβώς σαν εκείνα που φορούσανε οι κομψοί νέοι της πόλης. Τόνισα τη σοβαρότητα του χρώματος και των προθέσεών μου, συντάσσοντας με το σκούρο χρώμα του ένα πουκάμισο από λευκή φίνα βατίστα.* Έκανε ζέστη, μα καθώς τρέμοντας ντυνόμουν, γύρισα να κοιτάξω ποιοι βρίσκονταν μάρτυρες στη μεταμόρφωσή μου. Επισήμανα της θάλασσας το μπλάβο, το κεραμιδί και το ωχρό της πολιτείας πιο πέρα, το κοντινό μου πράσινο και το φαιό, το φωτεινό ουρανί και το φλύαρο των ασπροκίτρινων χαμομηλιών. Φιλάρεσκα έδεσα ένα μεταξωτό φουλάρι στον λαιμό μου· ρόδο με ελάχιστο γαλάζιο, ανταύγεια νερών όταν πλαγιάζει ο ήλιος. Φόρεσα τις δερμάτινές μου μπότες και διόρθωσα την καμπύλη της ασημένιας μου καδένας. Στην άκρη της κρεμότανε ένα ρολόι. Το κοίταξα. Μετέωρη, εύθραυστη, σημαδεμένη μού έδειξε την ώρα. Στερέωσα ένα καθρεφτάκι στα κλαδιά, για να δω να βάλω πάνω στα κουρεμένα μου μαλλιά ένα αντρικό καπέλο. Κοίταξα το πρόσωπό μου στον καθρέφτη. Η παρθένος ζωγράφος απουσίαζε, έχοντας φαίνεται ξεκινήσει για να επιστρέψει στην αττική Ανατολή, όπου ανήκε. Υποσχέθηκα να μην ξεχάσω τη μορφή της, ούτε καν με εκείνο το πολύ λίγο, που ξεχνάνε οι γυναίκες. Όμως τώρα να τρέξει, να πάει στον Τσέκολι*

* **φίνα βατίστα**: ύφασμα εξαιρετικής ποιότητας * **Ραφαέλο Τσέκολι**: Ιταλός ζωγράφος, αρχαιολόγος και

μαντάτα για τις εξελίξεις της φιλτάτης του πατρίδας. Ακόμη να του πει ότι η μαθήτριά του δε φοβόταν, κι ότι, καθώς ντυνόταν, για να μεταμορφωθεί από γυναίκα σε άντρα, άκουγε τα λόγια και τις διδαχές του ένα μελίσσι γύρω της. Κι ότι μάντευα, όπως δύναται να μαντεύει κάποιος τέτοιαν ώρα, πως εκτός από το ζήτημα της τέχνης, η υπεσχημένη γη θα άφηνε πάνω μου ανεξίτηλα τα ίχνη της ζωής. Ήδη πάσχιζα να σκεφτώ σαν άντρας. Ήδη είχα μιλήσει με το εγώ.

Φωτογραφία της Ελένης Αλταμούρα-Μπούκουρα

Στον κήπο του πανδοχείου είχαμε τελειώσει το μεσημεριανό μας γεύμα και περιμέναμε καφέ. Παράδεισος μας εφαινόταν η ανακωχή του κήπου. Μακάρι να αργούσε ο σερβιτόρος, μολονότι μας είχε διαβεβαιώσει για το αντίθετο, αφού τέτοιες μέρες δεν έβγαινε στις εξοχές ο κόσμος και δεν είχε άλλους πελάτες. Είχα αρχίσει το τραγούδι μου, όταν τον είδα από μακριά να επιστρέφει. Έκανα ότι δεν τον πρόσεξα, γιατί, κρατώντας πάντοτε τον δίσκο, στηρίχτηκε στο κάσωμα της πόρτας για να με ακούσει: «*Σαν τη σπίθα κρυμμένη στη στάχτη, εκρυβόταν για μας λευτεριά. Ήλθε η μέρα, πετιέται, ανάφτει· εξανοίχτη σε κάθε μεριά*». Σταμάτησα να τραγουδώ. Τον παρατηρούσα που κοντοστεκόταν. Έπειτα, σαν να ξύπνησε, πλησίασε με τους καφέδες, υποκλίθηκε και ρώτησε με σεβασμό αν ο νεαρός κύριος ήταν τενόρος. Δίστασε μια στιγμή προτού ρωτήσει κάτι ακόμη, αν το τραγούδι της άγνωστής του γλώσσας μιλούσε για τα γνωστά σε όλους πάθη του έρωτα, διότι έτσι του είχε φανεί. Του εξήγησα με προσήνεια* για την Ιόνιο καταγωγή του άσματος, ενώ σκεφτόμουν τι το γνωστό και τι το άγνωστο βρισκότανε μπροστά σ' αυτό τον άνθρωπο. Θέλοντας να τον ευχαριστήσω, αφού ήταν ο πρώτος που με χειροκρότησε στον δύσκολό μου ρόλο, του τραγούδησα μιαν ιταλική πατριωτική άρια. Την άκουσε σχεδόν δακρυσμένος, αφού αυτά τα τραγούδια είχαν πρόσφατα απαγορευτεί.* Το γνωρίζαμε κι οι δυο.

Ο καπετάν Γιάννης με εγκατέστησε στη Ρώμη και βιάστηκε να επιστρέψει στις επι-

---

γιατρός που βρήκε άσυλο στην Ελλάδα, διωγμένος από το Βασίλειο των δύο Σικελιών· ήταν ο πρώτος δάσκαλος ζωγραφικής της Ελένης * **προσήνεια**: καταδεκτικότητα * **είχαν πρόσφατα απαγορευτεί**: στη Νάπολη είχε ξεσπάσει πατριωτική επανάσταση εναντίον του Βασιλιά των δύο Σικελιών

χειρήσεις του Αθηναίου θεατρώνη Ιωάννη Μπούκουρη, που δεν του επέτρεπαν πια το αργόσχολο βλέμμα των θαλασσινών πάνω στα πράγματα του κόσμου. Αυτό δεν του άρεσε, αλλά δεν μπορούσε να πράξει διαφορετικά. Η αναγκαστική πεζοπορία εξαιτίας της επανάστασης, ώσπου να βρούμε κάποιαν άμαξα για το υπόλοιπο ταξίδι, μας είχε αφάνταστα καθυστερήσει. Έφυγε όμως ήσυχος, αφού είχα πάντοτε μαζί μου τις συστατικές επιστολές, που τις είχα δείξει και στη Νάπολη, σε μερικούς ζωγράφους. Από τη μεριά μου προετοιμαζόμουν να παρουσιαστώ στις εξετάσεις των περίφημων Ναζαρηνών ζωγράφων. Αν περνούσα, θα σπούδαζα ζωγραφική στο μοναστήρι έξω από τη Ρώμη όπου ζούσαν, για ένα δυο χρόνια, όσο να υποστηρίξω με χαρτιά την κεκτημένη γνώση. Λιγότερο από ένα υπερπόντιο ταξίδι, υπολόγιζε ο πατέρας μου, και να γυρίσω έπειτα πίσω, αφού όποιος βγαίνει σε μακρύ ταξίδι πρέπει να έχει στο μυαλό του την εστία που τον περιμένει. Σ' ένα μονάχα επέμενε, να μη λησμονήσω ότι είμαι Ελληνίδα. Αυτό τα λέει όλα, ισχυρίστηκε λίγο πριν φύγει.

Δεν το λησμόνησα, αφού αυτό σήμαινε για μένα περισσότερα από το όλα του πατέρα μου. Μόνη μου τόλμησα να σκεφτώ και να εξηγήσω με τον δικό μου τρόπο την παραγγελία του. Τόλμησα ακόμη, ζητώντας κάπου να στηρίξω τα επιχειρήματά μου, να υποθέσω ότι κάτι το αντίστοιχο θα είχε κάνει πολεμώντας κι η Μεγάλη μας Κυρά.* Διότι, ενώ είχα χρόνια να τη δω, ήρθε και με επισκέφθηκε μιαν από τις πρώτες ρωμαϊκές μου νύχτες, αν δεν σφάλλω τότε ακριβώς που αναχώρησε ο κύρης μου. Όρθια στην πλώρη, εφορμώντας με τον στόλο της στο απόρθητο Ανάπλι, έδειχνε στους κανονιέρηδες με το δεξί της υψωμένο χέρι πού ακριβώς να βαρέσουν. Δεν εφορούσε όμως τα ρούχα της περίφημης ζωγραφιάς της, αλλά τα ρούχα των ψιθύρων και των αποσιωπήσεων. Καταπώς άφηναν οι γυναίκες στα κατώφλια να εννοηθεί, όταν παιδί αποσπέριζα* ακούγοντάς τες, αλλά τώρα μονάχα καταλάβαινα τη σημασία των λόγων, με γυναικεία ενδύματα δεν μπαίνει άνθρωπος στην πράξη του πολέμου. Ούτε τα όπλα του χειρίζεται σωστά ούτε και σκέφτεται σωστά. Και το χειρότερο, με τα παράταιρα γυναικεία ρούχα έδινε στόχο στον εχθρό σέρνοντας γρουσουζιά στους δικούς του. Άρα, συμπέραιναν δίχως βέβαια να την έχουν δει σε ώρα μάχης, η Λασκαρίνα ανέβαινε στα πλοία και κατέβαινε με τις φούστες της και με τις χρυσές μαντίλες, ενόσω όμως έκανε κουμάντο, δεν μπορεί παρά να βρισκότανε μέσα σε αντρίκεια φορεσιά, πότε του πρώτου της, πότε του δεύτερού της άντρα, σκοτωμένων και των δυο τους.

Την ονειρεύτηκα να οδηγεί τους κανονιέρηδες ντυμένη στα ματωμένα ρούχα ενός αδικοθάνατου κι αγαπημένου άντρα. Πρόσεξα, ωστόσο, και το ανήσυχο πέταγμα ενός γλάρου γύρω της. Τον οιωνό του σύντομου δικού της τέλους κατά τον τρόπο των

---

* **Μεγάλη Κυρά**: η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα * **αποσπέριζα**: περνούσα τα βράδια, ξενυχτούσα

ζωγράφων, που συχνά στερέωναν μέσα στο ζωντανό παρόν του πίνακά τους έναν αδιόρατο υπαινιγμό της μοίρας του εικονιζόμενου προσώπου, εάν την ήξεραν ή την εμάντευαν. Η Κυρά τράβηξε μια στιγμή το βλέμμα της από τον στόχο, γύρισε και μου είπε να συνεχίσω να ντύνομαι σαν άντρας, γιατί έτσι θα μάθω τα διπλάσια κι από τους άντρες κι από τις γυναίκες. Να αποδεχτώ τη φιλοδοξία και το ήθος που εγείρει μέσα μου ο έρωτας της τέχνης, ομόλογος προς τον δικό της έρωτα της λευτεριάς. Στην επικράτειά τους, χαμογέλασε, τίποτε δεν μοιράζεται στα δυο μοιραία και ξεκάθαρα, όπως γινόταν μέχρι τότε. Αυτή είναι η πιο λεπτή ανατροπή, η πιο μεγάλη πρόκληση που κομίζουν ξαναφτιάχνοντας τον κόσμο. Πλην όμως, έπρεπε να το σκεφτώ καλά πριν ξεκινήσω τούτο το δεινό ταξίδι, αφού η έκτοτε ζωή μου θα διαβεί χωρίς επιστροφή, χωρίς μετάνοια, χωρίς έλεος. Είναι και τούτο ένας τρόπος για να είσαι Ελληνίδα, είπε. Και ξαναγυρνώντας στη φρόνηση και τη σιωπή της ζωγραφιάς της, ξαναγυρνώντας στο επείγον του πολέμου, έπλευσε τόσο βιαστικά προς το Ανάπλι, ώστε δεν πρόλαβα να καταλάβω αν είπε την τελευταία της πρόταση σοβαρά ή με ειρωνεία.

Το πρωί συλλογίστηκα ότι ποτέ της, τα χρόνια που τη συναντούσα στα παραμύθια, στα όνειρα και κατά την εγρήγορση, ποτέ της δεν μου είχε απευθύνει λέξη. Ανησύχησα με τούτο το ενύπνιο,* αν ήταν ένα προφητικό σημάδι για τη μοίρα μου, εφόσον σύντομα επρόκειτο να δώσω εξετάσεις στη Σχολή των Ναζαρηνών ζωγράφων. Κι εκεί έπρεπε οπωσδήποτε να παρουσιαστώ σαν άντρας. Στο μοναστήρι τους δεν έκαναν δεκτές για τη ζωγραφική γυναίκες, όμως αυτό το είχα αποκρύψει από τον πατέρα μου, ενισχύοντας την απόφασή του να γυρίσει στην Αθήνα το ταχύτερο.

Κι εγώ, αποφασίζοντας εκείνο το πρωί σε μιαν ξένη πολιτεία να δώσω ως άντρας εξετάσεις, ενδεχομένως να ζήσω έτσι λίγα χρόνια, γέννησα τον εαυτό μου ως Κανένα. Δεν είχε σημασία με ποιο όνομα θα υπέγραφα τις εξετάσεις, τις σπουδές και τα έργα μου, μιας και το Χρυσίνη, ακόμη και το Μπούκουρα ή Μπούκουρη, μεταφρασμένα ιταλικά δε διαχώριζαν το φύλο. Θα ζούσα εφεξής ως ένας Κανένας. Άλλωστε, εάν επέμενα να αναζητώ στηρίγματα στη μεταβατική μου ώρα, στον ίδιο κύκλο είχαν συνταιριάξει κάποτε τα ονόματα Ελένη και Κανένας.

Ρ. Γαλανάκη, *Ελένη, ή ο Κανένας,* Άγρα

* **ενύπνιο**: όνειρο

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιοι ήταν οι «μάρτυρες της μεταμόρφωσης» της Ελένης; Τι φανερώνει ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται στο κείμενο;
2. «*Σαν τη σπίθα*... είχαν απαγορευτεί»: Συσχετίστε τις ιστορικές αναφορές του χωρίου με την ατμόσφαιρα της εποχής και με την προσωπικότητα της Ελένης.
3. Ποιο είναι το πρότυπο της Ελένης στο δύσκολο δρόμο που ανοίγεται μπροστά της και γιατί το έχει επιλέξει; Απαντήστε, αφού διαβάσετε προσεχτικά το σχετικό απόσπασμα.
4. Η αφηγηματική τέχνη της Ρέας Γαλανάκη συνδυάζει το ρεαλισμό με το ονειρικό στοιχείο. Εντοπίστε αυτά τα στοιχεία μέσα στο κείμενο και εξετάστε το αισθητικό αποτέλεσμα που προκύπτει από το συνδυασμό τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Η Ελένη ταξίδεψε με ιστιοφόρο από τον Πειραιά στη Νάπολη. Από εκεί, ντυμένη άντρας και συνοδευόμενη από τον πατέρα της, πήρε το δρόμο για τη Ρώμη πότε πεζή και πότε σε άμαξα. Βρείτε αυτή την πορεία στο χάρτη και εξετάστε την ιστορική περίοδο του 1848 από πλευράς εθνικοαπελευθερωτικών και κοινωνικών κινημάτων.
- Τι μαρτυρεί η αναγκαστική μεταμφίεση της Ελένης για τη θέση της γυναίκας στα μέσα του 19ου αιώνα στην Ελλάδα αλλά και στην Ιταλία; Σχολιάστε την απόφαση της Ελένης να σπουδάσει ζωγραφική, καθώς και τη στάση του πατέρα της απέναντι στην επιθυμία της κόρης του.

Φωτογραφία από την ταινία *Ο Θίασος* του Θ. Αγγελόπουλου

ΣΕΛ. 7 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 8 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 10 Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Πατριδογνωσία*, Μεταίχμιο.

ΣΕΛ. 14 Αρχείο συγγραφικής ομάδας.

ΣΕΛ. 15 *Αιγαίο, Κρητικό Τοπίο*, Τρία Φύλλα.

ΣΕΛ. 16 *Τσαρούχης: Ενθύμιον*, Αδάμ.

ΣΕΛ. 23 *Τσαρούχης: Ενθύμιον*, Αδάμ.

ΣΕΛ. 25 Ημερολόγιο για τα 150 χρόνια της επανάστασης του 1821.

ΣΕΛ. 27 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 30 *Ρήγα Βελεστινλή, Απάνθισμα κειμένων*, Βουλή των Ελλήνων.

ΣΕΛ. 31 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 35 *Ο Ρωσσαγγλογάλλος*, Πορεία.

ΣΕΛ. 38 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 43 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 45 *Greece. Books and Writers*, ΕΚΕΒΙ – Υπουργείο Πολιτισμού.

ΣΕΛ. 47 Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Πατριδογνωσία*, Μεταίχμιο.

ΣΕΛ. 51 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 53 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 57 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 60 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 65 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 67 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 70 Κατάλογος έκθεσης.

ΣΕΛ. 71 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 73 *Greece. Books and Writers*, ΕΚΕΒΙ – Υπουργείο Πολιτισμού.

ΣΕΛ. 74 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 77 Κατάλογος έκθεσης του Γιώργου Γκολφίνου «Από το Νότο στο Βορρά».

ΣΕΛ. 81 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 84 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 86 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 89 *Εμμανουήλ Ροΐδης, Ημερολόγιο 2006,* επιμέλεια Δημήτρης Δημηρούλης, Μεταίχμιο.

ΣΕΛ. 91 *Greece. Books and Writers*, ΕΚΕΒΙ – Υπουργείο Πολιτισμού.

ΣΕΛ. 94 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 100 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 108 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 111 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 116 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 118 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 121 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 122 *Greece, Books and Writers*, ΕΚΕΒΙ – Υπουργείο Πολιτισμού.

ΣΕΛ. 129 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 131 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 136 Κατάλογος έκθεσης εικαστικών έργων της Νίκης Ελευθεριάδη.

ΣΕΛ. 139 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 141 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 143 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 145 *Greece. Books and Writers*, ΕΚΕΒΙ – Υπουργείο Πολιτισμού.

ΣΕΛ. 146 Γ. Π. Σαββίδης, Ν.Μ. Χατζηδάκη, Μαριλίζα Μήτσου, *Χρονογραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη*, Μ.Ι.Ε.Τ.

ΣΕΛ. 147 Δημήτρης Παπαστάμος, *Ζωγραφική 1930-1940*, ΄Εκδοση Ασφαλιστικής Εταιρείας Αστήρ.

ΣΕΛ. 149 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 152 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 156 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 160 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 163 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 171 Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Άνθη της Πέτρας*, Μεταίχμιο.

ΣΕΛ. 174 *Greece, Books and Writers*, ΕΚΕΒΙ – Υπουργείο Πολιτισμού.

ΣΕΛ. 175 Γιώργος Σεφέρης, *Ποιήματα*, Ίκαρος.

ΣΕΛ. 177 Έκδοση του ΕΚΕΒΙ για τον Εμπειρίκο, *Άνευ όρων, άνευ ορίων*.

ΣΕΛ. 178 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 180 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 184 *Greece, Books and Writers*, ΕΚΕΒΙ – Υπουργείο Πολιτισμού.

ΣΕΛ. 187 *Greece, Books and Writers*, ΕΚΕΒΙ – Υπουργείο Πολιτισμού.

ΣΕΛ. 189 Τουριστικός οδηγός *Greece*, Κουβέλης.

ΣΕΛ. 192 *Greece, Books and Writers*, ΕΚΕΒΙ – Υπουργείο Πολιτισμού.

ΣΕΛ. 193 Έκδοση του ΕΚΕΒΙ για τον Εμπειρίκο, *Άνευ όρων, άνευ ορίων*.

ΣΕΛ. 195 Κατάλογος έκθεσης.

ΣΕΛ. 196 Art Gallery, *Max Ernst*, τόμ. 66, DeAgostini.

ΣΕΛ. 203 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 207 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 208 Χρυσάνθη Σωτηροπούλου, *Κινούμενα τοπία*, Μεταίχμιο.

ΣΕΛ. 209 Χρυσάνθη Σωτηροπούλου, *Κινούμενα τοπία*, Μεταίχμιο.

ΣΕΛ. 215 Κατάλογος έκθεσης εικαστικών έργων της Νίκης Ελευθεριάδη.

ΣΕΛ. 218 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 219 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 221 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 223 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 225 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 226 Κατάλογος έκθεσης του Γιώργου Γκολφίνου «Από το Νότο στο Βορρά».

ΣΕΛ. 228 Χρόνης Μπότσογλου, *Είδωλα καμόντων. Μια προσωπική Νέκυια*, Μεταίχμιο.

ΣΕΛ. 233 Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Αναδρομή 1962-1995*, Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης.

ΣΕΛ. 236 Δημήτρης Παπαστάμος, *Ζωγραφική 1930-1940*, Έκδοση Ασφαλιστικής Εταιρείας Αστήρ.

ΣΕΛ. 238 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 240 *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

ΣΕΛ. 245 Ρέα Γαλανάκη, *Ελένη, ή ο Κανένας*, Άγρα.

ΣΕΛ. 248 Χρυσάνθη Σωτηροπούλου, *Κινούμενα τοπία*, Μεταίχμιο.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.